

VYTAUTO DIDŽIOJO UNIVERSITETAS

Justė VASILIONYTĖ-STAIŠAITIENĖ

**MOKYKLOS BENDRUOMENĖ
KONSOLIDUOJANČIOS TRADICIJOS
XX A. PABAIGOJE – XXI A. PRADŽIOJE**

Daktaro disertacija

Humanitariniai mokslai, etnologija (07 H)

Kaunas, 2017

UDK 39:37(474.5)

Va-336

Disertacija parengta 2012–2016 m. Vytauto Didžiojo universitete, Kultūrų studijų katedroje.

Mokslinis vadovas

Doc. dr. **Laimutė Anglickienė** (Vytauto Didžiojo universitetas, humanitariniai mokslai, etnologija 07 H)

ISBN 978-609-467-267-5

TURINYS

IVADAS.....	4
Tyrimo šaltiniai	8
Tyrinėjimų apžvalga.....	14
I. MOKYKLOS BENDRUOMENĖS SOLIDARUMO KONSTRAVIMAS	20
I.1. Mokykla kaip simbolinė bendruomenė.....	20
I.2. Simboliniai ženklai, kuriantys bendruomenės solidarumą	22
I.3. Mokytojo, kaip mokyklos bendruomenės solidarumo kūrėjo, vaidmuo	45
II. ŠVENTĖS KAIP BENDRUOMENIŠKUMĄ KONSOLIDUOJANTIS ELEMENTAS	53
II.1. Įvesdinimo ir palydėtuvių šventės:	
įjungimas / atskyrimas į / nuo mokyklos bendruomenės	55
II.1.1. Rugsėjo 1-oji – įvedimas į mokyklos bendruomenę	55
II.1.2. Perėjimo ritualai baigiamųjų klasių moksleivių šventėse	63
II.1.2.1. Šimtadienis	64
II.1.2.2. Paskutinis skambutis	80
II.1.2.3. Išleistuvės	85
II.2. Svarbiausios kalendorinės šventės, švenčiamos mokykloje.....	93
II.2.1. Kalėdų ir Naujųjų metų šventė	94
II.2.2. Užgavėnės.....	100
II.2.3. Velykos.....	103
II.2.4. Kitos minimos kalendorinės šventės	105
II.3. Mokyklos šventės (gimtadieniai, vardadieniai).....	109
III. ETNINIO IR PILIETINIO TAPATUMO PUOSELĖJIMAS.....	114
III.1. Valstybinių švenčių minėjimas Lietuvos mokyklose.....	114
III.2. Bendruomeniškumo konstravimas per etniškumo puoselėjimą lituanistinėse ir tautinių mažumų mokyklose	124
IŠVADOS	136
ŠALTINIAI IR LITERATŪRA	139
PRIEDAI	156
Priedas Nr. 1. 2010–2015 metais dalyvaujamojo stebėjimo metu užfiksuotos mokyklinės šventės	156
Priedas Nr. 2. Klausimynas „Mokyklos bendruomenė: tradicijos ir jų kaita XX – XXI a. pradžioje“ (lietuvių, latvių, anglų, rusų kalbomis)	157
Priedas Nr. 3. Nuotraukos	161
PUBLIKACIJŲ DISERTACIJOS TEMA SĄRAŠAS	171

IVADAS

Kiekvienas žmogus pereina tam tikrus gyvenimo etapus: pasaulio pažinimo, įvairių įgūdžių ugdymo ir jų taikymo, socialinių ryšių mezgimo, vertybinių nuostatų formavimo. Vienas iš svarbiausių etapų jaunystėje – mokymasis, ir tai nėra tik įvairių mokslo sričių žinių kaupimas, bet ir mokymasis tapti pilnaverčiu visuomenės nariu. „Žmogus kaip sociali būtybė pilnavertiškai ir prasmingai gali funkcionuoti tik gyvendamas bendruomenėje. Mokykla gali ir turėtų tapti impulsu burtis ir stiprėti platesnei vietos bendruomenei. Mokykla be bendruomenės – tai tik pastatas. Mokyklos bendruomenė – tai ne tik žmonės, bet ir ryšiai tarp jų – mokyklos kultūra, etosas“ (Švietimo raidos scenarijus 2011, p. 15). Mokyklos bendruomenę sudaro ne tik mokiniai, bet ir jų tėvai, mokytojai, mokyklos administracija.

Švietimo strategai akcentuoja, kad „mokyklos vidaus kultūra turėtų būti paremta pagarbiais tarpusavio santykiais, pasitikėjimu bei empatija. Vyraujant šiems principams, galima tikėtis nuoširdaus bendradarbiavimo bei tapatumo su bendruomene jausmo atsiradimo. Kartu, mokyklos bendruomeniškumas labai svarbus kuriant ir įgyvendinant mokyklos viziją bei kitus tikslus. Tik esant visuotinam sutarimui ir susitelkimui bei kuomet atskiras bendruomenės narys jaučiasi įsipareigojęs bendram tikslui, galima pasiekti svarbių rezultatų, kurių pavieniai žmonės pasiekti nesugebėtų“ (Švietimo raidos scenarijus 2011, p. 15).

Šio tyrimo **objektas** – Lietuvos bendrojo ugdymo ir užsienyje įsikūrusių lituanistinių mokyklų bendruomenės ir jas konsoliduojančios tradicijos XX a. pabaigoje – XXI a. pradžioje.

Mokslinio tyrimo problema – mokyklos bendruomenės kūrimo būdai ir įvairių švenčių reikšmė moksleivių grupių ir apskritai mokyklos bendruomenių konsolidavimo procese XX a. pabaigoje – XXI a. pradžioje.

Darbo **tikslas** – ištirti mokyklos bendruomenę konsoliduojančias tradicijas, parodant jų raidą skirtingais laikotarpiais ir nustatyti jų esminius pokyčius XX a. pabaigoje – XXI a. pradžioje.

Darbo **uždaviniai**:

1. Aptarti mokyklos bendruomenės solidarumo konstravimo būdus.
2. Atskleisti mokyklinių simbolių semantiką, svarbą ir reikšmę, kuriant mokyklos bendruomenės ribas.
3. Apžvelgti svarbiausias mokykloje švenčiamas šventes, konsoliduojančias atskiras moksleivių grupes ir suvienijančias visą bendruomenę.
4. Nustatyti pagrindinių mokyklinių švenčių kilmę ir palyginti jų vyksmą skirtingais istoriniais laikotarpiais.

5. Išanalizuoti patriotiškumo puoselėjimo būdus ir jų svarbą Lietuvos bei užsienio lietuvių mokyklose, buriant ne tik mokyklos bendruomenę, bet ir pilietinę visuomenę.

Temos naujumas ir aktualumas. Užsienio ir lietuvių mokslininkai yra atlikę daug įvairių su mokykla susijusių tyrimų. Mokytojų, mokinių, tėvų tarpusavio santykių problemos, mokymosi gerinimo galimybės sulaukia ypatingai didelio edukologų, psichologų dėmesio, tačiau pasigendama kompleksinių mokyklos bendruomenių tyrimų, didesnį dėmesį skiriant mokyklos bendruomenės solidarumo konstravimui. Šios temos išsamiai iki šiol niekas iš lietuvių etnologų ir antropologų dar netyrinėjo, todėl ši disertacija yra pirmasis Lietuvoje mokyklos bendruomenės solidarumo kūrimo būdus etnologiniu požiūriu kompleksiskai analizuojantis darbas. Kadangi tai etnologinis darbas, todėl didžiausias dėmesys skiriamas mokyklinių švenčių analizei, per kurias atskleidžiamas visos mokyklos bendruomenės solidarumo konstravimas. Darbas aktualus, kadangi jame analizuojamos ne tik mokykloje švenčiamos šventės, bet ir atskleidžiamos problemos, su kuriomis susiduria mokyklos bendruomenės nariai. Darbas galėtų padėti ruošiant pagrindinio ugdymo bendrosios programos metodines rekomendacijas, rengiant pilietiškumo ugdymo efektyvinimo planus bendrojo lavinimo mokyklose, pilietinio ir tautinio ugdymo tarpinstitucinius veiksmų planus, kuriuose sprendžiami jaunosios kartos tautinės savimonės kėlimo klausimai.

Hipotezė. Mokytojas yra pagrindinis mokyklos bendruomenės solidarumo konstruotojas, tačiau pačių geriausių rezultatų, suburiant draugišką, kūrybingą, pilietiską mokyklos kolektyvą, pasiekiami tik tada, kai į konsolidavimą aktyviai įsijungia mokyklos mokiniai. Bendruomenės subūrimui labai padeda įvairios mokyklose švenčiamos šventės.

Ginamieji teiginiai:

1. Mokyklos himnas, herbas, vėliava, uniforma yra simboliniai ženklai, kuriantys bendruomenės ribas.
2. Mokyklos bendruomenės nariams svarbiausios įvesdinimo ir palydėtuvių šventės, kurios sietinos su perėjimo ritualais.
3. Skirtingais istoriniais laikotarpiais mokyklose švenčiamų kalendorinių švenčių scenarijai buvo veikiami vyraujančios politinės santvarkos ir yra standartiški, aprobuoti už etninę - kultūrinę sklaidą atsakingų institucijų ir neformalių judėjimų.
4. Pastaraisiais metais patriotiškumas mokyklose skatinamas vis naujoviškesnėmis ir jaunimui patrauklesnėmis formomis, tačiau, nepaisant politinių, institucinių priemonių gausos, nepastebimas mokyklinio amžiaus jaunimo tautinio sąmoningumo augimas.
5. Lituanistinėse mokyklose rengiamos šventės konsoliduoja ne tik mokyklos bendruomenės narius, bet visą toje geografinėje teritorijoje gyvenančią lietuvių bendruomenę.

Metodai. Renkant medžiagą buvo naudoti šie lauko tyrimo metodai: dalyvaujamasis stebėjimas, anketavimas, pusiau struktūruotas interviu, vaizdinės medžiagos (nuotraukų, vaizdo įrašų) rinkimas, spaudos, mokyklos metraščių, dienoraščių, mokyklų internetinėse svetainėse pateikiamos medžiagos, švietimo įstatymų apžvalga.

Surinktiems duomenims analizuoti ir tyrimo rezultatams aprašyti naudotasi analitiniu-aprašomuoju, istoriniu-lyginamuoju, interpretaciniu tyrimo metodais. Ekspedicijose surinktai ir internete užfiksuotai empirinei medžiagai pristatyti darbe naudojamas analitinis-aprašomasis metodas. Istorinis-lyginamasis metodas taikomas aprašant skirtingų laikotarpių mokyklines šventes, siekiant atskleisti mokyklos bendruomenės tarpusavio narių santykių kitimą istoriniame kontekste; pristatant Lietuvos bei kaimyninių šalių mokyklų bendruomenių švenčių panašumus ir skirtumus. Interpretacinis metodas pasitelkiamas performatyvumo raiškos analizei atlikti.

Pagrindinės darbe vartojamos sąvokos

Mokyklos bendruomenė – tai mokyklos administracija, mokytojai, mokiniai ir jų tėvai / globėjai, kuriuos jungia bendri interesai, vertybės ir vidinis priklausomybės jausmas. Nors bendri mokyklos tikslai yra praktiniai – socializacija, puikių mokymosi rezultatų siekimas ir asmenybės ugdymas, tačiau didelės žmonių grupės buvimas greta ilgesnį laiką ir susitapatinimas su konkrečia mokykla sukuria solidarumo jausmą, peržengiantį praktinius interesus. Taip pat akcentuotina, kad visą mokyklos bendruomenę jungia numatytos vizijos ir misijos siekimas.

Tradicijos – tai simboliniai veiksmai, žymintys bendruomenės ribas. Vienos tradicijos būdingos visoms mokykloms, kitos – tik konkrečiai mokyklai. Tradicijos ir papročiai, būdingi pasirinktai mokyklai, kartais perduodami iš kartos į kartą – tampa vienos laidos palikimu jaunesniems moksleiviams. Tradicija yra įvairialypė sąvoka, parodanti reiškinių visuotinę istorinę pripažinimą ir tam tikrą tąsą. Pateikėjai tradicijas suvokia kaip švenčių šventimo, simbolių veiksmų atlikimo tęstinumą, kuris perduodamas iš kartos į kartą. Šia prasme tradicijos sąvoka yra vartojama ir šiame darbe.

Šventė – tai kuria nors išskirtine proga atliekamų veiksmų visuma, suteikianti tos bendruomenės nariams vidinę pasitenkinimą. Šventės iš esmės yra tam tikra ritualo forma ir atlieka tapatų ritualui vaidmenį, todėl kalbant apie šventes svarbu pabrėžti, jog visos šventės visų pirma turi socialinę prasmę ir yra susijusios su priklausomybės didesnei ar mažesnei, formalesnei ar intymesnei grupei patvirtinimu, bendruomeninės ar kolektyvinės tapatybės bei priklausomybės liudijimu.

Rezultatai. Darbo rezultatai patvirtino, kad mokyklos bendruomenę vienija bendri tikslai, interesai, vidinis priklausomybės jausmas ir vertybės. Svarbų vaidmenį atlieka mokyklos simboliniai ženklai: himnas, herbas, vėliava, uniforma, kurie nurodo priklausomybę konkrečiai mokyklos bendruomenei.

Mokytojas yra pagrindinis mokyklos bendruomenės telkėjas, kurio veikla itin daugiašakė. Viena iš jo funkcijų – mokykloje vykstančių švenčių organizavimas. Kiekviena mokykloje vykstanti šventė turi savo paskirtį visos mokyklos bendruomenės ar tik jos dalies vienijimo procese. Pačiomis svarbiausiomis šventėmis galima laikyti tik išimtinai mokyklos bendruomenės narių švenčiamas įvesdinimo ir palydėtuvių šventes.

Iš kalendorinių švenčių išskirtinos Kalėdos, kurių metu išgyvenamas ypatingas bendrystės jausmas, ir Užgavėnės, tampančios ne tik mokyklos, bet ir mažesnių miestelių / kaimų bendruomenės švente. Kitų kalendorinių švenčių, švenčiamų mokykloje, funkcijos yra daugiau edukacinės ar pramoginės; jos dažniausiai ir paminimos tik jaunesnių klasių moksleivių, kuriems dar įdomūs švenčių žaidybiniai elementai.

Valstybinių švenčių minėjimas itin reikšmingas mokinių tautinės tapatybės formavimui. Patriotiškumo ugdymas – vienas iš svarbiausių Lietuvos ir lituanistinėse mokyklose keliamų uždavinių. Pastaraisiais metais vis labiau stengiamasi valstybines šventes (Vasario 16-ąją ar Kovo 11-ąją) paminėti nestandartiškai, taip sužadinant vaikų ir jaunimo širdyse meilę Tėvynei, pasididžiavimą savo valstybe. Valstybinių švenčių minėjimai užsienio lietuvių mokyklose įgauna dar didesnę reikšmę, kadangi jų metu konsoliduojama ne tik mokyklos, bet visa lietuvių bendruomenė.

Disertacijos struktūra

Disertaciją sudaro įvadas, tyrimo šaltinių ir tyrinėjimų apžvalga, trys dalys, suskirstytos į mažesnius skyrius, išvados, šaltinių bei literatūros sąrašai bei priedai.

Įvade pristatomas temos naujumas ir aktualumas, objektas, tikslas, uždaviniai, ginamieji teiginiai, svarbiausios sąvokos. Atskiruose skyriuose pateikiama etnografinės medžiagos rinkimo metodai ir pagrindiniai šaltiniai bei tyrinėjimų apžvalga.

Pirmoje disertacijos dalyje „*Mokyklos bendruomenės solidarumo konstravimas*“, suskaidytoje į tris skyrius, aptariama simbolinės bendruomenės sąvoka, analizuojami simboliniai ženklai (ribos), kuriančios bendruomenės savitumą. Riboženklams aptarti skirtame skyriuje išsamiai analizuojami mokyklinių himnų ypatumai, herbuose ir vėliavose naudojama simbolika, aptariami pagrindiniai šių simbolių kūrėjai bei simbolikos reikšmė mokyklinių švenčių metu. Trečiame šios dalies skyriuje atskleidžiama mokytojo, kaip pagrindinio bendruomenės solidarumo kūrėjo, vaidmuo.

Antrąją dalį „*Šventės kaip bendruomeniškumą konsoliduojantis elementas*“ sudaro trys skyriai, kuriuose nagrinėjamos reikšmingiausios mokyklos šventės: aptariama įvesdinimo ir palydėtuvių švenčių simbolinė reikšmė, kalendorinių švenčių scenarijai, mokyklos jubiliejų ir mokinių / klasės susitikimų svarba mokyklos bendruomenės konstravimo ir gyvavimo kontekste.

Trečioji dalis „*Etninio ir pilietinio tapatumo puoselėjimas*“ suskaidyta į du skyrius. Pirmame skyriuje atskleidžiamos patriotiškumo ugdymo formos Lietuvos mokyklose, valstybinių švenčių reikšmė jauno žmogaus gyvenime. Antrame skyriuje aptariama lituanistinių mokyklų reikšmė, sprendžiant joms aktualius etniškumo ir tautinės savimonės kūrimo ir stiprinimo klausimus.

Prieduose pateikiamas autorės sudarytas klausimynas „Mokyklos bendruomenė: tradicijos ir jų kaita XX-XXI a. pradžioje“ (lietuvių, anglų, rusų, latvių kalbomis), lentelės, kuriose nurodyta dalyvaujamojo stebėjimo duomenys bei nuotraukos, iliustruojančios aprašomų mokyklos švenčių akimirkas, šventinės puošybos elementus, simbolinių ženklų pavyzdžius.

Tyrimo šaltiniai

Mokyklos bendruomenės švenčių tyrimus disertacijos autorė pradėjo vykdyti nuo 2010 metų. Rašant etnologijos krypties bakalauro ir magistro baigiamuosius darbus iš viso per 3 metus, 2010–2012 m., anketomis ir interviu buvo apklausta 239 pateikėjai. Šiuo laikotarpiu didžiausias dėmesys skirtas abiturientų baigiamųjų švenčių (šimtadienio, Paskutinio skambučio, išleistuvių) analizei Lietuvoje XX a. pabaigoje – XXI a. pradžioje (Vasilionytė 2010, 2012).

Visgi pagrindinis duomenų masyvas surinktas atlikus lauko tyrimus Lietuvoje ir už jos ribų 2013–2015 m. Šiuo laikotarpiu iš viso anketomis ir interviu apklausta 522 pateikėjai, iš jų 357 merginos ir moterys bei 165 vaikinai ir vyrai. Jauniausia pateikėja – 3 klasės mokinė, vyriausia – 90 metų senjorė. Vykdamas lauko tyrimus empiriniai duomenys kaupti vadovaujantis *emic*, o duomenis analizuojant – *etic* požiūriais.

Šiame darbe iš viso remiamasi 785 pateikėjų atsakymais apie mokyklos bendruomenę, mokyklos šventes, simboliką (žr.1 lent.). Visa surinkta medžiaga saugoma Vytauto Didžiojo universiteto Kultūrų studijų katedros rankraštyne (toliau – VDU ER), bylų Nr.: VDU ER 2025, VDU ER 2182, VDU ER 2285, VDU ER 2300, VDU ER 2419, VDU ER 2551, VDU ER 2558, VDU ER 2591, VDU ER 2592.

1. lentelė. Autorės atliktos apklausos duomenys

	Interviu	Klausimynai	Iš viso apklaustų pateikėjų skaičius
2010 m.	10	65	75
2011-2012 m.	14	174	188
2013 m.	25	35	60
2014 m.	15	286	301
2015 m.	14	147	161
Iš viso:	78	707	785

2013–2015 m. duomenys rinkti pagal autorės sudarytą klausimyną „Mokyklos bendruomenė: tradicijos ir jų kaita XX-XXI a. pradžioje“ (žr. priedą nr. 1). Klausimyną sudaro 22 atviri klausimai: 14 klausimų apie svarbiausias mokykloje vykstančias šventes ir 8 bendrieji klausimai, skirti mokyklos bendruomenės narių tarpusavio santykių, vertybių analizei. Remiantis šiuo klausimynu apklausti 465 pateikėjai (medžiaga saugoma VDU Kultūrų studijų katedros rankraštyne, bylos Nr. 2592)

Dauguma interviu atlikta mokslinių išvykų ir ekspedicijų metu: 2013 m. birželio 10-16 d. dalyvauta „Vermės“ leidyklos lokaliųjų tyrimų ekspedicijoje Kiduliuose, Šakių r. (VDU ER 2558), 2014 m. kovo 5-13 d. lankytasi Rygos lietuvių vidurinėje mokykloje (VDU ER 2551), 2015 m. rugsėjo 14-19 d. – Vasario 16-osios gimnazijoje Vokietijoje (VDU ER 2591). Sąmoningai buvo siekiama neapsiriboti Lietuvos teritorija, o atlikti lyginamąją analizę etninių mažumų mokyklose (lietuvių mokyklose, veikiančiose užsienyje), todėl buvo pasirinkta vykti į kaimyninės Latvijos Rygos lietuvių vidurinę mokyklą, įkurtą 1991 m. bei aplankyti pačią seniausią, po II-ojo pasaulinio karo įkurtą ir savo tradicijas puoselėjančią Vasario 16-osios gimnaziją.

Apklausoje dalyvavo ne tik Lietuvos ar užsienyje įsikūrusių lituanistinių mokyklų mokiniai, bet ir užsieniečiai, 2013–2014 m. studijavę Vytauto Didžiojo universitete. Klausimynas „Mokyklos bendruomenė: tradicijos ir jų kaita XX-XXI a. pradžioje“ buvo išverstas į anglų ir rusų kalbas. Anketomis ir interviu apklausta 60 latvių, rusų, lenkų, vokiečių, čekų tautybės pateikėjų. Paminėtina, kad dauguma pateikėjų buvo VDU lietuvių kalbos ir kultūros vasaros kursų dalyviai, kurie moka lietuvių kalbą, todėl pusiau struktūruotas interviu vykdytas lietuvių kalba. Taip pat autorės sudarytas klausimynas išverstas į latvių kalbą ir apklausa vykdyta mokslinės išvykos į Rygą metu. Lankytasi Rygos 3-ojoje gimnazijoje, kurioje mokosi latviai. Čia į pateiktą klausimyną atsakė 27 vyresniųjų klasių moksleiviai. Dar 18 latvių ir rusų kilmės studentų apklausta Latvijos universiteto Latvistikos ir baltistikos skyriaus Baltų kalbotyros katedroje, kurios pateikė duomenų apie moksleivių šventes įvairiose Latvijos mokyklose (žr. 2 lent.). Ši iš užsienio pateikėjų surinkta medžiaga labai pasitarnavo lyginamajai analizei ir padėjo nustatyti, kokios mokyklinės šventės yra svarbios gretimose šalyse, kuo jos panašios ir kuo skiriasi nuo lietuvių švenčiamų švenčių.

2. lentelė. Pateikėjų pasiskirstymas pagal mokyklos vietą¹

Apskritis pavadinimas	Pateikėjų skaičius
Alytaus	9
Kauno	148
Klaipėdos	18
Marijampolės	73
Panevėžio	14
Šiaulių	25
Tauragės	13
Telšių	9
Utenos	9
Vilniaus	24
Nenurodė savo gyvenamosios vietos ir baigtos mokyklos pavadinimo	16
Viso Lietuvoje:	358
Lituanistinės mokyklos užsienyje	104
Kiti, lituanistinėse mokyklose nesimokantys užsieniečiai	60
Iš viso:	522

Visi pateikėjai turėjo nurodyti savo mokyklos pavadinimą, vietovę, kurioje ji yra įsikūrusi. Kiekvienas pateikėjas, kuris pasakojo apie Lietuvos mokyklas, priskirtas tam tikrai Lietuvos apskrčiai. Nuo 2010 metų 10 apskričių yra tik teritoriniai, bet ne administraciniai vienetai, tačiau šiam tyrimui toks skirstymas galimas, preliminarai parodantis pateikėjų pasiskirstymą visoje Lietuvoje (žr. 2 lent.). Tokiu būdu, anketomis ir interviu būdu buvo surinkti duomenys iš 167 Lietuvos mokyklų ir gimnazijų bei 34 skirtingų mokyklų užsienyje.

Akivaizdu, kad geografinis pateikėjų pasiskirstymas nevienodas, tačiau nemanome, kad toks pats apklaustųjų žmonių kiekis pagal apskritis (ar kitą geografinį pasiskirstymą) būtų kaip nors paveikęs tyrimo rezultatus. Daugiausiai pateikėjų (148) duomenis pateikė iš Kaune ir Kauno rajone esančių mokyklų. Tai lėmė glaudus ankstesnių metų bendradarbiavimas ir ryšių užmezgimas su Kauno mokyklų mokytojais ir mokiniais. Taip pat nemažai pateikėjų – 73 informacijos pateikė apie Marijampolės apskrityje esančių mokyklų šventes. Didesnį šios apskrities pateikėjų skaičių lėmė autorės 2013 m. vykdyta ekspedicija Kiduliuose (Šakių r.), kur duomenis pateikė 60 Kidulių pagrindinės mokyklos mokytojų ir mokinių. Išsami šios mokyklos bendruomenės narių apklausa vėliau pasitarnavo analizėje kaip vienos mokyklos pavyzdys.

Apklausti ne tik neseniai mokyklą baigusieji ar dar joje besimokantys, bet ir vyresnio amžiaus pateikėjai (žr. 3 lent.). Apklausti 62 vyresni pateikėjai, mokyklą baigę iki 1990 m., kurie pasidalino savo prisiminimais apie savo mokyklinį gyvenimo laikotarpį sovietmečiu, iš jų surinkta informacija padėjo pamatyti kai kurių tradicijų tęstinumą ir išryškino per kelis

¹Lentelėje Nr. 2 nurodytas tik disertacijos rengimo metu (nuo 2013 m.) apklaustų pateikėjų skaičius. Lentelėje Nr. 1. nurodytas bendras pateikėjų skaičius, kurie apklausti ir ankstesnių autorės tyrimų metu, vykdytų nuo 2010 m. Todėl bendri pateikėjų skaičiai šiose lentelėse skiriasi.

pastaruosius dešimtmečius atsiradusius pokyčius. Viena pateikėja prisiminimais dalinosi apie dar tarpukariu lankytą mokyklą. Siekiant gvildenamus klausimus ištirti įvairiapusiškai, apklausti ne tik mokiniai, bet ir 38 mokyklų direktoriai, pavaduotojai bei mokytojai (32 iš jų apklausti pusiau struktūruotu interviu, 6 – anketomis).

3. lent. 2013–2015 m. apklaustų pateikėjų pasiskirstymas pagal amžių metais

Amžius	Iki 20	21-30	31-40	41-50	51-60	61-70	71-80	81-90	Nenurodė amžiaus	Iš viso:
Pateikėjų skaičius	114	300	17	34	8	8	12	6	23	522

Siekiant gauti išsamesnės informacijos, 54 pateikėjai apklausti pusiau struktūruotu interviu metodu. Norint objektyviai ištirti mokyklos bendruomenę, interviu būdu apklausiami ne tik mokiniai, bet ir mokyklų administracija ir mokytojai (žr. lentelę Nr. 4). Šie pateikėjai taip pat apklausti autorės sudarytu klausimynu „Mokyklos bendruomenė: tradicijos ir jų kaita XX a. – XXI a. pradžioje“. Atsižvelgiant į įvairias interviu aplinkybes, kai kurie klausimai kartais buvo praleidžiami, tačiau kai kurie tikslinami vis labiau gilinantis į nagrinėjamą reiškinį. Mokytojai – itin gerai informuoti pateikėjai, todėl ne tik suteikdavo išsamios ir tyrimui vertingos informacijos apie mokyklą ir jos tradicijas, bet ir dažnai pateikdavo diskusinių klausimų. Mokinių interviu lakoniškesni, atsakymai į klausimus konkretesni. Be to, mokyklos pedagogai galėdavo pateikti informacijos apie ilgesnio laikotarpio mokyklos šventes, o mokiniai (nesvarbu, kuriuo metu besimokę mokykloje) dažniau papasakodavo tik apie savo mokyklinį laikotarpį. Taip pat skiriasi atskirų pateikėjų grupių nuomonė apie mokykloje puoselėjamas vertybes. Didžiausi skirtumai pastebimi tarp dar besimokančių pateikėjų ir jau mokyklą baigusių pateikėjų. Jų mokyklos, mokytojų išsamesni vertinimai bus aptariami darbo dalyse, kuriose bus analizuojamas pateikėjų požiūris į mokyklos šventes, mokytojo autoritetą, mokyklos bendruomenės svarbą žmogaus gyvenime.

4. lent. 2013–2015 m. **interviu** apklaustų pateikėjų pasiskirstymas pagal vaidmenį mokyklos bendruomenėje

	Mokyklos administracija (direktoriai, pavaduotojai)	Mokykloje dirbę ir šiuo metu dirbantys mokytojai	Buvę ir esami mokiniai	Iš viso
Pateikėjai	7	25	22	54

Siekiant gauti kuo objektyvesnius atsakymus, pateikėjų neprašyta nurodyti jų pavardės, buvo galima naudoti ne vardą, o slapyvardį, todėl disertacijoje kai kurių pateikėjų duomenys nuasmeninti. Darbe apžvelgiant konkrečius pavyzdžius, nurodoma tik mokykla, apie kurios

simboliką, tradicijas ar kitus aktualius klausimus žinių suteikė pateikėjai. Tik kai kurių mokytojų ar administracijos darbuotojų, davusių sutikimą, mintys yra cituojamos, nurodant jų vardą, pavardę ir atstovaujamą mokyklą.

Duomenys disertacijai taip pat rinkti dalyvaujamojo stebėjimo metu. Stebint mokyklines šventes, renginius, dėmesys kreiptas ne tik į pačius šventės scenarijus, performatyvumo raišką, bet ir į mokinių ir mokytojų tarpusavio santykius, mokinių tėvų aktyvumą.

Iš viso 2012–2015 m. stebėta ir užfiksuota 18 švenčių įvairiose mokyklose (stebėtų renginių sąrašas pateikiamas Priede Nr. 2). Daugiausiai švenčių stebėta Kauno ir Kauno r. mokyklose. Dažniausiai buvo lankomasi Rugsėjo 1-osios, šimtadienio ir Kovo 11-osios minėjimuose. Iš viso švenčių metu padaryta 786 nuotraukos ir 10 trumpų vaizdo įrašų (1 val. 12 min.). Pastebėtina, kad dar 12 mokyklinių švenčių, vykusių ne tik Kaune, bet ir Vilniuje bei Šakiuose, užfiksuota 2010–2012 autorės atliktų tyrimų metu, rašant baigiamuosius bakalauro ir magistro darbus (Vasilionytė 2010, 2012).

Analizuojami ne tik pačios autorės užfiksuoti mokyklinių švenčių vaizdo įrašai, bet ir pačių pateikėjų duoti įrašai. Remiantis pateikėjų duomenimis, išsiaiškintos svarbiausios šventės, minimos mokykloje, todėl būtent joms buvo skiriamas didesnis dėmesys. Siekiant atlikti detalesnę minėtų švenčių analizę, apie 100 mokyklinių renginių vaizdo įrašų peržvelgta internetinėje svetainėje www.youtube.com, suvedus atitinkamus raktinius žodžius (šimtadienis, išleistuvės, Paskutinis skambutis, Kovo 11-osios minėjimas ir pan.). Pastebėta, kad iš valstybinių švenčių bene daugiausiai dėmesio mokyklose sulaukia ir vis naujų šventimo formų įgauna Kovo 11-oji. Todėl daugiausiai stebėta Kovo 11-osios iškilmėms skirtų renginių ir įvairių pilietiškumo skatinimo akcijų Lietuvos mokyklose (pavyzdžiui, bendras visos mokyklos bendruomenės šokis). Siekiant išanalizuoti svarbiausių mokyklinių švenčių scenarijus kaimyninėse šalyse, peržvelgti vaizdo įrašai, kuriuose įamžintas *žetonu vakars* Latvijoje, *studniowka* Lenkijoje ir *Paskutinio skambučio* šventė Rusijoje. Taip pat filmuotos medžiagos rasta mokyklų internetinėse svetainėse.

2014 m. lankytasi Lietuvos švietimo istorijos muziejuje, kuriame apžiūrėtos tarpukario ir sovietmečio švietimui skirtos ekspozicijos. Taip pat lankytasi mokyklų muziejuose,² kuriuose gausu su mokyklos istorija susijusios informacijos. Daugiausiai informacijos apie tarpukario mokyklų tradicijas rasta seniausiose Kauno – „Aušros“, Maironio universitetinės, „Saulės“ gimnazijų istorijos muziejuose. Šiuose muziejuose surasta unikali informacija iš 1929–1941 metų laikotarpio.

Itin vertingas buvusios Kauno „Aušros“ mergaičių gimnazijos mokinės Liudvikos Žemaitytės dienoraštis. Jame moksleivė daug rašė apie savo klasės gyvenimą 1925–1934 metais,

² Dauguma mokyklų turi savo muziejus, kuriuose yra išlikusių moksleivių švenčių aprašų.

jai dėsčiusius mokytojus, abiturientų šventes (Žemaitytė 1934). Taip pat vertingi tos pačios gimnazijos abiturientės Kazimieros Gustaitytės-Leonaitienės publikuoti prisiminimai, kuriuose taip pat užsimenama apie gimnazijos laikų šventes (Gustaitis 1990, 1999). Daug naudingos informacijos pateikta Lietuvos šv. Kazimiero seserų kongregacijos leidinyje „Kauno šv. Kazimiero mergaičių gimnazija 1923–1938“ (Šv. Kazimiero mergaičių gimnazija 1923) ir Raguvos gimnazijos mokinės Valerijos Rimkutės dienoraštyje (Rimkutė 1941).

Siekiant geriau išsiaiškinti sovietmečiu vykusią švenčių eigą, pasitelkti mokyklų istorijos muziejuose rasti sovietmečiu rašyti metraščiai (Paskutinis skambutis 1979, Atestatų įteikimas 1965–1970, Karnavalas 1965, Pirmasis skambutis 1972, Susitikimas, 1981 ir kt.). Verta paminėti Rygos lietuvių vidurinėje mokykloje rašomus ir Vasario 16-osios gimnazijoje ne tik spausdinamus, bet ir internetinėje svetainėje talpinamus metraščius, kuriuose išsamiai aprašomi svarbiausi įvykiai gimnazijoje (Vasario 16-osios gimnazijos metraštis 1982; Vasario 16-osios gimnazijos metraštis 2014). Taip pat reikšminga 1980 m. parengta Irenos Čepienės metodinė medžiaga „Aukštųjų ir specialiųjų vidurinių mokyklų tradicinių švenčių principai“, kurioje aiškiai išdėstomos pagrindinės aukštosiose ir vidurinėse mokyklose švenčiamos šventės, nurodoma jų eiga bei tikslai, sietini su to meto idealogija (Čepienė 1980).

Svarbi buvo ir tarpukario, ir sovietmečio periodinių leidinių analizė. Siekiant susipažinti su tarpukario laikotarpiu švenčiamomis abiturientų šventėmis, nagrinėti 1918–1940 metų periodiniai leidiniai „Lietuvis“, „Jaunoji Lietuva“, „Rytas“, „XX amžius“. „Šaltinis“, „Vilniaus aidas“³. Juose pavyko surasti trumpų švenčių aprašymų, švietimo ministro kalbų bei sveikinimų abiturientams. Paminėtina, kad didžiausias dėmesys tarpukario periodikoje buvo skirtas išleistuvių šventei.

Peržvelgta jaunimui skirta sovietmečio periodinė spauda: 1947–1952 m. „Lietuvos pionierius“, 1958–1963 m. „Moksleivis“, 1949–1954 m. „Švyturys“, 1947–1951 m. „Jaunimo gretos“ ir 1947–1957 m. dienraštis „Komjaunimo tiesa“. Peržvelgus šiuos periodinius leidinius pastebėta, kad daugiausiai spaudos dėmesio sulaukė Rugsėjo 1-osios šventė. Taip pat daug dėmesio buvo skiriama pasiruošimui egzaminams: gausu įvairių patarimų, buvusių mokinių

³Paminėti kai kurie pavyzdžiai, cituojami kitose darbo dalyse:

Septintokų atsisveikinimas su abiturientais. – *Jaunoji Lietuva*, 1936 m. nr. 5. p. 328.

Švietimo Ministerio kalba abiturientų dieną. – *XX amžius*, 1939, 194, p. 8. Prieiga per internetą:

http://www.epaveldas.lt/vbspi//content/biImage.jsp?imageId=vbspi/showImage.do?id=PG_S_53651_8 (žiūrėta 2016 03 10). Abiturientų išleistuvės. – *Lietuvis*, 1927, 153, p. 2.

Iškilmingos abiturientų išleistuvės. – *Šiaulių naujienos*, 1924, 25, p. 1. Prieiga per internetą:

<http://www.epaveldas.lt/vbspi/biRecord.do?biExemplarId=99149> (žiūrėta 2016 03 10). Abiturientų išleistuvės. – *Šaltinis*, 1928, 26, p. 418. Prieiga per internetą:

<http://www.epaveldas.lt/vbspi/biRecord.do?biExemplarId=126794&biRecordId=13795> (žiūrėta 2016 03 10).

Abiturientus išleidžiant. – *Vilniaus aidas*, 1926, 69 (202), p. 1.

http://www.epaveldas.lt/vbspi/showImage.do?id=DOC_O_101794_1&biRecordId= (žiūrėta 2016 03 10).

Kėdainių gimnazijos abiturientų išleistuvės. – *Rytas*, 1935, 141 (3216), p. 2. Prieiga per internetą:

<http://www.epaveldas.lt/vbspi/biRecord.do?biExemplarId=120854> (žiūrėta 2016 03 10).

istorijų apie mokslo svarbą ir pan. Mokslo metų užbaigimo šventės detalios nebuvo aprašomos, tačiau džiaugiamasi puikiais abiturientų pasiekimais. Tik leidinyje „Moksleivis“ pateikiami išsamūs pasakojimai, kaip buvo švenčiamas Paskutinis skambutis, pridamos išleistuvių dainos su natomis. Minėtų periodinių leidinių analizė tik iš dalies padėjo susipažinti su tiriamo laikmečio mokyklinėmis šventėmis. Daug daugiau vertingos informacijos pateikė sovietmečiu (ypač 1960–1985 metais) mokykloje mokęsi ar dirbę pateikėjai.

Daug dėmesio skirta mokyklų internetinių svetainių analizei. Remiantis internetinės svetainės *Lietuva internete: Mokyklos* (Bendrojo ugdymo mokyklos 2016) duomenimis, peržiūrėta daugiau nei 300 Lietuvos mokyklų internetiniai puslapiai. Buvo siekiama susipažinti su mokyklų skelbiamomis misijomis, vizija, atributika⁴. Analizuojant svetaines, didžiausias dėmesys buvo skiriamas atributikos (emblemų ir herbų) ir švenčių aprašymo analizei. Naudotasi ne tik mokyklų internetinėse svetainėse pateiktais šventės scenarijais ar gautais iš pačių pateikėjų, bet ir Kauno miesto savivaldybės administracijos Švietimo ir kultūros departamento Švietimo ir ugdymo skyriaus parengtais mokyklinių švenčių aprašais (Švietimo raidos scenarijus 2011).

Mokyklinių švenčių scenarijai dažnai priklauso ne tik nuo mokytojų ar mokinių išmonės, bet ir nuo laikmečio, tuo metu vyraujančios politikos, švietimo gairių, todėl remtasi įvairiais švietimo veiklą reglamentuojančiais dokumentais: Lietuvos švietimo koncepcija, (Lietuvos švietimo koncepcija 1992), Lietuvos Respublikos Švietimo įstatymu 2011 (Žin Nr. 38-1804), kurie, po Lietuvos nepriklausomybės atkūrimo 1990 m., tapo svarbiausiomis jaunosios kartos ugdymo gairėmis. Taip pat labai svarbus LR įsakymas dėl pilietinio ir tautinio ugdymo 2016–2020 metų tarpinstitucinio veiksmų plano patvirtinimo 2016 (TAR Nr. 6317), kuriame akcentuojama pilietinio ir tautinio ugdymo svarba, nustatomi tolimesni planai, siekiant išugdyti pilietišką jaunąją kartą.

Tyrinėjimų apžvalga

Pastaruoju metu mokyklos bendruomenės tyrimai sulaukia didelio užsienio ir lietuvių skirtingų sričių mokslininkų dėmesio. Ypatingai daug tyrimų atlieka edukologai, mokyklos bendruomenę analizuojantys sociopsichologiniu, edukaciniu ir socialiniu aspektais. Visgi etnologiniu požiūriu moksleivių bendruomenės tradicijos ir jų kaita – dar menkai tyrinėta sritis.

Etnologų ir antropologų tyrinėjimai. Etnologė I. Čepienė savo knygoje „Lietuvių etninė kultūra: raidos įžvalgos“ aptaria tarpukariu mokyklose vykusią valstybinių ir tautinių švenčių minėjimus, supažindina su tautinės mokyklos tradicijomis (Čepienė 2008). Bene pirmasis šiuolaikinės moksleivių šventės siekė ištirti etnologas Petras Kalnius, kuris sudarė klausimyną

⁴ Šio darbo pabaigoje esančiame šaltinių sąrašė suminėtos ne visos peržiūrėtos svetainės, o tik tos, iš kurių imta informacija cituojama disertacijoje.

„Abiturientų išleistuvių papročiai“ (Merkienė 2007). XX a. pabaigoje pagal šį klausimyną buvo vykdoma pateikėjų apklausa, tačiau vėliau tyrimas buvo nutrauktas, surinkta medžiaga neapibendrinta.

Galima teigti, kad išsamiausiai mokyklinių švenčių problematika atskleista disertacijos autorės tyrimuose. Abiturientų švenčių tematikos tyrinėjimai pradėti 2008 metais, o 2010 m. apgintas bakalauro darbas „Moksleivių šimtadienio folkloras XXI a. pradžioje“ (Vasilionytė 2010). Tyrimas buvo tęsiamas ir 2012 metais apgintas magistro darbas „Abiturientų šventės XX a. – XXI a. pradžioje“ (Vasilionytė 2012). Šiuose darbuose anketomis, stebėjimo būdu ir iš periodinių leidinių surinkti duomenys leido aprašyti, palyginti ir išnagrinėti abiturientų išleistuvių, šimtadienio, paskutinio skambučio papročius tarpukario, sovietmečio ir atkurtos nepriklausomybės laikotarpiais.

Šiuolaikiniu moksleivių folkloru domėjosi ir kitos etnologės. Laima Anglickienė ir Akvilė Stankutė atliko mokyklinių himnų tyrimus. Himnai įvardijami kaip privalomos mokyklinės atributikos dalis (Anglickienė ir Stankutė 2010). Taip pat etnologė L. Anglickienė monografijoje „Šiuolaikinis moksleivių folkloras“ analizavo ne tik mokyklinių himnų, bet ir kito proginio folkloro temas ir įvaizdžius, didžiausią dėmesį skirdama Rugsėjo 1-osios, šimtadienio, išleistuvių dainų analizei (Anglickienė 2013).

Autorei labai svarbūs buvo ne tik mokyklų bendruomenės, bet ir tradicinės kaimo bendruomenės bei jos papročių tyrimai, jie labai padeda atliekant ir šiuolaikinės visuomenės tyrimus, fiksuojant reiškinių pokyčius. Šimtadienio, paskutinio skambučio, išleistuvių metu galima įžvelgti iniciacijos apeigų, socialinio statuso pasikeitimų, apie kuriuos rašė Arnoldas Van Gennepas (Van Gennep 1960) ir Viktoras Turneris (Turner 1969), kurių teorinėmis prieigomis ir tyrimais remiamasi ir šiame darbe. Iniciacijos apeigas tyrinėjo ne tik užsienio, bet ir Lietuvos mokslininkai. Jaunimo perėjimo ritualus tradicinėje lietuvių kultūroje savo monografijoje „Jaunimo brandos apeigos Lietuvoje. XIX a. pabaigoje – XX a. pirmoje pusėje“ itin plačiai pristatė etnologas Žilvytis Šaknys (Šaknys 1996). Išleistuvių vakaras Mažojoje Lietuvoje ir kituose liuteroniškuose kraštuose sutapdavo su konfirmacija, kurią surengdavo baigiant mokyklą. Etnologas pastebėjo, kad tai buvo savotiškas mokyklos išleistuvių atitikmuo (Šaknys 1996). Taip pat reikšmingos trys studijos, skirtos Aukštaitijos, Dzūkijos ir Suvalkijos, Žemaitijos bei Mažosios Lietuvos kultūriniais reiškiniais aptarti. Šiuo atveju mums svarbiausi jose publikuojami Ž. Šaknio skyriai „Jaunimo iniciaciniai ir kalendoriniai papročiai“, kuriuose analizuojami ir šiuolaikiniai jaunimo išventinimo papročiai, pateikiami jų paplitimo arealai (Šaknys 2007, 2009, 2012).

Paskutinio skambučio metu svarbus karnavališkumo aspektas, kurį Lietuvoje gan išsamiai analizavo etnologas Arūnas Vaitiekaitis (Vaitiekaitis 2002, 2005, 2008, 2010a, 2010b). Jis,

nagrinėdamas tiek senųjų kalendorinių švenčių, tiek ir šiuolaikinio miesto karnavalo fenomeną, aptaria įvairius karnavališkumo pasireiškimo būdus, į šį reiškinį pažvelgia įvairiais aspektais.

Kalendorinių švenčių minėjimas mokyklose taip pat vienas iš bendruomenės solidarumo konstravimo būdų. Kalendorinės šventės plačiai analizuojamos etnologų darbuose. Šiam darbui patys vertingiausi pastaraisiais dešimtmečiais atlikti lietuvių tyrimai, iš kurių išskirti ir paminėti reikėtų Ž. Šaknio ir Rasos Paukštytės-Šaknienės darbus. Ž. Šaknys straipsnyje „Jaunimo kalendoriniai papročiai tūkstantmečių sandūroje“ (Šaknys 2003) išskirtinį dėmesį skiria jaunimo kalendorinių papročių analizei. R. Paukštytės-Šaknienės straipsniuose „Tradicijos sampratos šiuolaikinėje Lietuvoje“, „Pasiruošimas Kalėdų šventėms vilniečių šeimose: stresas ar malonumas?“, „Tradicija šiuolaikinių kalendorinių ir gyvenimo ciklo švenčių kontekste“ daugiau pristatomos teorinės įžvalgos, ji aptaria tradicijos sampratą kalendorinių švenčių kontekste (Paukštytė-Šaknienė 2012, 2013a, 2013b), taigi, šios etnologės teorinėmis įžvalgomis remiamasi ir šiame darbe.

Svarbūs ir kiti etnologų darbai, kuriuose iš šių dienų pozicijos aptariamas ankstesnių laikotarpių šventinis lietuvių kalendorius ar analizuojamos atskiros kalendorinės šventės, atskleidžiamas kalendorines šventes švenčiančių žmonių požiūris į jų pokyčius. Pastarąjį dešimtmetį Lietuvoje šioms temoms gvildinti buvo skirta daug projektų, publikuota nemažai straipsnių. Pristatysime tik tuos, kurie artimiausiai susiję su šioje disertacijoje tiriama tematika. Kalendorinių švenčių analizei daug dėmesio skyrė etnologė Dalia Senvaitytė, kuri atliko tarpukario (Senvaitytė 2013), sovietmečio (Senvaitytė 2013, 2014) periodinių leidinių analizę. Joje atskleidžiamos svarbiausios to meto kalendorinės šventės, aptariami jų šventimo scenarijai, kuriems didelę įtaką darė politinė santvarka. Bene daugiausiai tyrimų sulaukia šiuo metu Lietuvoje populiarių – Kalėdų (Paukštytė-Šaknienė 2013, 2016), Joninių (Marcinkevičienė 2003; Vaicekauskas 2009; Aleknaitė 2014; Šaknys 2014) ir Užgavėnių (Vaicekauskas 2010; Aleknaitė 2012; Šaknys 2013, 2014, 2015, 2016) švenčių analizė. Etnologė Lina Petrošienė savo straipsnyje „Užgavėnių šventės atgarsiai lietuviškoje XX a. pirmosios pusės periodikoje: kaip šventė miestiečiai?“ remiasi to meto spaudos pranešimais, kurie padėjo atskleisti įvairių socialinių sluoksnių miestelėnų, jaunimo, politinių organizacijų, korporacijų studentų Užgavėnių šventimo ypatumus bei jų santykį su kaime švęstomis Užgavėnėmis (Petrošienė 2013). Kita publikacija „Užgavėnės arba Žiemos palydų šventė sovietmečiu“ skirta sovietmečio Užgavėnių / Žiemos palydų šventės analizei, siekiant atskleisti jų raidą ir santykį su tradicinėmis / kaimiškomis Užgavėnių šventimo formomis (Petrošienė 2014). Minėtos autorės monografijoje „Žanro virsmas: Žemaitijos Užgavėnių dainos“ nagrinėjama šių dainų melodijų ir tekstų sandara, šventės papročiai, jų kitimas (Petrošienė 2015). Ž. Šaknio publikacijoje ne tik apžvelgiami Užgavėnių ir Joninių šventimo būdai skirtingais istoriniais laikotarpiais, bet ir

analizuojama jų svarba emigracijoje, vienijant ten gyvenančius lietuvius (Šaknys 2014, p. 136-150).

Šiam tyrimui taip pat naudingas etnologės Astos Venskienės straipsnis „Jaunimo požiūriai į savo pačių, tėvų ir senelių šventes. Mėgstamiausia jaunimo šventė“, kuriame, remiantis studentų apklausos duomenimis, siekiama nustatyti mėgstamiausias jaunimo šventes ir su jų šventimu susijusius kontekstus, analizuojama kalendorinių švenčių šventimo skirtumai tarp kartų (Venskienė 2016). Minėti etnologai akcentuoja kalendorinių švenčių pokyčius XX a. – XXI amžių sandūroje. Lietuvos mokslininkai šiuolaikinį kalendorinių švenčių šventimą taip pat analizavo, siedami jį su nacionalinės, etninės, kultūrinės tapatybės kūrimu ir raiška (Ramanauskaitė 2004; Kuznecovienė 2008, p. 75-88; Šaknys 2010, p. 155-172 ir kt.).

Mokyklinės šventės tyrinėtos ir kitų šalių mokslininkų. Pavyzdžiui, mokslininkė Olga Pashina savo straipsnyje „Kalendorinių ir sovietinių švenčių sąveika“ (Pashina 2008, p. 44-50) atskleidžia Rusijos mokyklų Paskutinio skambučio kilmę bei karnavališkumą. Itin vertingas rusų mokslininkės Inos Veselovos straipsnis, kuriame akcentuojamas Rugsėjo 1-osios ir Paskutinio skambučio ryšys, mokyklinių ritualų prasmė (Веселова 2012, p. 199-239), kuri taip pat analizuojama šiame darbe. Kita rusų mokslininkė Katriona Keli publikacijoje „Mokyklinis valsas: tarybinės mokyklos kasdienybė postalininiu laikotarpiu“ taip pat akcentuoja Rugsėjo 1-osios ir išleistuvių svarbą. Rugsėjo 1-oji tampa riba tarp namų ir mokyklinio gyvenimo (Келли 2004, p. 104), o išleistuvės traktuojamos kaip simbolinė vaikystės pabaiga (Келли 2004, p. 146), kurią žymi iškilminga šventė. Šios šventės pagrindinis akcentas prieš 60 metų – valsas, šokamas mokyklos aktų salėje (Келли 2004, p. 147). Tai tampa atsisveikinimu su mokykliniu gyvenimu ir perėjimu į kitą etapą. Panaši tematika atskleidžiama antropologės Anselmos Gallinat straipsnyje, kuriame nagrinėjamas Rytų Vokietijos jaunimo pašventinimo ritualas (Jugendweihe). Jis sietinas su jau anksčiau minėta konfirmacija, kurią taip pat tyrinėjo ir norvegų folkloristė Ann Helene Bolstad Skjellbred straipsnyje „Religinė konfirmacija – Civilinė konfirmacija – Konfirmacijos minėjimas“ (Skjellbred 1988, p. 85-94). Šiek tiek apie mokyklines šventes rašoma kitos rusų mokslininkės publikacijoje „Tarybinė mokykla (ne)tarybinėje aplinkoje: medžiaga parengta pagal interviu su besimokančiais Indijoje, Šveicarijoje, Prancūzijoje, JAV“. Nors Marija Zolotuchina tyrinėja tarybinių mokyklų, įsikūrusių ne Sovietų sąjungos teritorijoje, veiklą ir didžiausią dėmesį skiria atskirų mokyklų veiklos aprašymui, remdamasi pateikėjų prisiminimais, tačiau straipsnyje ne tik atskleidžiami jauno žmogaus jausmai, patyrimai jaučiant atskirtį, bet ir supažindama su mokykloje vyravusia tvarka, mokytojais, uniformos dėvėjimo ir kai kurių mokyklinių švenčių šventimo ypatumais (Золотухина 2010, p. 240). Atkreiptinas dėmesys ne tik į išimtinai mokyklines, bet ir į kalendorinių švenčių šventimą. Labai vertinga jau minėtos rusų mokslininkės publikacija

„Naujametiniai vaikų karnavalai: personažų apibūdinimai“, kurioje analizuojama sovietmečiu Rusijos mokyklose vykusių karnavalų eiga, aprašomi svarbiausi vaikų kuriami personažai, tačiau svarbiausia – akcentuojamas vaikų ir tėvų ryšys preliminariniu šventės etapu: pageidaujamo personažo pasirinkimas, kostiumo ar kaukės gaminimas savo vaikams. Tokiu būdu mokinių tėvai tampa šventės dalyviais, kurie taip pat sureikšmina jo svarbą (Беселова 2010, p. 214). Straipsnyje, kaip ir šiame darbe, akcentuojamas karnavalo daugiafunkciškumas. Taip pat paminimėtina Elena Samodelova, kuri atkreipė dėmesį į Rusijos moksleivių dainų perdirbinius (Самоделова 2009). Julija Antonovna Emer savo publikacijoje akcentuoja iškilmingų kalbų svarbą Paskutinio skambučio šventės metu (Эмер 2011, p. 54). Taip pat labai reikšminga Natalijos Belovos monografija „Mokytojų gyvenimo kasdienybė“, kurioje išsamiai analizuojama Rusijos kaimo mokytojo padėtis 1917–1991 metais. Didžiausias dėmesys skiriamas mokytojų įvaizdžio, socialinės, ekonominės padėties kaitai, kurią veikė idealogija ir istoriniai procesai. Autorė išsamiai aptaria to meto mokytojo autoriteto klausimus ir vertybes (Белова 2015).

Edukologų tyrimai. Mokyklos bendruomenę įvairiais aspektais tyrinėjo edukologai, todėl šiame darbe nemažai remtasi ir jų tyrinėjimais. Nepriklausomybės laikotarpiu (1918–1940) Lietuvoje mokytojo asmenybės klausimą svarstė žymūs edukologai Jonas Vabalas-Gudaitis, Stasys Šalkauskis, Antanas Maceina, autoritetingi mokytojai – švietėjai Sofija Čiurlionienė, Antanas Vokietaitis, Jonas Laužikas, Jonas Murka, Juozas Geniušas. Sovietmečiu mokytojo autoriteto klausimus analizavo Vaclovas Voveris, Kazys Poškus. Atgavus nepriklausomybę, edukologai ėmė išsamiau tyrinėti mokytojo pašaukimo, visaverčio ugdymo klausimus, juos analizavo Vanda Kavaliauskienė, Aušra Žemgulienė, Romualdas Malinauskas, Julita Navaitienė, Vitalija Lepeškienė, Rimantas Laužackas, Kęstutis Pukelis, Ona Tijūnėlienė, Ieva Bilbokaitė ir kt. Itin reikšminga O. Tijūnėlienės monografija, kurioje išsamiai analizuojama mokytojo autoriteto samprata tarpukariu (Tijūnėlienė 2002) ir po Lietuvos nepriklausomybės atgavimo 1990 m. (Tijūnėlienė 2001, 2006). Vilija Grincevičienė į mokytojo autoriteto problemą žvelgia kitu aspektu: straipsniuose „Mokytojų požiūris į pedagogo profesiją kintančios realybės kontekste“ (Grincevičienė 2002) ir „Mokyklų tinklo pertvarka: mokytojų ir mokinių tėvų požiūris“ (Grincevičienė 2012) atsiskleidžia pačių mokytojų savo profesijos vertinimas ir jų santykiai ne tik su mokiniiais, bet ir jų tėvais. Taip pat reikšmingas minėtos autorės straipsnis apie mokyklos ir šeimos poveikį jaunam žmogui (Grincevičienė 2014). Elvyra Martišauskienė tyrinėja pedagogų požiūrį į mokytojų kompetencijų raišką (Martišauskienė 2009a, 2009b). Gediminas Merkys svarsto apie iššūkius, su kuriais susiduria šiuolaikinis mokytojas (Merkys 2006). Pačių mokinių pozicija atskleidžiama Aušrinės Gumuliauskienės publikacijoje „Moksleivių požiūris į mokyklos modernizavimą ir savo vaidmens suvokimas“

(Gumuliauskienė 2002) ir Vilijos Targamadzės ir Rolando Zuozos publikacijoje „Mokinių socializacija bendrojo lavinimo mokyklose: mokyklos kultūros aspektas“ (Targamadzė ir Zuza 2011). Visgi šiame darbe pasirinkta nagrinėti ne mokytojo autoriteto, o mokytojo, kaip bendruomenės telkėjo, klausimus. Edukologai savo tyrimuose nagrinėja ne tik mokyklos bendruomenės narių tarpusavio santykius ar vertybinius pasikeitimus, bet ir patriotiškumo ugdymo klausimus, kurie tampa itin aktualūs šiuolaikinėje visuomenėje. Pilietiškumo ir tautinio formavimosi prielaidas savo straipsnyje aptaria Asta Ranonytė (Ranonytė 2006), jas patvirtina empiriniai ne tik moksleivių, bet ir studentų grupių tyrimai (Sirtautas 2005).

Ne tik edukologai, bet ir etnologai bei antropologai gvildena patriotiškumo ugdymo klausimus. Itin vertingos etnologės Irenos Čepienės straipsnyje „Patriotinio ugdymo problemos šiuolaikinėje mokykloje“ (Čepienė 2001) pateiktos išvalgos. Vienas iš reikšmingiausių etnologų darbų patriotiškumo tematika – tai Petro Kalniaus publikacija „I modernią Lietuvą – su etnine savimone. Ar tautinis patriotizmas kliudo kurti modernią visuomenę ir mokyklą?“ (Kalnius 2008). Taip pat svarbios Jono Mardosos išvalgos apie valstybines šventes, jų svarbą ir patriotiškumo ugdymą publikacijose „Šventės mieste: keletas kūrimo ir funkcionavimo problemų“ (Mardosa 2013) bei „Lietuvos valstybės atkūrimo ir nepriklausomybės atkūrimo šventės“ (Mardosa 2016). Su patriotiškumo ugdymo problemomis susiduria ne tik Lietuvoje esančių mokyklų mokytojai, bet ir užsienio lietuviai, kuriems ši problema tampa dar aktualesne. Šios problemos nagrinėjamos Linos Lukočiūtės, Gintauto Mažeikio, Romos Mickutės (Lukočiūtė, Mažeikis ir Mickutė 2009), Stasio Tumėno publikacijose (Tumėnas 2008).

Darbų, skirtų mokyklos bendruomenės tradicijų analizei, nėra daug. Lietuvoje kompleksinių tyrimų etnologiniu požiūriu šia tema nėra atlikta. Galime konstatuoti, kad itin daug tyrimų pastaruoju dešimtmečiu atliko ir pristatė edukologai, mokyklos bendruomenę tyrinėję įvairiais aspektais, tačiau daugiausiai tyrimų atlikta mokytojo autoriteto klausimais, aptarti mokslo kokybės gerinimo būdai, mokytojų, mokinių ir jų tėvų tarpusavio santykių ir jų įtaką mokymosi rezultatams ir pan. Todėl šis darbas pirmasis, kuriame etnologiniu požiūriu tiriami mokyklos bendruomenės solidarumo konstravimo būdai, didžiausią dėmesį skiriant mokykloje vykstančių švenčių analizei.

I. MOKYKLOS BENDRUOMENĖS SOLIDARUMO KONSTRAVIMAS

I.1. Mokykla kaip simbolinė bendruomenė

Sąvokos *mokykla* ir *bendruomenė* šiame darbe neatsiejamos viena nuo kitos. Dalyvaujant ekspedicijose, apibendrinant empirinius duomenis pastebėta, kad visi pateikėjai minėjo sąvoką *mokyklos bendruomenė*, kurią jie suvokia labai panašiai ir intuityviai. Tiek mokslininkų, tiek pateikėjų nuomone, mokyklos bendruomenę sudaro mokytojai, mokyklos administracija, mokiniai ir jų tėvai.

Šiam darbui labai aktualios sąvokos *bendruomenė* turinys plačiai aptartas tiek užsienio, tiek lietuvių įvairių sričių mokslininkų darbuose. Sąvoka *bendruomenė* turi daug apibrėžimų, kuriuos trumpai aptarsime. Dar XX a. viduryje amerikiečių sociologas George Hiller įvairiuose šaltiniuose surado per 90 skirtingų bendruomenės apibrėžimų (Hillery 1955). Sociologai pažymi, kad „bendruomenė susideda iš asmenų, esančių socialinėje sąveikoje tam tikroje geografinėje vietoje ir turinčių vieną ar daugiau bendrų ryšių. Taigi, bendruomenė reiškia ryšį, apimančią bendrus įsitikinimus, tikėjimą, vertybes. Per kultūrą ir įsitikinimus jungiasi etninės ir religinės bendruomenės, profesinių bendruomenių formavimąsi lemia interesai, aplinkybės ir prioritetai“ (Leliūgienė ir Sadauskas 2011, p. 1283). Minėti mokslininkai, aptarę termino apibrėžimus, patikslina, kad, jų pačių nuomone, „bendruomenė – tai geografinė teritorija su panašiomis politinėmis-teisinėmis sistemomis; socialinio prasmingumo tam tikrų santykių, tradicijų, normų ir elgesio sferoje forma; struktūra bendroms problemoms spręsti bei siekti bendrų tikslų“ (Leliūgienė ir Sadauskas 2011, p. 1284). Edukologė Valdonė Indrašienė bendruomenę laiko socialine sistema, kuri turi savo struktūrą, funkcionavimo būdą ir istoriją (Indrašienė 2004, p. 109).

Tačiau mokslininkai sutaria, kad įvairios socialinio bendrumo ir organizacijos formos visgi savaime nesukuria bendruomenės ir bendruomeniškumo. Ko gero, priešingai, jos kuria ribas ir (ar) taisykles, kuriomis vadovaujantis priima arba atstumia narius. Anot prancūzų antropologo Maurice Godelier bendruomenei – vienai iš pagrindinių antropologijos idėjų ir iššūkių – ir bendruomeniškumui rasti reikia kažko daugiau (Godelier 2008). Jo idėją papildė I. Leliūgienė, kuri bendruomenę apibūdina kaip „visuomenės solidarumo rezultatą, kuris įgalina žmones dirbti drauge, kovojant su bendromis problemomis“ (Leliūgienė 2012, p. 8). Saulius Nefas, Vainius Smalsys ir Vytautas Šlapkauskas taip pat akcentuoja, jog bendruomenei reikia bendrų vertybių, interesų, priklausomumo jausmo ir tradicijų (Nefas, Smalsys ir Šlapkauskas 2011, p. 150). Vidinį priklausomumo jausmą tam tikrai bendruomenei mini ir kitos mokslininkės Viktorija Baršauskienė ir Irena Leliūgienė: „bendruomenė gali būti neaiški realybė, kurią dažnai galima nujausti tik intuityviai. Ji taip pat gali būti ir apibrėžta sistema.

Remiantis organizuotos studijos samprata, kaip tik ir galima pažinti bendruomenę, jos daromą poveikį ir įtaką bendruomenės nariams“ (Baršauskienė, Leliūgienė 2001, p. 38).

Bendruomenės sąvoka plačiai aptarta ir Lietuvos etnologų bei antropologų. Etnologė Vida Savoniakaitė yra apibrėžusi: „Bendruomenė – tai žmonės, turintys bendrą gyvenimo būdą, darbą, interesus, simbolių ar kitais požymiais susiję vienas su kitu. Bendruomenę apibūdina gyvenimas ir darbas vienoje geografinėje teritorijoje, bendra socialinė struktūra kaip specifinis organizmas, turintis tęstinumą laike, bendri ekologiniai interesai“ (Savoniakaitė 2011, p. 54). Etnologijos moksle požiūris į bendruomenę buvo pliuralistinis – etninė bendruomenė buvo siejama su amžiaus, bendrų interesų, tikslų, tam tikrų vietovių, socialinių struktūrų, vėliau lyties, profesijos ir kitomis bendruomenėmis (Savoniakaitė 2011, p. 55). Lietuvos etnologai savo darbuose daugiausiai dėmesio yra skyrę kaimo bendruomenei ir jos bruožams aptarti. Pavyzdžiui, anot Irenos Reginos Merkienės, „XX a. Lietuvos kaimo teritorinė bendruomenė funkcionavo kaip socialinis organizmas, kurio kiekviena karta ir atskiri individai savaip koregavo vidinius ryšius ir kasdienio gyvenimo kultūros formas. Bendruomenės narių tarpusavio įsipareigojimai ir parama remiasi tiek bendrais, tiek asmeniniais interesais, susijusiais su kasdienio gyvenimo poreikių tenkinimu ir vizijomis“ (Merkienė 2002, p. 94). Kita vertus, antropologai bendruomenę, tuo labiau valstietišką, mato kaip politinių parametrų neturintį darinį (Čepaitienė 2013, p. 440). Nors etnologai labiau akcentuoja bendruomenės lokalumą, tačiau Ž. Šaknys bene pirmasis kaimo jaunimo bendruomenę (bendrįją) apibūdina trimis kriterijais – amžiumi, teritorija ir bendrais interesais (Šaknys 1996, p. 105).

Apžvelgę įvairių sričių mokslininkų pateiktus apibrėžimus, galime pastebėti, kad pastarieji bruožai labiau akcentuoti antropologų ir edukologų darbuose. Autorės nuomone, mokyklos bendruomenei itin svarbus šis bendruomenės kriterijus – bendri interesai. Šiuo atveju geografinė teritorija šiek tiek išsiplečia, nes labai dažnai moksleiviai lanko ne arčiausiai jų namų esančią mokyklą. Mokymosi įstaigą renkasi ne pagal geografinį artumą, o rekomendacijas, mokyklos pasiekimus, brandos egzaminų išlaikymo rezultatus ir pan. Šiame darbe bus laikomasi požiūrio, kad mokyklos bendruomenę sudaro mokyklos administracija, mokytojai, mokiniai, tėvai, jaučiantys tapatumą su konkrečia mokykla, patiriantys solidarumo jausmą, peržengiantį praktinius interesus.

Mokyklos bendruomenę galima laikyti *simboline*. Simbolinių bendruomenių ribas aiškino ne vienas užsienio mokslininkas. Benedict Anderson teigia: „Iš tikrųjų visos bendruomenės, didesnės už pirmąjį kaimą, kur gyventojai vos ne kasdien susiduria akis į akį <...>, yra įsivaizduojamos“ (Anderson 1999, p. 22). Bendruomenės ir jų ribos egzistuoja ne kaip socialinės struktūros, o kaip reikšmių pasauliai, kuriuos įsivaizduoja bendruomenės nariai. Anthony Cohen taip mano, jog „Bendruomenės yra pačių suvoktos socialinės formacijos, viduje

sudalytos ir suskirstytos. Bendruomenę jis laikė išsiskiriančiu simboliniu vaizdiniu, priklausančiu nuo bendruomenės ribų suvokimo“ (Cohen 1985, p. 8). Šių mokslininkų įžvalgos darė įtaką lietuvių mokslininkams. Šiuolaikinėje Lietuvos etnologijoje išlieka aktualus požiūris į bendruomenę kaip simbolių struktūrą ar ritualų puoselėtoją, tęsėją, kūrėją ir vartotoją (Savoniakaitė 2011). Filosofas G. Mažeikis pastebi, kad simboliniu pasauliu galima vadinti autonomines, sistemiškai organizuotas ženklų grupes, kurios svarbios daugeliui žmogaus gyvenimo sferų. Šį pasaulį puoselėja bendruomenės, kurdamos savo tapatybę, saugodamos savo atmintį, plėtodamos savo ateities vizijas, užtikrindamos svarbiausias kasdienybės konfigūracijas. Be simbolinio pasaulio, kartais vartojama siauresnė sąvoka – simbolinė organizacija. „Simbolinė organizacija yra tam tikra apriorinė samprotavimų forma, kurią žymi idealogiškai reikšmingi simboliai“ (Mažeikis 2009, p. 31). Kaip pastebi sociologė J. Kuznecovienė, bendruomeniškumui sukurti, palaikyti, išsaugoti reikia tam tikrų ženklų: „Visoms grupėms reikia simbolių ir ritualų, kad būtų galima išlikti, palaikyti susitelkimą ir vėl patvirtinti bendras idėjas, kurias jie sukūrė“ (Kuznecovienė 2008, p. 75). Mokyklos bendruomenės nėra išimtis, todėl kiekviena mokykla turi jai būdingus simbolius (riboženklus), kurie išsamiai aptariami kitame darbo skyriuje.

Autorė, atlikdama mokyklos bendruomenės tyrimus, pastebėjo visus minėtų mokslininkų išskirtuosius bruožus (bendri interesai ir vertybės, vidinis priklausomumo jausmas), todėl mokyklos bendruomenę taip pat laiko simboliu. Ši simbolinė bendruomenė tarpusavyje tarsi surišta nematomais saitais, kurie jungia ne tik mokyklos administraciją, mokytojus, mokinius, bet ir jų tėvus. Siekiamas tikslas yra lyg ir praktinis – įvairių sričių žinių suteikimas, puikių mokymosi rezultatų siekimas ir asmenybės ugdymas. Tačiau buvimas greta ir susitapatinimas su konkrečia mokykla sukuria solidarumo jausmą, peržengiantį praktinius interesus. Taip pat akcentuotina, kad visą mokyklos bendruomenę jungia ne tik numatytos formalios vizijos ir misijos siekimas, bet ir tam tikros tradicijos ir papročiai, būdingi kiekvienai mokyklai, perduodami iš kartos į kartą, tampantys vienos kartos palikimu jaunesniems moksleiviams.

I.2. Simboliniai ženklai, kuriantys bendruomenės solidarumą

Mokyklos bendruomenės savitumas atskleidžiamas įvairiais būdais ir priemonėmis. Kaip pastebi edukologai, „Organizacijos kultūra yra esminių vertybių sistema, kuria vadovaujasi organizacija ir kuri yra pripažįstama daugumos organizacijos narių, įtakoja jų elgesį ir yra palaikoma organizacijos istorijų, mitų bei pasireiškia per tradicijas, ritualus ir simbolius“ (Jucevičienė et al. 2000, p. 39). Kiekviena mokyklos bendruomenė turi savo išskirtinumą įrodančius simbolius, jie aptariami šiame darbo skyriuje.

Pagrindiniai mokyklos bendruomenę telkiantys simboliai yra mokyklos herbas, himnas, vėliava, emblemos, uniforma. Jų naudojimas demonstruoja tam tikrą priklausomybę vienai ar kitai mokyklos bendruomenei. Šių simbolių masinis kūrimas ir naudojimas viešojoje erdvėje ypač sustiprėjo po nepriklausomybės atkūrimo, po 1990-ųjų metų. Šių simbolių kūrimas mokyklose susijęs ne tik su Lietuvos nepriklausomybės atgavimu (kada buvo atsisakyta įvairių suvaržymų ir visos organizacijos įgavo daugiau laisvės), bet ir interneto ir jo teikiamų viešinimo galimybių plėtra. Dauguma mokyklų per pastarąjį dešimtmetį susikūrė savo internetines svetaines, kuriose pateikiama informacija apie svarbiausius mokykloje vykstančius renginius, mokinių pasiekimus, mokyklos taisykles, viziją, misiją, tikslus, taip pat ir mokyklos simboliką. Ne mažiau svarbų vaidmenį čia suvaidino mada: kelioms mokykloms sugalvojus kokią nors idėją, ją greitai nusižiūri, pradeda tiražuoti ir kitos mokyklos. Greita idėjų sklaida tarp skirtingų mokyklų pastebima įvairiose mokyklinio gyvenimo plotmėse, ypač marketingo (mokyklos pristatymo, prisistatymo), popamokinėje veikloje, įvairių švenčių ir renginių organizavime.

Vienas iš svarbiausių mokyklos simbolių – **himnas**. Lietuvių kalbos žodyne *himnas* apibūdinamas kaip „iškilminga giesmė, priimta kaip valstybinės, idėjinės vienybės simbolis; iškilmingo turinio giesmė kam nors pagerbti, paminėti; bažnytinė giesmė; muzikos kūrinys, kuriame išreiškiama pakili, iškilminga nuotaika“ (LKŽ: himnas 2015). Pasak etnomuzikologės Aušros Žičkienės, „pasaulietinis himnas paprastai būna kaip kokios nors žmonių bendruomenės, sambūrio, politinio, visuomeninio darinio ar reiškinių simbolis, neretai kartu su vėliava ir herbu yra patvirtintas kaip oficialus organizuoto darinio atributas“ (Žičkienė 2010, p. 187).

Mokyklinių himnų atlikimas švenčių metu nėra nauja tradicija. Nors duomenų šia tema gimnazijų muziejų archyvuose, abiturientų dienoraščiuose mažai, tačiau žinoma, kad jau tarpukariu kai kurios gimnazijos turėjo savo himnus. Pavyzdžiui, Kauno Šv. Kazimiero mergaičių gimnazijoje (dabar – Kauno „Saulės“ gimnazija) per šventes maždaug nuo 1929 m. buvo giedamas iškilmingiausias gimnazijos muzikinis kūrinys – himnas. Jo autoriai nežinomi, tačiau akivaizdu, kad jį sukūrė mokinės (Jaruševičius, Sellienė, Laučienė 2013, p. 82):

Jaunystė plasnoja galingais sparnais

Ir kelia mūs širdį džiaugsmingai.

Papuošę sau kelių idėjų žiedais,

Po vėliava Kristaus sustokim.

Nors tektų mums eiti erškėčių takais,

Su šypsena ženkime drąsiai.

Lydėkime vargšus meilingais darbais,

Galiūnėmis aukime dvasioj.

Kūrėjui, Bažnyčiai, Tėvynei, žmonijai

Teskleidžias mūs žiedas jaunystės.

O mūsų Globėjau, Kazimierai skautus,

Maldaujam, neleisk mums paklysti. (Kauno Šv. Kazimiero mergaičių gimnazija, 1923–1938, Kaunas, 1938, p. 22)

Himne atskleidžiamos ne tik gimnazijoje deklaruojamos vertybės: tikėjimas, geri darbai, teisingas gyvenimo būdas, bet ir akcentuojamas mokyklos globėjas⁵ – šv. Kazimieras. „Šv. Kazimiero vardas mokyklai suteiktas neatsitiktinai – atkūrus Lietuvos valstybę, šv. Kazimieras buvo paskelbtas Lietuvos besimokančio jaunimo globėju“ (Jaruševičius, Sellienė, Laučienė 2013, p. 81).

Užfiksuota, kad Šiaulių gimnazijos (dabar – Šiaulių Juliaus Janonio gimnazija) himną 1924 m. taip pat parašė gimnazistas: „Konkurso komisija praneša, kad iš 20 prisiųstųjų jai eilių ji priėmė VIII b klasės mokinio Igno Petrušaičio eiles kaipo tinkamiausias himnui ir išmokėjo jam 40 litų dovanų“ (Šiaulių gimnazijos metraštis 1924). Himne akcentuojamos tokios vertybės kaip meilė tėvynei, mokslo ir tiesos siekis (Šiaulių gimnazijos metraštis 1924).

Sovietmečiu, pasikeitus politinei santvarkai ir įvykdžius mokyklų reorganizavimą, himno atlikimo paminėjimų neišlikę nei metraščiuose, nei pateikėjų prisiminimuose. Galima teigti, kad tuo metu dauguma mokyklų himno neturėjo, tačiau būta ir išimčių. Pavyzdžiui, išskirtine galima laikyti Kelmės rajono Pakražančio vidurinę mokyklą, kurioje himnas sukurtas 1963 m. Poreikis sukurti himną kilo tada, kai mokyklos bendruomenė pradėjo švęsti tradicinę Garbės dieną, kurią mini iki šių dienų (VDU ER 2076/15). Žinoma, kad sovietmečiu ir daugiau mokyklų turėjo savo himnus, tačiau informacijos apie tai išlikę labai mažai.

Etnologės Laima Anglickienė ir Akvilė Stankutė, rinkusios ir tyrinėjusios mokyklų himnus, pastebi, kad Lietuvoje daugiausiai mokyklinių himnų sukurta po nepriklausomybės atkūrimo (1990–2009 metais), kuomet „ne tik mokykloms, bet ir naujai besikuriančioms organizacijoms, judėjimams, įvairiems formaliems bei neformaliems dariniams ir bendruomenėms kilo poreikis save identifikuoti su kokia nors grupe ir per himną, per jo atlikimą išreikšti savo bendruomeniškus jausmus“ (Anglickienė ir Stankutė 2010, p. 222). Pastaruoju dešimtmėčiu himnas tapo privalomos mokyklos atributikos dalis. „Tai rodo apklaustų mokyklų vadovų ir mokytojų atsakymai, kuriuose teigiama, kad himnas padeda išreikšti mokyklos savitumą, išskirtinumą, prisideda prie tradicijų puoselėjimo, bendruomenės vienijimo, suteikia galimybę prisistatyti. Himnų kūrimo bumas rodo, kad mokykloms svarbu ne tik savo tapatybės paieškos, bet ir mada bei siekimas populiarinti ir daryti patrauklią konkrečią ugdymo įstaigą“

⁵ Mokyklos globėju disertacijoje yra įvardijamas asmuo, kurio vardu pavadinta mokykla.

(Anglickienė 2013, p. 289). Mokyklos himnas yra tapęs visų tradicinių mokyklos švenčių ar net kasdieninio gyvenimo palydovu. Įprastai himnu pradedamos ir baigiamos įvairios mokyklos šventės. Jis skamba per Rugsėjo 1-ąją, šimtadienį, Paskutinį skambutį, brandos atestatų teikimo šventę, mokyklos sukakčių ar jubiliejų metu. Himnas giedamas ir per mokyklose minimas valstybines šventes – Vasario 16-ąją, Kovo 11-ąją (VDU ER 2591, interviu Nr. 1, p. 8, VDU ER 2592/86, VDU ER 2592/269 ir kt.). Kai kada himnas atliekamas ir retesnėmis progomis, pavyzdžiui, per mokinių ar mokytojų konferencijas, sutinkant garbingus svečius, mokyklą pristatančiuose renginiuose (VDU ER 2076/2, VDU ER 2076/4, VDU ER 2076/26 ir kt.).

Dalyvaujamojo stebėjimu metu užfiksuota, kad mokyklos himną įvairiomis progomis paprastai gieda ir moksleiviai, ir mokytojai – visa mokyklos bendruomenė. Kartais himną atlieka specialiai suburta mokinių grupė, solistai, mokyklų ansambliai ar chorai. Dar gana naujas, bet vis labiau populiarėjantis reiškiny – himnų muzikinės fonogramos. Nors tik nedaugelis Lietuvos mokyklų turi profesionaliai aranžuotus himno muzikinius takelius, tačiau tai net skatinama projektinės veiklos metu. Kauno technologijos universiteto Socialinių, humanitarinių mokslų ir menų fakulteto organizuojamo projekto „Mokyklos himnas“ metu kviečiama dalyvauti konkurse ir profesionaliai įrašyti savo mokyklos himną KTU garso įrašų studijoje: „Mokiniai susipažins su šiuolaikinėmis garso technologijomis, mokinsis kurti aranžuotę, susipažins su kompozitoriaus ir garso režisieriaus darbu, sukurs ir atliks meno kūrinius – mokyklos himną, kuris bus įrašytas ir išleistas CD formatu“ (KTU projektas – „Mokyklos himnas“ 2016). Projektas naudingas ne tik universiteto ir mokyklų bendradarbiavimo stiprinimui, mokinių susipažinimui su muzikos ir technologijų integravimo būdais, bet ir mokyklinių himnų populiarinimui tarp moksleivių, nes įrašui studijoje reikia išmokyti himno žodžius ir atsakingai pasiruošti. Tik kyla klausimas, ar fonogramos nekelia grėsmės gyvam himno atlikimui švenčių metu? Galbūt ne visi mokiniai mokės tekstą, nes žinos, kad iškilmų metu skambės iš anksto paruoštas himno įrašas. Taip pat mažėja solidarumo jausmas, kuris išgyvenamas kūrinių atliekant visiems kartu. Himno atlikimas svarbus ne tik besimokantiems, bet ir mokyklą baigusiems mokiniams, kurie gali dalyvauti mokyklos vardadienių, jubiliejų šventime ir himno giedojimo metu patiriamas solidarumo jausmas, pasineriama į prisiminimus.

Bendruomenės vienybės jausmas sukuriamas ne tik giedant himną įvairių švenčių metu, bet ir jo kūrybos etape, kadangi himno kūrėjais gali tapti kiekvienas tos mokyklos bendruomenės narys, siūlydamas savo idėjas, įsitraukdamas į bendrą kūrybos procesą, savarankiškai dalyvaudamas himnų kūrimo konkurse ar būdamas geriausio himno rinkimų komisijos nariu.

Himnų kūrėjus galima skirstyti į dvi grupes:

1. Profesionalai (kompozitoriai, poetai);
2. Mokyklos bendruomenės nariai.

Pirmajai grupei priklauso Lietuvoje arba regione žinomi poetai, kompozitoriai, kurie sukūrė mokyklos himną. Galimi keli variantai: kai kurios mokyklos tiesiog naudojasi jau sukurtais dainomis, panaudoja eilėraščių žodžius ar melodiją, kai kada mokyklos administracija specialiai samdo profesionalus, kad šie sukurtų himną. Pavyzdžiui, Vilniaus Šeškinės pradinės mokyklos himną „Vardų dainelė“ sukūrė kompozitorius Leonidas Abaris (Vilniaus Šeškinės pradinė mokykla 2016). Įdomu tai, kad himnas suasmeninamas, nes pradedamas kiekvienos klasės surimuotų vaikų vardų vardijimu. Taip himnas tampa patrauklesniu patiems mažiausiems ir įgauna dar didesnę prasmę.

Antroji grupė kur kas gausesnė. Jai priklauso visi mokyklos bendruomenės nariai – administracija, mokytojai, mokiniai ir tėvai. Peržvelgus 200 mokyklų internetinių svetainių, pastebėta, kad nors mokyklų internetinėse svetainėse pateikiami himnų tekstai ar net garso įrašas, tačiau dažnai iš viso nenurodomi himnų autoriai (59%). Kartais (30%) svetainėse skelbiama himnų autorių vardai ir pavardės, tačiau nenurodytas jų ryšys su mokykla. Neaišku, ar himną sukūrė mokyklos direktorė, mokytojai, patys mokiniai ar jų tėvai. Tas himno ir jo autoriaus ryšys žinomas tik konkrečios mokyklos bendruomenės nariams. Tik nedaugelyje svetainių (11%) nurodomos konkrečios kūrėjo pareigos ar klasė.

Akivaizdu, kad mokytojai – pagrindiniai himnų kūrėjai, kurie sukuria ne tik žodžius, bet ir muziką. Dažniausiai lietuvių kalbos mokytojai sukuria himno žodžius, kuriems muziką sukuria mokykloje dirbantys muzikos mokytojai (Kaišiadorių Algirdo Brazausko gimnazija 2016, VDU ER 2076/3, VDU ER 2076/4 ir kt.). Kartais himnai tampa bendra mokytojų ir mokinių kūryba (Miegėnų pagrindinė mokykla 2016) arba viso himno autorystę galima priskirti vienam mokiniui. Pavyzdžiui, Vilniaus Žvėryno gimnazijos himno žodžius ir muziką sukūrė XLV laidos abiturientas (Vilniaus Žvėryno gimnazija 2016). Ypač retais atvejais himną mokyklai sukuria mokinių tėvai (Zarasų „Santarvės“ pradinė mokykla 2016). Todėl himnų kūrimo iniciatoriai – mokyklos administracija arba mokytojų metodinės grupės vis dažniau rengia himnų kūrimo konkursus. Konkurso nuostatai viešai paskelbiami mokyklos internetinėje svetainėje. Nuostatuose pateikiami reikalavimai, konkurso organizavimo tvarka, darbų vertinimo ir apdovanojimo eiga. Himno kūrimo procese gali dalyvauti visi tos mokyklos bendruomenės nariai: esami ir buvę mokiniai, mokytojai, tėvai ir kiti mokyklos veikla besidomintys asmenys (Miegėnų pagrindinė mokykla 2016, Kaišiadorių Vaclovo Giržado progimnazija 2016). Įdomu tai, kad ne tik vidurinės mokyklos ar gimnazijos jaučia poreikį turėti savo himną. Jų kūrimu užsiima ir pradinė mokyklų bendruomenė: „Komisijos išrinktas kūrinys pirmąkart bus atliktas

ketvirtokų šventėje „Ačiū, mokyklėle“ ir mokslo metų pabaigos šventėje“ (Zarasų „Santarvės“ pradinė mokykla 2016). Šiuo atveju bendradarbiavo mokytoja ir mokinio mama: „Žodžius mokyklos dainai sukūrė pirmos klasės mokinio mama, o muziką – mokytoja: „Prieš mokslo metų pabaigą visi mokinukai nuoširdžiai mokėsi žodžius. Mokytojai Dianai padedant, mokiniai repetavo srautais, nes norintys išmokti dainuoti pagal fonogramos muziką į aktų salę netilpo. Mokslo metų baigimo šventėje visi mokiniai pakiliai sudainavo savo mokyklos dainą“ (Zarasų „Santarvės“ pradinė mokykla 2016).

Labai dažnai himnų kūrimą paskatina artėjantys mokyklų jubiliejai. Miegėnų pagrindinės mokyklos internetinėje svetainėje nurodytas konkurso skelbimo tikslas: „Jis skiriamas Miegėnų pagrindinės mokyklos 70-osioms metinėms paminėti“ (Miegėnų pagrindinė mokykla 2016, VDU ER 2067/6, VDU ER 2076/9 ir kt.). Pateikėjai prisiminė, kad Kidulių pagrindinės mokyklos himno kūrimas taip pat sietinas su mokyklos jubiliejumi: „Himnas atsirado neseniai. Čia mokytojas muzikos sukūrė. Buvo mokyklos jubiliejus ir jam sukurtas himnas“ (VDU ER 2558, interviu Nr. 2, p. 11).

Vis dėlto himnai kuriami ne tik jubiliejų, bet ir kitų išskirtinių progų metu. Keičiantis bendruomenės riboms, pavyzdžiui, mokyklai keičiant statusą, iš vidurinės mokyklos tampant gimnazija, keičiant mokyklos pavadinimą – suteikiant žymaus žmogaus vardą, dažnai keičiamas ir himnas – taip vėl simboliškai naujai apibrėžiamos bendruomenės ribos, visiems aplinkiniams garsiai deklaruojant apie įvykusius pasikeitimus. Pavyzdžiui, buvusi Kauno „Ažuolo“ vidurinė mokykla savo himną keitė kelis kartus. Nuo mokyklos įkūrimo pradžios (1991 m.) iki gimnazijos statuso suteikimo (2013 m.) himnu buvo laikoma lietuvių liaudies daina „Aš pasėjau azuolą“ (su ryškia aliuzija į mokyklos pavadinimą). 2013 m. mokyklai buvo suteiktas Jono Pauliaus II vardas ir gimnazijos statusas, tada himnui paimtos Bernardo Brazdžionio „Garbės himno“ eilės. Nors pirmasis ir antrasis eilėraščio posmai atskleidė mokyklos pasirinktą katalikišką pakraipą, tačiau himno melodija pasirodė pernelyg sudėtinga ir nuspręsta šio kūrinio atsisakyti. Taigi, nuo 2015 m. spalio 1 d. gimnazijos himnu tapo giesmė „Atverkit duris Kristui“ (himnas Šv. Jonui Pauliui II) (muzika Marco Frisina, į lietuvių kalbą vertė ses. Celina Galinytė) (Kauno Jono Pauliaus II gimnazija 2016). Šiuo himnu jau tiesiogiai pagerbiamas gimnazijos globėjas – Jonas Paulius II ir itin deklaruojamas krikščioniškųjų vertybių puoselėjimas, akcentuojant mokyklos pakraipą.

Dažnai pasikeičia tik mokyklos statusas, tačiau pavadinimas išlieka toks pats. Pavyzdžiui, 2014 m. liepos 3 d. Alytaus r. Miroslavo vidurinė mokykla tapo gimnazija. Mokykla išlaikė savo pavadinimą ir gimnazijos himne atsirado tik minimalių pakeitimų pirmojoje himno eilutėje. Anksčiau himnas prasidėjo taip: „Man Miroslavo mokykla / Visų brangiausia <...>“ (VDU ER 2075/211), tačiau, tapus gimnazija, šis statuso pasikeitimas atskleidžiamas pirmajame

posme: „Gimnazija Mirosławe / Visų brangiausia“ (Alytaus rajono Mirosłavo gimnazija 2016), bet kitos posmo eilutės ir visas himnas išlieka toks pats, kokį sukūrė minėtos gimnazijos muzikos mokytojas. Žinoma, kad labai daug mokyklų keičia savo statusą: vidurinės mokyklos tampa gimnazijomis, progimnazijomis, pagrindinėmis, daugiafunkciais centrais, tačiau himno keitimas nėra būtinas, atsižvelgiant į himno tekstą. Pavyzdžiui, Gargždų „Minijos“ progimnazijos, Panevėžio „Aušros“ progimnazijos, Kretingos rajono Kartenos mokyklos-daugiafunkcio centro statusas pasikeitė, tačiau himnai išliko nepakitę nes juose akcentuojami geografiniai objektai ar kiti riboženkliai, puoselėjamos vertybės lieka tie patys.

Nors mokyklos himnų kūrėjams suteikiama laisvė kūrybiniam procese, tačiau pastebimos tam tikros tendencijos: „Himnas turi atskleisti mokykloje puoselėjamas vertybes, istoriją, gamtinę bei geografinę aplinką“ (Anglickienė 2013, p. 291). Labai dažnai himnai pradedami geografinės vietos aprašymu, vietovardžių ar įžymių to krašto objekto minėjimu – tuo, kuo viena mokykla skiriasi nuo kitų. Tai būdinga ne tik mokyklų himnams, bet ir nacionaliniams himnams, kadangi juose taip pat dažnai minima vietovė ar konkrečiai šaliai būdingos savybės (Žemaitis 2016). Labai dažnai mokyklinių himnų posmuose minimi to krašto žymiausi žmonės ar jų darbai, didelė pagarba rodoma mokyklos „globėjams“ – žmonėms, kurių vardu pavadintos mokymo įstaigos. Taip pat mokykliniams himnams itin būdingas motyvas – optimizmas, tikėjimas bei aliuzija į šviesią ateitį.

Dar didesnę reikšmę mokykliniai himnai turi etninių mažumų mokyklose. Tais atvejais svarbus ne tik išskirtinumo, bet ir tautinės tapatybės pabrėžimo klausimas. Užsienyje veikiančiose mokyklose svarbu, kad etninių mažumų mokyklų bendruomenės nariai suvoktų savo priklausymą vienai ar kitai bendruomenei, tinkamai pristatytų ne tik mokyklos bendruomenę, bet ir savo etninės kilmės bei dabartinę gyvenamąją šalį. Vienas iš pavyzdžių – Rygos lietuvių vidurinės mokyklos himnas, kuriame akcentuojamas lietuviybės puoselėjimas bei tautiškumas:

Mes broliai ir sesės lietuviai

Mokykloj savoį susibūrėm,

Lai skamba lietuviškos dainos,

Lai šypsos tėveliai iš laimės. (Rygos lietuvių vidurinė mokykla 2016)

Tačiau šis minėtos mokyklos išskirtinumas nėra primygtinai akcentuojamas visame himne, tolimesniuose himno posmuose apdainuojamos bendrai visoms mokykloms būdingos situacijos ir bendražmogiški potyriai bei jausmai – jaunų žmonių parengimas gyvenimui ir meilė savai mokyklai:

*Mokyklinės dienos ir metai
Ištirps seno valso verpetuos.
Išskrisim iš lizdo kaip paukščiai,
Sparnų savo skrydžiui sulaukę.
Į savo vaikystės mokyklą
Dažnai mes norėsime sugrįžti –
Kaip paukščiai namo iš tolybių
Kiekvieną pavasarį grįžta.* (Rygos lietuvių vidurinė mokykla 2016)

Himnu didžiuotis gali ne tik galias tradicijas turinti Rygos lietuvių vidurinė mokykla, bet ir kai kurios emigrantų įsteigtos šeštadieninės mokyklos užsienyje. Paminėtina, kad juose dominuoja kitos temos:ėjimas į mokyklą šeštadieniais, susitikimas su bendraminčiais draugais, kalbėjimas lietuviškai (Anglickienė 2013, p. 308).

Himnai kuriami ir tautinių mažumų mokyklose, įsikūrusiose Lietuvoje. Pavyzdžiui, Vilniaus Adomo Mickevičiaus gimnazijoje mokymas vyksta lenkų kalba, todėl ir mokyklos himnas pateikiamas tik lenkų kalba. Vilniaus Joachimo Lelevelio vidurinėje mokykloje daugiausiai mokosi lenkų ir rusų tautybės mokiniai, todėl himnas skamba lietuvių, lenkų ir rusų kalbomis. Himno priedainyje akcentuojamas mokyklos globėjas – žymus XIX amžiaus lenkų istorikas, vienas iš Europos numizmatikos pradininkų, Vilniaus, Krokuvos ir Briuselio universitetų profesorius – Joachim Lelevelis.

*Joachimo Lelevelio vardo mokykla
Tu mūsų prasingo gyvenimo
Būk gera pradžia.
O mūsų kilnaus globėjo
Rimta ir šviesi dvasia
Tegul padeda darbe mums visada.* (Vilniaus Joachimo Lelevelio vidurinė mokykla 2016)

Turgelių (Šalčininkų r.) Povilo Ksavero Bžostovskio gimnazijoje taip pat mokosi lenkų tautybės mokiniai, kurie savo mokyklos himną atlieka gimtąja kalba. Jame taip pat akcentuojamas mokyklos globėjas – Povilas Ksaveras Bžotovskis – Turgelių parapijos klebonas, mokslo mylėtojas, literatas, vertėjas, filantropas ir nacionalinio meno mecenatas, rašytojas:

Tu dzwon Brzostowskiego nas wola:

„Do szkoły! Do szkoły! Do szkoły!“

Tu są przyjaciele, radości też wiele.

To moja szkoła.

Ten varpas Bžostovskio kviečia mus:

„Į mokyklą! Į mokyklą!“

Ten yra draugai, daug džiaugsmo.

Tai mano mokykla.

(Turgelių Povilo Ksaverio Bžostovskio gimnazija 2016)

Išanalizavus Lietuvos tautinių mažumų (lenkų ir rusų) himnus, pateiktus mokyklų internetinėse svetainėse, matosi, kad ne visuose himnuose esama tiesioginių užuominų apie išskirtinį mokyklos statusą ar tautinės tapatybės nuorodų, o akcentuojamos mokyklinės temos, aktualijos, jaunų žmonių lūkesčiai ir jausmai, mokslo reikšmė žmogaus gyvenime ir pan.

Tam, kad himnas būtų ne tik formalumas, bet tikrai bendruomenę telkianti priemonė, jį reikia įprasminti ir populiarinti pačiais įvairiausiais būdais: ne tik giedoti įvairių švenčių metu, bet ir viešai publikuoti mokykloje esančiuose stenduose, koridoriuose, spausdinti pažymių knygelėse ir internetinėse svetainėse (VDU ER 2076/12, VDU ER 2076/14, VDU ER 2076/8 ir kt.). Tik tokiu būdu himnas tampa neatsiejama ne tik mokyklos švenčių dalimi.

Mokyklos ar gimnazijos himnas gali būti ne tik bendruomenę telkianti priemonė, bet ir deklaruojanti jos statusą, pakraipą ir pagrindines vertybes. Paminėtina, kad šiame skyriuje nebuvo siekiama išsamiai pristatyti mokyklinius himnus, tą jau yra padariusios čia cituotos etnologės – L. Anglickienė, A. Stankutė ir A. Žičkienė. Atkreiptinas dėmesys į himno svarbą mokyklos bendruomenei ne tik atlikimo, bet ir jo kūrybos procese. Vis dažniau himnų kūrimas tampa ne kelių mokytojų atsakomybė, o didelės bendruomenės dalies bendru rezultatu. Tai lemia himnų kūrimo konkursai, kuriuose gali dalyvauti ne tik mokytojai, mokiniai, bet ir jų tėvai. Kurti galima individualiai, galima komandomis, todėl šioje vietoje geriausiai pasireiškia tarpusavio bendradarbiavimas. Kitas svarbus etapas – himno išrinkimas, įvertinimas pagal pateiktus kriterijus. Tokiu būdu dar daugiau mokyklos bendruomenės narių įsijungia į himno rinkimą, kuris tampa visos bendruomenės reikalu.

Akivaizdu, kad kiekviena mokykla siekia išsiskirti iš kitų. Atrodytų, jog šioje vietoje gausu saviraiškos galimybių, tačiau himnų kūryboje dominuoja kelios temos, panaši stilistika, operuojama tais pačiais simboliais. Išskirtinumas pabrėžiamas geografinės padėties nusakymu, žymių tos vietovės žmonių ar objektų minėjimu. Himnas skatina didžiulis ne tik savo mokykla, bet ir gyvenamuoju kraštu ir tėvyne, todėl itin svarbus tautinių mažumų mokyklose. Mokyklinių himnų atlikimas toks pats svarbus, kaip ir tautinių himnų giedojimas per valstybines šventes. Anot B. Andersono, „nepaisant žodžių banalumo ir vidutiniškų melodijų, juos giedant patiriamas vienaikiškumas“ (Anderson 1999, p. 164). Taigi, svarbiausiu akcentu tampa

emocinė mokyklos bendruomenės narių būseną bei himno giedojimo metu patiriami jausmai, kurie dar labiau telkia ne tik mokinius, mokytojus, bet ir tėvus.

XXI a. pradžioje beveik kiekviena mokykla turi ne tik garsinį simbolį – himną, bet ir vizualinius: **herbą, emblemą, logotipą, vėliavą**. Vienas iš svarbiausių simbolių, demonstruojančių priklausomybę tam tikrai bendruomenei – herbas. Herbas – tai „skiriamasis valstybės, miesto, giminės, luomo ir pan. ženklas, vaizduojamas vėliavose, monetose, antspauduose ir kt.“ (DLKŽ: herbas 2016). Emblema žodyne apibrėžiama kaip „sutartinis kurios nors sąvokos ar idėjos ženklas“ (DLKŽ: emblema 2016). Mokyklų svetainėse emblema apibrėžiama kaip piešinys, kuris pasako labai svarbius dalykus (Širvintų Lauryno Stuokos – Gucevičiaus gimnazija 2016).

Šiame darbo poskyryje terminai *herbas*, *emblema* ir *logotipas* vartojami sinonimiškai, kadangi tai yra tas pats simbolinis ženklas, tik kiekviena mokykla savo internetinėse svetainėse pasirinktinai vartoja vieną ar kitą terminą. Remiantis „Lietuva internete: mokyklos“ (Bendrojo ugdymo mokyklos 2016) internetiniame puslapyje pateiktu bendrojo lavinimo mokyklų internetinių svetainių sąrašu, 2016 m. sausio mėnesį peržiūrėta daugiau nei 300 mokyklų internetinių svetainių, kuriose ieškota vizualinių ženklų. Tyrimui pasirinktos pradinė, vidurinė, pagrindinė, gimnazijų, progimnazijų, daugiafunkčių centrų internetinės svetainės. Tačiau ne visose mokyklų internetinėse svetainėse rasta tiriama atributika (kai kurios mokyklos tyrimo metu vykdė svetainių atnaujinimo darbus). Iš kiek daugiau nei 300 peržiūrėtų mokyklų svetainių, emblemas turėjo 200 mokyklų – tokiu būdu, galėtume daryti prielaidą, kad jas turi du trečdaliai mokyklų. Dažniau jų neturėjo mažų miestelių ir kaimų mokyklos. Atlikus 200 mokymosi įstaigų emblemų analizę, galima išskirti tam tikrus bendrumus, pastebėti dominuojančius simbolius ir spalvas, kuriuos toliau ir pristatysime. Taigi, dažniausiai pasitaikantys herbų simboliai buvo šie:

Knyga – 54%;

Saulė, spinduliai – 37%;

Medis – 16%;

Plunksna/plunksnakotis/pieštukas/parkeris – 16%;

Paukštis – 13%;

Varpas – 10 %;

Lapai – 5%;

Kita – 5%⁶.

⁶Pastaba: dažniausiai herbuose/emblemose vaizduojamas ne vienas, o keli simboliai, todėl buvo pasirinkta skaičiuoti ne vieną, o visus emblemoje vaizduojamus simbolius. Tokiu būdu pateikiamuose rezultatuose objektų suma viršija 100%.

Pats populiariausias, dažniausiai naudojamas simbolis mokyklų herbuose – knyga. „Knyga – simbolizuoja darnią visumą ir nuo seno yra žinių, mokslo ir išminties simbolis“ (LSŽ: knyga 2016). Mokyklų emblemose vaizduojamos atverstos, dažniausiai baltos spalvos knygos. Baltos spalvos pasirinkimas taip pat nėra atsitiktinis. Balta spalva simbolizuoja tyrumą, tai *tabula rasa* (TŽŽ: tabula rasa 2016) (švari lenta, t. y. švarus lapas, neliestas, tyras dalykas), tačiau kiekviena mokykla šiek tiek skirtingai interpretuoja spalvų reikšmę emblemose (apie tai bus rašoma toliau).

Kitas itin populiarus simbolis mokyklų herbuose – saulė arba saulės spinduliai. Tai senas simbolis, visos žmonijos vartojamas mitologijoje, liaudies kūryboje ir mene. Tai visatos, dievo, šviesos simbolis. Saulės šviesa simbolizuoja įkvėpimą ir proto imlumą (LSŽ: saulė 2016). Pasitaiko herbų, kuriuose saulės spinduliai yra ne geltonos, o oranžinės spalvos.

Itin populiarus augalinis motyvas – gyvybės / pasaulio arba stilizuotas medis. Jis simbolizuoja neišsenkančią gyvybinę energiją ir pačią gyvybę, žemės jėgą, augimą, kilimą į viršų, vykdo saugomąją funkciją, reprezentuoja šventąsias vietas“ (LSŽ: medis 2016). Herbuose galime atpažinti ir konkrečią medžio rūšį, dažniausiai čia vaizduojamas ąžuolas. Jis pasirenkamas kaip tvirtybės ir stiprybės simbolis. ąžuolas nuo seno itin gerbiamas medis, užimantis išskirtinę vietą ir tradicinėje lietuvių pasaulėžiūroje. Surasta tik keli herbai, kuriuose vaizduojamos kitos medžių rūšys: eglė, liepa, beržas, lazdynas. Šių medžių rūšių pasirinkimas emblemose tikslingas ir labiau sietinas su mokyklos pavadinimu. Pavyzdžiui, Vilniaus Lazdynų vidurinės mokyklos herbą puošia lazdyno šakos ir riešutai (Vilniaus Lazdynų vidurinė mokykla 2016).

Šiek tiek rečiau naudojama paukščių simbolika. „Paukščiai – amžinumo išlaikymo pagalbininkai, žmonių gerovės sargai, laisvos dvasios simbolis“ (LSŽ: paukščiai 2016). Dažniausiai herbuose vaizduojama stilizuoto paukščio motyvas, tačiau kai kuriuose herbuose specialiai vaizduojama tam tikra paukščio rūšis. Kaip tarp medžių populiariausias yra ąžuolas, taip tarp paukščių pati populiariausia yra pelėda – senas mokslo ir žinių simbolis. „Pelėdą laikyti išminties paukščiu galbūt iš dalies paskatino daugelio šios rūšies atmainų skvarbios žibančios akys ir naktinėjimas“ (Ferber 2004, p. 208). Kitos vaizduojamos paukščių rūšys – varnas, gandras, vyturys. Pastarojo paukščio pasirinkimą galima nesunkiai susieti su mokyklos pavadinimu (Kauno „Vyturio“ gimnazija). Kartais emblemoje naudojamas ne paties paukščio, o tik sparno motyvas: „Šis iš dalies paukščio pavidalas išreiškia priklausomybę dangaus karalystei ir dėl lengvų plunksnų įmanomą aukštesnę būtį nei žmonių pasaulis. Simboliškai konstruojama ne fizikine prasme skristi pajėgianti būtybė, o fiziškumas vertinamas sugebėjimu įveikti žemės trauką“ (Biedermann 2002, p. 397).

Plunksna simbolizuoja mokslą ir protą, užrašo žmogaus likimą tuščiaame gyvenimo lape (LSŽ: plunksna 2016), tai visų besimokančiųjų kasdien naudojamas daiktas. Kai kuriose emblemose vaizduojama ne plunksna – senoji rašymo priemonė, bet parkeris arba pieštukas, tačiau visų rašymo priemonių simbolių prasmė išlieka ta pati – tai ir praktiškas, kasdien mokykloje naudojamas įrankis, o perkeltine prasme – mokslo ir išsilavinimo simbolis.

Dar vienas populiarus emblemų simbolis – varpas / varpelis. Simbolikos žodyne aiškinama, kad varpas – „tai ryšys tarp dangaus ir žemės, nes buvo tikima, kad skamba Dievo balsu; skelbdamas visatos dermę, kviečia maldai, simbolizuoja kosminę harmoniją“ (LSŽ: varpas). Tačiau kartu varpas siejasi ir su kasdieniniu mokyklos atributu – skambučiu. Ir nors šiandien jau niekur mokiniai į pamokas nekviečiami su žmogaus rankomis judinamu ir skambančiu varpeliu, tačiau šis simbolis yra aiškiai suprantamas mokyklos bendruomenei. Simbolinis didesnis ar mažesnis puošnus varpelis kiekvienoje mokykloje visgi yra saugomas ir naudojamas per kai kurias mokyklos šventes, pavyzdžiui, per Rugšėjo 1-ąją. Pirmokams jis būna simbolinis *Pirmasis skambutis*, analogiškai mokyklos absolventai turi *Paskutiniojo skambučio* šventę, kurios metu daugelyje mokyklų simboliškai paskutinį kartą skambinama varpeliu (apie mokyklinės šventės plačiau bus rašoma šio darbo II dalyje).

Gana retai herbuose vaizduojamas antropomorfinis ornamentas. Surasta tik keli herbai, kuriuose dominuoja stilizuotas žmogaus, mergelių – lietuvių atvaizdas, siluetas.

Atliekant herbų analizę, labai svarbu apžvelgti ne tik jose vaizduojamus simbolius, bet ir naudojamas spalvas. Herbų spalvos heraldikos specialistų yra skirstomos į tikrąsias (4 gryniosios – raudona, mėlyna, juoda, žalia) ir du metalus (auksą bei sidabrą – geltona bei balta spalvos) (Rimša 2004, p. 20). Atlikus 200 emblemų analizę paaiškėjo jose dominuojančios spalvos yra šios: geltona – 27% ; žalia – 25% ; balta – 22% ; mėlyna – 18%; raudona – 7%, trispalvės motyvas – 7%; kita – 8% (juoda, oranžinė, violetinė, ruda).

Anot Edmundo Rimšos, „Visi metalai ir spalvos turi savo simboliką. Paprastai auksas arba geltona spalva reiškia kilumą, dorumą, protingumą, saulę, šviesos simbolį. Žalia – laisvės, grožio, džiaugsmo, sveikatos vilties <...>, augmenijos spalva. Mėlyna – tai ištikimybės, dieviškosios išminties, pastovumo ir sąžiningumo spalva, kuriai atstovauja oras arba dangus. Raudona spalva reiškia drąsą, narsą, meilę. Tai ugnies ir kraujo spalva. Tačiau heraldikoje spalvų simbolika niekada nebuvo griežtai reglamentuota. Kiekviename krašte, net ir to paties krašto regionuose, jos galėjo turėti kitokių prasmų“ (Rimša 2004, p. 22).

Herbus sąlygiškai būtų galima suskirstyti į tris grupes:

1. Herbai, kuriuose vaizduojami populiariausi mokslo, išminties, šviesos simboliai (pavyzdžiui, knyga, saulė, paukščiai ir pan.);

2. Herbai, kuriuose pabrėžiamas mokyklos išskirtinumas (geografinė padėtis, globėjas, pavadinimas);
3. Herbai, kurių simbolika glaudžiai siejasi su mokyklos pakraipa.

Paminėtina, kad išskirtoji pirmoji grupė pati gausiausia. Mokyklų herbuose itin mėgstama vaizduoti simbolinius ženklus, kurių prasmių analizė buvo pateikta. Antrajai grupei priklausančios mokyklos savo herbuose siekia pažymėti priklausomybę tam tikrai teritorijai: pavyzdžiui, Jonavos Senamiesčio gimnazijos herbe pavaizduota ne tik balta knyga, geltona saulė, mėlynas fonas, bet ir baltos gulbės sparnas – aliuzija į miesto herbą, kuriame taip pat vaizduojama gulbė (Jonavos Senamiesčio gimnazija 2016). Kai kurios mokyklos herbuose ypatingai pagerbia savo globėją ir emblemą papuošia jo atvaizdu. Pavyzdžiui, Lazdijų r. Kapčiamiesčio Emilijos Pliaterytės mokyklos emblemą puošia grafaitės, 1861 m. sukilimo dalyvės ir I-ojo lietuvių pulko kapitonės Emilijos Pliaterytės atvaizdas (Kapčiamiesčio Emilijos Pliaterytės mokykla 2016).

Kartais herbe vaizduojami simboliai labiau siejasi ne su mokyklos pakraipa, bet su mokyklos pavadinimu. Pavyzdžiui, Jurbarko Vytauto Didžiojo pagrindinės mokyklos emblemoje ir pavadinime gausu simbolių sąsajų su Lietuvos didžiojo kunigaikščio atributais: mokyklos emblema – juodos spalvos Vytauto Didžiojo antspaudas, mokyklos pavadinimas parašytas žaliomis raidėmis įkomponuotas baltos spalvos apskritos formos fone (Jurbarko Vytauto Didžiojo pagrindinė mokykla 2016). Kauno Stepono Dariaus ir Stasio Girėno gimnazijos herbe taip pat vaizduojamas su aviacija susijęs simbolis – lėktuvo propeleris (Kauno Stepono Dariaus ir Stasio Girėno gimnazija 2016). Kauno Jurgio Dobkevičiaus vidurinės mokyklos globėjas – Lietuvos karo lakūnas, aviacijos inžinierius Jurgis Dobkevičius, todėl minėtos mokyklos herbą puošia stilizuotas lėktuvas (Kauno Jurgio Dobkevičiaus vidurinė mokykla 2016).

Trečiajai grupei priskiriamos katalikiškos pakraipos mokyklos, kurių herbuose labai dažnai vaizduojami kryžiai ir panašūs simboliai (Alytaus šv. Benedikto gimnazija 2016, Kauno jėzuitų gimnazija 2016, Šiaulių Tėvo Benedikto Andruškos pradinė mokykla 2016 ir kt.). Vyskupo Kazimiero Paltaroko vardu pavadintos Panevėžio miesto gimnazijos herbe taip yra krikščioniškas ženklas: Avinėlis – Jėzaus Kristaus ženklas, simbolizuojantis pasišventimą, pasiaukojimą, ramybę (Panevėžio Kazimiero Paltaroko gimnazija 2016).

Meninės pakraipos (dailės, muzikos) mokyklos savo emblemos taip pat pabrėžia savo išskirtinumą ir pasirenka natų, stilizuoto smuiko rakto, teptuko motyvus. Tam tikrą išskirtinumą turi kai kurios gerai vertinamos gimnazijos – jos yra pasirašiusios ilgalaikio bendradarbiavimo sutartis su universitetais, palaiko glaudžius ryšius su aukštosiomis mokyklomis. Šios mokyklos neturi savo emblemų, o naudojami universiteto, su kuriuo pasirašyta partnerystės sutartis,

simbolika. Pavyzdžiui, KTU Inžinerijos licėjaus emblema niekuo nesiskiria nuo KTU emblemos. Lietuvos sveikatos mokslų universiteto gimnazija emblemos spalvos – mėlyna, raudona ir balta - paimtos iš LSMU atributikos. Tuo pabrėžiama gimnazijos sąsaja su universitetu. Heraldikos sistemoje, kurios pagrindu sukurta LSMU simbolika, „raudona spalva reiškia drąsą, narsą, meilę. Mėlyna spalva reiškia ištikimybę, sąžiningumą, pastovumą. Balta (arba sidabras) reiškia turtą, dorumą, skaistumą. Emblemos šrifto kursyvas vizualinę kompoziciją padaro dinamišką. Taip pabrėžiamas gimnazijos pedagogų ir mokinių ryžtas drąsiai, sąžiningai ir dorai siekti mokslo aukštumų“ (Lietuvos sveikatos mokslų universiteto gimnazija 2016). Taigi, gimnazijos herbo spalvos aiškiai susietos su universiteto – partnerio spalvomis, mokyklos tinklalapyje akcentuojant jų tarpusavio sąsajas.

Nors kuriamiems herbams galioja tam tikros nusistovėjusios šios simbolikos komponavimo taisyklės ir jų spalvos, simboliai yra gana universalūs, tačiau kai kurių mokyklų internetinėse svetainėse (12%) pateikiama mokyklos herbo analizė: paaiškinama, ką reiškia vienas ar kitas simbolis, nusakomos spalvų reikšmės. Taip visi mokyklos bendruomenės nariai supažindinami su simbolių interpretacija. Kartais simboliai interpretuojami gana savitai ir būdingi tik konkrečiai mokyklai, atsisakoma šabloniškumo, norima labiau pabrėžti savo savitumą. Pavyzdžiui, Alytaus Dainavos pagrindinės mokyklos vėliavos, herbo simbolių ir spalvų reikšmės paaiškinamos taip: „Vertikalus mėlynas vėliavos apvadas simbolizuoja Nemuno vingį. Iš jo išeinanti atšaka – vandens gija, perauganti į žydinčios gėlės stiebą, kurios lapai simbolizuoja mokyklos įkūrimo datą – 1970 metus. Gėlės žiedas simbolizuoja paukštį, ištroškusi žinių, jo snapas romėniškas skaičius penki (penktoji vidurinė), taip pat simbolizuoja žinių pergalę, raudona spalva energiją. Mokyklos pavadinimas, užpildytas geltona spalva, simbolizuoja saulės šviesą, baltas fonas – dorumą“ (Alytaus Dainavos pagrindinė mokykla 2016). Šiuo atveju stengiamasi pabrėžti Alytaus geografinę vietą – įsikūrimą prie Nemuno, mokyklos bendruomenės nariams primenama ir pati mokyklos įkūrimo data bei sovietmečių turėtas numeris – 5. Taip herbas pasidaro ne toks šabloniškas, o mokyklai svarbių istorinių faktų priminimas daro jį išskirtiniu.

Gana išsamus herbo aprašas pateikiamas Kauno jėzuitų gimnazijos internetinėje svetainėje: „Herbe vaizduojamas skydas apverstu dvišakiu padalytas į tris laukus. Pirmajame mėlyname lauke – auksinis jėzuitų ženklas: liepsnų aureole apsupta monograma IHS su kryžiumi viršuje ir trimis vinimis apačioje. Antrajame raudoname lauke sidabrinė tauro galva su auksiniu kryžiumi tarp ragų. Juodoje skydo papėdėje auksinis varpelis, lydimas dviejų sidabrinų aštuoniakampių žvaigždžių. Po skydu lotyniškas devizas: AD MAJORA NATUS SUM“ (Kauno jėzuitų gimnazija 2016). Tačiau nepaaiškinamos simbolinės reikšmės,

nenurodoma, ar tauro galvos vaizdavimas nėra sietinas su Kauno miesto herbu. Kita taip pat katalikiška gimnazija itin išsamiai pateikia krikščioniškos simbolikos prasmių aiškinimus:

Knyga simbolizuoja Bibliją, Šv. Raštą, Dievo žodį, kaip didžiausią išmintį ir kaip kiekvieną knygą – žinių ir išminties šaltinį.

Kryžius – išganymo simbolis. Tik per kryžių žmogus tampa krikščioniu. O tai reiškia, kad Dievą vadiname ne Absoliutu, ne aukščiausiąja jėga, ne galybe, bet artimu ir savu, todėl sakome: „Tėve mūsų...“

Pastoralas – Ganytojo lazda – rūpestingumo ženklas. Kiekvienas šios mokyklos auklėtinis globojamas ir Dievo, ir visų tų, kurie ugdo – vadovauja, moko, rūpinasi.

Varnas - Šv. Benedikto ir išminties simbolis. Pasak legendų, varnas ne kartą gelbėjo šv. Benediktą nuo pavojų. Juodo varno plunksnos – tai šv. Benedikto įkurtų vienuolynų brolių ir seserų drabužių spalva.

PAX lietuviškai reiškia „ramybę“. Tai svarbiausias palinkėjimas žmogui jo gyvenime. Hebrajiškas „šalom“ reiškia linkėjimą visapusiškai žmogaus gyvenimo pilnatvei. Tai Prisikėlusiojo Kristaus linkėjimas ir kiekvieno žmogaus didžiausias troškimas (Alytaus šv. Benedikto gimnazija 2016).

Taip per šių herbuose vaizduojamų simbolių aiškinimus mokyklos bendruomenė plačiau supažindinama su mokyklos istorija, svarbiomis datomis, deklaruojamomis vertybėmis. Taip pat tai tampa ne taip šabloniška, o įgauna daugiau išskirtinumo.

Ypač svarbią reikšmę herbas turi lietuvių tautinių mažumų mokyklose užsienyje, kadangi labai svarbu tinkamai pristatyti ne tik savo mokyklą, bet ir kelias šalis: etninės kilmės ir tą, kurioje dabar gyvenama. Rygos lietuvių vidurinės mokyklos herbas pasižymi tuo, kad jame labai gerai atsiskleidžia mokyklos išskirtinumas: dominuoja saulės motyvas ir Lietuvos bei Latvijos vėliavos. Mokyklos vėliavos simbolikos prasmę aiškina mokyklos direktorė: „<...> mes esam turtingi, mes turim dvi vėliavas, viena saulė yra, yra lietuvių ir latvių vėliava ir mes turim dvi tėvynes <...>“ (VDU ER 2551, interviu Nr. 1, p. 9). Lenkijos lietuvių mokykloje – Punsko Kovo 11-osios licėjaus emblemoje ir vėliavoje taip pat akivaizdus trispalvės motyvas (Punsko Kovo 11-osios licėjus 2016), siejantis šią mokyklą su Lietuva. Kai kurios tautinių mažumų mokyklos Lietuvoje taip pat turi simbolių, kuriais išreiškia savo išskirtinumą ir priklausymą vienai ar kitai etninei mažumai. Vilniaus Vladislavo Sirokomlės vidurinės mokykloje ugdomi lenkų tautybės mokiniai, pamokos vedamos lenkų kalba, todėl savo tapatybę jie atskleidžia savo simbolikoje – emblemoje pavaizduoti įprasti simboliai: knyga, plunksna, laurų lapai, tačiau knyga raudonos ir baltos spalvos – tai aluzija į Lenkijos valstybinės vėliavos spalvas. Labai panašų herbo variantą pasirinkusi Šalčininkų r. Eišiškių gimnazija, kurioje taip pat mokosi lenkų tautybės mokiniai: gimnazijos emblemoje vaizduojama knyga ir parkeris, tačiau spalvos pasirinktos neatsitiktinai – dominuoja raudona ir balta, siejančios su lenkų vėliava (Eišiškių gimnazija 2016).

Kai kurios mokyklos savo išskirtinumą demonstruoja ne pasirinktais simboliais, o užrašais gimtąja kalba: pavyzdžiui, Turgelių P. K. Bžovstovskio gimnazijos logotipą puošia lenkiškai parašytas mokyklos pavadinimas. Tačiau negalima teigti, kad visos lenkų mokyklos išsiskiria savo simbolika. Vilniaus Simono Konarskio vidurinės mokyklos emblemoje pavaizduota knyga, mokyklos pastatas ir varpas. Šių simbolių pasirinkimu nesiekta atskleisti savo etninės tapatybės. Kai kurios tautinių mažumų mokyklos savo emblemose labiau akcentuoja ne pačios kilmės šalies, o mokyklos globėją, kas įprastai akcentuojama Lietuvos mokyklų herbuose. Pavyzdžiui, Dieveniškų Adomo Mickevičiaus gimnazijos emblemoje vaizduojamas stilizuotas mokyklos globėjo Adomo Mickevičiaus atvaizdas (Dieveniškų Adomo Mickevičiaus gimnazija 2016). Vilniaus Vasilijaus Kačialovo gimnazijos emblemoje pagerbiamas garsus rusų teatro aktorius, kurio vardas suteiktas minėtai mokyklai, todėl simboliai siejasi su teatru: „žydrame fone pavaizduota atversta knyga, teatro kaukė ir spalvų paletė“ (Vilniaus Vasilijaus Kačialovo gimnazija 2016).

Svarbu aptarti ne tik herbų simboliką, spalvas, sąsajas su šventėmis, bet ir jų kūrėjus. Juk ne tik naudojant, bet ir kuriant šiuos ženklus demonstruojamas mokyklos bendruomenės narių solidarumas. Herbų kūrėjus galima skirstyti į 3 grupes:

1. Profesionalūs dailininkai;
2. Mokytojai;
3. Mokiniai.

Jei mokykla naudojasi žinomo menininko paslaugomis, jis pateikia savo darbų projektą, kartais pasiūlo kelis variantus ir mokyklos bendruomenės nariai pasirenka labiausiai patikusį. Pavyzdžiui, Vilniaus Šeškinės pradinės mokyklos emblemą 2001 m. sukūrė žinomas dailininkas Gediminas Petras Pempė (Vilniaus Šeškinės pradinė mokykla 2016).

Vis dėlto dažniau herbų kūrimo procesas patikimas mokykloje dirbantiems mokytojams. Jei himnų kūrėjais mokyklose dažniausiai tampa lietuvių kalbos ir muzikos mokytojai tai emblemų kūrėjais – dailės ir informacinių technologijų mokytojai. Pavyzdžiui, kidulietė tautodailininkė (buvusi Šakių rajono Kidulių vidurinės mokyklos mokinė bei mokytoja) pagrindinės mokyklos dailės mokytoja pasakojo: „Čia visi mokytojai sugalvojo, kad reikia. Paskui man pasakė. Mes dar su mokiniais visi kūrėm. Mes darydavom per pamoką. Bet likom prie šito varianto, aš sukūriau“ (VDU ER 2558, interviu Nr. 2, p. 10). Herbe jo kūrėjai pavaizdavo šiuos simbolius: skrydį – paukštį, knygą, plunksną, saulę (žr. priedą Nr. 3, nuotrauką nr. 1). Apklausiant Kidulių pagrindinės mokyklos bendruomenės narius paaiškėjo, kad beveik visi apklaustieji žinojo herbo kūrėją ir didžiavosi jos nuveiktu darbu, nes herbo sukūrimas tapo svarbiu įvykiu mokyklos gyvenime.

Emblemos sukūrimas gali būti patikėtas ir mokiniams. Kartais jos sukuriamos dailės egzamino metu (Vilniaus Gabijos gimnazija 2016), bet dažniau mokykloje paskelbiamas simbolikos kūrimo konkursas, kuriame dalyvauja išradingiausi mokiniai. Kiti mokyklos bendruomenės nariai tampa vertintojais, kurie išrenka geriausią, jiems labiausiai patikusią emblemą: „Visą praėjusią savaitę mokyklos bendruomenė dalyvavo emblemos ant uniformos rinkimuose. Koridoriuose šalia balsadėžės būriavosi moksleiviai, mokytojai, kiti darbuotojai. Susumavus rezultatus, didele balsų persvara, nugalėjo išrinkta 1 numeriu pažymėta emblemą“ (Vilniaus „Žiburio“ pradinė mokykla 2016, Giržado progimnazija 2016).

Herbas / emblema – vienas iš svarbiausių mokyklinės simbolikos ženklų. Jame vaizduojama simbolika glaudžiai siejasi su mokyklos geografine padėtimi, globėju, pavadinimu, mokyklos pakraipa. Itin dažnai herbuose pasirinkta vaizduoti populiariausius mokslo, išminties, šviesos simbolius (pavyzdžiui, knyga, saulė, paukščiai ir pan.). Tokiu atveju, panašios emblemos tampa kaip ir išskirtiniais mokymo institucijų ženklais, daugiau suvienijančiais šias švietimo įstaigas, o ne išskiriančiais vieną mokyklą nuo kitos. Emblema yra ženklas (logotipas), naudojamas mokyklos vėliavoje, skelbimuose, stenduose, informaciniuose tekstuose, leidiniuose, padėkose, internetinėje erdvėje (Kauno Juozo Grušo meno gimnazija 2016).

Dar vienas itin reikšmingas kiekvienos mokyklos simbolis – **vėliava**. Jau tarpukariu gimnazijos turėjo savo vėliavas, kurios visuomet puošdavo iškilnių sales. Miesto šventėse šis simbolis būdavo kiekvienos gimnazijos skiriamasis ženklas, kuriam rodyta ypatinga pagarba: „Gimnazistės vėliavą nešdavo mūvėdamos baltomis pirštinais“ (Jaruševičius, Sellienė, Laučienė 2013, p. 82). Šiaulių gimnazijos metraštyje užfiksuotas iškilmingas vėliavos įteikimas 1926 m. : „Karštu delnų plojimu palydėjęs direktoriaus kalbą, prez. Pirmininkas inž. Murza, sveikindamas besimokančiąją kartą, iškilmingai paėmė šalią stovinčią vėliavą su užrašu „Res non verba“ ir senosios gimnazijos auklėtinių kartos vardu įteikia ją Ped. Tarybos atstovams. Gimn. direktorius, priimdamas vėliavą, pasižada saugoti jaunimo auklėjimą Lietuvos Konstitucijos dvasioj. Prie vėliavos ateina mokiniai ir šia proga 1-mos klasės mokinys Orvydas deklamuoja šios gimnazijos himną“ (Šiaulių gimnazijos metraštis 1926). Per II-ąjį pasaulinį karą mokyklos pastatas degė ir senoji gimnazijos vėliava sudegė. Šiuo metu daugelio tarpukario gimnazijų vėliavų likimas nėra aiškus. Sovietmečiu mokyklos savo vėliavų neturėjo, o jų kūrimo ir siuvimo bumas pastebėtas po Lietuvos nepriklausomybės atkūrimo ir XXI a. pradžioje. Kaip jau minėta, tai sietina su naujų mokyklų vardų įgavimu, simbolių ženklų kūrimu.

Kaip ir emblemų atveju, duomenys apie mokyklų vėliavas rinkti iš mokyklų internetinių svetainių, šiek tiek informacijos surinkta ir tiesiogiai apklausiant pateikėjus. Tyrimo metu paaiškėjo, kad mokyklų internetinėse svetainėse dažniausiai skelbiamos tik emblemos, o

vėliavos kai kur net neminimos. Bet tai nereiškia, kad informacijos apie vėliavas neskelbiančios mokyklos jos neturi. Dažniausiai mokyklos herbuose ir vėliavose naudojama ta pati simbolika.

Pastebėta, kad net 82% atvejų mokyklos vėliavose išsiuvinėjama emblema – išlaikomos tos pačios spalvos ir simboliai. Dažniausiai vėliavose, kaip ir emblemose, naudojami šie simboliai: knyga, saulė, paukštis, medis, plunksna. Visgi pasitaiko ir išimčių. Pavyzdžiui, Alovės pagrindinės mokyklos emblemoje vaizduojama knyga ir plunksna, o vėliavoje galime pamatyti visiškai kitus simbolius – kolonas, užrašą „ABC“ (Alovės pagrindinė mokykla 2016). Anykščių rajono Svėdasų Juozo Tumo – Vaižganto gimnazijos emblema ir vėliava skiriasi savo spalvomis bei simboliais: emblemoje dominuoja baltos knygos, juodo medžio ir geltonos saulės motyvai, o vėliavos spalvos – mėlyna ir balta, pagrindinis akcentas – mėlyna gėlė (Svėdasų Juozo Tumo-Vaižganto gimnazija 2016). Originaliu herbu, turinčių glaudžių sąsajų su mokyklos pavadinimu gali didžiuotis Kupiškio Lauryno Stuokos-Gucevičiaus gimnazija. Vėliavos centre retai vaizduojamas simbolis – kolona. Kaip aiškinama mokyklos svetainėje, „Tai Vilniaus katedros kolona, kurią suprojektavo architektas Laurynas Stuoka-Gucevičius. Kolona laiko pastato skliautą. Ji gali būti atrama žmogui, jo dvasiai. Kolona gyva, ji išauga į medį. Į abi puses nuo kolonos išsišakojusios liepaičių ir ąžuoliukų šakos. Tai mergaitės ir berniukai – mūsų moksleiviai, kuriuos augina mokykla. Kolona yra balta. Balta spalva – tai klasicizmo laikotarpio menas, kuris rėmėsi į graikų kultūrą. Balta spalva - tai marmuras. Tai orumo, iškilmingumo didybės spalva. Balta - tai klasikos simbolis. Vėliava yra žalia. Žalia yra gamta, laukai, L. Stuokos-Gucevičiaus gimtinė. Tai reiškia, kad didieji genijai atėję nuo lauko, žemės. Žalia – tai vilties, gyvybės, atgaivos spalva“ (Kupiškio Lauryno Stuokos-Gucevičiaus gimnazija 2016). Įdomu tai, kad Širvintose taip pat Lauryno Stuokos Gucevičiaus vardu pavadintos gimnazijos emblemoje vyrauja tas pats kolonos simbolis – „<...> trys kolonos – tai mokslo, meno, tiesos amžinas, tvirtas, siektinas tikslas (neužmirškite, kad trys – laimę lemiantis skaičius, tiek kartų jau girdėtas pasakose). Pagaliau vijoklis – tai mokinyš, žali jo lapeliai – viltis, kad iš tiesų gyvenime glaudžiamės prie tų trijų svarbių dalykų: mokslo, meno, tiesos“ (Širvintų Lauryno Stuokos-Gucevičiaus gimnazija 2016).

Mokyklų vėliavose išsiuvinėti ne tik simboliai, bet ir užrašai. Dažniausiai pasitaikantys užrašai vėliavose – mokyklų pavadinimas. Daug rečiau išsiuvinėtas prasmingas užrašas – šūkis, mokyklos moto. Pavyzdžiui, Kupiškio Lauryno Stuokos-Gucevičiaus gimnazijos vėliavoje išsiuvinėtas užrašas: „Šaknimis į žemę, šakomis į dangų!“ (Kupiškio Lauryno Stuokos-Gucevičiaus gimnazija 2016). Vilniaus Vytauto Didžiojo gimnazijos vėliavą taip pat puošia užrašas: „Virsmas – valios dvasios gebėjimų“ (Vilniaus Vytauto Didžiojo gimnazija 2016).

Atlikus mokyklų internetinėse svetainėse rastų vėliavų analizę paaiškėjo, kad dominuoja tos pačios spalvos kaip ir emblemose: geltona, žalia, mėlyna, balta, raudona, juoda. Pats

populiariausias fonas (audeklas) yra žalios spalvos, kiek rečiau – mėlynos, geltonos, baltos spalvos vėliavų fonai. Žalias fonas pasirenkamas neatsitiktinai – „tai siejama su Lietuvos laukais ir augmenija. Tai gyvybės spalva, jaunų žmonių branda“ (Jurbarko Vytauto Didžiojo pagrindinė mokykla 2016). Žalia spalva ištis labai reikšminga tradicinėje lietuvių pasaulėžiūroje.

Mokyklos vėliava telkia mokyklos bendruomenę bendrai veiklai. Vėliava naudojama per mokyklos ir valstybinės svarbos šventes aktų salėje ir mokyklos kieme, taip pat su ja skelbiama mokslo metų pradžia ir pabaiga. Itin svarbus simbolinis momentas – mokyklos vėliavos įnešimas (žr. priedą Nr. 3 nuotrauką nr. 2). Labai dažnai kaip pagarbos ir padėkos ženklą vėliavą per Rugsėjo 1-osios šventę mokyklos kieme iškelia geriausiai besimokantys mokiniai. Mokyklos vėliavos paprastai yra saugomos mokyklų muziejuose, šalia kitų svarbių bendruomenės atributų ir atminimo ženklų.

Anglų sociologas Anthony Giddens teigia, kad globalizacijos iššūkis ardo bendruomenės ir tradicijos kuriamą apsauginį karkasą, nes globalizacija bendruomenes paverčia daug didesnėmis, beasmenėmis organizacijomis (Giddens 2000), todėl labai svarbu turėti kuo daugiau simbolių ženklų, vienijančių, jungiančių tos bendruomenės narius. Todėl manytume, kad ne tik mokyklų himną, herbą, vėliavą, bet ir **mokyklinę uniformą** galima laikyti simboliu ženklu.

Šiuo atveju kaip išorinės aplinkos vertybinis požymis išryškėja aprangos vaidmuo, sąlygojantis mokyklos vidinę kultūrą ir kartu atskleidžiantis esminę uniformos paskirtį – kurti monolitinį ir vieningą organizacijos įvaizdį bei simbolizuoti organizacijos funkciją (Bacevič 2011, p. 57). Uniformos puikiai reprezentuoja moksleivio mokyklą, kartu jos drausmina moksleivius, skatina juos tinkamai atstovauti savajai bendruomenei, didina atpažįstamumą ne mokyklinėje erdvėje, mažina patyčių galimybę dėl aprangos, mažina socialinę atskirtį tarp mokinių. Labai dažnai uniforma tampa neatsiejama mokinio dalimi. „Uniforma [pranc. uniforme < lot. uniformis — vienodas], vienos formos (vienodo sukirpimo), skiriamaisiais ženklais dekoruoti drabužiai, nustatyti įvairių kategorijų asmenims (kariškiams, milicininkams, mokiniams)“ (TŽŽ: uniforma 2016). Taigi, uniformą dėvintis žmogus išsiskiria iš kitų ir viešai demonstruoja savo priklausomybę tam tikrai grupei.

Mokyklinių uniformų dėvėjimas tikrai nėra tik šių laikų reiškinys. Jau nuo seno įvairių mokyklų moksleiviai ir studentai ar akademiniai sambūrių dalyviai dėvėjo specialias kepuraites, taip išsiskirdami iš kitų visuomenės narių. Tarpukariu Lietuvoje išimtinai tik gimnazistai nešiojo uniformas – aukštesnysis mokslas buvo neprivalomas ir sunkiai pasiekiamas mažiau pasiturintiems žmonėms, todėl uniformos pradinėse mokyklose nebuvo nešiojamos pirmiausia ir dėl to, kad ne kiekvienas būtų galėjęs ją įsigyti. Tarpukario gimnazijų moksleivės dėvėjo plisuotas sukneles, vaikinai – kostiumus. Svarbus aprangos elementas – įvairių spalvų kepurėlės

su snapeliais. „Tuo metu buvo madinga dėvėti uniformą, todėl ir mūsų gimnazistės jas vilkėdavo noriai. Gimnazistės dėvėjo uniformas gimnazijos organizuojamose šventėse ir vakarėliuose, taip pat su auklėtojomis eidamos į operos ar baleto teatrą. Tik einant su tėvais buvo galima būti be uniformos. Galima manyti, kad uniformos padėjo kazimierietėms kontroliuoti mokinių elgesį viešose vietose“ (Jaruševičius, Sellienė ir Laučienė 2013, p. 83). Šv. Kazimiero kongregacijos mergaičių gimnazijoje 1927 m. pedagogų tarybos posėdyje buvo sudaryta komisija, turėjusi pasiūlyti uniformos projektą. Rugpjūčio mėn. uniforma jau buvo patvirtinta: numatyta bordo spalvos suknelė su klostuotu sijonuku ir juoda prijuostė su petnešėlėmis. Švenčių dienomis ir iškilmų metu prie suknelės buvo derinama kreminės spalvos apykaklė ir rankogaliai. Vasarinė kepuraitė buvo kreminės spalvos su į viršų užlenktais kraštais, perjuosta auksine ir mėlyna juostele (Jaruševičius, Sellienė ir Laučienė 2013, p. 83). Mokinėms nebuvo leidžiama papildomai puošti auskarais, karoliais ar kitais papuošalais. Į plaukus buvo galima įrišti tik bordo ar juodos spalvos kaspinėlius, o vyresnėse klasėse – tik juodas peteliškes iš plataus kaspino (Jaruševičius, Sellienė ir Laučienė 2013, p. 84).

Sovietmečiu uniformos dėvėjimas tapo privalomu (uniformos dėvėjimas įvestas XX a. šeštame dešimtmetyje). Berniukai dėvėjo tamsiai mėlynus švarkus ir kelnes, merginos – tamsiai rudas plisuotas sukneles su baltomis apykaklėmis ir juodas prijuostes.

Atkūrus Lietuvos nepriklausomybę, privalomas uniformų dėvėjimas panaikintas ir tapo pačių mokyklų ar gimnazijų pasirinkimu. Gimnazijos ir mokyklos ėmė siūdinti individualias uniformas, skirtas tik jų moksleiviams. Mokyklinių uniformų dėvėjimas visuomet sulaukia daug diskusijų kiekvienoje mokyklos bendruomenėje ir tampa mokyklos bendruomenę skaidančiu veiksniu. Filosofas G. Mažeikis teigia, jog teisė įvairiai rengtis yra pirmasis paaugliškas laisvės simbolis, todėl vienodos uniformos riboja asmens saviraišką ir individualumą. Taip pat stilių jis apibūdina kaip estetinį žaidimą, gryną paviršių, nenurodantį gelmės (Mažeikis 2005, p. 84). A. Giddens manymu, „individas jaučiasi apleistas ir vienišas pasaulyje, kuriame jam trūksta psichologinės paramos ir saugumo jausmo, kuriuos garantavo tradiciškesnė aplinka“ (Giddens 2000, p. 50). Galima teigti, kad privalomas vienodos aprangos – uniformos dėvėjimas gali individams suteikti psichologinį saugumą ir bendrystės jausmus. Uniformų dėvėjimą prieštaringai vertina ne tik mokslininkai, bet ir patys mokyklos bendruomenės nariai: uniformų šalininkai jų dėvėjimą sieja su tvarkos, mokyklos vidaus taisyklių laikymusi, estetikos formavimu, socialinės atskirties tarp mokinių panaikinimu, o uniformų dėvėjimo priešininkai įžvelgia saviraiškos galimybių stoką, suvienodėjimą.

Pastebėtina, kad XXI a. pradžioje beveik visos didžiuosiuose miestuose įsikūrusios gimnazijos (ypatingai tos, kurios laikomos prestižinėmis), progimnazijos, pagrindinės, vidurinės mokyklos turi savo uniformas, kurias laiko savo bendruomenės išskirtinumo ženklu. Kiek

kitokia situacija periferijose, miesteliuose ar kaimuose įsikūrusiose mokyklose. Jų mokiniai nedėvi uniformų dėl kelių priežasčių: mokyklose mokosi labai mažai mokinių, sunki tėvų finansinė padėtis neleidžia įsigyti mokyklinės uniformos (ypač auginant kelis vaikus šeimoje), todėl mokyklos administracija atsisako privalomo uniformų dėvėjimo. Tą patvirtino Kidulių pagrindinės mokyklos direktorė: „Daugėja socialiai remtinų vaikų, kur turi mokytojai duot, apmokyti, atsivežti, nuvežti (VDU ER 2558, interviu Nr. 5, p. 25). Kai kuriose mokyklose šis finansų stygiaus ir uniformų nusipirkimo klausimas jau yra sprendžiamas – vis dažniau mokyklose organizuojamos išaugtų uniformų mugės, kuriose daug pigiau galima įsigyti reikiamą mokyklinę uniformą (Kauno Jono Pauliaus II gimnazija). Tai galima laikyti bendruomeniškumo pavyzdžiu, kadangi mugėje dalyvauja įvairių klasių mokinių tėvai, vaikai nuo mažens skatinami dalintis su kitais, nes kai kurios uniformos parduodamos už simbolinę kainą. Nors Rygos lietuvių vidurinės mokyklos mokiniai turi net dvi uniformas, tačiau, anot buvusios direktorės Aldonos Trejos, tai nesukelia sunkumų prasčiau gyvenantiems mokiniams: „Per mėnesį kartą ateina siuvėjai specialiai. Ir tie, kas išauga – keičia. Kiti negali nusipirkti [uniformos], tai iš tėvų komiteto atsakingi žmonės, kurie surenka, perka naują, tą išvalo, sutvarko ir duoda tam, kas neturi“ (VDU ER 2551, interviu Nr. 1, p. 9). Jeigu mokykloje uniformos dėvėjimas privalomas, tai mokyklos administracija turėtų užtikrinti, jog ją įsigyti galėtų kiekvienas mokinys, o prasčiau gyvenantiems pagelbėtų kiti mokyklos bendruomenės nariai.

Edukologės Aušrinės Gumuliauskienės vykdytas tyrimas atskleidė, kad vyraujančios materialinės problemos, taip pat socialinės ir kultūrinės problemos išryškina poreikį mąstyti apie mokyklos kultūrą plačiuoju ir siauroju požiūriu. Pastarajam būtų galima priskirti moksleivių pageidavimą turėti uniformas (Gumuliauskienė 2002, p. 219). Tyrimas parodė, kad tiek pedagogai, tiek moksleiviai modernios mokyklos viziją labiausiai sieja su materialiniu mokyklos aprūpinimu ir neteikia didesnės reikšmės mokyklos vidaus pokyčiams. Tarp mokyklos modernizavimo tikslų minėtina ne tik kompiuterizavimas, inventoriaus atnaujinimas, bet ir uniformos dėvėjimas. Taigi, patys mokiniai ne tik, kad neprieštarauja uniformos dėvėjimui, bet ir sieja tai su modernios mokyklos vizija.

Kiekviena mokykla gali pasirinkti norimo modelio, spalvos uniformas. Uniformų dėvėjimo klausimais diskutuojama ne tik su mokiniais, bet ir su jų tėvais, vyksta balsavimas ir tinkamiausio modelio ir uniformos spalvų rinkimo konkursai. Pavyzdžiui, Kauno KTU Vaižganto progimnazijoje buvo skelbiami uniformos rinkimai. Dalyvauti galėjo visi 5-7 kl. mokiniai ir jų tėveliai. Buvo pateikti keli uniformos pasirinkimo variantai (su nuotraukomis, kad būtų galima įvertinti vizualinį vaizdą) ir skelbiamas balsavimas: „Kokia bus progimnazijos

uniforma?! Išsakykite savo nuomonę ir paraginkite kitus!“ (Kauno KTU Vaižganto progimnazija 2016).

Jeigu uniforma nepatiks mokiniams ir jų tėvams, bus priverstinis jos dėvėjimas – tai taps nuolatinių konfliktų priežastimi. Todėl labai svarbu, kad pasirinkime dalyvautų kuo daugiau mokyklos bendruomenės narių ir būtų surastas kompromisas. Dažniausiai pasirenkama dėvėti švarkus ir sijonus arba kelnės. Uniforma turi būti praktiška, netepli, todėl pačios populiariausios tamsios spalvos: tamsiai mėlyna, ruda, vyšninė. Pasirinktas audinys taip pat gali būti vienspalvis arba languotas. Kai kurios mokyklos turi net po kelis nustatytos spalvos ir modelio drabužių rinkinius, kuriuos sudaro: mergaitėms – džemperis ar žaketas su mokyklos emblema, švarkas su mokyklos emblema, kelnės arba sijonas, sarafanas, berniukams – džemperis ar žaketas su mokyklos emblema, švarkas su mokyklos emblema, kelnės, kaklaskarė (Alytaus Dzūkijos mokykla 2016). Taip pat dažnai turimos dvi uniformos: šventinė ir kasdieninė. Vis labiau populiarėja tik viršutinės uniformos dalies privalomas nešiojimas – mokiniai turi dėvėti vienodus švarkus arba megztinius. Megztinis labiau kasdieniniam dėvėjimui skirtas rūbas, patogesnis, tačiau vis tiek išlaikomas visų moksleivių aprangos bendrumas ir nurodoma priklausomybė pasirinktai mokyklai.

Kiekviena mokykla ar gimnazija, kurioje privalomos uniformos, turi savo uniformos dėvėjimo tvarkos taisykles, tačiau, išanalizavus internetinėse svetainėse pateiktus aprašus pastebėta, kad taisyklės labai panašios, jos dažnai pateikiamos mokyklos svetainėje. Kaip pavyzdį galime pateikti i Biržų „Atžalyno“ pagrindinės mokyklos nustatytas taisykles:

Visi mokyklos mokiniai privalo kasdien ugdymo proceso metu vilkėti tvarkingą mokyklinę uniformą;

Valstybinių, mokyklos švenčių, konkursų, reprezentacinių renginių, taip pat atstovaujant mokyklą rajono ir respublikiniuose renginiuose, mokiniai privalo dėvėti mokyklinę uniformą;

Uniformą dėvėti neprivalu: penktadieniais (skiriama uniformos skalbimui, valymui), nuo birželio 1-osios dienos, neformaliojo ugdymo užsiėminiuose, išvykose, ekskursijose, diskotekose, poilsio vakaruose, klasės renginiuose (jei kitaip nenurodo klasės auklėtojas);

Mokyklos emblema tvirtinama ant džemperio arba žaketo kairėje krūtinės pusėje (žiogeliu, nors galima ir prisiūti);

Karštu metų laiku rekomenduojama dėvėti vienspalvius mėlynos spalvos marškinėlius trumpomis rankovėmis;

Draudžiama penktadieniais dėvėti sportinę aprangą (ypač kelnėmis) (Biržų „Atžalyno“ pagrindinė mokykla).

Ypač svarbus elementas – uniformos emblema. Visiškai nesvarbu, ar mokiniai dėvi švarkus, golfus, megztinius, tačiau privalu prisiūti mokyklos emblemą arba įsisegti ženklelį, kuris taip pat nurodo priklausomybę tam tikrai mokyklos bendruomenei. Ši prisiūta emblema

arba įsegtas ženklelis glaudžiai siejasi su mokyklos herbu ar net vėliava. Labai dažnai vaizduojamas tas pats simbolis ir tos pačios spalvos.

Mokinio uniforma – mokinių vienybės, pasididžiavimo ir pagarbos mokyklai, jos tradicijoms simbolis, kultūringo elgesio, aprangos kultūros, estetinio skonio ugdymo dalis (Biržų „Atžalyno“ pagrindinė mokykla 2016). Uniformos dėvėjimas disciplinuoja mokinius, priverčia laikytis taisyklių, solidarizuoja su kitais tos pačios mokyklos nariais, tačiau išskiria iš kitų mokyklų mokinių. Kitiems visuomenės nariams lengviau identifikuoti moksleivio statusą ir jo atstovaujamą mokyklą. Nors šiuo metu (lyginant su tarpukariu ar sovietmečiu) uniformos dėvėjimas daug laisvesnis, mokiniai patys gali dalyvauti uniformos išsirinkime, medžiagų ir faktūrų derinime, tačiau uniformos dėvėjimas įpareigoja elgtis kultūringiau, tinkamai reprezentuoti savo mokyklą. Pastaruoju metu daugėja mokyklų, kuriose uniformas dėvi ne tik mokiniai, bet ir mokytojai ar administracija. Pavyzdžiui, Alytaus šv. Benedikto gimnazijos direktorė pasisiuvo uniformą, norėdama gimnazistams parodyti, kad juos gerbia ir yra kartu su jais (Indrelytė 2017). Tai puikus mokyklos bendruomenės solidarumo pavyzdys, kuomet mokyklos vadovai mokinius skatina savo teigiamu pavyzdžiu, o ne nuobaudomis. Taip pat demonstruojama visų mokyklos bendruomenės narių lygybė, kurią mokiniai itin vertina ir dažnai mini kaip vieną iš mokytojo autoriteto sąlygų. Mokyklinę uniformą galima laikyti svarbia bendruomeniškumo raiškos dalimi.

Labai svarbu, jog minėti simboliai turėtų prasmę ne tik mokyklos administracijai, bet mokiniams, mokytojams, tėvams. Edukologų atliktas tyrimas atskleidė, kad, keisdami mokymo įstaigą, daugiausia informacijos mokiniai turėjo apie mokyklos dėvimą aprangą ir kitus susijusius simbolius. Trečdalis tiek miestų ir miestelių, tiek didmiesčių mokinių turėjo išsamią informaciją apie su mokykla susijusią simboliką, trečdalis (31,4 proc.) respondentų turėjo šiuo klausimu dalinę informaciją ir kiek daugiau nei trečdalis (38,6 proc.) mokinių tokios informacijos visai neturėjo (Targamadžė 2011, p. 24). Galime daryti prielaidą, kad daugumai moksleivių mokymo įstaigos atributika yra svarbi, tačiau kai kurie pateikėjai išsakė kritišką požiūrį: „Dažnai ta atributika yra dirbtinai kuriamas prestižas. Dažnai yra koncentruojamasi į išorinį grožį negu į patį švietimą“ (VDU ER 2591, interviu Nr. 4, p. 51).

Himną, emblemą / herbą / logotipą, vėliavą, uniformą galima laikyti simboliniais ženklais, ribomis, kuriančiomis bendruomenės solidarumą. Visi šie simboliai glaudžiai siejasi tarpusavyje. Atrodytų, kad kiekviena mokykla turėtų kūrybiškai pristatyti savo simboliką, tačiau paminėtina, kad aptartieji ženklai labai standartiniai, menkai besiskiriantys vieni nuo kitų. Vaizduojami simboliai yra gana universalūs, visiems suprantami vienodai: pavyzdžiui, pelėda – išminties, varpas, knyga – mokslo simbolis. Tačiau mokyklų bendruomenės šiuos simbolius

praturtina tik konkrečiai mokyklai būdingais požymiais: mokyklos įkūrimo metų žymėjimu, globėjo akcentavimu ir pan.

Visi šie simboliniai ženklai reprezentuoja mokyklą, vienija mokyklos bendruomenę, žymi *savo-svetimo* ribas, nurodo priklausomybę pasirinktai mokyklos bendruomenei. Šie simboliai (ypač herbas, vėliava) dažniausiai naudojami švenčių metu, todėl, kaip ir valstybiniai simboliai, padeda sukurti pakilią nuotaiką ir išreikšti savo bendruomeniškus jausmus.

Mokykloje vykstančios šventės tiesiog neišsivaizduojamos be mokyklinės simbolikos naudojimo. Mokytojai – pagrindiniai simbolių ženklių (herbo, vėliavos, himno, uniformos) kūrėjai. Kartais jie tik inicijuoja mokyklos himno, herbo, vėliavos, uniformos kūrimo procesą: organizuoja konkursus, įtraukia mokykloje besimokančius mokinius, skatina jų aktyvų dalyvavimą. Nors pastaruoju metu šioje srityje pastebimas glaudus visos mokyklos bendruomenės bendradarbiavimas – kūrybos, vertinimo, rinkimo procese aktyviai dalyvauja mokiniai ir jų tėvai.

1.3. Mokytojo, kaip mokyklos bendruomenės solidarumo kūrėjo, vaidmuo

Svarbiausias mokyklos bendruomenės tikslas – ne tik mokyti, bet ir ugdyti asmenybes: „Tėvų, globėjų suteiktą pasitikėjimą mokykla, kaip geriausia asmenybės savikūros ir savirealizacijos institucija, realizuoja nuoseklus ir kryptingas ugdymo procesas, kurio pagrindinis organizatorius ir vykdytojas yra pedagogas“ (Kavaliauskienė 2001, p. 35). Todėl šiame skyriuje didžiausias dėmesys skiriamas pagrindiniam mokyklos bendruomenės solidarumo kūrėjui – mokytojui bei mokyklos bendruomenės narių tarpusavio bendravimo ypatumams.

Lietuvoje bene labiausiai pedagogo profesija buvo vertinama tarpukariu, kai buvo įvestas visuotinis pradinis mokymas ir mokyklos lankymas tapo įprastu dalyku visiems visuomenės sluoksniams. Žymus to meto filosofas, pedagogas A. Šerkšnas savo knygoje „Mokyklinė bendruomenė“ 1939 m. taip pat akcentavo, jog, nepaisant to, kad mokyklos bendruomenė susideda iš klasių bendruomenių, pagrindinis vaidmuo tenka mokytojo asmenybei (Šerkšnas 1939). Mokytojo kompetencijos klausimai nebuvo kvestionuojami. Tai liudija ne tik tarpukario leidiniuose publikuoti straipsniai apie mokytojo svarbą jauno žmogaus gyvenime, bet ir pateiktųjų prisiminimai.

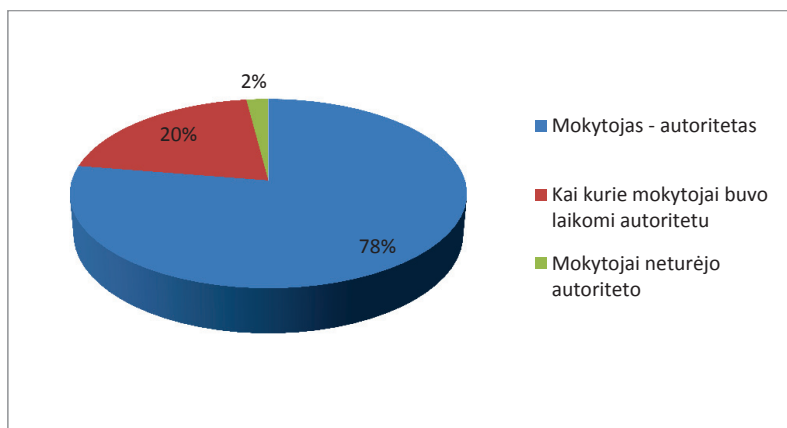
Iki 1939-ųjų metų Kidulių mokykloje besimokiusi ir penkis skyrius⁷ baigusi pateikėja Ona teigė: „Pagarboj buvo mokytojas, o dabar tai ką – tą mokytoją nieko neskaito. Aš labai

⁷1935 m. Kiduliuose buvo atidaryta ir pašventinta 4 komplektų nauja pradžios mokykla. Į šią mokyklą buvo pervedti mokiniai iš Šiaudinės pradinės mokyklos (įkurta 1845 m.) ir iš buvusio Kidulių valsčiaus namo. 1936-1937 m. atidarytas penktas pradžios mokyklos skyrius, o jau kitais metais mokykla buvo šešiametė. Prieiga per internetą: <http://www.kiduliai.sakiai.lm.lt/istorija> (žiūrėta 2015 12 15).

patenkinta, kad buvo labai drausminga, tvarkinga, nebuvo chuliganizmo, prieš direktorių tai mes nė kvėptelt, išsižiot negalėjai, drausmė buvo grynai ir drebėjai, kad tik tu kur nepakliūtum“ (VDU ER 2558, interviu Nr. 15, p. 60). Pateikėja savo pasakojime daug kartų akcentavo mokinių kultūringumą, rodomą pagarbą mokytojams ir mokyklos direktoriui. Mokinių pagarbą būdavo grįsta baime, kadangi prasižengusiųjų laukdavo įvairios nuobaudos. Mokytojus gerbdavo ne tik mokiniai, bet ir jų tėvai, kurie neabejodavo švietimo įstaigos darbuotojų sprendimais, jų teisingumu. Griežta gimnazijos tvarka ir išgyvenamas baimės jausmas prasižengus aprašytas Raguvo (Panevėžio r.) gimnazistės Valerijos Rimkutės dienoraštyje 1941–1942 metais: „Atėję į klasę tuojau sužinom, kad šeštadienio vakaruškos jau žinomos mokytojams. Prieinam prie vitrinės – net blusos apmirė – 6 mergaitės pašalintos už vakaruškas. O dingt į galvą mintis, gal ir mes greitai apleisim tuos gimnazijos rūmus, bet kur dėtis, ką tėvams pasakyti. Niekas neužtars, nes tai mūsų kaltybė. 4 pamoka filosofijos. Tik įėjęs p. Tylenis pakvietė Liusę pas direktorių. O smūgis didžiausias. Jadzė siunčia raštelį: „Angele ir Vale, mums gyvenimo dabar nėra, kaip tik nusižudyti“ (Rimkutė 1942, p. 17). Akivaizdu, kad tuo metu būti pašalintam iš gimnazijos – didžiulė gėda. Gimnazijos vadovybės sprendimai būdavo neatšaukiami ir jiems turėdavo paklusti ne tik gimnazistai, bet ir jų tėvai. Taip mokytojo autoritetas buvo stiprinamas ne tik pagarbos rodymu, bet ir griežtomis bausmėmis, skatinant baimės jausmą.

Sovietų okupacijos metais pedagogo profesija įgijo savitų bruožų, todėl buvo vertinama gana prieštaringai. Pasikeitus politinei situacijai, pakito ir mokytojo vaidmuo: „Sovietmečiu pedagoginį autoritetą idealioju ir empiriniu lygmenimis lėmė totalitarinis režimas. <...> jis [mokytojas] privalėjo būti politiškai patikimas ir atlikti savo misiją – politiškai brandinti visuomenę ir jaunąją kartą“ (Tijūnėlienė 2006, p. 53). Tą patvirtina ir pačioje Rusijoje N. A. Belovos atlikti tyrimai: „Sovietmečiu mokytojai buvo ne tik jaunosios kartos ugdytojai, bet ir komunistinės ideologijos skleidėjai, kurie buvo atsakingi už naujos visuomenės auklėjimą (Belova 2015, p. 164).

Taigi, mokytojo vaidmens klausimas tuo metu gana opus. Mokytojai, bijodami valdžios sankcijų, bausmių, turėdavo slėpti savo tikrąsias politines pažiūras, negalėdavo būti visiškai atviri savo mokiniams. Vis dėlto mokytojai tuo metu, kaip ir tarpukariu, buvo gerbiami savo mokinių ir jų tėvų. Tą patvirtina 2012–2015 m. autorės atlikto tyrimo rezultatai. Pateikėjai, baigusieji mokyklą sovietmečiu, buvo apklausiami pusiau struktūruoto interviu ir klausimyno duomenų rinkimo metodais. Jų atsakymų pasiskirstymas pateikiamas pav. 1.



1 pav. Sovietmečiu mokyklą baigusių pateikėjų mokytojo autoriteto vertinimas

Paaikškėjo, kad net 78 proc. sovietmečiu mokyklą baigusių pateikėjų mokytojus laikė autoritetu: „Kaime mokytojas buvo didžiausias šviesulys ir autoritetas“ (VDU ER 2592/28 Rima, g. 1957 m.), „Taip, visgi būdavome maži, dauguma mergaičių užaugusios norėdavome būti mokytojomis“ (VDU ER 2592/267 Dalia g. 1964 m.), „Taip, be jokios abejonės. Kai kurių bijodavome, pas kai kuriuos eidavome paverkti. Didžiausias autoritetas buvo šviesios atminties mokyklos direktorius. Nes visus matė, su visais pakalbėdavo – ir pabardavo, ir pagirdavo. Tik dabar suprantu, kiek tai jam kainuodavo jėgų ir sveikatos <...>“ (VDU ER 2592/29 Lina, g. 1979 m.).

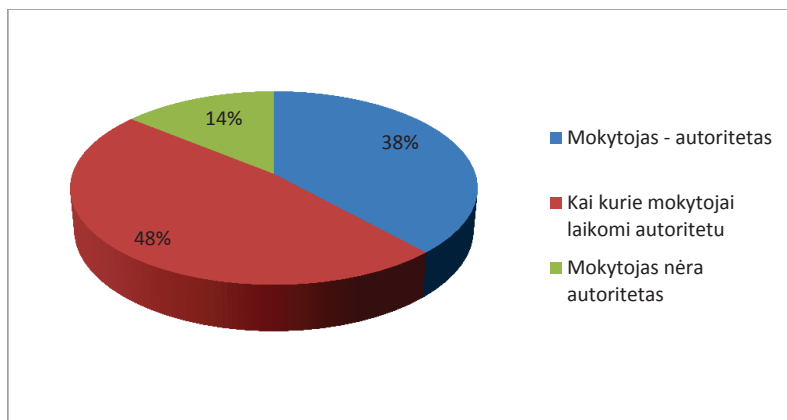
20 proc. pateikėjų teigė, kad tik kai kurie mokytojai buvo autoritetas: „Tai reikia užsitarnauti“ (VDU ER 2592/25 Stanislava, g. 1951 m.), „Kai kurie. Mano laikais didžioji dauguma – iki šiol prisimenu su pagarba, meile ir visokiais kitokiais šiltais jausmais“ (VDU ER 2592/24 Nijolė, g. 1959 m.). Ir tik 2 proc. pateikėjų teigė, kad mokytojas jiems nebuvo autoritetas.

Akivaizdu, kad sovietmečiu buvo daug suvaržymų, taisyklių, tačiau tai drausmino mokinius, kurie bijojo toms taisyklėms nusižengti ir sulaukti bausmių, jautė pagarbą savo mokytojams ir mokyklų vadovams. Sovietinė ideologija – paklusti, neišsakyti savo nuomonės puikiai veikė švietimo sistemoje. Tačiau valdžia siekė užtikrinti glaudų mokinių ir mokytojų ryšį ne tik pamokų metu. Kai kurių mokyklų mokytojams būdavo privalu kartą per metus aplankyti kiekvieno auklėtinio namus, įvertinti jų gyvenamąją vietą, geriau pažinti mokinių tėvus (VDU ER 2558, interviu Nr. 3, p. 18). Taigi, mokytojai ne tik tarpukariu, bet ir sovietmečiu buvo mokyklą ir šeimą jungiantys asmenys.

Atkūrus Lietuvos nepriklausomybę 1990 m. imta vykdyti švietimo reformas, kurios palaipsniui keitė ne tik mokyklų programas, bet ir požiūrį į mokyklos instituciją ir mokytoją.

Lietuvos švietimo dokumentuose atsigręžiama į žmogaus prigimtį, tikrąsias vertybes, skelbiama, kad „bendrojo lavinimo mokykla yra savarankiška, demokratiškai organizuota, humanizmo principais ir bendrosiomis žmogaus vertybėmis savo gyvenimą grindžianti mokinių jų tėvų ir mokytojų bendruomenė. Mokykla padeda išskleisti individualias kūrybos galias, gebėjimus, patenkina prigimties reikmes: saviraiškos, meilės, pagarbos, prasmės, kūrybos, tvarkos, darnos (Bendrojo lavinimo vidurinės mokyklos bendrosios programos 1997). Dažniausiai šių siekių įgyvendinimas tampa mokytojo pareiga. Dabartiniais mokytojams, lyginant su tarpukariu ar sovietmečiu, keliama kur kas didesni reikalavimai: jie privalo ne tik būti gerais savo srities specialistais, bet ir gerai orientuotis nuolat besikeičiančioje visuomenėje, suprasti politinius, ekonominius bei socialinius pokyčius, mokėti juos įvardyti ir komentuoti: „Šiandieninis mokytojas turi gerai suvokti valstybės švietimo politiką, matyti europinį bei pasaulinį jos kontekstą. Mokytojo veikla – plačiašakė. Keičiasi mokytojo tradicinių vaidmenų pobūdis ir ribos. Tai akcentuojama ir pasaulinėse bei europinėse švietimo dimensijose, ypač nuostatose teikti prioritetą mokymuisi visą gyvenimą (Bubelienė 2006, p. 54).

Apklausus 298 respondentų, mokyklą baigusių po Lietuvos nepriklausomybės atgavimo (1990 m.), matyti, kad mokytojo autoritetas, lyginant jį su sovietmečiu, smunka. Respondentų nuomonės apie mokytojus pateikiamos pav. 2.



2. pav. Mokytojo autoritetas po Lietuvos nepriklausomybės atkūrimo (iki 2015 m.) (pateikėjų atsakymai, mokyklą baigusių po Lietuvos nepriklausomybės atgavimo (1990 m.)).

38 proc. pateikėjų mano, kad mokytojai yra autoritetai: „Be jokios abejonės. Žmogus, kuris įdeda pastangų, kad padėti tau pasiekti kažko gyvenime, turi būti autoritetu visiems“ (VDU ER 2592/166 Andrius, g. 1994 m.), tačiau didžioji dalis pateikėjų – 48 proc. teigia, kad tik kai kurie mokytojai yra autoritetai ir išskiria savybes, kuriomis, jų manymu, turėtų pasižymėti mokytojas: „Bendrąja prasme – taip. Turėtų būti. Tačiau tik vienas kitas moksleivis per gyvenimą sutinka mokytoją, kurį galėtų laikyti savo autoritetu“ (VDU ER 2592/16 Ernesta,

g. 1993 m.), „Kurie verti pagarbos savo elgesiu ir žiniomis“ (VDU ER 2592/22 Viktorija, g. 1988 m.), „Iš vieno mokytojų norisi perimti vienas savybes, iš kitų kitas. Tikrai yra, ko iš jų pasimokyti. Kaip autoritetą galėčiau laikyti vieną mokytoją, bet ne dėl jo, kaip mokytojo ar specialisto pasiekimų, bet dėl gerų, jo kaip žmogaus, savybių“ (VDU ER 2592/43 Erika, g. 1993 m.), „Tai priklauso nuo mokytojo elgesio, kultūros ir bendradarbiavimo su mokiniu. Mokytojas turi nusipelnėti, kad jį laikytų autoritetu“ (VDU ER 2592/284 Eglė, g. 1990 m.). Tačiau 14 proc. pateikėjų mokytojų nelaiko autoritetu: „Asmeniškai ne, nes ne visi jų elgesiai man patiko“ (VDU ER 2592/130 Valentas, g. 1995 m.), „Ne, o tie, kurie galėjo būt, nemokėjo išlaikyti autoriteto“ (VDU ER 2592/274 Martynas, g. 1991 m.).

Galima teigti, kad dabartiniai moksleiviai yra reiklesni savo mokytojams ir autoritetu laiko tuos, kurie pasižymi tam tikromis savybėmis: yra kompetentingi savo srities specialistai ir tas žinias tinkamai perteikia jaunajai kartai, sugeba bendrauti su mokiniais. „Greta dalyko ir jo didaktikos kompetencijų į pirmą vietą turi išeiti socialinė-emocinė inteligencija, asmenybės branda, praktinis ir psichologinis parengtumas prasmingai susitikti su labai įvairiais ugdytiniais, jų tėvais, bendruomene“ – pastebi ir edukologas Gediminas Merkys (Merkys 2006, p. 20). Diktatoriškas mokytojas nėra mokiniams autoritetas. Nors mokytojo gebėjimai ir kompetencijos užima ypatingai svarbią vietą ugdymo procese, tačiau pastaruoju metu vis svarbesniu tampa mokytojo gebėjimas užmegzti ryšį su mokiniais, būtų supratingas, išklausančias, mokantis patarti. Mokytojas savo pavyzdžiu gali prisidėti prie brandžios asmenybės formavimo, vertybinių nuostatų kūrimo. Akivaizdu, kad mokytojo darbas neapsiriboja tik pamokų vedimu ar užklausinės veiklos organizavimu. Jo vaidmuo itin reikšmingas mokyklos bendruomenės solidarumo konstravime.

Jau minėta, kad būtent mokytojas – pagrindinis mokyklos simbolių ženklų kūrėjas. Taip pat itin svarbus jo vaidmuo mokykloje vykstančių švenčių organizavimo procese. Tiek patys mokytojai, tiek mokiniai vienbalsiai teigia, kad mokytojas – pagrindinis švenčių organizatorius (VDU ER 2592/22, VDU ER 2592/269, VDU ER 2592/284 ir kt). Ypač tai pasireiškia pradinėse klasėse, kuomet mokytojas ne tik rašo šventės scenarijus, bet ir supažindina mokinius ne tik su pačia šventės eiga, papročiais, bet šventę pristato bendrąja prasme – aiškina elgesio normas jos metu, aptaria drausmės klausimus ir pan. Vidurinėje mokykloje svarbų vaidmenį atlieka ne tik klasės auklėtojas, bet ir skirtingų disciplinų mokytojai. Švenčių organizatoriais tampa patys kūrybingiausi mokytojai, dažniausiai lietuvių kalbą, daile, muziką dėstantys asmenys. Jų užduotis ne tik parašyti šventės scenarijų, bet ir tinkamai pasirinkti šventės dalyvius, įvertinti kiekvieno moksleivio gabumus ir norą atsiskleisti šventės metu. Nors paauglystės laikotarpiu mokiniai dažniausiai nenoriai dalyvauja renginiuose, tačiau situacija pasikeičia vyresnėse klasėse. Mokytojai bei mokiniai ypač aktyviai ir nuoširdžiai pradeda bendradarbiauti bene

paskutiniais mokymosi metais. Vienuoliktokai ir dvyliktokai perima švenčių organizatorių pareigas iš mokytojų, kurie tampa ne pagrindiniais organizatoriais, o patarėjais. Baigiamųjų mokyklinių švenčių organizavimas (šimtadienis, Paskutinis skambutis, išleistuvės) suvienija abiturientus ir mokytojus. Daug laiko praleidžiama kuriant šventės scenarijų, repetuojant, santykiai tampa ne tokie dalykiški kaip pamokų metu. Nors šių švenčių neoficialioji dalis vyksta ne mokykloje, tačiau dažnai mokytojai pakviečiami vykti kartu, taip parodant pasitikėjimą ir nebijojimą įsileisti į savo – jaunų žmonių ratą (VDU ER 2300, interviu Nr. 5, p. 26, VDU ER 2300, interviu Nr. 1, p. 10). Taip tarsi išnyksta riba tarp mokytojo ir mokinio.

Nors švenčių scenarijų kūrimas ir šventės sklandus vyksmas turėtų būti svarbus visai bendruomenei, tačiau individualių pokalbių metu pastebėta, kad ne visi mokytojai noriai dalinasi savo idėjomis su kitais, mieliau jas realizuoja tik savo klasėse, scenarijais nesidalina su kolegomis, nori būti įvertinti individualiai, jaučia stiprią tarpusavio konkurenciją, siekia įtikti mokyklos administracijai, kuri neretai piktnaudžiauja savo padėtimi. Mokytojai, bijodami prarasti darbą, kenčia mokyklos direktorių ar pavaduotojų savivalę, tačiau mokiniai pasiryžę apginti savo mokytojus. Tą patvirtino 2016 m. gruodžio mėn. Vilniaus „Laisvės“ gimnazijoje vykęs maištas dėl atleisto auklėtojo ir lietuvių kalbos mokytojo (Pukėnė, Jackevičius 2016).

Akivaizdu, kad viešumas ir kitų mokyklos bendruomenės narių vienybė gali padėti kovoti su netinkamai besielgiančia mokyklos valdžia. Mokinių maištas pasiekė pačias aukščiausias valstybės institucijas – prezidentė Dalia Grybauskaitė teikia Seimui Švietimo įstatymo pataisas, kuriomis siekiama įvesti mokymo įstaigų vadovų vertinimą ir kadencijas, depolitizuoti vadovų išrinkimą, stiprinti mokyklų savivaldą. būtų įvestos penkerių metų kadencijos. Mokyklos vadovas toje pačioje įstaigoje negalėtų vadovauti ilgiau nei dvi kadencijas iš eilės (Jankaitytė 2017).

Dar 2015 metais mokytojai teigė, kad šią problemą galėtų padėti išspręsti itin griežtas būsimų mokyklos vadovų ir pavaduotojų testavimas, nuolatinė jų kontrolė, atestacijos ir rotacija (VDU ER 2592/24). Kitas mokyklos bendruomenę skaidantis veiksnys – neigiamas požiūris į savo kolegas – per kelias mokyklas dirbančius mokytojus: „Dabar jau yra važinėjančių mokytojų. Kuo mokykla turi daugiau tų važinėjančių, tuo labiau ji ardosi. Ne blogąja prasme, bet šiaip pamokos baigėsi, mobiliuks ant stalo guli, ten žiūri laiką. Atidirba savo ir... O vietiniai žmonės giliai žiūri į viską“ (VDU ER 2558, interviu Nr. 22, p. 83).

Ne tik administracijos savivalė, tarpusavio mokytojų konkurencija skaido mokyklos bendruomenę. Dar vienas ją skaldantis veiksnys – silpna mokytojų, mokinių ir jų tėvų partnerystė. Nors pastangų dedami daug, tačiau šiuo metu ji nėra labai glaudi. Tai įrodo Vilijos Grincevičienės 2014 m. atliktas tyrimas: „<...> su mokytojais glaudžiai bendrauja tik kas trečia bendrojo lavinimo pakopoje besimokančio mokinio šeima; didžioji dalis tėvų su pedagogais

ryšius palaiko tik epizodiškai, t. y. per tėvų susirinkimus arba esant reikalui; pastaruoju laikotarpiu modeliuojant ir organizuojant ugdymo procesą mokinių tėvų indėlis tebuvo epizodiškas. Tikėtina, kad labiau įtraukus mokinių tėvus į ugdymo proceso modeliavimą, paspartėtų ir palengvėtų mokiniui draugiškos ugdymo(si) aplinkos kūrimo ir mokymo organizavimo procesas“ (Grincevičienė 2014, p. 179). Ne tik Lietuvos, bet ir užsienio edukologai pastebi teigiamą įtaką moksleivių mokymosi rezultatams, kuomet prisijungia tėvai ir darniai bendradarbiauja visa mokyklos bendruomenė (Redding 2006, p. 105); (Redding, Murphy ir Sheley 2011, p. 15).

Nors mokslininkai ir pateikėjai sutartinai pabrėžia bendradarbiavimo svarbą, tačiau Lietuvoje glaudus mokytojų ir tėvų ryšys pastebimas tik pradinėse klasėse. Šios dvi grandys padeda integruotis vaikui į mokyklą, itin dažnai rengiami susirinkimai, tėvai privalo dalyvauti organizuojamose ekskursijose, dažnai įtraukiami į švenčių organizavimo darbus. Mokytojų ir tėvų ryšys susilpnėja, kuomet vaikas tampa pagrindinės arba vidurinės mokyklos mokiniu. Tada pirmąją /-į ir bene vienintelę / -į mokytoją pakeičia paskirtoji /-asis klasės auklėtoja/s ir gausus būrys kitų mokytojų, savo dėstomo dalykų specialistų. Susirinkimų skaičius mažėja, auklėtojas dažnai praranda ryšį (o kartais net ir neatranda) su mokinių tėvais. Kaip pastebi patys mokytojai, vidurinės mokyklos moksleivių tėvai gana vangiai įsitraukia į bendrą veiklą: „Yra grupė tėvų, kuriuos lengva prisivilioti, o kiti lieka nuošaly. Tikrai į jokių organizavimą jų neįtrauksi“ (VDU ER 2558, interviu Nr. 3, p. 16). Mokytojai stengiasi, kad tėvai būtų ne tik pasyvūs renginių stebėtojai, bet ir dalyviai, todėl kai kuriose mokyklose yra organizuojamas renginys „Mano tėvų profesija“, kurio metu tėvai ne tik supažindina mokinius su savo profesijos specifika, bet ir artimiau susipažįsta su kitais tėvais, klasės mokiniais. Taip pat organizuojamos šeimos sporto šventės, talkos, bendros išvykos. Mokykla ne tik ugdo, bet ir telkia bendrai veiklai.

Visgi vis labiau pasigendama didesnio pačių tėvų noro dalyvauti ne tik bendroje veikloje, bet ir jo vaiko ugdymo procese. Ši funkcija dažnai perleidžiama tik mokytojams. Mokytojų teigimu, „daugiau dėmesio reiktų skirti ugdymui šeimose, nes iš ten ateina viskas į mokyklą. Jau tai, kas ten išugdyta, mokykloje yra sunkiai pakreipiama kita linkme“ (VDU ER 2558, interviu Nr. 12, p. 51), „Jeigu mokytojas su šeima dirba koja kojon, tai viskas aišku, normalu. Bet jeigu ten pasako, kad neklausyk tu tos mokytojos, ką ji čia nusišneka, tu nedaryk – nereikia“ (VDU ER 2558, interviu Nr. 22, p. 89).

Nors mokytojo profesija nebelaikoma prestižine, tačiau kai kurie mokytojai vis dar yra sektinas pavyzdys savo mokiniams. Šiuolaikiniam mokytojui tenka itin sunki užduotis – pateisinti savo mokinių lūkesčius, kurie kelia tikrai aukštus reikalavimus ir nuolat kvestionuoja mokytojo autoritetą. Būtent mokytojas yra mokyklos bendruomenės ašis, formuojanti bendruomenę, telkianti ją bendrai veiklai, atskleidžianti ne tik visos bendruomenės, bet ir

kiekvieno jos nario privalumus. Atlikus tyrimus paaiškėjo, kad visgi mokytojas yra pagrindinis mokyklos švenčių tradicijų palaikytojas, organizatorius, kuris rašo švenčių scenarijus, paskirsto vaidmenis, išrenka dalyvaujančius asmenis. Nuo mokytojo iniciatyvos, vadovavimo įgūdžių priklauso ne tik šventės ar renginio sklandus vyksmas, bet ir dalyvių nusiteikimas ir net šventės mikroklimatas. Mokytojas, kuris moka patraukliai pristatyti savo naujas idėjas, atsižvelgia į jauno žmogaus poreikius, visuomet bus išgirstas ir sulauks didesnio mokinių pritarimo. Taip pat labai svarbus mokytojo santykis su mokinių tėvais. Mokėjimas bendrauti, gebėjimas įtraukti tėvus į mokyklos bendruomenę – svarbus veiksnys, gerinantis ne tik mokytojo ir mokinio, bet ir mokinio ir jo tėvų santykius bei požiūrį į bendrą veiklą. Taigi, mokytojas privalo būti visapusiškai išsilavinusi asmenybė, gebanti daryti teigiamą poveikį kitiems mokyklos bendruomenės nariams.

II. ŠVENTĖS KAIP BENDRUOMENIŠKUMĄ KONSOLIDUOJANTIS ELEMENTAS

Viena iš svarbiausių švenčių funkcijų – tapatybių kūrimas ir bendruomenių būrimas. Anot Jolantos Kuznecovienės, „visos šventės visų pirma turi socialinę prasmę ir yra susijusios su priklausomybės didesnei ar mažesnei, formalesnei ar intymesnei grupei patvirtinimu, bendruomeninės ar kolektyvinės tapatybės bei priklausomybės liudijimu“ (Kuznecovienė 2008, p. 76). Mokykloje gausu švenčių, vienijančių visą kolektyvą, tačiau kai kurios iš jų išsiskiria savo svarba ir reikšmingumu.

Atlikus empirinių duomenų analizę paaiškėjo, kad svarbiausiomis šventėmis įvairių klasių moksleiviai ir absolventai laiko Rugsėjo 1-ąją, šimtadienį ir išleistuves. Tai simbolinis įėjimo ir išėjimo iš mokyklos pažymėjimas. Svarbu aptarti ne tik minėtų švenčių simbolines prasmes, bet ir naujo statuso įgavimą jų metu. A. Van Gennepas perėjimo ritualus manė esant priemonėms, kurios suteikia individui naują statusą grupėje. Jo perėjimo ritualų sistemoje išskiriami preliminarinis, liminalinis ir postliminalinis etapai (Van Gennep 1960, p. 11). Preliminarinio laikotarpio metu yra ruošiamasi šventei arba socialinio statuso pasikeitimui, liminaliniu laikotarpiu vyksta šventė arba virsmas, o postliminaliniu laikotarpiu mėginama priprasti prie naujo statuso (tiriamu atveju mokiniai psichologiškai ruošiami palikti mokyklos bendruomenę ir tapti studentais, darbuotojais ir pan.). Anot V. Turnerio, „Liminalumas – tai pereinamumo būseną tarp dviejų tarpsnių, kai individai būna tarp būsenų arba nepriklauso nei vienai: jie jau nebeprisiklauso nei tai bendruomenei, kurios nariais buvo anksčiau, nei tai, kurioje bus reinkorporuoti“ (Turner 1969, p. 94).

Rugsėjo 1-osios metu mokinys prisijungia prie pasirinktos mokyklos bendruomenės ir tampa pilnateisiu jos nariu, vėliau kiekvienais metais (t. y. moksleivio vėlesniais mokymosi metais) pakartotinai per šią šventę užtvirtinamas jo statusas mokykloje tik jau aukštesniame lygmenyje / klasėje. Visgi daugiausiai dėmesio šio renginio metu skiriama pirmos ir paskutinės klasės moksleiviams, emociškai jiems ši šventė yra stipriausia. Jų statuso įtvirtinimui pasitelkiami įvairūs simboliniai veiksmai: pirmojo skambučio skambėjimas, pirmokus į jų klases lydintys abiturientai, mokyklos administracijos, mokytojų ir klasės auklėtojų sveikinimo kalbos, tapus bendruomenės dalimi. Simbolius ir ritualus V. Turneris įvardija kaip socialinių transformacijų, tapatumo pakeitimo instrumentus. Jis pažymi, kad simboliniai ritualai ne tik užtikrina naujo statuso įtvirtinimą, pabrėžia perėjimą, bet ir patvirtina egzistuojantį socialinį identitetą arba socialinio solidarumo formą. Taigi, ritualiniai simboliai ir patys ritualai yra socialinės tvarkos reproduktiviniai instrumentai (Turner 1969, p. 94, cit. iš Jurevičiūtė 2010, p. 96). Šiais veiksmais moksleiviai yra įvedami į mokyklos bendruomenę. Perėjimo ritualų sistema

taikytina ne tik kiekvieno moksleivio gyvenimo etapų aptarimui, bet ir abiturientų švenčių analizei.

Tačiau mokyklos bendruomenei svarbios ne tik šios trys minėtos šventės, bet ir daugybė kitų. Daugumos mokyklinių švenčių tikslas – sukurti bendrystės, solidarumo jausmus bei išsivaduoti iš rutinos ir patirti naujų įspūdžių. Šventės metu labai svarbus buvimas kartu, tarpusavio bendravimas ir bendradarbiavimas. Labai svarbus ne tik šventimo laikas, bet ir pasiruošimo šventei (preliminarinis) laikotarpis. Mokyklos bendruomenės nariai patys dalyvauja šventės planavimo darbuose arba stebi pasiruošimo darbus, palaiko glaudų ryšį su kitais mokiniais: „Šventės labai padeda suvienyti, nes būna taip, kad jeigu reikia šokti, tai nebus, kad viena klasė. Suveda klases, kurios taip nebendrauja. Labai daug žmonių susirenka kartu, dirba, daro ir net susidraugauja“ (VDU ER 2551, interviu Nr 2, p. 16), „Netgi susivienija atskiros klasės, nes pasiruošimas ištis smagus procesas, kurio metu gimsta gerų idėjų, minčių“ (VDU ER 2592/290).

Vis dėlto dažniausiai mokytojams tenka suburti visą mokyklos bendruomenę ir tapti šventės organizatoriais: mokytojai rašo scenarijus, skiria tam tikras užduotis mokiniams, renka aktyvius dalyvius, padėsiančius įgyvendinti numatytą šventės viziją. Taip į šventės planavimo darbus įtraukiami mokiniai, o galiausiai, jeigu reikia, ir tėvai. Tačiau tikrai negalima teigti, kad mokytojai visuomet yra pagrindiniai švenčių organizatoriai. Dažnai šio vaidmens imasi patys mokiniai, mokytojams ir tėvams atitenka tik pasyvių stebėtojų vaidmuo. Viskas priklauso nuo rengiamų švenčių, kiekvienos mokyklos tradicijų ir net ir nuo mokinių kolektyvo – atsiradus aktyvesnių moksleivių būreliui, jis gali pasiūlyti naują, konkrečioje mokykloje dar neįgyvendintą idėją. Taip laikui bėgant, kieno nors pasiūlytas naujas šventės scenarijus ar tik jo detalė, pamažu tampa mokyklos tradicija.

Kiekviena mokykla gali pasigirti švenčių gausa, tačiau ne visos šventės vienodai reikšmingos konkrečios mokyklos bendruomenės nariams. Šioje darbo dalyje pasirinkta analizuoti tik pačias svarbiausias mokyklines šventes, kurias dažniausiai minėjo pateikėjai, daugiausiai informacijos apie jas pateikiama ir įvairių mokyklų internetinėse svetainėse. Remiantis atlikta empirinių duomenų analize, mokyklines šventes darbo autorė skirsto į 4 grupes:

- Įvesdinimo ir palydėtuvių šventės (Rugsėjo 1-oji ir abiturientų šventės);
- Kalendorinės šventės (tyrimas atskleidė, kad mokyklose dažniausiai švenčiamos Kalėdos ir Užgavėnės);
- Išskirtinės mokyklos šventės, būdingos tik tam tikrai mokyklos bendruomenei (mokyklos gimtadienio ar vardadienio minėjimas);
- Valstybinės šventės (mokyklose svarbiausiomis laikomos Vasario 16-oji ir Kovo 11-oji.

Ši klasifikacija gana sąlyginė, tačiau padeda atskleisti svarbiausių mokyklinių švenčių ypatumus. Ja remiamasi tolimesniuose darbo skyriuose aprašant švenčių ypatumus ir analizuojant jų svarbą mokyklos bendruomenės konsolidavimui. Aptariamos skirtingų laikotarpių – tarpukario, sovietmečio ir nepriklausomos Lietuvos laikotarpių mokyklos bendruomenių tradicijos. Visgi didžiausias dėmesys skiriamas XXI a. pr. mokyklos švenčių analizei, o kitų laikmečių apžvalga tampa atspirties tašku, nurodančiu vienos ar kitos šventės kilmę, kai kurių šiuo metu plačiai visose mokyklose prigyjusių tradicijų pradžią.

II.1. Įvedinimo ir palydėtuvių šventės: įjungimas / atskyrimas į / nuo mokyklos bendruomenės

II.1.1 Rugsėjo 1-oji – įvedimas į mokyklos bendruomenę

Rugsėjo 1-oji – mokslo metų pradžios minėjimas, kuris itin svarbus mokyklos bendruomenei, susirinkusiai į mokyklą po ilgos 2-3 mėnesių pertraukos. Beveik visi pateikėjai išskyrė šios šventės reikšmę ir paminėjo, kad ji yra viena svarbiausių tiek mokytojams, tiek mokiniams ir jų tėvams. Rugsėjo 1-oji išsiskiria ne tik savo simboliene prasme – pažymi naują etapą, pradžią, bet ir gausiu dalyvaujančių žmonių skaičiumi. Šventėje dalyvauja ne tik visų klasių mokiniai, mokyklos administracija, mokytojai, bet ir kai kurių mokinių, ypač jaunesnių klasių, tėvai. Taigi, šventė suburia beveik visą mokyklos bendruomenę. Ypač ji reikšminga pirmos klasės mokiniams, nes būtent Rugsėjo 1-ąją jie tampa pilnateisiais mokyklos bendruomenės nariais. Šventė svarbi ne tik patiems jauniausiems mokiniams, bet ir vyriausiems – abiturientams. Būtent šios dvi mokinių grupės tampa pagrindiniais šventės dalyviais, su kuriais susiję daugiausiai Rugsėjo 1-osios šventės tradicijų. Lietuvoje bei visuose aplinkiniuose kraštuose paplitęs paprotys – dvyliktos klasės mokiniams atvesti pirmokus į klasę. Šis įvedimas į mokyklos bendruomenę – vienas iš simboliinių veiksmų. Rugsėjo 1-osios metu mokinys prisijungia prie pasirinktos mokyklos bendruomenės ir tampa pilnateisiu jos nariu. Šventės metu atliekami svarbūs simboliniai veiksmai: pirmojo skambučio skambėjimas, pirmokus į jų klases lydintys abiturientai, mokyklos administracijos, mokytojų ir klasės auklėtojų sveikinimo kalbos, tapus bendruomenės dalimi. Šiais veiksmais moksleiviai yra įvedami į mokyklos bendruomenę.

Tačiau Rugsėjo 1-oji svarbi ne tik pirmųjų ar baigiamųjų klasių moksleiviams. Ši šventė reikšminga visiems mokiniams, nes kiekviena Rugsėjo 1-oji pažymi augimą ir tapimą vis aukštesnės klasės moksleiviu, kuris kasmet vis labiau priartėja prie bene kiekvieno moksleivio svajonės – tapti abiturientu ir gauti brandos atestatą. Taigi, ši šventė – svarbus atskaitos taškas ne tik simboliene prasme. Jos minėjimas turi susiformavusias tradicijas, kurios menkai kinta laiko tėkmėje.

Tarpukariu Lietuvoje Rugsėjo 1-osios šventė būdavo itin reikšmingas įvykis. Tai patvirtina straipsnių gausa, publikuotų to meto populiariausiuose dienraščiuose ir moksleivių žurnaluose: „Šiandieną mes visi – vieni padirbėję tolimesniam mokslui, kiti – pailsėję ir pasidžiaugę žaliųjų Lietuvos laukų grožybėmis – kupini jaunatvės energijos grįžome į jau seniai mūsų išsiilgusius mokyklų rūmus naujo savo darbo baro pradėti. Prieš mūsų akis šiandieną didelis ir nelengvas uždavinys – ištisi metai kantraus ir kruoštaus darbo. Tačiau mes esame pasiryžę visomis savo jėgomis į tą darbą kibti ir tikime, kad jo vaisiai ir mums, ir mūsų tėvams, ir pagaliau brangiajai tėvynei bus našūs“ (Pakriaunys 1936, p. 397). Beveik visuose to meto periodiniuose leidiniuose Rugsėjo 1-osios šventės aprašuose gausu patoso, pabrėžiama mokslo svarba jaunam žmogui, kuriuo didžiulis ne tik šeima, bet ir tėvynė. Visgi viešos, oficialios kalbos visais laikais skyrėsi nuo tikrų mokinių nuomonių. Itin vertingas „Aušros“ gimnazijos mokinės dienoraštis, kuriame aprašoma ne tik Rugsėjo 1-osios šventės eiga, bet atskleidžiami asmeniniai išgyvenimai:

Aš labai džiaugiausi susitikus su draugėmis. Visos pasakojomės įspūdžius iš vasaros atostogų. Auklėtoja ta pati. Po maldos, ji atėjusi patikrino visas, rašė pavardės, metus, antrašus ir kitokias žinias. Po skambučioėjome į bažnyčią, kur buvo mišios. Giedojų sujungtas berniukų ir mergaičių choras. Giedojų gan gražiai. Bažnyčioje buvo ir berniukai, ir mergaitės. Sakė pamokslą labai nuobodu. Tarp kitko išsireiškė, kad reikia mylėti mokytojus, mokyklą, nes jie pasidaliję pareigas su tėvais, vaikų auklėjimo ir mokymo atžvilgiu. Mes paskui šypsojomės iš to, nes ne visi mokytojai tą pareigą atlieka ir ne visi verti mylėjimo. Po to visos išsiskirstėme (Žemaitytė 1934, p. 28).

Akivaizdu, kad svarbiausiu tos dienos akcentu tampa vasaros įspūdžių pasakojimas, susitikimas su klasės draugėmis ir auklėtoja, tačiau minėtame dienoraštyje minimas ir itin buitinis epizodas – kabineto pasikeitimas, tačiau toks pokytis lemia ir mokinių emocines būsenas: „Praėjusiais metais klasė buvo labai gera, patogi, langai į aerodromo pusę, tai dažnai matydavau lėktuvus, o dabar tai tik girdėsiu, nes namai užstoja“ (Žemaitytė 1934, p. 29).

Rugsėjo 1-oji savo svarbos neprarado ir **sovietmečiu**. Tai liudija mokyklų muziejuose rastų metraščių įrašai, informacijos gausa to meto periodiniuose leidiniuose, pačių pateikėjų pasakojimai.

Rugsėjo 1-ąją kartais dar vadindavo Pirmuoju skambučiu. Šventės vieta priklausydavo nuo oro sąlygų: jeigu nelydavo lietus – mokyklos bendruomenė rinkdavosi mokyklos aikštėje, kiemelyje. Lietuviai lyg visi būdavo kviečiami į aktų salę. Tyrimas parodė, kad Rugsėjo 1-osios šventė visose mokyklose būdavo švenčiama labai panašiai: moksleivių ir mokytojų rikiuotė prie mokyklos, direktorės, garbingų svečių sveikinimo kalbos, eilėraščių deklamavimas ar dainų

atlikimas. Po iškilmingos dalies – susitikimas klasėse su savo auklėtojomis. Svarbiausios šventės dalys detaliai pateikiamos Kauno 2-osios vidurinės mokyklos metraštyje:

Skamba skambutis, kviesdamas visus į aktų salę... Mokyklos kieme išsiričiau pirmokėliai, vienuoliktokai⁸. Skambutis aidai, kviečia... Vienuoliktokai ima pirmokėlius už rankyčių ir veda į salę. Aktų salėje daug tėvelių, mokinių ir šiaip svečių. Mokyklos direktorė taria sveikinamąjį žodį. Ji pažymi, kad šiandien vaikams, o ypač pirmokėliams džiugi šventė. Nepamirštami ir abiturientai. Jiems taip pat šventė, jie mokyklos šeimininkai, jie mokysis paskutiniuosius metus. Kvietė visus kovoti už vieną, vienam už visus, gerbti knygeles, gražiai, pavyzdingai elgtis. Taria sveikinamąjį žodį ir pionierių draugovės atstovai (Pirmasis skambutis 1972).

Sovietmečių mokyklą baigusieji pateikėjai taip pat patvirtino tokią šventės eigą: „Susirenkama mokyklos kieme, atskiros klasės sustoja joms skirtose, kreidos užrašų pažymėtose vietose. Mokyklos direktorius pasveikina mokyklos bendruomenę su naujais mokslo metais, abiturientai atveda pirmokus, tada vyksta koncertas, svečių sveikinimai, maždaug po 45 min. suskamba skambutis ir visi eina į klases“ (VDU ER 2592/24). Pateikėja, 1970 m. baigusi Joniškio r. Skaistgirio vidurinę mokyklą, prisiminė, kad „Šventė prasidėdavo TSRS himnu, būdavo svečių sveikinimai, dvyliktokų ir pirmokų pasirodymai ir palinkėjimai. Taip pat būdavo trumpa pramoginė programa“ (VDU ER 2592/25). Įdomu tai, kad daugiau niekas nepaminėjo Tarybų Sąjungos himno atlikimo Rugsėjo 1-osios metu (gal šis himnas, kaip ir Sovietų Lietuvos himnas, skambėdavo ir kitose mokyklose, tačiau, laikui bėgant, tokia detalė nebeišliko pateikėjų atmintyje). Dauguma pateikėjų svarbesniais šventės momentais laikė kitus akcentus, pavyzdžiui pirmos klasės mokinių atvedimą. Ariogalos vidurinę mokyklą sovietmečių baigusi pateikėja taip pat akcentavo pirmos klasės mokinių ir abiturientų bendradarbiavimą: „Vyresnieji visada atveddavo pirmokus, direktorius sveikindavo, mokiniai sakydavo eilėraščius“ (VDU ER 2592/263).

Metraščių įrašus ir pateikėjų, baigusių mokyklas sovietmečių pasakojimus, patvirtina vieno atvejo analizė, atlikta 2013 m. Kiduliuose (Šakių r.). Nuo 1957 metų Kidulių vidurinėje mokykloje mokytoja dirbusi Kristina dalinasi prisiminimais: „Didelė šventė buvo Rugsėjo 1-oji. Ateidavo vaikai pasipuošę, su gėlėmis, mes taip pat pasipuošdavom. Labai iškilminga, labai šventiška nuotaika visų būdavo. Jeigu oras gražus, tai lauke rikiuodavomės. Mokytojas, direktorius, pavaduotojas stovi prieš visą mokyklą, klasių vadovai stovi prie savo klasių. Ir direktorius pakalba, pakalba visi, kad prasideda mokslo metai, kad reikia dirbti, mokytis. Nu, ir paskiau pamoka būdavo, šventinė pamoka“ (VDU ER 2558, interviu Nr. 10, p. 40). Sovietmečių Rugsėjo 1-osios šventė vykdavo prie mokyklos, tačiau ilgamečio Kidulių vidurinės mokyklos fizinio lavinimo mokytojo Bronislavo Laimučio ir mokinių pastangomis buvo įrengtas

⁸ Sovietmečių, iki 1986 m., vyriausi mokykloje buvo vienuoliktokai, vėliau pereita prie dvylikamečio mokymo.

stadionas. Buvusi mokytoja Raminta teigia: „Įkūrė jįsai stadioną ir tą stadioną įkūrė su savotiškai gražiais nuopelnais. Buvo dirva tik. Jis iš tos dirvos padarė stadioną. Ir medžiai apsodyti, takai padaryti, aikštės futbolo, krepšinio“ (VDU ER 2558, interviu Nr. 17, p. 65). Po stadiono įkūrimo atsirado galimybė Rugsėjo 1-ąją minėti tiriamos mokyklos stadione. Šventę organizuodavo mokyklos administracija, tačiau didžiausia atsakomybė tekdavo užklasinio darbo organizatorei. Kidulių vidurinės mokyklos mokytoja bei užklasinio darbo organizatorė Zita Monika teigia, kad šventėje didžiausias dėmesys buvo skiriamas dvylikų ir pirmų klasių mokiniams, kadangi abiturientai skambant skambučiui įvesdavo pačius jauniausius mokyklos bendruomenės narius (VDU ER 2558, interviu Nr. 8, p. 34).

Ši šventė neapsieidavo be iškilmingų, jausmingų mokyklos administracijos ir mokytojų kalbų, kurios skatindavo mokytis ne tik įvairių disciplinų, bet visų svarbiausia – tapti geru žmogumi, suvokti, kad kažkada teks palikti mokyklą ir žengti savarankišku gyvenimo keliu:

*Rugsėjo skambučiai jau aidi,
Nuaidi per gimtąją šalį toli,
Bus klasės lentos baltos raidės,
Bus klaidos,
Būs lūkesčiai tokie meili...
Už mažo pasaulio likimą,
Už gėrį.
Kasdien atsakyti turi.
Berželiai gelsvėja...
Atvėrė rugsėjo duris⁹.*

Ne tik mokyklos administracija, mokytojai, bet ir mokiniai deklamavo patetiškus eilėraščius:

*Mes būsim darbštūs, geri visados,
Išmoksime rašyti švariai be klaidos.
Išaugsim Tėvynei piliečiais gerais,
Garsiais išradėjais, gabiais daktarais.* (Pirmasis skambutis 1972)

Tokio pobūdžio eilėraščių deklamavimas itin būdingas pirmos klasės mokiniams. Eilėraščių turinys atskleidavo to meto pagrindines vertybes: darbštumą, pilietiškumą, tinkamos

⁹ Eilėraščių pasidalino buvusi Kidulių vidurinės mokyklos užklasinės veiklos organizatorė.

profesijos pasirinkimą. Kadangi Rugsėjo 1-osios šventę išimtinai organizuoja tik mokyklos administracija ir mokytojai, todėl jie rūpinasi ir eilėraščių išrinkimu bei paskirstymu mokiniams.

Atkurtos nepriklausomybės laikotarpiu (XX a. pab. - XXI a. pr.) Rugsėjo 1-osios tradicijos mažai pakito, kadangi išliko ta pati šventės struktūra: direktoriaus ir garbingų asmenų sveikinimo žodis, kupinų patoso eilių deklamavimas, mokyklos choro ar šokių kolektyvo paruoštas pasirodymas, pirmoji pamoka su klasės auklėtojais. Taip pat nepakitęs pirmos klasės mokinių įvedimas į mokyklos bendruomenę. Po švietimo reformos, kai kurios mokyklos tapo pagrindinėmis arba progimnazijomis, todėl pirmokus atveda ne abiturientai, o vyriausi tos mokyklos mokiniai – aštuntokai arba dešimtokai. Gimnazijose, kuriose nėra pirmos klasės mokinių, svarbiausiu akcentu tampa iškilmingas abiturientų įžengimas ir pasirodymas visai mokyklos bendruomenei (žr. priedą Nr. 3, nuotrauką Nr. 3).

Šiuo metu beveik kiekviena mokykla jau turi savo himną, herbą, vėliavą ir šiuos simbolius demonstruoja Rugsėjo 1-osios metu. Tai šiek tiek pakeitė šventės scenarijų. Šventė dažnai pradedama vėliavos įnešimu ir pakėlimu:

Rugsėjo 1-oji Antazavės Juozo Gruodžio vidurinėje mokykloje prasidėjo ypač šventiškai. Šventę pradėjo mokyklos direktorė Aldona Svidinskienė, pasveikindama visus, kurie šiemet pirmą kartą pravėrė mokyklos duris, ir tuos, kuriems šis rugsėjis jau ne pirmas. Aidint muzikai, į šventiškai papuoštą salę dvyliktokai atlydėjo pirmokus, o tradiciškai pakelta vėliava paskelbė naujų mokslo metų pradžią (Antazavės Juozo Gruodžio gimnazija 2016).

Mokyklos vėliavos pakėlimas – itin paplitęs paprotys įvairiose Lietuvos mokyklose. Nešti vėliavą – didelė garbė, ji suteikiama abiturientams arba geriausiai besimokantiems mokiniams, aktyviai dalyvaujantiems mokyklos gyvenime. Taip pat šventė pradedama Lietuvos ir mokyklos himno giedojimu. Sovietmečiu nepriklausomos Lietuvos himnas buvo uždraustas, todėl jo atlikimas bent jau iš karto atkūrus nepriklausomybę, buvo labai reikšmingas emocine prasme.

Kitas svarbus simbolinis veiksmas – dalyvavimas šventose mišiose. Sovietmečiu vykdant visuomenės ateizaciją, mišios nebuvo laikomos, tačiau po Lietuvos nepriklausomybės atkūrimo vis daugiau mokyklų bendruomenių Rugsėjo 1-osios iškilmes pradeda bažnyčioje ir po mišių susitinka mokyklos kieme. Lietuvoje gausu katalikiškų gimnazijų, kuriose privaloma dalyvauti šventose mišiose, tačiau pastebima, kad net ir ne katalikiškos pakraipos mokyklų nariai šventę pradeda bažnyčiose. Pavyzdžiui, Kalvarijos gimnaziją 2011 metais baigusi Erika prisiminė tokią šventės eigą: „Ryte vyksta šv. mišios, vėliau – mokinių, tėvų ir mokytojų (išskiriama abiturientų ir pirmokų eisena kartu) eisena iki mokyklos. Mokyklos kieme vyksta mini koncertukas, miestelio mero, direktoriaus, mokytojų, pirmokų kalbos. Po to visi mokiniai eina į savo klases, įteikia mokytojoms gėles, pasišnekučiuoja ir skirstosi“ (VDU ER 2592/43). Išsamų aprašymą pateikia buvusi Joniškio Mato Slančiausko gimnazistė Rasa:

Mokiniai sustoja pagal klases mokyklos aikštės šonuose. 9 valandą nuskamba mokyklos himnas. Tuo tarpu įeina dvyliktokai su pirmokais, kurie pirmokus nuveda prie pradinių klasių mokytojų. Po mokyklos himno kalba mokyklos direktorius, pavaduotoja, policijos komisaras ir tada dažniausiai pasirodydavo vaikų choras ar aerobikos būrelis, kuris pašokdavo kelis šokių. Po to visi sueidavo į klases pasisveikinti su auklėtojomis ir įteikti gėlių. Po auklėtojos sveikinimo daugelis eidavo toliau švęsti su draugais į miesto centrą. Dažniausiai šventė vykdavo apie 1,5 val. (VDU ER 2592/41).

Kai kada abiturientai būna atsakingi ne tik už pačių jauniausių mokyklos bendruomenės narių atvedimą, bet ir vaidinimo atlikimą: „Surengiamas trumpas vaidinimas, kurį parengia 12-okai. Vėliau dvyliktokai palydi pirmokus į klases, praleidžia šiek tiek laiko klasėse su savo auklėtojom“ (VDU ER 2592/44). Labai dažnai šios šventės metu moksleiviai pademonstruoja savo talentus, tautinių šokių ar dainų ansambliai surengia savo pasirodymus (žr. priedą Nr. 3, nuotrauką Nr. 4).

Nors didžioji dalis pateikėjų teigiamai vertino Rugsėjo 1-osios šventę, bet būta ir skeptiškų vertinimų: „Atvyksta kažkokių „garbingų“ svečių, iš kurių neprisimenu nė vieno. Ką nors gražaus ir neįsimintino pakalba mokyklos direktorė/ius, keli mokytojai. Kas nors padainuoja. Visi išsiskirsto“ (VDU ER 2592/16). Nors pateikėjai garbingų svečių atvykimą vertina gana skeptiškai, tačiau jų dalyvavimas tiesiog neatsiejama Rugsėjo 1-osios šventės dalis. Labai dažnai iškilmėse dalyvauja miesto meras, miestelio seniūnas, parapijos klebonas. Kai kurios mokyklos sulaukia itin garbingų svečių – Lietuvos Respublikos esamų ar buvusių prezidentų, ministrų, Seimo narių vizitų. Pastarųjų dalyvavimas Rugsėjo 1-osios šventėje ypač suintensyvėja prieš Seimo rinkimus. Tokiu atveju Seimo nariai siekia būti dar labiau matomi, šventės metu sako ne tik sveikinimo, bet ir rinkimų agitacines kalbas.

Šalies vadovė Dalia Grybauskaitė (kaip ir kiti prezidentai) taip pat visada dalyvauja Rugsėjo 1-osios minėjimuose mokyklose. Pavyzdžiui, 2016 m. rugsėjo 1-ąją prezidentė lankėsi Ignalinos Česlovo Kudabos progimnazijoje. Mokyklos tinklalapyje pasididžiuojant rašoma, kad Dalia Grybauskaitė sveikino visą mokyklos bendruomenę, dalyvavo pirmoje mokslo metų pamokoje „Kur prasideda saugi Lietuva?“, bendravo su pirmos klasės mokiniais, kuriems įteikė Pirmoko pasus¹⁰ (Ignalinos Česlovo Kudabos progimnazija 2016).

Kauno Šv. Pranciškaus mokyklos bendruomenei 2016 m. Rugsėjo 1-oji taip pat buvo itin svarbi, kadangi joje viešėjo kadenciją baigęs prezidentas Valdas Adamkus. Tiek gimnazijos bendruomenei, tiek pačiam Valdui Adamkui tai buvo ypatinga proga, kadangi gimnazijai suteiktas Prezidento Valdo Adamkaus vardas: vyko iškilminga vardo suteikimo ceremonija ir

¹⁰ Pirmoko pasas – tai simbolinė dovana mokyklą pradedančiam lankyti vaikui. Jame trumpai ir žaismingai supažindinama su Lietuvos istorija, valstybės simboliais, kalba, kariuomene.

pavadinimo lentos atidengimas (žr. priedą Nr. 3, nuotrauką Nr. 5) (Prezidento Valdo Adamkaus gimnazija 2016). Šis vardas gimnazijai suteiktas neatsitiktinai: mokykla jau kelerius metus yra pasirinkusi ekologinio mokymo kryptį, o buvusio prezidento indėlis į aplinkosaugą įkvėpė visą mokyklos bendruomenę. Taigi, kelis metus mokykla kryptingai siekė šio vardo ir globėjo įvertinimo.

Aukšti valdžios pareigūnai ne tik dalyvauja Rugsėjo 1-osios minėjimuose, bet ir sako šventinius sveikinimus, transliuojamus per televiziją ar radiją bei publikuojamus žiniasklaidoje. Rugsėjo 1-oji neįsivaizduojama be iškilmingo Lietuvos švietimo ir mokslo ministro sveikinimo perskaitymo susirinkusiems mokiniams:

Rugsėjo 1-osios šventė sukviečia ir sujungia visas kartas. Ji aplanko kone kiekvienus namus, suteikdama džiugio ir einantiems į mokyklą, ir juos palydintiems. Norėčiau palinkėti, kad telkiantis bendruomeniškumo jausmas išliktų visus mokslo metus, kad mokykloje visi jaustųsi laukiami ir jų kuriantys. Tegu mokykla būna vieta, kurioje gera visiems kartu augti, stiebtis, tobulėti, mokytis, bendradarbiauti, planuoti ateitį. Tegu ji būna kūrybos ir atradimų erdvė. Tegu visus vienija bendras tikslas – kokybiškas išsilavinimas. (Dainiaus Pavalkio sveikinimas 2014)

Ne tik oficialių asmenų sakomuose sveikinimuose, bet ir pačių moksleivių per Rugsėjo 1-ąją deklamuojamuose eilėraščiuose gausu patoso. Tai tiesiog neišvengiama šios šventės dalis, siekiant sukurti šventinę, nostalgiką nuotaiką:

Jau beržai ir kaštonai liepsnoja,

Neša vasarą gervės ant sparnų vis tolyn ir tolyn,

Paklausykite! Kažkas skambina, šaukia,-

Tai rugsėjo pirmoji,

Ji, visus pasikvietusi, veda

Stebuklingoje vaikystės šalyje. (Vilniaus „Šaltinio“ pagrindinė mokykla 2016)

Kitas naujas kai kurių mokyklų paprotys – eiseną. Eitynes galima laikyti ritualu. Kaip teigia Kristina Steiblytė, tyrinėjusi politinių ritualų viešosiose miesto erdvėse teatrališkumą ir performatyvumą, „eitynių forma yra visada tokia pati: pradedamos dalyviams susirinkus, išsiričius, einamas iš anksto numatytas atstumas, dažniausiai visiems matomomis arba simboliškai reikšmę turinčiomis vietomis (retesniais atvejais, kai svarbesnės eitynių pradžios ir pabaigos vietos, pats maršrutas gali būti nesvarbus, tačiau būtinai žinomas dalyviams), baigiamos dalyviams pasiekus numatytą vietą. Dažniausiai eitynių pabaigoje atliekami kokie nors veiksmai, apibendrinantys eitynes, ritualai, suteikiantys joms vertę (šių laikinių politinių eitynių atveju tai gali būti tiek pasakyta kalba, tiek mitingas, tiek koncertas ar kitoks renginys).

Įvairūs veiksmai gali būti atliekami ir prieš pradėdant eitynes bei sustojant jų metu. Taip pat eitynės gali būti didesnio ritualo dalis, kai reikia pereiti iš vienos vietos į kitą. Tačiau tai nekeičia eitynių struktūros: einama iš vienos vietos į kitą, ir pats ėjimas būriu, minia įgyja išskirtinę reikšmę dalyvaujančiai bendruomenei, grupei, organizacijai (Steiblytė 2013, p. 39). 2015 m. dalyvaujamojo stebėjimo metu užfiksuota Kauno rajono Babtų gimnazijos bendruomenės narių eiseną nuo Babtų miestelio centro iki Babtų gimnazijos. Eisenos priekyje buvo nešama gimnaziją reprezentuojanti vėliava, grojo orkestras (žr. priedą Nr. 3, nuotrauką Nr. 6), eisenoje dalyvavo ne tik moksleiviai, bet ir jų tėvai. Eisenos priekyje ėjo mokytojai, po jų rikiavosi abiturientai, vedami pačius mažiausius – pirmos klasės mokinius.

Vis dažniau Rugsėjo 1-ąją stengiamasi paminėti netradiciškai, pasitelkiant naujus elementus. Pavyzdžiui, Kauno „Santaros“ gimnazijos abiturientai į dangų leido ryškiaspalvius balionus, tikėdami, kad tai jų svajonės, kurios išsipildys (žr. priedą Nr. 3., nuotrauką Nr. 4). Babtų gimnazijos mokytojams taip pat netrūksta išmonės: mokiniai savo pasižadėjimus rašė ant popierinių klevo lapų, juos sukabino ant medžio, kuris visus metus stovės mokykloje ir primins apie pažadus, duotus pirmąją naujų mokslo metų dieną (žr. priedą Nr. 3, nuotrauką Nr. 7).

Taip pat išlaikyta dovanų teikimo tradicija: sovietmečiu ir dabartiniais laikais pirmos klasės mokiniams įteikiamas pieštukas ir sąsiuvinis. Geriausiai šios tradicijos tęstinumą prisiminė buvusi šios mokyklos mokinė ir dabartinė lietuvių kalbos mokytoja Danutė:

Kas įsiminė iš tų laikų, kad pirmokus atvesdavo vienuoliktokai ir išlikus iki šių dienų ta tradicija, kad vienuoliktokai, padovanodavo pradinukams pieštuką ir sąsiuvinį. Dabar dovanoja ar piešimo sąsiuvinį, ar du pieštukus ir sąsiuvinį, maždaug ta tradicija išlikusi (VDU ER 2558, interviu Nr. 3, p. 12).

Simbolinių dovanų prasmingumą paminėjo ir buvusi mokinė Irena, kuri Kidulių vidurinė mokyklą baigė aukso medaliu: „Dovanodavo sąsiuvinius, pieštukus, ir ilgai tą pieštuką laikiau kaip dovaną tokią brangią, simbolį“ (VDU ER 2558, interviu Nr. 1, p. 5). Danutė labai gerai atskleidė Rugsėjo 1-osios šventimo pasikeitimus:

Aš manau, kad [išliko] beveik tas pats. Tiek, kad dabar vėliava iškeliama, anksčiau šito nebuvo. Skambutis tada skambėdavo, kada eidavo pirmokai su vienuoliktokais, dabar vėl skamba, kai veda dešimtokai pirmokus. Neturėjom tuo laiku mokyklos himno, dabar mes jį turime ir visada Rugsėjo 1-ąją skamba ir valstybės himnas ir mokyklos (VDU ER 2558, interviu Nr. 3, p. 12).

O ta šventė būna įvairi. Yra toks kaip ir privalomas pradinukų žodis, pirmokėliai truputėlį pakalba, dešimtokai juos sveikina. Dar vienas svarbus šventės akcentas, kad mūsų šventės visos, sakykim, Rugsėjo 1-oji ir mokslo metų užbaigos šventės pabaigiamos mokyklos daina. Mes turime

mokyklos dainą ir ją visada išnaudojate šioms šventėms – lygtais tokią bendrą, tokią kaip visą bendruomenę vienijančią priemonę (VDU ER 2558, interviu Nr. 12, p. 47).

Kaimyninėje Latvijoje Mokslo metų pradžios šventė minima taip pat kaip ir Lietuvoje: „Mes visi nueiname į mokyklą, salėje kalba direktorė, mokytojai, padainuoja ir taip toliau“ (VDU ER 2592, interviu Nr. 6, p. 37). Lenkijos mokyklose taip pat susiburia visa mokyklos bendruomenė, sakomos sveikinimo kalbos, mokiniai paruošia spektaklį (VDU ER 2592, interviu Nr. 2, p. 16). Tačiau ne visose šalyse sugrįžimas į mokyklą yra paminimas, pavyzdžiui, Čekijoje pirmoji mokslo metų diena visiškai nešvenčiama: „Tiesiog mokiniai ateina į savo klasę, mokytojos pasisveikina po atostogų ir duos tvarkaraštį, pas mus nešvenčiama“ (VDU ER 2592, interviu Nr. 4, p. 28).

Tarpukariu, sovietmečiu ir XXI a. pradžioje Rugsėjo 1-oji švenčiama labai panašiai. Pačiais svarbiausiais šventės elementais laikytina dvyliktokų ir pirmokų įžengimas (įvedimas į mokyklos bendruomenę) ir pirmoji simbolinė pamoka, kurią veda klasės auklėtoja. Svarbiu akcentu tampa mokyklinė lenta, puošiama šiai šventei būdinga simbolika bei užrašais (žr. priedą Nr. 3, nuotrauką Nr. 8). Naujų papročių atsiradimą galima sieti su laikmečio pasikeitimu. Šiuo metu yra galimybė laisvai dalyvauti šventose mišiose, giedoti Lietuvos himną, mokyklos himną, iškelti ne tik Lietuvos, bet ir mokyklos vėliavas. Atkreiptinas dėmesys, kad kai kurie šventės elementai, pavyzdžiui, balionų leidimas į orą ir jų siejimas su norų išsipildymu, tiek pasižadėjimai ateičiai yra labai dažni šiuolaikinių vestuvių elementai. Galima teigti, moksleivių šventėse gausu elementų, perimtų ne tik iš šeimos, bet ir iš kalendorinių švenčių scenarijų, kurie aptariami tolimesniame darbo poskyryje.

II.1.2. Perėjimo ritualai baigiamųjų klasių moksleivių šventėse

Visų abiturientų švenčiamų švenčių (šimtadienio, Paskutinio skambučio, išleistuvių) esmė – abiturientų statuso pasikeitimas ir pasiruošimas palikti mokyklą bei įžengti į kitą gyvenimo etapą – tai simbolinis atskyrimas nuo mokyklos bendruomenės. Šių švenčių metu abiturientams rodoma ypatinga pagarba ir dėmesys. Švenčių metu jaučiamas solidarumas tarp abiturientų, vyresnių ir jaunesnių klasių moksleivių, klasės auklėtojų, mokytojų bei tėvų. Visi turi bendrą tikslą: surengti kuo smagesnę ir įsimintinesnę šventę, kuria džiaugtųsi visa mokyklos bendruomenė. Šios šventės ne tik išsiskiria savo simboliškai prasme, bet ir išskirtinai laikomos mokyklinėmis šventėmis, kadangi jas švenčia tik mokyklos bendruomenės nariai. Šiame skyriuje aptariamos trys svarbiausios abiturientų šventės – šimtadienis, Paskutinis skambutis ir išleistuvės, sudarančios palydėtuvių ciklą.

Pastebėtina, kad šias šventes mini ne tik abiturientai, bet ir progimnazijų, pagrindinių ir net pradinį mokyklų baigiamųjų klasių moksleiviai¹¹, nes po pastarųjų dešimtmečių mokyklų reformų, mokyklos pagal savo statusą tapo skirtingos – sovietmečiu daugelis moksleivių pradėdavo ir baigdavo tą pačią mokyklą, o dabar mokyklas daugeliui moksleivių tenka keisti – pradinę mokyklą keičia progimnazija, šią – gimnazija. Keičiasi ne tik mokyklos, mokytojai, bendramoksliai, bet ir mokyklose vyraujanti tvarka, tradicijos. Dėl šios mokyklų kaitos pradžios bei pabaigos švenčių yra daug daugiau. Mokiniai, pagrindinėje mokykloje švenčia šimtadienį (arba kitaip vadinamą Dešimtokų dieną) ir išleistuves, tačiau, pradėję mokytis gimnazijoje, po dviejų metų vėl švenčia tas pačias šventes naujoje bendruomenėje.

Keičiant mokyklas, taip pat emociškai ir psichologiškai svarbesnė tampa ir Rugsėjo 1-oji, kuri minima naujoje, svetimoje erdvėje, prisijungiama prie naujos mokyklos bendruomenės. Tai patvirtina ir edukologų Liudmilos Rupšienės ir Ramutės Kučinskienės tyrimas: „Mokyklos keitimas yra svarbi švietimo politikos, ugdymo mokslo ir edukacinės praktikos problema“ (Rupšienė ir Kučinskienė 2006, p. 86).

II.1.2.1. Šimtadienis

Šimtadienis – pirmoji abiturientų palydėtuvių ciklo šventė, kuria pažymima, jog iki brandos egzaminų lieka tik šimtas dienų. Tarpukariu šimtadienis buvo švenčiamas vasario pradžioje. Pastaraisiais metais abiturientų egzaminų sesija prasideda daug anksčiau (dar kovo mėnesį, net nepasibaigus mokslo metams), bet šimtadienis pagal ankstesnių metų tradiciją dažniausiai švenčiamas vasario mėnesį arba sausio mėnesio pabaigoje.

Manoma, kad Lietuvoje ši šventė pradėta švęsti 1926 m. Kauno „Aušros“ gimnazijoje. Kauno „Aušros“ gimnazija – pirmoji lietuviška gimnazija Kaune, įkurta 1915 metais, turinti galias tradicijas, kuri ypatingai didžiuojasi tuo, jog yra laikoma šimtadienių pradininke Lietuvoje. Muziejuje ir gimnazijos internetiniame puslapyje skelbiama ši istorija:

1926 m. 8a berniukų klasėje vyko istorijos pamoka. Ją vedė inspektorius P. Spudas ir aiškino Prancūzų Didžiosios revoliucijos istoriją, akcentuodamas Napoleono sugrįžimą iš tremties į Prancūziją. Napoleonas valdė tik 100 dienų. Šios klasės mokiniams kilo mintis: „O kodėl gi ir mums nesuorganizavus iki mokslo metų pabaigos likusių mokyti 100-to dienų šventės – vakarėlio?“ Apskaičiavę kada toji šimtosios dienos data, suorganizavo pirmąjį vakarėlį-šventę. Pasikvietę žymių to meto žmonių, paruošę savo saviveiklos pasirodymą. 1927 m. ši šventė tapo tradicine, išlikusia iki šių dienų ir paplitusia visoje Lietuvoje (Kauno „Aušros“ gimnazija 2016).

¹¹ Remiantis Lietuvos Respublikos švietimo įstatymo pakeitimo įstatymu (2011 m. kovo 17 d. Nr. XI-1281) ketvirto skirsnio 41 straipsniu: „Bendrojo ugdymo mokyklų tipai yra: pradinė mokykla, progimnazija, pagrindinė mokykla, vidurinė mokykla, gimnazija“. Pradinės mokyklos baigiamoji klasė – 4 kl, progimnazijoje – 8 kl., pagrindinėje mokykloje – 10 kl., vidurinėje mokykloje – 12 kl. gimnazijoje – 12 kl.

Informacijos apie šimtadienio šventimą tarpukario Lietuvoje nėra gausu. Tarpukaryje leidžiamuose laikraščiuose ši šventė nėra aprašyta, nes tradicija tuo metu dar tik kūrėsi, pamažu ją viena po kitos pradėjo švęsti daugelis gimnazijų. Tačiau informacijos apie šimtadienį rasta gimnazisčių dienoraščiuose.

Kauno „Aušros“ mergaičių gimnazijos mokinės Liudvikos Žemaitytės dienoraštyje išsamiai aprašytas 1934 metais vykęs šimtadienis: „Langai marguliavo baltomis „snaigėmis“ ir eglių šakomis, kolonos išdabintos eglių girliandomis, pats bufetas ir staliukai apdengti lietuviškomis staltiesėmis, ant kiekvieno grožėjosi margas molinis puodelis su gražia pušų šaka. Viskas skoningai, jaukiai, gražiai“ (Žemaitytė 1934, p. 218). Vakaro programa buvo pradėta mokyklos choro pasirodymu, o dainas keitė eilių deklamavimas ir šokiai. Šokių būta labai įvairių: „Linksma polkutė ir vėliausiai – rytietiškas šokis. Kostiumai gražūs, efektingi“ (Žemaitytė 1934, p. 218). Po šios programos vyko neoficialioji šventės dalis, kurios metu taip pat netrūko šokių, susirinkusieji šoko polką, valsą, „kepuraičių valsą“, fokstrotą. Po šokių vyko loterija, kurios metu buvo galima išsitraukti tokių prizų, kaip kaklaraiščiai, užrašų knygelės, servetėlės. Vakaras baigėsi vienuoliktą valandą vakaro, kuomet buvo sušoktas abiturienčių valsas. Jo metu merginos kvietė patinkančius vaikus šokti. Tai ištis jaudinanti akimirka, merginos gan intymiai aprašyta dienoraštyje: „Per šį valsą, kurs yra vienintelis mūsų gyvenime (žinoma, jei nelieki antriems metams) aš buvau tikrai linksma, laiminga, apie viską užsimiršus, toli nuo liūdesio ir rūpesčių. Vien tirpau laime“ (Žemaitytė 1934, p. 224). Dienoraščio autorės mintis patvirtina ir kita gimnazijos abiturientė Kazimiera Gustaitytė – Leonaitienė, išleidusi savo atsiminimus: „Šimtadienis – paskutinis pasirodymas gimnazijos scenoje: deklamacijos, baletai, dainos, kupletai. Ir visos aštuntokų tradicijos paliekamos septintajai klasei“ (Gustaitis 1990, p. 270). Nors šimtadieniai pradėti švęsti tarpukario Lietuvoje, tačiau ši šventė tuo laikotarpiu masiškai neišpopuliarėjo, ji buvo švenčiama ne visose gimnazijose.

Abiturientų šimtadieniai išpopuliarėjo sovietiniu laikotarpiu, kuomet jie buvo švenčiami daugelyje Lietuvos mokyklų. Nors šimtadienio populiarumas vis augo, tačiau sovietmečiu tai nebuvo pati didžiausia abiturientų šventė. Oficialiosios šventės dalies metu mokyklos aktų salėj vykdavo gana kukli programa, kurią ruošdavo patys abiturientai arba jaunesnių klasių moksleiviai. Jie deklamuodavo eiles, dainuodavo dainas. Atliekamų dainų tematika būdavo labai įvairi. Jaunesniųjų klasių moksleiviai apdovanodavo abiturientus simbolinėmis dovanomis: segėmis, pusatestačiais arba kalendoriais (VDU ER 2300/63, VDU ER 2300/70, VDU ER 2300/71 ir kt.).

Sovietmečiu neoficialioji šimtadienio dalis praeidavo be įspūdingų rūbų ar vakaro programų, tik keli pateikėjai paminėjo, jog šventė išsiskyrė prabanga, kadangi merginos dėvėjo vakarines sukneles, o vaikinai – kostiumus. Dažniausiai būdavo paruošiamos kuklios vaišės

mokykloje (VDU ER 2300, interviu Nr. 2, p. 13, VDU ER 2300, interviu Nr. 5, p. 25, VDU ER 2300/90 ir kt.)

1990 metais, Lietuvai atkūrus nepriklausomybę, pasikeitė ne tik pati valdymo sistema, bet ir žmonių požiūris į šventes. Pradeda keistis ir mokyklinės šventės. XX a. paskutinis dešimtmetis – tai tarsi pereinamasis laikotarpis, kuriame buvo galima rasti tiek tarpukariu ir sovietmečiu įsitvirtinusių tradicijų, tiek ir pirmųjų inovacijų. Pastebėtina, kad oficialiosios šimtadienio dalies šventimas yra mažai pakitęs, kadangi šventė vykdavo mokyklos aktų salėje, pagrindiniai dalyviai – abiturientai ir jų mokytojai. Salę puošdavo balionais, girliandomis, popieriniais karpiniais, gėlėmis. Nuo sovietinių laikų nepasikeitė ir gaunamos abiturientų dovanos: šimtadienio kalendoriai ir pusatestačiai. Po Lietuvos nepriklausomybės atkūrimo padaugėjo dovanų mokyklai, kurios būdavo siejamos su lietuvybės puoselėjimu bei religija. Sovietinės okupacijos metais šie dalykai buvo griežtai draudžiami, todėl, atgavus nepriklausomybę, tai atrodė tarsi svajonės išsipildymas. Dauguma mokyklų siekė įgyti katalikiškų mokyklų statusą, todėl keitėsi ne tik švenčių išskilmės (pavyzdžiui, šventų mišių klausymas šimtadienio dieną), bet ir dovanos – pavyzdžiui, medinių koplystulpių statymas mokyklos kieme, sietinas su katalikiškos mokyklos pakraipa bei ilgalaikis prisiminimas nuo visos abiturientų laidos (VDU ER 2300/99).

Naujos šventimo tendencijos įžvelgiamos ir neoficialiosios šimtadienio dalies minėjime. Dar 1990–1995 metais mokyklą baigusieji pateikėjai minėjo, jog šimtadienį šventė mokyklos aktų salėje, vaišės ruošė jų tėvai. Tačiau praėjus keliems metams, matoma, kad neoficialioji šimtadienio dalis švenčiama ne aktų salėje, o kitoje miesto erdvėje: kavinėje, restorane. Abiturientų tėvams nebereikia rūpintis vaišėmis, kadangi tuo rūpinasi aptarnaujantis personalas. Pastebėtina, kad didmiesčiuose šios inovacijos įsitvirtino kur kas greičiau, tačiau mažesniuose miesteliuose vis dar būdavo švenčiama mokykloje arba klasės draugų namuose. Atkūrus Lietuvos nepriklausomybę, šimtadienio reikšmė šiek tiek išaugo, tačiau ši šventė kur kas reikšmingesne tapo XXI a. pradžioje.

XXI a. pradžioje šimtadienių šventimą galima suskirstyti į dvi dalis: 1) oficialiąją ir 2) neoficialiąją. Oficialioji dalis pradedama švęsti 17-19 val. ir trunka 2-3 val. Šventei pasirenkama darbo diena (paprastai penktadienis).

Pastaruoju metu gimnazijos, pasižyminčios abiturientų gausa, šimtadienius švenčia jau ne savo mokyklose, todėl šią šventę sudaro ne dvi, o net trys dalys: 1) ryte vyksta paminėjimas mokykloje; 2) oficiali vakaro dalis su tėvais ir mokytojais; 3) neoficiali dalis, švenčiama tik abiturientų. Abiturientai pačių pirmųjų sveikinimų sulaukia pačioje gimnazijoje anksti ryte: dvyliktokus prie durų sutinka vienuoliktokai, kurie groja gitaromis, dainuoja linksmas dainas ir su muzika palydi kiekvieną dvyliktoką į jų klases (VDU ER 2025, interviu Nr. 7, p. 47). Klasėse

laukia vienuoliktokų paruoštos staigmenos ir mokytojų, kurie nedalyvaus vakarinėje dalyje, sveikinimų kalbos. Oficialioji vakaro dalis persikelia į erdvesnes patalpas, kurios talpina daugiau nei 200 abiturientų, mokytojus ir tėvus. Kartais pasirenkamos ir išskirtinės šventės vietos, pavyzdžiui, Kauno valstybinis dramos teatras ar Kauno valstybinis muzikinis teatras. Ši pasirinkimą nulėmė ne tik tai, jog mokyklų aktų salės negalėjo sutalpinti visų norinčių stebėti renginį, bet ir pačiai šventei norėta suteikti daugiau iškilmingumo (VDU ER 2025/1). Beje, pastaruoju metu šventėje dalyvauja ne visi norintys stebėti šventę, o tik tie, kurie turi asmeninius pakvietimus. Po šios šventės dalies mokiniai persikelia į mažiau oficialią šventės vietą. Šventė be suaugusiųjų (tėvų ir mokytojų) tęsiama miesto kavinėse, restoranuose, naktiniuose klubuose, kaimo turizmo sodybose.

Šimtadienio organizatorių pareigų dažniausiai imasi patys moksleiviai. Organizatorius galima suskirstyti į keturias grupes:

- 1) vienuoliktokai (37%);
- 2) dvyliktokai (29%);
- 3) vienuoliktokai ir dvyliktokai (28%);
- 4) profesionalūs švenčių planuotojai (6%).

Pastebima tendencija, kad profesionalių šimtadienio planuotojų paslaugos pastaraisiais metais tampa vis populiareesnės ir jomis naudojasi vis daugiau mokyklų. Kauno Santaros gimnazijos 2010 m. laidos abiturientė Aistė prisiminė šventės planavimą: „Mūsų mokykla buvo nusisamdžiusi jauną organizatorę, kuri organizavo visą šventę. Buvo padarytas sąrašas visų mokinių, kurie turėjo pasirašyti, kur nori dalyvauti: vieni norėjo šokti, kiti – būti chore, treči – vaidinti pagrindinius vaidmenis. Mes patys susiskirstėm ir jinais repeticijas paskirdavo tam tikru laiku. Vėliau viską sujungė generalinėje repeticijoje. Visą organizatorė darė, bet mes irgi prisidėjome, savo minčių pateikdavom, jeigu kas ką norėdavo“ (VDU ER 2025, interviu Nr. 1, p. 8). Šventės planavimas truko beveik du mėnesius: „Jinai su mumis dirbo apie du mėnesius. Bet beveik kasdien, išskyrus savaitgaliais“ (VDU ER 2025, interviu Nr. 3, p. 24). Reikia pabrėžti, kad šia paslauga naudojasi tik didmiesčių mokyklų abiturientai, nes gana sudėtinga suvaldyti didelį srautą, 200-300 mokinių, parašyti tokį šventės scenarijų, kad pavyktų atskleisti kiekvieno abituriento talentus, paruošti dekoracijas.

Ne tik šimtadienio metu, bet ir kitų baigiamųjų klasių mokyklinėse šventėse pačiais svarbiausiais laikomi įjungimo ir atskyrimo, perėjimo ritualai. V. Turneris didžiausią dėmesį skiria liminaliniams ritualais. Jį domina bendresnio pobūdžio socialinę kaitą žymintys kultūriniai vaidinimai ir ritualai, simboliniu būdu įtvirtinantys individo ar visos visuomenės perėjimą iš vieno socialinio būvio prie kito. Teigiama, jog jų metu individai trumpam išsilaisvina iš kasdieninio gyvenimo suvaržymų. Viena vertus, jie dalyvauja naujos struktūros,

tvarkos (arba „anti-struktūros“) kūrime, kita vertus, per šiuos ritualus įsteigiamos laikinos bendruomenės (Turner 1969, p. 94).

Su šiais ritualais glaudžiai siejasi ir performatyvumo aspektas. Performatyvumą įvairiais aspektais plačiai aptarė užsienio mokslininkai Richard Schechner (1988, 1993), Philip Auslander (2008), Erika Fischer-Lichte (2013). Pastaroji teigia, kad estetiškas vaidinimas nepakeičia socialinio jo dalyvio statuso ar tapatybės, o įvykstanti transformacija paprastai yra trumpalaikė (Fischer-Lichte, 2008, p. 175). Menotyrininkė Jurgita Staniškytė pažymi, kad „tiek estetinėse, tiek socialinėse performanso formose egzistuoja režisūra, griežtesnis ar laisvesnis veiksmų scenarijus, įvairios vaidybos formos, improvizacija, interaktyvumas, kuriamas vienoks ar kitoks santykis su tikrove ir / arba pramoga“ (Staniškytė 2011, p. 136).

Šiame darbe performatyvumas suvokiamas kaip viena iš priemonių, padedanti atsiskleisti bendruomenės savitumui. Taip pat laikomasi nuostatos, kad performatyvumas mokyklos švenčių kontekste reiškiasi **vizualine išraiška** (pavyzdžiui, mokyklos aktų salės, scenos papuošimai, apranga), **retorika** (mokytojų ir auklėtojų sakomos atsisveikinimo kalbos, mokinių skaitomos eilės), **muzika** (mokinių atliekamos dainos ir šokiai).

Kaip pastebi pateikėjai, iš visų abiturientų švenčių būtent šimtadieniui mokykla papuošiama gausiausiai ir gražiausiai (VDU ER 2025/1, VDU ER 2025/2, VDU ER 2025/3 ir kt.). Per šimtadienį temų gausa ir įvairumas suteikia laisvę saviraiškai ir originalių idėjų įgyvendinimui. Papuošimu, kaip ir visa šimtadienio šventės eiga, rūpinasi šventės organizatoriai.

Puošybą galima suskirstyti į tris dalis: 1) abiturientų klasių puošybą; 2) koridorių puošybą; 3) Mokyklos aktų salės arba kitos scenos (pvz. teatro) puošybą. Akivaizdu, jog patys populiariausi papuošimai yra girliandos, balionai ir popieriniai trafaretai, kurie turi tam tikrą simbolinę prasmę (pavyzdžiui, pėdų, kelionės motyvai) (žr. priedą Nr. 3, nuotrauką Nr. 10 ir 11). Papuošimai glaudžiai siejasi su pagrindine šimtadienio tema ir spektakliu. Skaičius „100“ dominuoja ne tik aktų salės, bet ir klasių puošyboje. Kaip pastebima, puošybos esmė išlieka nepakitusi nuo sovietmečio – visų svarbiausia pasirinktos temos atskleidimas ir šventinės nuotaikos sukūrimas. Tik XXI a. pr. puošybos priemonių naudojama daugiau ir išmoningiau, dažnai siekiant sukurti prabangos įvaizdį. Idėjų semiamasi iš filmų, užsienio ir Lietuvos dainininkų, aktorių apdovanojimų ceremonijų ir pan. Pavyzdžiui, šiuo metu itin populiariu fotografuotis prie foto sienelės, kuri specialiai pagaminama abiturientų šventėms, užrašant laidos numerį, mokyklos pavadinimą, kartais sienelėje atspausdinami mokyklos simboliniai ženklai (žr. priedą Nr. 3, nuotrauką Nr. 12). Manoma, kad ši mada atėjusi iš užsienio populiariosios muzikos ir kino apdovanojimų, kuomet kiekvienas šventiškai pasipuošęs atlikėjas pozuoja fotografams. Beje, šiuo metu foto sienelės paplitusios ir Lietuvoje organizuojamuose renginiuose, tai nauja tendencija vestuvių ar net gimtadienių šventime. Kitas populiarius akcentas

– raudonas kilimas, kuris taip pat suteikia prabangos įspūdį abiturientų šventėse. Žinoma, kad puošybos būdų įvairumą lemia ne tik gausėnis tam tikrų priemonių turėjimas, bet ir siekis, kad abiturientų šventės išsiskirtų iš kitų mokyklos bendruomenės švenčių. Taip pat pastebimas abiturientų noras įvairiomis priemonėmis kilstelėti save į aukštesnį socialinį statusą.

Pušybos, dekorų elementai glaudžiai siejasi su bendra visos šventės tema bei oficialiosios dalies pasirodymais – spektakliais. Iš pateiktų atsakymų, filmuotos medžiagos bei stebėjimo būdu užfiksuotos informacijos, šimtadienių spektaklių tematiką galima skirstyti į tam tikras grupes:

1. Humoristiniai;
2. Rimto turinio.

Humoristiniuose spektakliuose daug linksmų pokalbių, situacijos labai paprastos, atsiskleidžiančios mokyklos kasdienybę. Šmaikščius dialogus pertraukia smagios, trumpos dainelės. Šimtadienių scenarijams ypatingai būdingas sinkretizmas. Šokis, vaidyba ir muzika tampa neatsiejama ir vienas kitą papildančiais elementais. Standartiniu pavyzdžiu galima laikyti dalyvaujamojo stebėjimo metu 2010 metais Kauno Salomėjos Neries vidurinėje mokykloje užfiksotą spektaklį „10 Romeo ir 10 Džuljetų“. Nors remiamasi V. Šekspyro pjese „Romeo ir Džuljeta“, tačiau visas veiksmas perkeliamas į dabartį ir atsiranda naujų veikėjų: Romeo Hipis, Romeo Pankas, Romeo Fyfinas, Romeo Banglas, Džuljeta Mokslininkė, Džuljeta Krepšininkė, Džuljeta Gotė ir pan. Tik du dvyliktokai skaito Romeo ir Džuljetos eiles, o visi kiti elgiasi savaip: Džuljeta krepšininkė dėvi sportinę aprangą ir vaikšto su kamuoliu rankose, kalba žargonu, keikiasi, tačiau iš tiesų yra jautrios sielos mergina, norinti atrasti savo gyvenimo meilę. Pagrindinė spektaklio tema – meilė, pavydas ir nemokėjimas išsiaiškinti santykių, tačiau viskas perteikiama ironiškai ir linksmi. Dvyliktokų vaidinimo metu atliekamos dainos apie meilę – Romeo krepšininkas ir Džuljeta krepšininkė dainavo Violetos ir Viliaus Tarasovų dainą „Aš tavo, tu mano“.

Humoristinio vaidinimo esmė – suderinti nesuderinamus dalykus: pavyzdžiui, 2010 m. Kauno Antano Smetonos vidurinės mokyklos abiturientai savo spektaklyje, paremtu Keistuolių teatro „Geltonų plytų kelio“ motyvais, susitiko su filmo „Vyrai, juodais drabužiais“ personažais, paprastais darbininkais, mokslininkais, o tarpuose atliekamos vaikų muzikos grupės „Tele bim bam“ dainelės.

Taip pat nevengiama pašiepti šių dienų aktualijų, sarkastiškai pasijuokti iš savo ydų. Pavyzdžiui, vienos Vilniaus mokyklos abiturientai sukūrė šimtadienio spektaklį apie emigraciją ir meilę Lietuvai, kuriame nevengiame ironizuoti, pasišaipyti iš savęs:

O mieloji Anglija, palauk, mes jau greitai būsim kartu.

I kurį Lietuvos universitetą man stoti?

Mama, nebijok, mes galėsime bendrauti per „Skype“.

O gal ir man emigruoti?

Aš neišdrįščiau palikti savo draugų ir šeimos.

Ne, negalėčiau gyventi be lietuviško maisto.

Na teks pamėgti arbatą.

Na, kadangi anglų kalbos aš nemoku... (VDU ER 2542/244)

Visas spektaklis paremtas priešpriešomis. Sukurti tai padeda ne tik tekstas, bet ir muzikiniai intarpai. Beje, pastarąjį dešimtmetį Lietuvai svarbi emigracijos tema labai dažnai aktualizuojama ir įvairiose mokyklinėse šventėse, analizuotas atvejis nėra išskirtinis.

Minėtuosius humoristinius spektaklius atliko patys dvyliktokai, tačiau kur kas dažniau pasitaiko, jog vienuoliktokai parodijuoja dvyliktokus, vaizduodami jų gyvenimą mokykloje, primindami smagius nutikimus. Ironija tampa vienu iš svarbiausių akcentų. Kai kurių mokyklų abiturientai ne tik taikliai pakartoja mėgstamas dvyliktokų frazes, mėgdžioja elgesį, tačiau negaili laiko ir pastangų išsiaiškinti, ką jie veikia po pamokų, kokie jų pomėgiai (VDU ER 2025, interviu Nr. 7, p. 48).

Pavyzdžiui, Kauno „Atžalyno“ vidurinės mokyklos abiturientai mokyklos gyvenimo akimirkas atskleidė per animacinių filmų parodijas: „Mažylis ir Karlsonas“, „Mikė Pūkuotukas ir Knysliukas“, „Na, palauk!“, „Simpsonai“ ir pan. (Šimtadienio scenarijus 2010). Akivaizdu, kad šimtadienio metu naudojami ne tik vaikystę simbolizuojantys puošybos elementai, bet ir nostalgiją keliantys vaikiški filmukai, knygos ir kiti panašūs bendri kartos prisiminimai.

Antrajai grupei priklauso rimto turinio spektakliai. Juose nebėra ironijos ar šaipymosi, o pagrindiniu akcentu tampa – išėjimas į savarankišką gyvenimą ir teisingo kelio pasirinkimas. Žmogaus siekis tobulėti, pastangos ir tikslo siekimas, tai yra dorybės, kurios padeda žmogui įgyvendinti savo svajones. Norima pasakyti, jog gyvenime bus įvairių sunkumų, pakilimų ir nuosmukių, tačiau tik didelis ryžtas ir noras padeda įveikti visas kliūtis. Dažnai pabrėžiama, jog materialiniai dalykai nėra tokie svarbūs kaip dvasiniai. Puikus pavyzdys Kauno „Ažuolo“ katalikiškos vidurinės mokyklos 2008 metų šimtadienio spektaklio paskutinės mintys: „<...> suprantu – pinigai verčia pasaulį suktis, bet be jų Žemė nesustoja. Gerai, meilė neamžina, bet be jos gyvenimas pilkas, nykus; puiku – kantrybė išugdys manyje valią <...>“ (VDU ER 2025/88). Išanalizavus empirinę medžiagą paaiškėjo, kad gyvenimo prasmės tematika labai populiari per šimtadienius.

Kita mėgstama tema – gyvenimiškų epizodų vaizdavimas nuo vaikystės iki jaunystės: „Tai buvo kažkas panašaus į kelionę laiku, kada buvo vaidinami mini spektakliukai apie kiekvienus metus, praleistus mokykloje“ (VDU ER 2025/11). Beveik identiška tema buvo pasirinkta Kauno Antano Smetonos vidurinės mokyklos šimtadienyje 2006 metais. Pasak pateikėjos Gabrielės,

vakaro tema „Lėktuvo užgrobimas prieš pakilimą, kad būtų sugrįžta trumpam į vaikystę, į nerūpestingas dienas“ (VDU ER 2025/23).

Pastebėtina tai, jog ne visi pateikėjai sugebėjo nurodyti vaidinamų spektaklių pagrindinę mintį. Plėtojama tema visiems atrodydavo aiški, tačiau pati pagrindinė mintis ne visada suprantama: „Savo spektaklio, nors ir pats vaidinau, tai nelabai ir supratau, kaip nesuprato ir daugelis susirinkusių. Vaidinom kokonus, iš kurių išsiritu šilkadrugė, kuri verpė šilko audeklus „ale“ mūsų gyvenimus. Dar buvo šilkininkai, vienu žodžiu, košmaras kažkoks. Beje, šį spektaklį ir sukūrė kelios klasiokės“ (VDU ER 2025/15). Su panašia problema susidūrė dar trys pateikėjai. Kur kas daugiau atsirado tokių, kurie nesuprato, ką vaidina ne jie patys, o vienuoliktokai: „<...> vienuoliktokai buvo persirengę kareiviška apranga, turėjo vadą, kuris jiems įsakinėjo. Tai tik tiek. Iš tikrųjų nepagavau, kas už to slypi“ (VDU ER 2025/51). Ši pateikėjų mintis leidžia suprasti, kad ne visada sėkmingai pavyksta įgyvendinti savo planus.

Šimtadienio metu liūdesys, nostalgija susipina su džiugia ir pakilia nuotaika. Visa tai bandoma perteikti ne tik spektakliais, bet ir dainomis ar jų parodijomis. Todėl dainų repertuaras labai platus ir dainos gerokai skiriasi viena nuo kitos. Labai dažnai daina tampa ir baigiamuoju oficialiosios dalies akcentu (priedas Nr. 3, nuotrauka Nr. 13). Visa dvyliktokų laida pakviečiama į sceną padainuoti paskutiniąją dainą, mokytojai taip pat mėgsta prisijungti prie savo auklėtinių (VDU ER 2025, interviu Nr. 9, p. 64).

Kaip pastebi etnologė L. Anglickienė, „mokykliniam proginiam folklorui būdinga tai, kad šiuose kūriniuose yra naudojama panaši simbolika ir jau nusistovėję poetiniai įvaizdžiai, tuo jis tampa panašus į tradicinę liaudies kūrybą“ (Anglickienė 2013, p. 284). Sąlygiškai tekstai pagal kūrėjus gali būti suskirstyti į dvi grupes: 1) autoriniai kūriniai; 2) moksleivių sukurtos dainos. O dar dažniau, tai – žinomų dainų perdirbiniai (Anglickienė 2013, p. 297). Abi šios grupės pasižymi skirtingomis savybėmis, poetikos ypatumais, savo paskirtimi.

Siekiant geriau suvokti analizuojamų dainų repertuaro pasirinkimą, labai svarbu susipažinti su kontekstu. Anot, Dano Ben – Amoso, bet kokia pagrįsta interpretacija privalo atsižvelgti į visą kultūrinį, socialinį ir situacinį kontekstą (Ben-Amos 2002, p. 234). Visų pirma, moksleivių šventės pasižymi savitais bruožais, todėl jaunatviškas maksimalizmas, idealizmas, svajingumas jaučiamas visose dainose. Šioms dainoms būdinga nostalgija, skatinimas susimąstyti ir suvokti, jog niekada nebegrįš mokykloje praleistos dienos. Šiai grupei priklausančias dainas atlieka patys dvyliktokai, todėl tik išimtiniais atvejais nesilaikoma rimties, o šeliojama viso atlikimo metu. Tai tarsi atsisveikinimas su mokykla ir klasės draugais. Pastebėta, kad baigiamųjų dainų repertuarą parenka ne patys abiturientai, o jų mokytojai. Dažniausiai pasirenkamos žinomų atlikėjų dainos apie vaikystę, svajones, gyvenimo kelią. Kai

kurios dainos kartojasi daugelyje mokyklų, tačiau tai nesutrukdo būti originaliems – pasirenkama skirtinga scenografija, atlikimo būdas.

Stebėjimo ir interviu metu paaiškėjo, jog dainos gali būti atliekamos ne tik šventės pabaigoje, o tapti spektaklio intarpais. Spektaklio metu aktorių ištartus žodžius palydi tematiškai tinkama daina. Visas šias dainas dažniausiai vienija minorinė melodija, užsimenama apie praeitį ir dabartį, tikrus draugus, stiprius jausmus: meilę, ilgesį, suklupimus ir pakilimus, žmogiškąsias vertybes, populiarius kelio motyvas. Autorė pastebėjo, jog mėgstama atlikti vaikų kolektyvų dainas, kadangi jas nesunku dainuoti, lengva sukurti puikią nuotaiką, perduoti teigiamą energiją ir emocijas. Dainos pasirenkamos neatsitiktinai. Jų pasirinkimą lemia spektaklio tema ir pagrindinė mintis.

Šimtadienio metu atliekami ir kitokio pobūdžio kūriniai. Tai dainų parodijos. Kadangi tai pačių mokinių sukurti kūriniai, todėl juos panagrinėsime plačiau.

Parodija – priešpriešos tekstai, atsiradę Graikijoje V a. pr. Kr., imituojantys svetimą balsą, jausenos būdą, stilistiką skirtingos pasaulėjautos pagrindu ir tuo būdu karikatūriškai deformuojantys imituojamą objektą (Kubilius 2014). Parodijas dažniausiai kuria ne abiturientai, o jaunesnių klasių moksleiviai, rengiantys šventę abiturientams. Dažniausiai moksleivių kūryboje gausu humoro, pasišaipymų: „komizmo išpūdį parodijoje sukelia neatitikimas tarp parodijuojamo objekto ir jo sumenkinto atvaizdo“ (Zaikauskienė 2014). Pastebėtina, kad dainų parodijos kuriamos spontaniškai (pavyzdžiui, besėdint savo mokyklos valgykloje). Dainininko Lino Adomaičio ir Hokshilos dainos „Pasaulis gražus“ perdirbinys atskleidžia kasdienines, mokykloje vykstančias situacijas:

Kartais atrodo, kad nieko nemoki,

Kartais atrodo, kad šakės tau bus.

Nebliauk tu per naktį, leisk pamiegoti,

Viskas praeina – rytojus gražus. (VDU ER 2025/89)

Mums nepatinka valgyklos sriuba ir cepelinai,

Nepatinka pabėgus rašyti pareiškimus.

Išmanom informatiką ERROR ERROR.

Ei, įjungti kompiuterį padėkit kas nors!

Stosim į Vilnių, o įstosim LŽŪU,

Bet juk mokytis pradėt niekada ne vėlu,

Kai kišenėj turiu špargalkę įsidėjęs,

Visi aplink supranta mano idėją. (VDU ER 2025/90)

Kartais šias dainų parodijas kuria ne patys abiturientai, o jaunesnių klasių atstovai. Nors jie nevengia ironijos, tačiau dainose vis tiek pabrėžiama ypatinga abiturientų vieta mokyklos bendruomenėje:

Dar šimtą dienų tarnausiu tau uoliai,

Dar šimtą dienų gėrėsiuos tavim.

Jūs pavyzdį rodot, esat šaunuoliai,

Mes žavimės jūsų narsiąja širdim.

Žliumbiat, bliunat net graudu,

Susirask kitų draugų

Niekam čia neįdomu,

Dinkit po velnių! (VDU ER 2025/89)

Vis dėlto pasiūlymai nėra įžeidžiantys, užgaulūs. Parodijų tikslas – pasijuokti, suteikti teigiamų emocijų bei išryškinti tam tikras abiturientų ydas, tačiau tai atliekama nesiekiant susipykti ar pažeminti. Aušra Žičkienė, tyrinėjusi studentų dainas taip pat yra pastebėjusi, jog „dainos perkuriamos pritaikant teksto modelį studentiškomis aktualijoms perteikti ir nekeičiant melodijos, parodijuojamos apverčiant teksto prasmę, kuriamos iš naujo, priderinant žinomos dainos melodiją“ (Žičkienė 2015, p. 154). Pavyzdžiui, Kaltinėnų A. Stulginskio gimnazijos abiturientai 2010 metais taip pat sukūrė žodžius, paremtus populiarios muzikinės grupės „Mango“ dainos „Šimtas dienų“ melodija:

Slinks liūdnos dienos ir vėl mokykla

Mums vaidensis kaip šmėkla pikta –

Nepamiršim niekada.

Ir baikit slankiot nakčia,

Po pirtis važinėti nevalia.

Baigsit blūdinti ar ne?

Šimtas dienų dar prie pamokų,

Šimtas naktų iki paryčių.

Šimtas dienų liko tau, žmogau,

Kad išmoktum ir keliautumei toliau. (VDU ER 2290)

Ši parodija sukurta pagal žinomo atlikėjo Gyčio Paškevičiaus dainą „Dalužė“:

O buvo dienos margos,

Ir naktys baisiai ilgos,

*Mokyklų dienos slinko,
Daug dvoikių prisirinkom.
Nežinom, kas mums daros,
Oi, tai dalia dalužė.
Tiek laiko mums beliko,
Ant nosies jau ir gegužis. (VDU ER 2290)*

Dainų parodijose akcentuojama artėjančių egzaminų baimė ir nesugebėjimas tinkamai planuoti savo laiko. Šimtadienis tampa ta riba, kuri abiturientų sąmonėje siejasi su buvusių linksmybių pabaiga ir uolaus mokymosi pradžia. Tai pašiepiama ir sukurtose dainose, nes patys abiturientai supranta, kad laiko iki egzaminų lieka labai mažai yra menka tikimybė itin pagerinti savo mokymosi rezultatus.

Tik nedidelė dalis dvyliktokų pasistengia sukurti savus dainos žodžius, o kiti pasirenka lengvesnį kelią – jau sukurtos dainos atlikimą, kurio metu atskleidžia nostalgiją mokyklai ir būsimų gyvenimo lūžių nuojautą.

Papuošimai, spektakliai, dainos, eilėraščiai, sveikinimo kalbos – visa tai kuria šventinę nuotaiką, tačiau labai svarbu ir šventės prisiminimai – **simbolinių dovanų** įteikimas ir gavimas. Akcentuojamas gavėjo ir teikėjo ryšys: „gaunantis dovaną įsipareigojimais susiejamas su jos davėju“ (Van Gennep, Vyšniauskaitė, cit. iš Paukšytė-Šaknienė 2013, p. 319). Taip mokyklinių švenčių metu visos bendruomenės nariai susiejami simboliniais saitais. Simbolinės dovanos padeda parodyti išskirtinį statusą ir pabrėžia moksleivio statusą bei akcentuoja tam tikrą ryšį su dovanos teikėju. Šimtadienio metu gaunamas dovanas galima suskirstyti pagal jų gavėjus:

1. Dovanos mokyklai;
2. Dovanos klasės auklėtojams, mokytojams;
3. Dovanos, kurias gauna patys abiturientai.

Dovanos mokyklai nėra itin paplitusios. Remiantis 2010–2015 m. apklaustų pateikėjų duomenimis, tik 18% pateikėjų prisiminė, jog pirkė bendrą dovaną nuo visos dvyliktokų laidos: kiekviena dvyliktokų klasė surenka atitinkamą sumą pinigų, sudeda į bendrą fondą ir nuperkama viena dovana. Pastebėtina, kad šias dovanas renka ir pirkimą dažnai inicijuoja ne patys abiturientai, o jų tėvai. Idėjomis gali dalintis visi, tačiau tėvų komitetas priima galutinį sprendimą. Tokiu būdu įtraukiami visi mokyklos bendruomenės nariai. Šios dovanos šimtadienio metu iškilmingai įteikiamos mokyklos direktoriui, tačiau yra paliekamos mokykloje. Dažniausiai perkami paveikslai, kurie puošia mokyklos sienas ir tampa buvusių abiturientų prisiminimu. Pavyzdžiui, Kauno „Saulės“ gimnazija turi itin savitą dovanojimo tradiciją – įteikti simbolinę „saulę“ (žr. priedą Nr. 3, nuotrauką Nr. 14). Tai abiturientų laidos

dovana mokyklai, kuri puošia aktų salės sieną ir mokyklos bendruomenės narių simboliškai vadinama „Saulių kalneliu“.

Taip pat tradiciškai kiekviena abiturientų laida padovanoja tautinę juostą, ant kurios užrašytas gimnazijos pavadinimas, metai, laida. Juosta iškilmingai užrišama direktorei vieno iš abiturientų tėvų. Tai simbolinis visų tėvų padėkos ženklas, nes juostos jau nuo seno laikomos laimės, pagarbos, padėkos, prieraišumo simboliu (Jaruševičius, Laučienė ir Sellienė 2013, p. 304).

Dovanos auklėjtojoms būna labai įvairios. Pati populiariausia dovana auklėjtojoms, kurią paminėjo visi pateikėjai – gėlių puokštės. Gėlėmis apdovanojamos visos auklėtojos.

Taip pat mėgstama dovanoti parkerius ir laikrodžius, kuriuose išgraviruoti padėkos žodžiai. Dar viena populiari dovana – tai simboliniai suvenyrai. Pasitaiko suvenyrų su skaičiumi 100, kuris simbolizuoja 100 dienų iki egzaminų pradžios, kitų suvenyrų simbolinė prasmė – atnešti laimę. Dažnai klasės auklėtojas ir mokinius sieja glaudus ryšys, todėl auklėtiniai šią dovaną renka savarankiškai ir atsakingai. Paprastai klasės seniūnas ar kitas aktyvus mokinys pasiūlo dovanos pirkimo idėją ir visa klasė išreiškia savo nuomonę šiuo klausimu: „Buvo bendra dovana visoms trimis auklėjtojoms – didžiulis didžiulis tortas. Susimetę visų klasių abiturientai“ (VDU ER 2025, interviu Nr. 2, p. 17). Kartais įtraukiami ir tėvai, kurie tampa atsakingi už dovanos išrinkimą, nupirkimą ir net viešą įteikimą šventės metu. Šimtadienio metu išrinkti atstovai taria padėkos žodį mokyklos administracijai, auklėjtojams, dėstantiems mokytojams ir savo kalbos pabaigoje įteikia dovanas klasės auklėjtojams. Minėtu atveju tėvai ir abiturientai tampa bendrais dovanos teikėjais auklėjtojoms, kurios buvo atsakingos ne tik už gerų mokymosi rezultatų siekimą, bet ir teigiamo mikroklimato palaikymą klasėje.

Nors dėstantys mokytojai atlieka svarbų vaidmenį kiekvieno abituriento gyvenime, tačiau šimtadienio metu jie nėra gausiai apdovanojami. Pati pagrindinė dovana – gėlės.

Iš *abiturientams skirtų dovanų* labiausiai paplitę moliniai ženkliukai arba sagės, ant kurių parašyta šventės proga, mokyklos pavadinimas bei mokyklos baigimo metai. Šias dovanas abiturientams šimtadienio ryte įteikia vienuoliktokai. Dažniausiai būtent jie pasitinka ryte į mokyklą ateinančius dvyliktokus ir į mokyklinės uniformos švarko atvartą įsega ženklelį: „Tik atėjus tą šimtadienio rytą į mokyklą, mus pasitiko vienuoliktokai, kurie įkabino mums seges su šimto simboliu, kuris simbolizavo, kad šimtas dienų likę iki mūsų brandos egzamino pradžios (VDU ER 2025, interviu Nr. 7, p. 49). Abiturientai sagės ar ženkliukus uniformos atlapuose segi ne tik šventės metu, bet ir visą mokykloje likusį laiką, iki pat egzaminų. Sagės ir medaliai – tai ne tik simbolis, išskiriantis abiturientus iš kitų mokinių tarpo, tačiau ir puikus įvykusios šventės prisiminimas: „Eini per mokyklą ir visi pamato, kad esi dvyliktokas, ir, kad visi pasižiūrėtų: va,

jau liko man tik šimtas dienų“ (VDU ER 2025, interviu Nr. 1, p. 10, VDU ER 2025, interviu Nr. 6, p. 42).

Kai kurie pateikėjai šias gautas dovanėles saugo jau trisdešimt-keturiadešimt metų ir net neabejoja jų svarba: „Man labai didelė reikšmė, varpelis kabo garbingiausioje namų vietoje“ (VDU ER 2025/13). Medaliai buvo populiarūs ir tarpukario bei sovietmečio laikotarpiais. Tai tikrai nėra nauja tradicija.

Šiuo metu ne itin paplitusi šimtadienių dovana Lietuvoje – pusatestačiai, kuriuos paruošia vienuoliktokai. Sovietmečiu populiarius pusatestačius vis dažniau išstumia humoristinis filmukas arba abiturientų vaikystės nuotraukų rodymas, pasitelkiant kompiuterinę skaidrių pristatymo programą: „Rodo mūsų dvyliktokų labai mažų nuotraukas, tokia kaip viktorina, kuris čia yra dvyliktokas“ (VDU ER 2025, interviu Nr. 4, p. 28).

Vis dar populiari dovana, kurios gamybai pasitelkiama išmonė ir originalumas – šimtadienio kalendoriai. Vienuoliktokai kalendorius dovanoja dvyliktokams pačioje šimtadienio šventės pabaigoje. Po paruošto spektaklio ar dainos vienuoliktokų atstovai sveikina abiturientus, kartais šmaikščiai, kartais rimtai pristato visų vienuoliktokų vardu paruoštą dovaną – kalendorių (VDU ER 2025/13). Tai turi išliekamą vertę, kadangi kalendoriai padedami kiekvienoje klasėje, abiturientų auklėtojos kabinete ir abiturientai gali stebėti mažėjančių dienų skaičių. Kalendoriai nėra įprasti, kadangi juose pažymėtos tik 100 dienų. Skaičiai nuo 1 iki 100 yra būtini kiekviename kalendoriuje, tačiau gali kisti pateikimo formos. Dauguma kalendorių pagaminami paprastai, be ypatingos fantazijos ir laiko sąnaudų: paimama 100 lapų, ant kurių surašomi skaičiai nuo 100 iki 1 mažėjančia tvarka ir susegama į bendrą knygą. Kiekvienas lapas gražiai apipavidalinamas piešiniais: gėlėmis, įvairiais raštais, o per vidurį įrašoma sentencija, metafora arba gražus palinkėjimas (VDU ER 2025/11, VDU ER 2025, interviu Nr. 10, p. 67, VDU ER 2025, interviu Nr. 4, p. 30). Dažnai sentencijos būna apie gyvenimą, jo prasmę, žmogaus užsispyrimą, valią ir ryžtą. Taip pat populiari rašyti žodžius apie draugystę, meilę, ištikimybę, vaikystę ir jaunystę. Pažymėtina, jog panašaus tipo šimtadienio kalendorius patys kuria ir pasikabina kareiviai. Kareivių dienos kalendoriuje skaičiuojamos mažėjančia tvarka, pradedant šimtają dieną ir baigiant „nuline“ diena, kuri simbolizuoja oficialią tarnybos dieną, tačiau ne faktinę (Žukas 2007, p. 10).

Analogijos pastebimos ne tik pačių šimtadienių kalendorių pateikime, tačiau ir savo reikšme – pažymėti likusias dienas mokykloje arba tarnyboje. Kalendorius atlieka ne tik estetinę (dovanos), tačiau ir informacinę funkciją. Paaiškėjo, jog daugumai abiturientų, tai tarsi priminimas, kad reikia susikaupti, nes laiko iki egzaminų lieka vis mažiau (VDU ER 2025, interviu Nr. 2, p. 18). Psichologiškai nėra lengva matyti mažėjančių plėšomų lapelių skaičių, nes tai didina nerimą dėl artėjančių žinių patikrinimų. Dar vienas pastebėtinas dalykas –

kalendoriuje užrašyti komentarai ir pastabos atlieka kolektyvinio dienoraščio vaidmenis ir ilgai išlieka abiturientų atmintyje bei po kelių metų tampa prisiminimų šaltiniu.

Kartais abiturientams dovanas įteikia ne vienuoliktokai, o klasės auklėtojai: „Mes patys gavom žvakides iš molio padarytas specialiai. Išraižytas šimtas dienų, vardas abituriento ir tokie kaip ir pakabučiai buvo. Jas dovanojo mokytojai. Turbūt kaip ir visur tokių simbolinių dovanų prasmė, šimtas dienų liko atsisveikint su mokykla ir būtent su mokytojais, savo auklėtojais“ (VDU ER 2025, interviu Nr. 2, p. 17). Kartais šias dovanas įteikia pradinė klasių mokiniai, simbolizuojantys kartų kaitą ir laiko tėkmę: „Pas mus yra tradicija gauti varpelius. Dažniausiai jie būna moliniai. Kartais būna skambaliukai, kartais įsisegti. Pavyzdžiui, mums tokius įsegamus atnešė, padovanojo ten pradinukai“ (VDU ER 2025, interviu Nr. 8, p. 58).

Visos aptartos simbolinės dovanos svarbios ne tik savo reikšme, bet ir ryšiu tarp dovanos gavėjo ir teikėjo. Ypač abiturientų švenčių metu išryškėja glaudus tarpusavio bendradarbiavimas: diskusijos, dovanų pirkimas, įteikimo formos pasirinkimas savo klasėje, bendradarbiavimas su paralelinių klasių mokiniais (kitais abiturientais), su savo tėvais ar komiteto atstovais, jaunesniųjų klasių moksleiviais – vienuoliktokais. Kartais dovanomis pasirūpina mokytojai ar vienuoliktokai, tačiau simboliškai jas įteikia pradinė klasių mokiniai – tai aliuzija į vaikystę. Visgi vienuoliktokai tampa ne tik oficialiosios šimtadienio dalies bendraautoriais, bet ir pagrindiniais dovanų gamintojais ir teikėjais. Tai svarbiausi dovanojimo tradicijos tęsėjai, kurių pareigas kitais metais perims jaunesnės laidos mokiniai. Dovanų gaminimas, pirkimas, teikimas tampa mokyklos bendruomenės narius solidarizuojančia priemone.

Svarbu atkreipti dėmesį, kad šimtadienius švenčia ne tik dvyliktų klasių moksleiviai. Pagrindinėse mokyklose patys vyriausi mokiniai dešimtokai, todėl taip pat labai svarbu pažymėti jų išėjimą iš mokyklos. Kidulių pagrindinės mokyklos lietuvių kalbos mokytoja pasakojo, kad, netekus vienuoliktų, dvyliktų klasių, jų pareigas perėmė dešimtokai, todėl ir šventės teko transformuoti ir pritaikyti:

Šiomet buvo Dešimtokų diena. Vasario mėnesį švenčiam. Įteikiamas pusiau pažymėjimas, toliau – devintokai visada ruošia šitą šventę ir sugalvoja visada kokių įdomių užduočių dešimtokams, mokytojams. Toliau truputį vaišių stalas yra, susėda dešimtokai, susėda devintokai, susėda mokytojai, trys stalai tokie yra. Na, ir tos užduotys pateikiamos, pirmąsias mokytojas pakviečia, jos kalba, dovanėles įteikia savo vaikams. Kitąsyk devintokai kokius skambučius įteikia dešimtokams. Sveikina direktorė, padovanoja per Dešimtokų dieną ką nors dešimtokai. Dabar ieško mokytojai, devintų klasių auklėtojai tos formos (VDU ER 2558, interviu Nr. 3, p. 19).

Pasitaiko, kad šią šventę pamini net pradinį klasių mokiniai – ketvirtokai:

Ketvirtokai kovo 2 d. šventę ypatingą vakarą – savo šimtadienį. Mokiniai kartu su tėveliais rinkosi į vakarą šventiškai pasipuošę ir puikiai nusiteikę. Šventė prasidėjo nuo parodos – namų darbų užduoties, kurią atliko vaikai. Vėliau tėvelių laukė smagi vaikų programėlė – koncertas. Vaikai stebino visus savo talentais, vertinimo komisija atlikęjus apdovanojo dovanėlėmis. Didžiausias siurprizas vaikams buvo tėvelių paruoštas saldus prizas – tortas su degančiom žvakutėmis (Mažeikių darželis-mokykla „Kregždutė 2016).

Šimtadienius pamini ne tik baigiamųjų pakopų moksleiviai, paliekantys mokyklą, bet ir ką tik prisijungę prie mokyklos bendruomenės. Yra mokyklų, kurios pamini pirmos klasės mokinių šimto pirmųjų mokslo dienų ribą. Pavyzdžiui, Vilniaus Tuskulėnų gimnazijoje „ta proga vaikai surengė smagų koncertą, deklamavo eiles, šoko ir grojo. Visi vaikai kartu su savo tėveliais išradingai pristatė visas šimtą dienų kauptas kolekcijas (Vilniaus Tuskulėnų gimnazija). Paminėtina, kad pirmokus pasveikino dvyliktokai ir įteikė Šimtadienio pažymėjimus. Taip dvyliktokai tampa pirmokų šventės dalimi, nors dažniausiai pasitaiko priešingas variantas – pirmokai kaip svečiai dalyvauja abiturientų šimtadienyje. Pirmokų šimtadienio užduotys glaudžiai siejasi su skaičiumi 100. Veiklos šimtadienio šventei paminėti sudarytose gairėse dominuoja su 100 susijusios užduotys: „Drauge su šeimos nariais pagaminti kūrinį iš 100 vienodų daiktų, parašyti 100 komplimentų, sukurti pasaką iš 100 žodžių, 100 kartų atmušti balioną <...> (Veiklos 100-tadienio šventei 2016). Tačiau šimtadienio minėjimas pradinėse klasėse dar nėra populiarus. Tai daugiau pavieniai atvejai ir naujai besiformuojanti tradicija.

Šimtadienio šventė svarbi ne tik Lietuvos, bet ir Latvijos abiturientams. Atlikus empirinių duomenų analizę Latvijoje paaiškėjo, kad Ženklelių¹² vakaru (*žetonu vakars*) vadinama šventė – viena iš svarbiausių abiturientų švenčių. Tą patvirtino 3-osios Rygos gimnazijoje besimokantys mokiniai, skirtingas mokyklas Latvijos mokyklas baigusieji pateikėjai bei šventės įrašų analizė internete. Ši šventė mažai kuo skiriasi nuo lietuviškojo šimtadienio: priklausomai nuo dalyvių skaičiaus, šventė vyksta mokyklos aktų salėje arba išnuomotose didesnėse patalpose, oficialiosios dalies metu pristatoma dvyliktokų paruošta programa. Dažniausiai tai būna humoristinis vaidinimas, šokiai ir dainos: „Kaip visada – šokdavo, dainuodavo. Ir pasėdėjo visi kartu su mokytojais, su tėvais <...>. Tie, kas baigia mokyklą, parodo kažkokį spektaklį arba irgi groja gitara“ (VDU ER 2592, interviu Nr. 1, p. 14). O svarbiausias akcentas – jau minėtas ženklelio-žiedo įteikimas. Jo reikšmę patvirtina tai, jog pateikėjos, nors ir baigusios mokyklas, dar vis nešioja Ženklelių vakaro metu gautą žiedą kaip brangų mokyklos prisiminimą.

Rygos lietuvių vidurinės mokyklos 55% pateikėjų paminėjo, kad šimtadienis (latv. *žetonu vakars*) – pati svarbiausia ir išskilmingiausia šventė paskutiniaisia mokymosi metais. Šioje

¹² „Žetons“ – lietuvių kalba „ženklelis“.

mokykloje šimtadienio šventimas ypatingas, nes pastebima lietuviškų ir latviškų tradicijų sintezė. Pats šventės pavadinimas taip pat dvejoja: nors internetinėje mokyklos svetainėje latvių kalba šis renginys įvardijamas kaip *žetonu vakars*, kalbintų pateikėjų nuomonės dėl šventės pavadinimo išsiskyrė. Abiturientė Justina, jau devynerius metus gyvenanti Latvijoje, šią šventę vadina lietuviškai – *šimtadieniu* (VDU ER 2551/2).

Dovanos, dovanojamos per šimtadienį, Latvijoje ir Lietuvoje skiriasi. Lietuvoje dovanojami šimtadienio kalendoriai, kuriuose rodoma, kiek dienų liko iki egzaminų, o Latvijoje įteikiami žetonai – ženkliai arba žiedai. Lietuvių kalbos mokytoja pasakojo, kad šios šventės metu dovanojamas ženkliukas, kuris įsegamas į mokyklos vėliavą, o kiekvienas abiturientas gauna žiedą (VDU ER 2551/3). Žiedas – itin svarbi dovana, simbolizuojanti naują statusą. Pačių žiedų rinkimasis yra labai atsakingas veiksmas: į mokyklą atvyksta juvelyras, rodo žiedų pavyzdžius, iš kurių merginos ir vaikinai išsirenka labiausiai patikusį modelį, kiekvienas pats sprendžia dėl žiedo graviruotės. Anot pateikėjų, mokyklos administracija galėtų įvesti naują tradiciją: „<...> mūsų klasė galvojom, kad reiktų įvesti tradiciją, kad mokykloje būtų tiesiog vienas žiedas, kurį tiesiog perki ir viskas. Mokyklą kažkaip suvienytų. Nes dabar pas mus klasėje – kas graviruotę daro išorėj, kas viduj, buvo sudėtinga ganėtinai [išsirinkti]“ (VDU ER 2551, interviu Nr 2, p. 14).

Pati šventės programa mažai kuo skiriasi nuo Lietuvoje organizuojamų šimtadienių. Pastebimas itin glaudus mokytojų ir tėvų bendradarbiavimas, suaugusieji slapta paruošia staigmenas moksleiviams: prieš oficialiąją dalį į Rygos lietuvių vidurinę mokyklą atvažiuo limuzinai ir išvežė į Rygos centrą, kur vyko profesionalaus fotografo surengta fotosesija. Oficialioji šventės dalis mokykloje visiškai nesiskiria nuo šimtadienių, vykstančių Lietuvoje: čia taip pat sveikina auklėtojai ir pradinių klasių mokytojai, svarbus vaidmuo tenka pirmokams, vienuoliktokai ruošia dekoracijas, rašo scenarijų, veda renginį, šokiais ir dainomis sveikina abiturientus, o po jų žodis suteikiamas dvyliktokams. Jie taip pat paruošia staigmenų visiems susirinkusiems: vaidina spektaklius, dainuoja, taria padėkos žodžius mokytojams. Neoficialioji dalis vyksta restorane, kur dalyvauja ir klasės auklėtojos, mokinių tėvai. Nors šimtadienį švenčia visos mokyklos, šventimo tradicijos nuolat kinta, o papročiai įvairuoja, priklausomai nuo mokyklos pasirinkimo ir išmonės. Rygos lietuvių vidurinės mokyklos šimtadienių tradicijos išsiskiria lietuviškų ir latviškų papročių sinteze. Pastebėtina, kad šventė suskaidyta į tam tikras dalis (oficialiąją ir neoficialiąją), kurios kasmet praturtinamos naujais elementais.

Lenkijoje šimtadienis taip pat laikoma ypač reikšminga abiturientų švente, kuri vadinama *studniowka* (lenk. *šokių vakaras*). Kaip ir Lietuvoje, šia švente pažymima, kad iki abiturės egzaminų lieka tik 100 dienų. Švenčiama sausio arba vasario mėnesiais. Visos Lenkijoje mokyklą baigusios pateikėjos tvirtino, kad tai labai didelė šventė: „Tradiciškai šventė rengiama

mokykloj, bet dabar yra tokia tendencija, kad mokyklos stengiasi parengti šitą vakarėlį kažkur kitur. Visi persirengia ir pradžioj visi mokiniai šoka tokį tradicišką šokį, paskui vyksta diskoteka. Aišku, kad yra pavalgyt, staliukai – ten galima atsisėsti“ (VDU ER 2592, interviu Nr. 2, p. 17). Svarbiausia šventės dalis – lenkiško šokio – polonezo atlikimas. Šios tradicijos ilagamžiškumą liudija pateikėjų atsakymai: „Mano tėvai šoko praeityje ir mano sesės visos, aš irgi“ (VDU ER 2592, interviu Nr. 2, p. 18). „Tai yra labai svarbus vakaras. Mes pradedam šokti poromis valsą, bet polonezas yra svarbiausias, nes tai yra mūsų lenkų šokis“ (VDU ER 2592, interviu Nr. 7, p. 46). Kiekvienas abiturientas turi susirasti šokių partnerį. Šokių partneris nebūtinai turi būti tos pačios klasės ar mokyklos mokinys. Pasitaiko atvejų, kuomet polonezą šoka ne tik abiturientai ir jų partneriai, bet ir klasės auklėtojai. Mokinių tėvai šiuo atveju atlieka žiūrovų vaidmenį ir šokiuose nedalyvauja. Šiam šokiui abiturientai ruošiasi ypač atsakingai: „Mes tris arba keturis vakarus mokomės šokti polonezą. Tai yra labai paprastas šokis, mes darom paprastas figūras. Būtinai reikia ateiti su pora, žinančia, kaip šokti“ (VDU ER 2592, interviu Nr. 7, p. 46). Svarbu ne tik išmokti šokio žingsnius, bet ir pasirūpinti tinkama apranga. Merginos privalo vilkėti ilgas vakarines arba kokteilines sukneles, vaikinai – kostiumus. Siekiant sukurti vieningą įvaizdį, kai kuriose mokyklose visos abiturientės vilki vienodomis suknelėmis. Po iškilmingo šokio žodis suteikiamas mokyklos direktoriui ir prasideda neoficialioji dalis – šiuolaikiniai šokiai, vaišės su mokytojais ir tėvais. Taigi, *studniowka* Lenkijoje išsiskiria ne tik iškilmingumu, bet ir tradicijų puoselėjimu. Polonezo šokis suvienija ne tik konkrečios mokyklos, bet visus Lenkijos abiturientus.

XXI a. pr. šimtadieniai pasižymi ne tik gausene puošyba, lyginant su sovietmečiu, bet ir sudėtingesne oficialiosios dalies programa. Didesniuose Lietuvos miestuose (pavyzdžiui, Kaune) XXI a. pr. šimtadienis tapo pačia reikšmingiausia abiturientų švente, kuriai pasiruošti negailima nei laiko, nei lėšų, tačiau negalima vienareikšmiškai teigti, jog pagal svarbą jis aplenkė visose mokyklose rengiamas išleistuves. Latvijoje šimtadienio šventimo tradicijos labai panašios kaip ir Lietuvoje. Išskirti būtų galima Lenkiją, kurioje svarbiausias akcentas – bendras visos laidos šokis.

II.1.2.1. Paskutinis skambutis

Dar viena svarbi abiturientų šventė Lietuvoje – Paskutinis skambutis. Šios šventės metu vyksta paskutinė pamoka, atsisveikinama su mokykla ir auklėtojais bei pradedama gyventi pirmųjų egzaminų laukimo nuotaikomis. Ši šventė švenčiama gegužės mėnesio pabaigoje, tai paskutinė oficiali abiturientų diena mokykloje. Po to moksleiviai į mokyklą ateina laikyti tik egzaminų.

Šios šventės ištakos siekia tarpukario laikotarpį. Reikia pabrėžti, kad tuo metu dar nebuvo vartojamas „Paskutinio skambučio“ terminas. To meto abiturientai tiesiog akcentuoja, kad vyko paskutinė pamoka ir atėjo laikas ruoštis artėjantiems egzaminams. Nei tarpukario periodinėje spaudoje, nei muziejų archyvuose nepavyko aptikti šios šventės minėjimo ar išskilmių scenarijų. Rasta tik panašaus pobūdžio trumpų pranešimų, kaip pavyzdžiui, straipsnyje „Septintokų atsisveikinimas su abiturientais“ rašoma: „[1936 m. – J. V.] Gegužės 2 d. aštuntokai buvo paleisti egzaminams. Vakare, atsisveikinimo priežastimi, buvo suruošta arbatėlė, pasilinksminimas. Aštuntokai kaip atminimo ženklą, padovanojo septintokams gražų paveikslą. Tas paveikslas lietuviškai kuklus, mistiškai gyvenimiškas“ (Paskutinis skambutis 1936).

Visiškai kitokią reikšmę ši šventė įgavo sovietmečiu. Tuo metu Paskutinio skambučio šventė ypač išpopuliarėjo, ją minėjo beveik visi apklaustieji pateikėjai, daug informacijos rasta mokyklų muziejuose, laikraščiuose. Būtent sovietmečiu imtas vartoti „Paskutinio skambučio“ terminas. Kauno Maironio universitetinės gimnazijos istorijos muziejuje rastuose metraščiuose aprašoma Paskutinio skambučio šventės tradicijos ir eiga: paskutinio skambučio nuaidėjimas, pirmokai veda dvyliktokus į aktų salę, „testamento“ skaitymas, abiturientų padėka mokytojams ir gražus koncertas (Paskutinis skambutis 1979). Ypač svarbų simbolinį vaidmenį atlieka pirmos ir dvyliktos klasės mokinių pasirodymas kartu: kai kuriose Rusijos mokyklose paskutinį kartą skambinti skambučiu būdavo patikėta pačiai mažiausiai mokinei, kurią ant rankų arba ant pečių nešdavo pats aukščiausias abiturientas (Келли 2004, p. 146). Taip dar labiau vizualiai pabrėžiama skirtis tarp vaikystės ir brandos.

Po Lietuvos nepriklausomybės atgavimo 1990 metais, Paskutinio skambučio tradicijos nepakito. Bene pats ryškiausias skirtumas, jog oficialiosios dalies metu imta daugiau dainuoti lietuvių liaudies dainas. Tačiau tai būdinga tik pirmaisiais nepriklausomybės atkūrimo metais, rimstant patriotiškumo ir tautiškumo bangai, ši tradicija vis labiau pamirštama. Oficialioji šventės dalis taip pat buvo švenčiama mokyklos aktų salėje, o neoficialioji šventės dalis priklausė nuo pačių abiturientų norų ir galimybių. Ryškiausias skirtumas būtų, jog sovietmečiu Paskutinio skambučio neoficialioji šventės dalis nebuvo švenčiama viešojo maitinimo įstaigose, o nuo 1990 metų vis daugiau abiturientų po oficialiosios dalies rinkdavosi vykti į kavinę ar barus. Ši tradicija tikrai netapo visos mokyklos laidos pasirinkimu, tačiau pavieniai moksleivių būreliai pasirinkdavo tokį šventimo būdą. Dar vienas įdomesnis neoficialiosios dalies šventimo būdas – išvykimas į kelionę po Lietuvą. Abiturientai pasirinkdavo žymias istorines Lietuvos vietas ir su savo klase vykdavo į vienos ar kelių dienų ekskursiją. Naujų ir įdomesnių Paskutinio skambučio tradicijų XX a. dešimtame dešimtmetyje neatsirado, tačiau daugiau naujovių pasirodo XXI a. pradžioje.

Mažiausiai pasikeitimų – oficialiosios dalies šventime, kadangi išliko tie patys svarbiausi akcentai – pirmokai veda dvyliktokus į klases, rengiama paskutinė pamoka su klasės auklėtoja, kurios metu rašomas laiškas, skirtas mokyklai, aktų salėje sakomi gaudinantys mokytojų ar mokyklos administracijos žodžiai, deklamuojami nostalgiški eilėraščiai, atliekamos mokyklinės tematikos dainos. Bene svarbiausios tradicijos sovietmečiu ir XXI a. pradžioje – abiturientų „testamento“ skaitymas bei simbolinio rakto įteikimas jaunesnių klasių moksleiviams. „Testamentų“ pateikimo forma gali būti labai įvairi: nuo paliekamų daiktų sąrašo mokykliniame sąsiuvinyje išvardijimo iki originalių „senų pergamentų ritinėlių skaitymo“. Nuo abiturientų išradingumo priklauso ne tik pateikimo forma, bet ir pats turinys. Labai dažnai nevengiama parodijų. Parodijavimo efektas slypi menamame, bet aiškiai juntamame kontraste su parodijuojamu objektu (Jurčiukonytė 2006, p. 83), todėl „testamentu“ vienuoliktokams įteikiamos ne materialios dovanos, o tiesiog perleidžiami tokie veiksmai kaip: jaunesniųjų moksleivių engimas valgyklose, nelaukiant savo eilės, bėgimas iš pamokų, įsivaizdavimas, jog esi mokyklos „valdžia“ ir pan. Visa tai pateikiama humoro forma, o dvyliktokams suteikiamos regalijos taip pat simbolinės. Tai simbolinio mokyklos rakto perdavimas į vienuoliktokų rankas. Rakto perdavimas simbolizuoja kartų kaitą ir tęstinumą, valdžios perdavimą.

Esminis šventės pokytis – atsiranda netradicinis atvykimo į mokyklą kartu su klasės auklėtoja būdas. Pastarajame dešimtmetyje mokyklas baigiantiems moksleiviams tai yra ypatingai svarbus momentas. Kai kurios mokyklos turi galias dvyliktokų sutikimo tradicijas: visa mokyklos bendruomenė nekantriai jų laukia kiemelyje arba prie paradinių durų. Svarbiausia yra ne tai, jog dvyliktokai jau pasirodo mokykloje, bet koku būdu jie atvyksta. Kiekviena dvyliktokų laida stengiasi išsiskirti ir nustebinti ne tik mokytojus, jaunesnių klasių atstovus, bet ir kitas abiturientų klases.

Dažniausiai abiturientai į mokyklą važiuoja savo automobiliais, papuoštais įvairiaspalviais balionais, kaspinais, juostomis, plakatais, taip pat populiariu nuomotis limuzinus arba senovinius automobilius. Pastebėtina, kad prieš 15 metų abiturientai buvo dar išradingesni – į mokyklą atvykdavo net greitosios pagalbos, policijos ar kariniais automobiliais, tačiau pastaruoju metu šiuos specifinės paskirties automobilius uždrausta naudoti pramoginiams tikslais, todėl tenka pasirinkti paprastesnius atvykimo būdus. Vis dėlto didžiausias dėmesys sutelkiamas, siekiant nustebinti auklėtojas, joms rodoma didžiausia pagarba ir išskirtinumas, todėl auklėtojos į mokyklą atvežamos ne tik limuzinais, senoviniais automobiliais, bet ir motociklais, vairuojamais baikerių, kariatomis, vežimais. Bene pats originaliausias užfiksuotas atvykimas Prienų „Žiburio“ gimnazijoje 2010 m. Šios gimnazijos abiturientė Agnė paminėjo, jog savo auklėtoją jie atskraidino oro balionu, o patys moksleiviai į mokyklą atvyko automobiliais (VDU ER 2182/16). Paminėtina, kad šventė prasideda nuo ankstyvo ryto, kadangi kartais abiturientai

aplanko savo pirmąsias mokytojas, paskui vyksta į auklėtojų namus ir automobilių signalų garsais skelbia visam miestui / kaimui apie savo vykimą į mokyklą. Šias triukšmingas šėliones būtų galima sieti su kai kurių senųjų kalendorinių ir šeimos švenčių papročiais, tačiau šiuo metu išlikusi tik pramoginė jų dalis. Pateikėjų nuomone, tai tarsi abiturientų išmonės patikrinimas, tačiau kai kurie šias jaunimo šėliones ir netradicinę atvykimą į mokyklą vertina neigiamai ir mano, kad abiturientai neatsargiai elgesiu kelia grėsmę sau ir kitiems eismo dalyviams.

Netradicinis atvykimas glaudžiai siejasi su kitu svarbiu šventės momentu – persirengimu. Tą dieną abiturientai stengiasi į mokyklą atvykti ne tik neįprastu transportu, bet ir persirengę įvairiais personažais. Abiturientai persirengia čigonais, gydytojais, statybininkais, velniais, kaubojais, įžymiais žmonėmis, mažais vaikais ar net vestuvių dalyviais. Nors archajinėse kultūrose persirengimas laikytas itin pavojingu užsiėmimu (Vaicekuskas 2008, p. 28), persirengimas simbolizavo pasikeitimą, tačiau šiuo metu svarbesnė ne ritualinė, bet pramoginė persirengimo prasmė. Tačiau žiūrint giliau, ir Paskutinio skambučio metu įvyksta virsmas, tai simbolinė seno gyvenimo etapo – mokyklos užbaigimo pabaiga ir naujo gyvenimo etapo pradžia.

Gali būti, jog pastaraisiais metais Lietuvoje populiarėjantis persirengimo paprotys atkeliavo iš kaimyninių šalių. Anot B. Kuzmicko, „Inovacijos ateina ir iš šalies, iš svetur – kaip kitų kultūrų poveikiai, atskirų jų elementų perėmimas, kopijavimas ir mėgdžiojimas“ (Kuzmickas 2011, p. 9). Karnavališkos šėlionės yra būdingos Rusijos ir Čekijos Paskutinio skambučio šventėms.

Paskutinio skambučio metu Rusijoje merginos dėvi rudas uniformas, baltas prijuostes, baltas, blauzdas siekiančias kojinaites, plaukuose ryši du baltus kaspinus. Tokia apranga primena sovietinius laikus, kai minėta apranga buvo privaloma visoms mokinėms. Tai tarsi ryšys su praeitimi bei prabėgusios vaikystės simbolis. Abiturientai Rusijoje yra perjuosiami juostomis su užrašu: „выпускник“ (abiturientas). Tokiu būdu visai visuomenei viešai deklaruojamas asmens statusas. Rusai turi ir kitų Paskutinio skambučio tradicijų – tai gėlių padėjimas prie istorinių paminklų. Daug linksmesnė pramoga – išsimaudymas miesto baseine. Šis veiksmas simbolizuoja nevaržomą laisvę. Vanduo gali būti suprantamas ir kaip turintis ritualinę prasmę – tai apsivalymas, krikštas, naujo statuso įgavimas. Rusijoje Paskutinio skambučio šventė taip pat asocijuojasi su linksmybėmis ir nebaudžiamumu. Prieš 30-50 metų (sovietmečiu) Rusijoje buvo gana įdomus paprotys: po Paskutinio skambučio linksmybių, naktį, abiturientai krėsdavo įvairias išdaigas aplinkiniams: vogdavo svogūnus iš kaimynų daržų, užremdavo namų duris, neleisdami savininkams išeiti laukan, išmėtydavo sukapotas malkas aplink namus. Toks elgesys simbolizuodavo demoniškas šėliones ir turėjo sąsają su senųjų

kalendorinių ir šeimos švenčių papročiais – tai yra pastebėjusi ir rusų tyrinėtoja O. Pašina (Pashina 2008).

Marketa, 2004 m. baigusi mokyklą, pasidalino prisiminimais apie Paskutinio skambučio šventę Čekijoje: „Ryte abiturientai susitinka prie mokyklos, persirengia, pasiskirsto grupelėmis ir eina per miestą, prašydami praeivių pinigų po egzaminų rengiamam baliui suruošti. Jeigu praeiviai pinigų neduoda, tai juos aplieja vandeniu arba kvepalais. Kiekvienas abiturientas pats pasirenka, kokių personažų nori būti. Būna, kad vaikinai apsirengia merginomis, merginos – vaikinais, įvairių pasakų personažais ir panašiai“ (VDU ER 2592, interviu Nr. 4, p. 30).

Taigi, Čekijoje rengiamos persirengėlių vaikštynės, kuriose gausu ir senojo persirengimo papročio / karnavalo elementų, pasikeitę tik kai kurios detalės: naudojamos aktualios, šiuolaikiniam jaunimui suprantamos, prie šventės tematikos pritaikytos persirengėlių kaukės, bendruomenės narių lankymą pakeičia visų sutiktųjų kalbinimas, persirengėliai prašo dovanų (pinigų), o tuos, kurie juos ignoruoja ir neapdovanoja, nubaudžia – laisto vandeniu. Neabejotina, šie Paskutinio skambučio šventės elementai yra perimti iš senųjų kalendorių ir šeimos švenčių.

Apibendrinant galima pastebėti, kad būtent Paskutinio skambučio šventei labiausiai iš visų mokyklinių švenčių būdingas karnavališkumas – tai „gyvenimas, išstumtas iš savo įprastų vėžių, tam tikra prasme „gyvenimas atvirkščiai“, „pasaulis priešingai“ bei atšaukiama bet kokia distancija tarp žmonių ir įsigalioja ypatinga karnavalo kategorija – laisvas, familiarus kontaktas tarp žmonių“ (Bachtin 1996, p. 144).

Šventės metu panaikinama įprasta hierarchija – išnyksta riba tarp mokinių ir mokytojų. Pavyzdžiui, anksti ryte įsiveržiama į mokytojų namus, užrišamos akys, inscenizuojamas mokytojų pagrobimas, jie įstumiami į automobilius ir vežami mokyklos link. Mokyklos aikštė taip pat primena karnavalo aikštę, kurioje gyvenimas laisvas, sklindinas ambivalentiško juoko, šventvagysčių, visko, kas šventa, profanacijų, menkinimo ir nešvankybių, familiaraus kontakto su visais ir viskuo (Bachtin 1996, p. 153). Atvykus į mokyklą prasideda oficialioji šventės dalis, kurios metu tolstama nuo kasdienybės – vartojama iškilminga retorika ir pan. Akivaizdu, kad ši šventė paremta priešybėmis, skirtingomis vertėmis. Toks ambivalentiškumas būdingas ir kai kurioms tradicinėms lietuvių šventėms.

Tačiau, nepaisant gilesnių švenčių tradicijų, kurias paprastai įžvelgia tik šventės tyrinėjantys mokslininkai, visų svarbiausias šiandieną pabrėžiamas abiturientų noras – išsiskirti iš minios, pakeisti savo įprastą įvaizdį ir atvykti į mokyklą neatpažintiems ar atrodant neįprastai, nekasdieniškai apsirengus. Atvykimas neatpažintam siejamas su naujo statuso įgijimu. Juk pasibaigus mokslo metams ir atsisveikinus su mokykla, abiturientas praranda savo mokinio statusą ir įžengia į naują, suaugusiojo gyvenimą, kuris asocijuojasi su didesne laisve, moksleiviškų (t. y. suaugusiųjų – tėvų ir mokytojų „primestų“) taisyklių nebuvimu. Pažymėtina

tai, kad ne visos mokyklos turi šią neįprastą atvykimo ir persirengimo tradiciją, tačiau yra mokyklų, kuriose ši tradicija gyvuoja jau daug metų ir tampa viena svarbiausių Paskutiniojo skambučio šventės dalių. Dar kelios itin svarbios Paskutinio skambučio šventės tradicijos – tai abiturientų „testamento“ ir simbolinio rakto perdavimas jaunesnių klasių moksleiviams, simbolizuojantis kartų kaitą ir tęstinumą.

II.1.2.1. Išleistuvės

Išleistuvės – tai paskutinė abiturientų šventė mokykloje, kurios metu įteikiami brandos atestatai, mokiniai palieka mokyklą ir pradeda naują savo gyvenimo etapą. Kaip teigia Auksuolė Čepaitienė, „mūsų visuomenėje branda sutampa ir su mokyklos baigimu, konfirmacija, ėjimu į kariuomenę“ (Čepaitienė 2013, p. 440). Ž. Šaknys taip pat akcentuoja, kad „vieno ar kito svarbesnio darbo pabaigą ar bendruomenės nario amžiaus tarpsnio ir socialinio statuso kaitą žymėjo šventės“ (Šaknys 2006, p. 36). Žemdirbių visuomenėse šios šventės buvo vienokios, dabar – kitokios, bet koku atveju, galime pasakyti, kad pats statuso pasikeitimo faktas yra svarbus ir pažymimas ir šiuolaikinėse visuomenėse.

Tarpukario laikotarpiu Lietuvoje išleistuvės – tai neabejotinai pati svarbiausia abiturientų šventė, neblogai atspindėta ir to meto periodinėje spaudoje. Išleistuvės buvo sietinos su vieno žmogaus gyvenimo tarpsnio pabaiga ir naujo pradžia. Brandos atestatų įteikimas buvo svarbus ne tik patiems abiturientams, jų tėvams, mokytojams, bet ir tėvynei. Sveikinimo kalbas sakydavo ne tik mokyklos administracija, bet ir švietimo ministras laikraščiuose kreipdavosi į abiturientus bei jų tėvus:

<...> šiandien jūs esate laimingi, nes, štai, jums jau paruošti atestatai. Juos gavę, jūs bandysite daryti pirmuosius savarankiškus žingsnius, nuo kurių pareis jūsų laiminga ar nelaiminga ateitis. Brandos atestato gavimo iškilmingas momentas yra ne tik iškilmingas aktas, bet ir priminimas, kad prasideda paskutinis pasiruošimo tarpsnis žmogaus gyvenime. Brangūs tėvai, šiandieną ir jūsų šventę (Išleistuvių sveikinimas 1939, p. 2).

Bėgant metams abiturientams išleistuvės neprarado savo svarbos. Sovietmečiu abiturientams ši mokyklinė šventė buvo pati svarbiausia ir reikšmingiausia. Išleistuvės be išimties šventė visi pateikėjai. Išleistuvės galima skirstyti į dvi dalis: 1) oficialiąją; 2) neoficialiąją.

Kaip pastebi Ž. Šaknys, „<...> didžiausią iniciacinę reikšmę įgijo brandos atestatų teikimas ir abiturientų išleistuvių vakaras“ (Šaknys 2012, p. 81). Autorės atliktas tyrimas patvirtino šias įžvalgas. Pačiu svarbiausiu oficialiosios išleistuvių dalies momentu laikyta atestatų įteikimo ceremonija. Abiturientai abėcėlės tvarka buvo kviečiami ant scenos atsiimti atestato, kurį įteikdavo mokyklos direktorius. Beje, prieš gaunant atestatą, daugelyje mokyklų

reikdavo pamerkti gėlę į ant stalo / scenos stovinčią vazą. Pastebėtina, kad tuo metu pačios populiariausios gėlės – raudoni gvazdikai (VDU ER 2300, interviu Nr. 1, p. 10).

Kai kurie pateikėjai prisiminė, kad atestatų įteikimo ceremonija vyko ne įprastoje vietoje – aktų salėje, o lauke: „Oficiali šventė vyko mokyklos stadiono aikštėje, buvo pastatytas didelis stalas, apipintas ažuolo lapų vainiku“ (VDU ER 2300/20). Paminėtina, kad ažuolo lapų vainikais siekiama sukurti ypatingos pagarbos ir amžinos tvirtybės vaizdą. Romos respublikoje ažuolo lapų vainikas būdavo skiriamas tiems, kurie mūšyje išgelbsti piliečio gyvybę, vainiką romėnai vadindavo „pilietiniu vainiku“ (Ferber 2004, p. 52). Lietuvos kaime taip būdavo pagerbiami varduvininkai, šiandien Lietuvoje ažuolų vainikais taip pat apdovanojami nusipelnę Lietuvai žmonės, svarbias varžybas laimėję sportininkai.

Atestatų įteikimo ceremonijos metu išskirtinai būdavo pagerbiami patys gabiausieji: „<...> jiems pirmiesiems įteikiami atestatai, jie apdovanojami knygomis. Baigus aukso medaliu, užrišama tautinė juosta. Kiekvieną, gavusį atestatą, čia pat sveikina tos klasės vadovė, sega rūtas, apdovanoja“ (Atestatų įteikimas 1965–1970).

Kiekviena šventė turi simbolines dovanas, be jų neapsieinama ir per išleistuves. Kauno „Aušros“ gimnazijos 1973 metų abiturientė Virginija prisiminė, kad išleistuvių metu pirmos klasės mokytoja dovanojo pirmuosius sąsiuvinius (VDU ER 2300/50). Dovanomis galėdavo džiaugtis ne tik abiturientai, bet ir klasių auklėtojos, kurios išleistuvių metu gaudavo auksinių papuošalų (pakabukų, grandinėlių, žiedų), porcelianinių indų komplektų ir panašių, tuo metu vertingų ir sunkiai sovietmečiu galimų įsigyti dovanų (VDU ER 2300/40).

Po atestatų įteikimo ceremonijos aktų salėje vykdavo iš anksto paruoštos meninės programos demonstravimas. Šia programa dažniausiai rūpindavosi jaunesnių klasių mokiniai (tuo metu dešimtokai) arba mokyklos muzikiniai ansambliai. Atlikus tyrimą, paaiškėjo, kad beveik visose mokyklose buvo paruošti muzikiniai numeriai, kuriuos atliko dainų ir šokių kolektyvai. Abiturientams neteko patiems ruošti programų, jie atliko „garbės svečių“ vaidmenį. Tik retais atvejais patys abiturientai buvo atsakingi už programos paruošimą.

Po oficialiosios dalies iškilmingų sveikinimo kalbų, atestatų įteikimo, meninės programos ir kitų mokyklos tradicijų atlikimo būdavo labai laukiama neoficialios dalies. Jos metu abiturientai galėdavo nusivilkti mokyklinės uniformas ir jas pakeisti puošniomis suknelėmis bei kostiumais. Neoficialioji šventės dalis vykdavo taip pat mokykloje, tačiau dažniausiai pasikeisdavo šventimo vieta: oficialioji dalis vykdavo aktų salėje, o neoficialioji šventės dalis – mokyklos valgykloje arba aktų salėje. Aktų salėje vykdavo vaišės, šokiai ir linksmybės iki pat ryto. Ryte laukdavo vienas iš svarbiausių išleistuvių šventės momentų – ėjimas pasitikti tekančios saulės. Tai itin svarbus atskyrimo nuo mokyklos bendruomenės ritualas.

Saulės pasitikimui išskiriamos kelios erdvės:

- 1) ant kalno;
- 2) prie vandens telkinio / ant tilto.

Specialios vietos pasirinkimas atliekant svarbius ritualus nuo seno būdingas daugeliui pasaulio tautų. Anot Gintaro Beresnevičiaus, „Kalno pylimas arba paaukštinimas prilygo tam tikrai kosmogonijai, kad taip būdavo pašventinama tam tikra teritorija, ji įgydavo centrą – dieviškojo kalno archetipą <...>“ (Beresnevičius 2002, p. 34). Tačiau pateikėjų prisiminimuose dažniau minėti ne kalnai, o vandens telkiniai: „Paprastai visos laidos eidavo sutikti prie Dubysos (1,5 km)“ (VDU ER 2300/77), „Mūsų visa klasė ėjo prie Neries pasitikti [saulės]“ (VDU ER 2300, interviu Nr. 5, p. 27). Vanduo nuo seniausių laikų turi tam tikrą kosmogoninę funkciją: „Vanduo – tarsi pagrindų pagrindas, supantis visus laikų pradžioje išskylančius, pasirodančius, išaugančius daiktus“ (Beresnevičius 2004, p. 237). Tačiau vanduo semantiniu požiūriu yra prieštaringas vaizdinys. N. Laurinkienė pastebi, kad jis gali atlikti ir mediatoriaus funkciją, gali būti virsmo erdve (Laurinkienė 1990, p. 43).

Pateikėjų pasakojimuose dažnai minėtas ir tiltas. Juk ne tik vanduo, bet ir tiltas atlieka mediatoriaus vaidmenį (Laurinkienė 1990, p. 92). Tiltas ne tik simboliškai jungia senąjį ir naująjį statusą / gyvenimą, naikina geografines ribas. Pavyzdžiui, Kiduliai ir Jurbarkas skirtingose Nemuno pusėse, kurias sujungia tiltas. Taip simboliškai išleistuvių metu susijungia net skirtingų mokyklų mokiniai, kurie įprastai konkuruoja tarpusavyje įvairiuose konkursuose, olimpiadose, mokslo pasiekimuose ir pan. Sovietmečiu Kidulių mokyklą baigusi pateikėja prisiminė, kad visa klasė saulę sutiko ant Jurbarko tilto. Iš kitos pusės buvo atėję Jurbarko mokyklos mokiniai, su kuriais bendravo (VDU ER 2558, interviu Nr. 13, p. 52).

Neabejotinai svarbią reikšmę vanduo, tiltas ir kalnas turi išleistuvių šventimo papročiuose. Tačiau dar svarbesnis motyvas – tekanti saulė: „Aš prieš tai niekad nebuvau mačiusi, taip anksti niekad neatsikėlusį jaunystėj, aš ir dabar matau tą kylančią saulę“ (VDU ER 2300, interviu Nr. 9, p. 40). Saulė, jos spinduliai ir kitoje mokyklinėje atributikoje simbolizuoja naujo ir šviesaus gyvenimo pradžią, apskritai, mokslo šviesą (žr. mokyklinės simbolikos analizę I darbo dalyje).

Abiturientų pasakojimuose labiausiai akcentuojami solidarumas ir vienybė. Saulės pasitikimo momentu išleistuvių dieną jie konsoliduojasi tarsi vieninga žmonių grupė, kurią jungia bendra praeitis ir prisiminimai. Daugelis iš jų tiki tolimesniu bendravimu ir ryšių palaikymu.

Manoma, kad saulės pasitikimo paprotys atsirado sovietmečiu, kadangi tarpukario periodinėje spaudoje ir muziejų archyvuose nepavyko surasti aprašų, nuotraukų, patvirtinančių, kad tokios tradicijos laikytasi tuo metu. Po Lietuvos nepriklausomybės atkūrimo 1990 metais, šis paprotys išliko. Saulės pateikėjimas kartu su klase buvo stebimas didmiesčiuose, mažesniuose miesteliuose ir kaimuose. Šis paprotys pradėjo nykti XXI a. pr., kuomet ėmė mažėti išleistuvių

svarba, visiškai atsisakoma švęsti neoficialiąją išleistuvių dalį ir svarbiausiu akcentu tampa brandos atestatų įteikimo ceremonija.

XXI a. pradžioje išleistuvių tradicijos mažai pakito. Standartinę išleistuvių šventės struktūrą sudaro kelios dalys¹³:

1. Abiturientų įžengimas į mokyklos aktų salę.

Dalyvaujamojo stebėjimo metu užfiksuota, kad abiturientų įžengimas į šventės vietą pakankamai iškilmingas: groja klasikinė muzika, priekyje eina klasės auklėtoja, o už jos – abiturientai. Lietuvių mokyklose iškilmingos atmosferos kūrimas mokyklinėse šventėse gana įprastas reiškinys.

2. Lietuvos himno ir mokyklos himnų atlikimas.

Tokiu būdu išreiškiama ne tik pagarba tėvynei, bet ir nurodoma priklausomybė vienai ar kitai mokyklos bendruomenei, patiriamas bendruomeniškumo jausmas (mokyklos himnų reikšmė aptarta I darbo dalyje).

3. Sveikinimo žodžiai abiturientams.

Juos sako mokyklos direktorius, klasės auklėtojos, tėvų komiteto atstovai, patys dvyliktokai. Sveikinimo kalbos patetiškos, vartojama daug poetinių metaforų, kurių paskirtis – „naujai pažvelgti į pasaulį, netikėtai šuolio principu sugretinti skirtingus reiškinius šokant „iš vienos idėjų sferos į kitą“ (Koženiauskienė 1999, p. 208). Taip abiturientai sugretinami su išskrendančiais paukščiais ar saugų uostą – mokyklą paliekančiais laivais. Akcentuotina, kad abiturientų švenčių metu ypatinga pagarba demonstruojama ne tik mokytojams, bet ir patiems abiturientams. Tėvai, savo proginėmis kalbomis kreipdamiesi į savo vaikus, akcentuoja jau ne vaikiškumą, o brandą ir pasiruošimą žengti į naują gyvenimo etapą (Эмер 2011, p. 54).

4. Brandos atestatų įteikimas.

Brandos atestatų įteikimas – mokyklos direktoriaus pareiga. Kartais jam padeda klasės auklėtojai, direktoriaus pavaduotojos ir kviestiniai svečiai. Brandos atestatų įteikimo ceremonija visose mokyklose vyksta labai panašiai: mokyklos direktorius /-ė skaito abiturientų pavardes ir šie žengia ant scenos, pasiimdami taip ilgai lauktus atestatus. Visgi ir ši paprasta ceremonija yra praturtinama įvairiomis savitomis mokyklos tradicijomis (pavyzdžiui, dar prieš ceremoniją įnešamas javų pėdas, simbolizuojantis ne tik derliaus, bet ir jauno žmogaus brandą (žr. priedą Nr. 3, nuotrauką Nr. 9).

5. Spektaklio arba baigiamosios dainos atlikimas bei dvyliktokų padėka.

Vaidinamų spektaklių temos taip pat labai įvairios, tačiau mėgstamiausios temos, susijusios su vaikyste, kelionėmis. Kur kas labiau už vaidinimus yra populiari atlikti dainas.

¹³ Aptariama struktūra / scenarijus nėra būdingas visų mokyklų šventėms, bet ji pasirinkta nagrinėti kaip pakankamai dažna.

Daina tampa tarsi atsisveikinimo simboliu, paskutiniu pasirodymu mokyklos scenoje. Visose abiturientų šventėse liūdesys, nostalgija susipina su džiugia ir pakilia nuotaika. Visa tai bandoma perteikti dainomis, todėl dainų repertuaras labai platus ir dainos gerokai skiriasi viena nuo kitos. Labai dažnai jos tampa baigiamuoju oficialiosios dalies akcentu (VDU ER 2285/24, VDU ER 2285/25, VDU ER 2285/7 ir kt.). Visa dvyliktokų laida pakviečiama į sceną padainuoti paskutiniąją dainą, mokytojai taip pat mėgsta prisijungti prie savo auklėtinių ir padeda atlikti baigiamąjį muzikinį pasirodymą. Tai paskutinis mokinių ir mokytojų susivienijimas ir simbolinis atsisveikinimas ne tik su kitais bendruomenės nariais, bet ir mokykline scena.

Po oficialių mokytojų ir mokyklos administracijos sveikinimo kalbų, atestatų įteikimo ceremonijos mokykloje abiturientai išvyksta švęsti į kitą vietą. Visi nekantriai laukia neoficialiosios šventės dalies, kadangi jos metu galima atsipalaiduoti, pabūti su klasės draugais, nevaržomai džiaugtis mokyklos baigimu bei sunkiai gautu atestatu. Atlikus empirinių duomenų analizę paaiškėjo, kad tėvų ir mokytojų dalyvavimas išleistuvėse vertinamas gana prieštaringai: 52% pateikėjų atsakė, jog tėvai ir mokytojai dalyvavo arba bent jau buvo kviečiami, tačiau likusi pateikėjų dalis teigė, jog tai tik abiturientų šventė, todėl tėvų ir mokytojų dalyvavimas buvo nepageidaujamas.

Švęsti neoficialiąją dalį pasirenkamos tam tikros vietos. Pačios populiariausios šventimo vietos šios: restorane, kavinėje, bare – 49%; kaimo turizmo sodyboje – 37%; pokylių salėje – 11%; naktiniame klube – 3%. Pati populiariausia šventimo vieta – restoranas, kavinė, baras. Nekyla abejonių, kad šis būdas pats patogiausias, kadangi šventinės nuotaikos neužgožia organizaciniai rūpesčiai. Maistu, aplinka pasirūpina restorano ar kavinės aptarnaujantis personalas. Restorane būna patiekiami šaltieji užkandžiai, karštas patiekalas bei saldumynai. Daug dėmesio skiriama abiturientų tortui. Dažnai jis būna įspūdingo dydžio, puoštas gėlėmis; šokoladinis glaistu išraižomas laidos numeris, šventės pavadinimas.

Šiek tiek mažiau populiariu švęsti kaimo turizmo sodybose. Užsakomų kaimo turizmo sodybų lygis labai skiriasi: vienose pasirenkamos tik patalpos, kitose – kaimo turizmo sodybų savininkai ir tiekėjai rūpinasi ir maistu. Gali būti, kad kaimo sodybų populiarumą lemia tinkamas metų laikas – vasara. Labai palanku ne tik švęsti, bet ir mėgautis gamta, vandens pramogomis ir pan. Kai kada pasirenkama švęsti ne kaimo turizmo sodyboje, o išnuomotoje pokylių salėje, esančioje miesto centre. Gali būti, kad tokį pasirinkimą nulemia puikus susisiekimas, nedideli nuvykimo ir parvykimo kelionės kaštai. Kai kurios šventimo vietos išsiskiria prabanga ir puošnumu. Kauno „Milikonių“ vidurinės mokyklos 2010 m. laidos abiturientė Jovita papasakojo įdomesnę šventės scenarijų: iš pradžių buvo švenčiama gamtoje, jachta plaukiojama po Kauno marias, o vėliau šventė pratęsta sodyboje (VDU ER 2285/22). Šiuo atveju neoficialioji šventės dalis skirstoma į šventimą keliose erdvėse: jachtoje ir sodyboje.

Išleistuvių metu ne tik linksminamasi, valgoma, bet ir vartojami alkoholiniai gėrimai. Visi pateikėjai atsakė, kad šioje šventėje neišvengė alkoholio. Anot A. Vyšniauskaitės, „<...> apeiginis gėrimas buvo tik žmogui ar bendruomenei itin reikšmingų įvykių simbolinis įprasminimas“ (Vyšniauskaitė 1989, p. 119). Tai tarsi parodymas, kad abiturientas jau nėra priklausomas nuo tėvų, pats atsakingas už savo veiksmus, tačiau šių veiksmų negalima sieti su apeiginiu užgėrimu.

Latvijos mokyklose išleistuvės švenčiamos labai panašiai kaip Lietuvoje – svarbiausiu akcentu tampa iškilmingas atestatų įteikimas, tačiau Žetonų vakaras laikomas svarbesne švente. Nors tirtoje Rygos lietuvių vidurinėje mokykloje išleistuvės nerengiamos. Tą patvirtino dabartinė mokyklos direktorė Jolanta Nagle: „Žetonų vakaras ypatinga šventė, nes dvilyktokai kaip ir išleistuves savo padaro, kadangi jie neturi išleistuvių vasarą. Jie išlaiko egzaminus ir išsiskirsto“ (VDU ER 2551, interviu Nr. 3, p. 19). Mokiniai taip pat teigė, jog Žetonų vakaras daug svarbesnė šventė, o išleistuvės nėra švenčiamos: „Tiesiog ateini, pasiimi diplomą ir išeini“ (VDU ER 2551, interviu Nr. 2, p. 15).

Kaimyninėje Lenkijoje šimtadienis taip pat laikomas svarbesne švente. Vienose mokyklose išleistuvės paminimos iškilmingai: į mokyklos aktų salę įžengiant polonezo žingsniu, vaidinant spektaklius, klausant jausmingų mokytojų kalbų mokyklos aktų salėje, tačiau kitose mokyklose išleistuvės nėra sureikšminamos. Lenkė Aleksandra, mokyklą baigusi 2003 metais prisiminė, kad birželio pabaigoje atestatus įteikė klasės auklėtoja ir visi išsiskirstė (VDU ER 2592, interviu Nr. 3, p. 25). Taigi, kaimyninėse šalyse išleistuvių šventimo tradicijos daugiau priklauso nuo kiekvienos mokyklos pasirinkimo.

Vokietijoje mokyklinės šventės įprasta švęsti be jokių pompastikos elementų. Tą akcentuoja ir Vasario 16-osios gimnazijos mokytojas, atvykęs dėstyti iš Lietuvos: „Čia į viską žiūrima labai santūriai. Paminima, bet stengiamasi neišsišokti. Jie tiesiog kitaip mato tuos šventimus“ (VDU ER 2591, interviu Nr. 3, p. 17). Gimnazijoje, kai mokėsi tik lietuviai – išleistuvės švęstos itin iškilmingai, tačiau nuo 2000 metų, kuomet prisijungė ir vokiečių moksleiviai, šios šventės nublanko. Visgi pastaraisiais metais lietuvių mokytojų pastangomis mėginama atgaivinti išleistuves ir kurti ypatingą atmosferą jų metu. Vasario 16-osios gimnazijos išleistuvių šventės organizatorė ir lietuvių kalbos mokytoja Birutė teigia:

Anksčiau viskas būdavo labai paprastai – tiesiog ateina su tomis pačiomis sportinėmis kelnėmis, net ne džinsais. Nuo 2011 metų yra didelė šventė: koks nors raudonas kilimas, persirengia rūbais, renesanso muzika, iškilmingai įneša diplomus ir būna dar tokių teatrinių elementų – mokiniai įeina gražūs, pasipuošę. Vis kokių atrakcijų, akcentų. Aš labai gerai prisimenu po pirmųjų metų visi ten: „Vaaaaau, kaip čia taip?“ Ir tada vokiečiams auklėtojams derinu, sakau: „Čia taip ir taip reikia daryti“. „Čia per daug patetikos, čia per daug poezijos“.

Viena kita frazė ir jau per daug. Ir tada viskas ten buvo puikiausiai ir toks buvo signalas man geras – tų metų dvyliktokai, nes trylika klasių ir jie sako: „O kitais metais mums irgi taip bus? Čia yra geriausias dalykas. Dabar iškilminga šventė (VDU ER 2591, interviu Nr. 6, p. 26).

Galima teigti, kad pastarasis pavyzdys rodo, jog liminaliniu periodu, rodos, dažnai daug į ką skeptiškai žiūrinčiam jaunimui taip pat svarbu pajauti iškilmingos aplinkos poveikį: atskirai, išgyvenant savo viduje, ir bendrai, kartu su kitais abiturientais, patirti gilesnius vidinius jausmus, paliekančius ilgaamžius prisiminimus. Šventės potyriai padeda žmogui labiau įsisąmoninti jo gyvenimo riboženklį pasikeitimą, įprasmina perėjimą iš vieno svarbaus gyvenimo etapo į kitą. Kartu šventė vėlgi stiprina tiek mokyklos, tiek ir kiekvienos mokyklą paliekančios laidos bendruomeniškumą. Ne be reikalo ir naujos, iškilmingumą didinančios detalės, sugalvotos vienoje mokykloje, šiame aktyvios informacijos sklaidos pasaulyje, yra mielai perimamos ir greitai ištiražuojamos kitų mokyklų.

Apibendrinant galima pasakyti, kad nors tarpukariu ir sovietmečiu svarbiausia abiturientų švente laikytos išleistuvės, tačiau XXI a. pradžioje išaugo šimtadienio populiarumas ir didžiuosiuose Lietuvos miestuose būtent ši šventė dažnai nustelbia išleistas. Abiturientų išleistuvių vis mažėjančią svarbą lemia kelios priežastys: 1) nusivylimas savo abitūros egzaminų rezultatais bei suvokimas, jog nepavyks įstoti į norimą specialybę; 2) išvykimas į užsienio universitetą ruoštis artėjančioms studijoms kitoje šalyje; 3) nuolatinio ar sezoninio darbo susiradimas užsienyje ar Lietuvoje.

Sovietmečiu mokyklą baigusi Nijolė teigia: „Mano laikais išleistuvės buvo šventas reikalas. Nežinau nė vieno savo kartos abituriento, kuris jose nedalyvavo. Skirtingai nei dabar, kai dalyvauja gal penkiasdešimt procentų, gal kiek daugiau abiturientų“ (VDU ER 2592/24).

Dar viena galima priežastis, kodėl išleistuvės vis labiau praranda savo reikšmę – mokyklų tinklo reorganizacija. Mokytoja Skirmutė pastebi: „Mūsų laikais mes turėjom klasiokus, o šiais laikais tų klasiokų gaunasi labai daug. Jeigu tu mokaisi aštuntoj klasėj, išeini į gimnaziją ir vėl nauja klasė. Ta pati klasės vienybė nebūna tokia didelė, kokia buvo mūsų laikais. Aš manau, kad jie po 25 metų nelabai turės apie ką pakalbėt. Jie neišeina į tą vadinamą gyvenimą, išeina į kitą mokyklą ir jiems ta šventė nėra tokia šventiška ir aktuali“ (VDU ER 2558, interviu Nr. 13, p. 54). Šiai minčiai pritaria ir kitos mokyklos mokytoja Nijolė: „Koks kolektyvas gali susiformuoti gimnazijoje per keturis metus, kai į klases suplakami mokiniai iš skirtingų klasių ir skirtingų mokyklų? Mūsų laikais dauguma mokėmės kartu nuo pat pirmos klasės. Vienuolika metų, diena iš dienos, pamoka iš pamokos... Iki šiol mes kaip broliai ir seserys – tai tikra, nesuvidinta!“ (VDU ER 2592/24). Akivaizdu, kad dažna mokyklų kaita, emocinio ryšio neužmezgimas su klasės draugais ir mokytojais taip pat menkina mokyklinių švenčių svarbą jauno žmogaus gyvenime, o kartais nesukuria ir taip trokštamo klasės ar laidos bendruomeniškumo.

Pastebėtina, kad šiame skyriuje aptartų, pateikėjų svarbiausiomis įvardytų mokyklinių švenčių elementai perimti iš kalendorinių ir šeimos švenčių. Visoms minėtoms šventėms būdingi tie patys elementai kaip šeimos ar kalendorinėms šventėms: dovanos, dainos, linkėjimai, neretai ir karnavališkumas. Tradicinių vestuvių ir krikštynų metu svarbiausieji veikėjai buvo apdovanojami ne tik praktiškais, bet ir simbolinėmis dovanomis. Lygiai taip pat šimtadienio, Paskutinio skambučio, išleistuvių metu abiturientai gauna simbolines dovanas (pavyzdžiui, šimtadienio kalendorius, skaičiuojančius laiką iki egzaminų pradžios, skambučio formos ženklelius).

Kitas būdingas elementas – dainos. Tiek šeimos, kalendorinės šventės, tiek mokyklinės šventės neįsivaizduojamos be dainų. Žinoma, jų pobūdis itin skiriasi, tačiau paskirtis išlieka ta pati. Mokyklinėse šventėse dainuojamos dainos atlieka ne tik pramoginę, bet ir psichologinę funkciją. Pavyzdžiui, išleistuvių dainose dominuojantis atsisveikinimo motyvas padeda lengviau suvokti mokyklos bendruomenės palikimo faktą, atlieka emocinės iškvopos vaidmenį. Mokyklinėse, kaip ir šeimos, kalendorinėse dainose, labai dažnai naudojami jau nusistovėję simboliai ir poetiniai įvaizdžiai. Kitas svarbus elementas – kolektyviškumas. Dainas dainuoja visa abiturientų laida / klasė, dažnai prisijungia mokytojai. Taigi, pasirinkta daina atlieka mokyklos bendruomenės vienijimo funkciją. Akcentuotina, kad šių dainų atlikimas būna surepetuotas ir beveik niekada nevyksta ekspromtu. Dainos atlikimas mokyklos scenoje, klausant ne tik mokiniams, mokytojams, bet ir tėvams, įpareigoja mokinius elgtis pagal tam tikras taisykles.

Mokyklinės šventės neįsivaizduojamos ne tik be dainų, bet ir be linkėjimų, kurių gausu šeimos ir kalendorinėse šventėse. Žinoma, linkėjimai labai priklauso nuo šventės pobūdžio ir paskirties. Mokyklinėse šventėse sakomus linkėjimus galima skirstyti į dvi grupes: a) praktiškus ir konkrečius – gerai išlaikyti egzaminus, toliau sėkmingai mokytis pasirinktuose universitetuose, susirasti pelningą darbą ir pan. bei b) patetiškus, gausiai papuoštus poetine metaforų kalba – sudėtingame gyvenimo kelyje kovoti už teisybę, nepasiduoti pasaulio negerovėms, įveikti kalnus ir vandenynus, pildyti savo svajones ir pan. Jausmingus, kupinus patoso linkėjimus abiturientams skiria ne tik mokyklos administracija, mokytojai, bet ir mokinių tėvai.

Ypatingą abiturientų statusą pabrėžia ne tik sakomi linkėjimai, bet ir tam tikri pagarbos elementai, pavyzdžiui, Rugsėjo 1-osios, Paskutinio skambučio šventės metu abiturientai apjuosiami juostomis arba eina pro tautinių juostų tunelį. Tai pagarbos ir svarbų žmogaus statusą žymintis ženklas, kuris buvo demonstruojamas ir tradicinėje kultūroje. Pavyzdžiui, tradiciškai vardines švenčiantis, šiuo metu ir garbingus jubiliejus minintis asmuo, akcentuojant pagarbą ir išskirtinį statusą, yra apjuosiamas juosta.

Kai kurie mokyklinių švenčių elementai perimti iš kalendorinių ir šeimos švenčių. Galima pamatyti, kad tradicinės kaimo / agrarinės, o vėliau ir miesto visuomenės pažymimos, labiausiai bendruomenę suburiančios, šventės paveikė ir daug vėliau atsiradusios, siauresnės mokyklos bendruomenės švenčių specifiką, daug tradicijų ar įvairios atributikos detalių buvo perkelta į naujosios simbolinės bendruomenės renginius ir perėjimo ritualus.

II.2. Svarbiausios kalendorinės šventės, švenčiamos mokykloje

Lietuvių etnologai yra skyrę pakankamai daug dėmesio tradicinių kalendorinių švenčių aprašymams ir jų šiuolaikinių transformacijų analizei. XIX a. – XX a. amžiaus lietuvių žemdirbių kalendoriuje galima suskaičiuoti apie dvi dešimtis reikšmingesnių šventinių dienų. Iš jų išsiskiria Kalėdos, Užgavėnės, Jurginės, Velykos, Sekminės, Joninės, Žolinė ir Vėlinės (Anglickienė et al. 2014, p. 12).

Kalendorinių švenčių metu žmonės vis pakartodavo apeigas, ritualus, kuriais siekė užtikrinti sėkmingą savo bendruomenės egzistenciją. Per skirtingas šventes buvo atliekamos tos pačios apeigos ir ritualai, laikytasi panašių draudimų. „Vienos šventės buvo ir tebėra švenčiamos šeimoje (Kūčios, Kalėdos, Velykos), kitas švęsavo visas kaimas, visa bendruomenė (Užgavėnės, Sekminės, Joninės), arba šventė pradedama švęsti šeimoje, o po jos šventimas persikelia į bendruomenę <...>. Šeimoje būdavo ir tebėra švenčiama ramiau, o kai susirinkdavo visas kaimas ar šiandien susirenka miesto bendruomenė, neapsieinama be pramogų: dainuojama, šokama, žaidžiami įvairūs žaidimai, krečiami pokštai“ (Anglickienė et al. 2014, p. 13).

Mokslininkai pastebi, kad „atgimęs susidomėjimas „tradicinėmis“ šventėmis rodo bendruomenių siekius iš naujo įtvirtinti savo tapatybę, pajutus kultūrinį sukrėtimą, kurį sukėlė staigūs struktūriniai pokyčiai, socialinis mobilumas ir globalizacija, nauja socialinė, ekonominė ir politinė aplinka. Šventės stiprina bendruomenės įvaizdį ir tapatybę, išreiškia „unikalius“ ir „autentiškus“ dalykus, siūlo dalyviams ir žiūrovams atitinkamas sampratas, temas ir simbolius“ (Fjell 2007, p. 130-132, cit. iš Aleknaitė 2014, p. 62). Lietuvos mokslininkai šiuolaikinių kalendorinių švenčių šventimą taip pat sieja su nacionalinės, etninės, kultūrinės tapatybės kūrimu ir raiška. Taip pat kalendorinės šventės visais laikais atlikdavo ne tik relaksacinę, bet ir bendruomeninę funkciją (Šaknys 2003, p. 165).

Šiandienines bendruomeniškai švenčiamas šventes paprastai organizuoja tam tikros institucijos ar organizacijos. L. Anglickienė, tyrinėjusi jaunimo organizacijų veiklą, teigia: „Apžvelgus jaunimo organizacijų (daugiausia skautų ir ateitininkų) veiklą etninės kultūros srityje, galima pastebėti, kad ji ryškiausiai pasireiškia kalendorinių švenčių – Kūčių, Kalėdų, Velykų, Rasų – šventimu. Kaip tik per šias šventes dažnai susieina įvairių organizacijų nariai,

jose dalyvauja ir folkloro ansambliai, o liaudies dainos, žaidimai, šokiai bei papročiai ir sukuria jaukią bendruomenišką atmosferą“ (Anglickienė 2006, p. 200). Ne tik minėtos jaunimo organizacijos, bet ir mokyklų bendruomenės aktyviai švenčia kalendorines šventes, kurios neabejotinai svarbios visai bendruomenei. Atlikus mokyklų internetinių svetainių ir empirinių duomenų analizę paaiškėjo, kad pačiomis svarbiausiomis kalendorinėmis šventėmis laikomos dvi:

1. Kalėdos;
2. Užgavėnės.

Taip pat galima paminėti Velykas, tačiau jas dažniausiai mini tik pradinių klasių mokiniai. Nors kitos jaunimo organizacijos aktyviai švenčia ir Jonines, tačiau ši šventė mokyklose neminama, nes birželio mėnesį jau būna prasidėjusios moksleivių vasaros atostogos. Populiariausios, mokykloje švenčiamos kalendorinės šventės plačiau aptariamose tolimesniuose darbo poskyriuose.

II.2.1. Kalėdų ir Naujųjų metų šventė

Daugelio krikščioniškų tautų tradicinėje kultūroje iš metinių švenčių savo svarba išsiskiria Kalėdos. Lietuvoje ypatinga reikšmė teikiama ir šios šventės išvakarėms – Kūčioms, kurios sudaro neatskiriamą šventinį ciklą. Nors Kalėdos dažniausiai švenčiamos šeimos, giminių rate, tačiau paminimos ir ugdymo institucijose: vaikų darželiuose, mokyklose, neformalaus švietimo įstaigose ir pan.

Kalėdų šventimo mokykloje ištakos siekia tarpukario laikotarpį. Nors pirmąsias eglutes su žaidimais, dovanėlėmis imta rengti rusiškose mokyklose, tačiau kiek vėliau tai įsitvirtino ir lietuvių mokyklose (Kudirka 1993, p. 54). Tarpukario spaudoje užfiksuota, kad mokyklose būdavo rengiama šventė vaikams, kurioje jie vaidindavo spektaklius savo tėvams, dainuodavo dainas, tačiau svarbiausiu šventės akcentu laikytas dovanų dalinimas. Taip pat svarbus akcentas – Kalėdų eglutės puošimas, kurios pradėtos puošti pirmaisiais tarpukario metais.

Situacija pasikeitė sovietmečiu, kuomet buvo uždraustas Kūčių ir Kalėdų šventimas. Nors viešai Kūčių ir Kalėdų švęsti nebuvo galima, bet daugelis šias šventes minėdavo savo namuose, pasislėpę nuo pašalinių akių. Žinoma, kad esant tokiai politinei situacijai, Kalėdos nebuvo švenčiamos ir mokyklose. Per Kalėdas mokiniams reikėdavo eiti į mokyklą, nes mokinių atostogos prasidėdavo tik gruodžio 30 dieną (Gutautas 1991, p. 33). Kaip pastebi D. Senvaitytė, „valdžios taikomos priemonės turėjo nukreipti žmonių dėmesį nuo krikščioniškų (kartu ir su tautiniu tapatumu susijusių) Kalėdų į pasaulietinius Naujuosius metus (Senvaitytė 2013, p. 116).

Didžiausias dėmesys buvo skiriamas Naujų metų pasitikimui. Švietimo įstaigose svarbiausiu akcentu laikytas naujametinis karnavalas. Anot A. Vaicekausko, „Naujų metų karnavalai sėkmingai plito, persikeldami iš mokyklų į ikimokyklinės švietimo įstaigas. Veikiausiai mokyklų vakarai tapo pavyzdžiu ir gamyklų bei įstaigų profesinių sąjungų organizuojamiems naujametiniams renginiams“ (Vaicekuskas 2002, p. 270). Naujametiniai karnavalai sovietmečiu buvo organizuojami tiek miesto, tiek kaimo mokyklose. Apžvelgus Kauno 2-osios vidurinės mokyklos metraštyje pateiktus įrašus, akivaizdu, kad naujametinis karnavalas – tradicinis renginys, kurio laukdavo visi mokiniai:

O jei artėja Naujieji Metai, tai, mokykloje bus papuošta eglutė, Senelis Šaltis pasveikins visus, o be to visų lauks karnavalas. Karnavalas kasmet būna vis originalesnis. Štai į salę žengia atskirų klasių atstovai, bet jų ir pažinti negalima. Asmenys paaiškėja tik tada, kai kiekviena klasė apgina savo kaukes. Galima buvo pamatyti šokančius negrę su indu, davatką su kunigu, klouną su ragana ir t.t. Buvo organizuoti įvairūs masiniai žaidimai ir viktorinos (Karnavalas 1965).

Ne tik miestų, bet ir miestelių ar kaimo mokyklų bendruomenės taip pat galėjo pasigirti įspūdingais karnavalais. Kidulių pagrindinės mokyklos mokytojai prisiminė karnavalus, kurių tradicijas išsaugojo iki šių dienų:

Karnavalai tai būdavo labai įdomūs, labai išradingi klasių vadovai ir mokiniai. Tikrai labai gražūs karnavalai. Kai kurie mokytojai, kur tokios meniškos prigimties, tai padėdavo, paruošdavo taip kaukes mokiniams, kad būdavo į ką pažiūrėt. Ir labai įdomių tų būdavo kaukių. Tai ten dievais Olimpo buvo apsirengę. Paskiau berniukai baletą šoko. Klasės vaikinai balerinos buvo, tai irgi vaizdas labai geras buvo (VDU ER 2558, interviu Nr. 10, p. 41).

Daugelio pateiktųjų prisiminimuose akcentuojama ne tik pramoginė karnavalo dalis, bet ir pats pasiruošimas šventei: sukurtų vaidinimų repeticijos, kaukių gaminimas, kuris sietinas su kiekvienos klasės ar mokinio išradingumo patikrinimu: „Labai ilgai dirbau, gal kokias dvi savaites ir iš kartono pasigaminom robotą. Galva ir iki juosmens – dėžės, akyse žybčiojo lemputės“ (VDU ER 2558, interviu Nr. 3, p. 13). „Kiekvienas karnavalas – tai buvo tikroji mokinių kūryba, nes kiekviena klasė turėjo parengti programą. Ir mokinių fantazijai nebuvo ribų. Tai būdavo pačių mokinių paruoštos programos karnavalui“ (VDU ER 2592/25).

Akivaizdu, kad naujametiniai karnavalai itin svarbus renginys mokyklos bendruomenei, nes jam būdavo atsakingai ruošiamasi, kadangi vykdavo tarpusavio klasių varžytuvės – geriausio pasirodymo ar gražiausios kaukės rinkimai. Originaliausiai pasirodžiusi klasė, o kartais ir atskiri mokiniai būdavo apdovanojami saldinais (VDU ER 2558, interviu Nr. 3, p. 13, VDU ER 2558, interviu Nr. 1, p. 6, VDU ER 2592/263 ir kt.) ar kitomis simbolinėmis dovanomis.

Taip pat svarbus momentas – Senelio Šalčio apsilankymas ir jo dovanų dalybos (VDU ER 2592/268, VDU ER 2592/263). Dažniausiai šios dovanos būdavo saldainiai. Jeigu neapsilankydavo Senelis Šaltis, tai mokiniai tarpusavyje apsieisdavo dovanomis (VDU ER 2592/262, VDU ER 2592/271, VDU ER 2592/274 ir kt.). Dažniausiai būdavo slaptas traukimas (ant lapelių surašomi visų klasėje besimokančių mokinių vardai), po kurio paaiškėja, kuriam klasės draugui ar auklėtojai atiteks iš anksto paruošta dovanėlė. Būta ir daugiau šiai šventei būdingų papročių – gruodžio mėnesį mokyklos foje arba klasėje pakabinama dėžė, į kurią metami sveikinimų atvirukai, kuriuos mokiniai / mokytojai rašo vieni kitiems, o vėliau išsidalija (VDU ER 2592/261).

Nors labiausiai akcentuojama pramoginė karnavalo funkcija, o pagrindiniai šventės dalyviai – įvairių klasių mokiniai ir mokytojai, tačiau rusų mokslininkė I. S. Veselova akcentuoja tėvų vaidmenį preliminarinio etapo metu. Būtent jiems tenka sugalvoti ir realizuoti pasirinktą vaiko personažą. Nemokėjimas siūti, fantazijos ar laiko stoka – negalimas pasiteisinimas. Kartais vaikų kostiumuose atsiskleisdavo ne tik tėvų išmonė, bet ir jų profesija. Pavyzdžiui, daktaras traumatologas darydavo gipsines kiškio ausis, inžinierius kostiumo gamybai pasitelkdavo turimus braižybos popieriaus lapus ir pan. (Веселова 2010, p. 211). Kartais tėvai atlikdavo ne tik pagalbininkų vaidmenį, bet ir patys juose vaidindavo. Buvusi Šiaulių XIV vidurinės mokyklos mokinė Lina akcentavo pasibuvimą kartu su tėvais: „Po karnavalų būdavo šventiniai žiburėliai, kurie vykdavo mokyklos koridoriuose. Su mokytojais ir tėvais vaišindavomės, diskutuodavome, aptardavome praėjusius metus“ (VDU ER 2592/29).

Atkūrus Lietuvos nepriklausomybę, pasikeitus santvarkai, Kalėdos tapo viena svarbiausių kalendorinių švenčių, kuriai skirtos dvi-trys nedarbo dienos. Nuo 1990-ųjų Kalėdos buvo švenčiamos dvi dienas, o 2012 m. Lietuvos Respublikos Seimas nedarbo diena patvirtino ir Kalėdų išvakarės – Kūčias. Kalėdos vėl tapo pačia svarbiausia kalendorine švente, švenčiama ne tik šeimos rate, bet ir mokyklose. Atlikus empirinių duomenų analizę, Kalėdų renginius, organizuojamus mokyklose, būtų galima skirstyti į 3 grupes:

3. Adventines popietes;
4. Šventinius koncertus, talentų šou;
5. Karnavalus.

Pastaruoju metu mokyklose vis labiau akcentuojama advento svarba – pasiruošimas, susitelkimas ir ramus Kristaus gimimo laukimo laikotarpis. Advento popiečių metu susirenkama apie bendro stalo, popietės dalyviai supažindinami su Kūčių stalo tradicijomis, burtais. Taip pat ragaujama 12 Kūčių patiekalų (Advento vakaronė 2010, p. 132). Advento popietės paskirtis ne tik edukacinė, bet ir emocinė, nes išgyvenamas bendrumo jausmas, kuris paprastai patiriamas šeimose: visa klasė susirenka prie bendro stalo, bendrauja, dalinasi maistu. Magišką atmosferą

sukuria ne tik buvimas kartu, bet ir aplinka: „žvakių šviesa, gražių linkėjimų sakymas vieni kitiems“ (VDU ER 2592/58). Advento popietė – tai tarsi Kūčių atitikmuo.

Įdomu tai, kad ši tradicija puoselėjama ne tik Lietuvos, bet ir lituanistinėse mokyklose, kuriose kartu mokosi ir užsieniečiai. Pavyzdžiui, Vasario 16-osios gimnazijoje Vokietijoje pastebima lietuvių ir vokiečių švenčių sintezė. Nors vokiečiai nešvenčia Kūčių, tačiau noriai dalyvauja lietuvių organizuojamose Kūčių vakarienėse, kuriose dalyvauja visa bendruomenė:

Nuo pat įkūrimo yra ta Kalėdų eglutė ir vokiečiai nenori atsisakyti jos. Silkę, prėskučius ir plotkeles turėdavo, bet būdavo nešventinta. Kada būdavo mažai mokinių, tada būdavo susikaupimas, rimtis, viskas. O kai pasidarė tų mokinių labai daug, tai buvo jau žymiai sunkiau. Ir ta nuotaika jau buvo kitokia. Mes norėjom nedaryti, o vokiečiams čia buvo skandalas, jeigu mes nedarytume. Vienais metais nebuvo plotkelių ir buvo skandalas. Jiems čia yra svarbu: dalintis, eiti, sveikinti, glėbesčiuotis, svarbu. Jie čia jaučiasi praturtėję (VDU ER 2591, interviu Nr. 11, p. 51).

Po vakarienės vyksta muzikinė šventės dalis: „Labai gražus koncertas ir gali kiekviena klasė paruošti savo mažą programėlę. Vaikai labai laukia mokytojų programos“ (VDU ER 2591, interviu Nr. 1, p. 6). Pastebėtina, kad Vokietijoje nėra Kūčių minėjimo tradicijos, tačiau vokiečių kilmės mokiniai, besimokantys lietuvių gimnazijoje, sėdasi prie bendro Kūčių stalo. Kalėdaičių ir kūčiukų valgymas būdingas tradicinei Kūčių vakarienei, tačiau po jos organizuojamas koncertas labiau sietinas su Kalėdomis.

Svarbiausiu akcentu tampa ne pačios lietuvių tradicijos, o kitataučių pagarba joms ir visos bendruomenės susivienijimas, kartu išgyvenama emocija. Kaimyninėje Lenkijoje mokyklose taip pat minimos Kalėdos. Dažniausiai gruodžio 22 dieną mokyklose rengiama Kūčių vakarienė. Kiek vėliau mokiniai gieda Kalėdų giesmes arba dainuoja Kalėdų tematikos dainas (VDU ER 2592, interviu Nr. 7, p. 43).

Vilniaus lietuvių namų Socializacijos skyriaus vedėja Ineta taip pat akcentavo Kūčių svarbą jų mokslo įstaigoje:

Nėra kitos šventės, kurios metu taip jaustųsi nepaprasta vienybės dvasia, išskirianti mūsų mokyklą iš visų Lietuvos ugdymo įstaigų. Kiekvienais metais Kūčių vakarienei ruošiasi visi bendrabutyje gyvenantys mokiniai. Vieni padeda virėjoms ruošti šventinius patiekalus, kartu išklaUSDami pasakojimų apie tradicinį Kūčių stalą, kiti gamina šventines dekoracijas ir stengiasi, kad valgykla atrodytų neįprastai, tretI puošia eglę ar dalyvauja šventiniame vaidinime. Prie mūsų Lietuvių namų Kūčių stalo laukiami visi: ir esami, ir jau sparnus išskleidę mokiniai, jų tėvai, mokytojai, auklėtojai (ir tie, kurie dirba šiandien, ir tie, kurie dėjo pirmus mūsų tokios ypatingos mokyklos pamatus) (VDU ER 2592/312).

Šiems mokiniams Kūčios ypatingai svarbios, kadangi daug iš jų gyvena bendrabučiuose, jų šeimos likusios užsienyje, todėl mokyklos bendruomenės narių tarpusavio ryšys dar glaudesnis, išgyvenamas stipresnis bendruomeniškumo jausmas.

Tačiau negalima teigti, kad visose mokyklose vyrauja rimtis ir susikaupimas. Kitas šventimo būdas – prieš moksleivių žiemos atostogas surengiamas šventinis koncertas arba talentų šou. Atsižvelgiant į mokinių amžių, įprastai šventė vyksta keliais etapais: pradinių klasių, 5-8 bei 9-12 klasių (VDU ER 2592/216). Pradinių klasių mokiniai vaidina jų amžių atitinkančius spektaklius, kuriuos parengti padeda mokytojai. Labai dažnai jie atlieka žiūrovų vaidmenį, nes spektaklius jiems parengia vyresnių klasių mokiniai. Tokiu būdu palaikomas ryšys tarp kelių moksleivių grupių, vyresnieji tampa sektinu pavyzdžiu patiems jauniausiems. Vyresniųjų klasių moksleivių pasirodymai pasižymi įvairove. Dažniausiai kiekviena klasė turi paruošti trumpą vaidinimą, spektaklį kalėdine tematika: „Priklausomai nuo fantazijos kai kurie dainuodavo, kiti šokdavo ar suvaidindavo trumpą spektakliuką kalėdine tematika. Vyresnės klasės stengdavosi pasirodyti mandresnės, tai kai kurie būdavo padarę video filmuką, kurio tęsinys būdavo jau salėje (video rodoma kaip kažkuris mokinyss įbėga į mokyklos pastatą, o tada staiga pro salės duris iššoka tas pats mokinyss)“ (VDU ER 2592/41), „Vyksta koncertas, per kurį pasirodo kiekviena klasė. Šventė būna pagal kokią temą (pavyzdžiui, „Šalys“)“, (VDU ER 2592/21).

Kartais šventėje dalyvauja ne tik mokiniai, bet ir jų tėvai: Kauno „Saulės“ gimnazijos mokinė Karolina teigė, jog rengiama bendra tėvų ir vaikų vakaronė (VDU ER 2592/61). Tačiau dažniau tai tampa tik mokytojų ir mokinių švente: „Organizuojamas koks koncertas. Eglutės puošimas, pasisėdėjimas su mokytojais ir mokiniais, dovanų apsikeitimas“ (VDU ER 2592/65), „Dažniausiai kiekviena klasė susiorganizuoja atskirai. Visi klasės mokiniai kartu su auklėtoja susirenka klasėje, atsineša vaišių, keičiasi dovanėlėmis“ (VDU ER 2592/ 44). Itin svarbus momentas – keitimasis dovanomis. A. Vaicekaskas yra pastebėjęs, jog „Pasikeitimas dovanomis yra būdingas kiekvienam svarbesniam ritualui“ (Vaicekaskas 2010, p. 32). Todėl kalėdines dovanas galima laikyti neatsiejama šventinio ritualo dalimi.

Nors naujametiniai karnavalai itin populiarūs būdavo sovietmečiu, tačiau kai kurios mokyklos šią tradiciją išlaikė ir po Lietuvos nepriklausomybės atkūrimo. Kaukės – neatsiejama karnavalo dalis. Sovietmečiu karnavalo metu vykdavo originaliausios kaukės rinkimai, tačiau šiais laikais šios tradicijos vis dažniau atsisakoma, nes kaukės nebegaminamos, o tiesiog nusiperkamos parduotuvėje ir tokie rinkimai praranda savo objektyvumą: „Anais laikais tai, be abejo, būdavo kaukių darymas. Žinau, kad jau tėvai sėdėdavo, kol vaikams padarydavo kaukes ☺. Dabar irgi persirengia, negali sakyt... Jo, bet tada būdavo viskas namų darbu daryta, dabar gali nusipirkti „Maximose“, o tais laikais ją turėjai pagaminti“ (VDU ER 2558, interviu Nr. 22,

p. 86). Vis sunkiau tampa paskatinti mokinius savarankiškai pasigaminti kaukes. Kidulių pagrindinės mokyklos direktorė akcentavo nepasikeitusias tradicijas: „Mūs mokykloje išlikus ta tradicija, kad kaukes kiekviena klasė gamina pati, nekviečiam jokių vakarėlių, dainininkų arba ten teatrų, viską daro patys vaikai, pradedant pradinių. Skelbiam kažkokią temą ir kiekviena klasė tą ruošia. Yra buvę, kad ruošdavo ir kartu su tėvais, ir mokytojai“ (VDU ER 2558, Nr. 5, p. 22).

Karnavalai – ne tik originalumo ir mokinių išmonės patikrinimas, bet ir solidarumo skatinimo pavyzdys: kiekviena klasė turi pasigaminti sau tinkamas kaukes, pasitelkama mokytojų ar tėvų pagalba. Vis dėlto pastebima, kad šiuo metu į šią veiklą žiūrima atsainiau, tėvai turi mažiau laiko ir vis rečiau užsiima kaukių gamyba, o noriai jas perka prekybos centruose arba palieka šią užduotį mokytojams.

Kaip pastebi etnologas A. Vaicekuskas, „Karnavalas yra šis tas daugiau nei masinis persirengimas. Būdamas sąlygiškai nauja kultūros forma, užgimusia specifinėje viduramžių miesto aplinkoje, karnavalas išlaikė labai svarbius archajinių švenčių požymius – masiškumą ir visuotinį linksminimąsi“ (Vaicekuskas 2002, p. 265). Todėl ir mokykloje vykstantys karnavalai pasižymi dalyvaujančių žmonių gausa. Juose dalyvauja beveik visi mokiniai (įprastai pradinių klasių mokiniams rengiama atskira šventė) ir akcentuojamos linksmybės, po kaukių rinkimų vykstantys šokiai, diskoteka.

Šiuo metu mokinių atostogos prasideda Kūčių išvakarėse, todėl labiausiai linkstama organizuoti vakarones, kurių metu akcentuojama ne pramoginė, o edukacinė funkcija – Kūčių ir Kalėdų tradicijų priminimas. Advento popietės tikslas – visos mokyklos bendruomenės narių buvimas kartu. Nors Kūčios ir Kalėdos laikomos šeimos, labiausiai ją konsoliduojančia švente, tačiau šis scenarijus perkeliamas į klasę. Svarbiausiu akcentu tampa bendravimas su klasės draugais ir auklėtoja rengiantis šventėms, vakarienė prie bendro stalo. Kaip yra pastebėjusi R. Paukštytė-Šaknienė, tyrinėjusi vilniečių Kalėdų šventimo ypatumus, „Greičiausiai kasdieniame gyvenime pasigesdami gyvo tarpusavio bendravimo pateikėjai tokius susitikimus yra linkę net romantizuoti ir taip suteikti išskirtinį statusą“ (Paukštytė-Šaknienė 2013, p. 315). Šias mintis patvirtina ir 2016 m. atliktas etnologės Astos Venskienės tyrimas: „Pagrindiniai motyvai, kodėl Kūčios ir Kalėdos yra mėgstamiausios respondentų šventės, yra susiję su socialiniais žmonių santykiais švenčių metu – susitinka šeimos nariai, giminės. Prieššventinį ir šventinį laikotarpiais ne tik pažįstami, tačiau ir nepažįstami žmonės maloniau tarpusavyje bendrauja, stengiasi būti vieni kitiems geresni („gerumo laikas““ (Venskienė 2016, p. 58). Įdomu tai, kad mokiniai, nors ir praleisdami daug laiko su savo klasės draugais ir mokytojais, akcentuoja buvimą kartu ir nuoširdų bendravimą. Taigi, bendruomeniškumas išgyvenamas kaip šeimyniškumas (klasė suvokiama kaip šeima). O šią šventę patrauklia paverčia ne tik patiriamas bendrystės jausmas,

bet ir pramoginio pobūdžio elementai, pavyzdžiui, apsikeitimas dovanomis, tapęs jau neatsiejama Kalėdų dalimi.

II.2.2. Užgavėnės

Užgavėnės – viena linksmiausių ir labiausiai lauktų lietuviško kaimo švenčių. Pagal liaudies mąstyseną – tai slenkstis tarp nucinančios žiemos ir ateinančio pavasario. Pasak A. Vyšniauskaitės, „Užgavėnių papročiuose aiškiai jungiasi ikikrikščioniškos ir krikščioniškos kultūros baltiškieji elementai. Tad ir pačios Užgavėnės yra religijų sinkretizmo išdava“ (Vyšniauskaitė 1993, p. 29). Tradicinės Užgavėnės neįsivaizduotos be persirengėlių vaikštynių (Žemaitijoje), trinkos (blukio) tampymo, apeiginio pasidalijimo maistu, riebaus maisto valgymo, važinėjimo arklių traukiamomis rogėmis.

Jau tarpukariu Užgavėnės buvo įtrauktos į pramoginę miesto kultūrą. Kosmopolitinėje miesto aplinkoje Užgavėnės žymėjo aktyvų kolektyvinių pramogų laikotarpį prieš gavėnią, o persirengimo paprotys sietas su bendraeuropine karnavalų tradicija (Aleknaitė 2011, p. 32). Etnologė L. Petrošienė pastebi, kad „pagrindinė šventimo forma buvo uždaroje patalpoje vykdavę pasilinksminimo renginiai, dažniausiai vadinti „kaukių baliumi“, „vakaru“, „tradiciniais blynais“, Klaipėdos krašte – „šiupiniu“. Juos rengė tarpukaryje visoje Lietuvoje išplitęs organizacijų tinklas ir viešosios maitinimo-pasilinksminimo įstaigos“ (Petrošienė 2013).

Siekiant vienyti bendruomenės narius, ugdyti patriotiškumą, kaukių baliai organizuoti ir kai kuriose mokyklose. Tai liudija tarpukariu spaudoje publikuoti šventės aprašai: „[1931 m.] II 15 d. vidurinėje mokykloje įvyko mokinių suruoštas maskaradas. Į maskaradą suplaukė pilnutėlė salė publikos, kurią stebino 93 kaukės savo vaizdingais ir imponuojančiais tipais. Visos kaukės vien iš mokinių tarpo“. Prizus gavo: „Kupranugaris“, „Meška“, „Marceliukė“, „Vestuvių pora“, „Baisuolis“, „Balerina“ (Kaukių balius 1931, nr. 5, p. 13).

Sovietmečiu Užgavėnės buvo pakeistos Žiemos palydų (žiemos, žiemos sporto, meno ir kt.) švente, suformuota pagal Žemaitijos Užgavėnių scenarijų ir nukelta į gavėnios laikotarpį. Tik 1957 m. nutarta atkreipti dėmesį į senąsias liaudies tradicijas, akcentuojant tradicijų ikikrikščioniškumą (Aleknaitė 2013, p. 116). Sovietmečiu mokyklą baigusį pateikėjų prisiminimuose, mokyklų muziejuose saugomuose metraščiuose šios šventės scenarijų neišlikę. Užgavėnės mokymosi įstaigose vėl pradėtos švęsti nepriklausomos Lietuvos laikotarpiu.

1990 m. atkūrus nepriklausomybę Užgavėnės tapo viena pirmųjų žemdirbių tradicijos švenčių, priimtų šiuolaikinių miesto švenčių (Vaicekauskas 2010, p. 23). Mokyklose taip pat pradėta gaivinti šią šventę. Kidulių pagrindinės mokyklos lietuvių kalbos mokytoja Danutė patvirtino: „Užgavėnės pradėjom švęst, kai tik Sąjūdis atsirado. Su arkliu važinėjom po

miestelį, kartu su kultūros darbuotoja lankė žmones. Nuo tų dienų mes švenčiam Užgavėnės“ (VDU ER 2558, interviu Nr. 3, p. 16).

Pastaruoju metu Užgavėnių tyrimai sulaukia didelio etnologų dėmesio. Jų nuomone, šiandienės Užgavėnės – viena matomiausių, įvairiomis formomis gaivinamų tradicinių kalendorinių švenčių Lietuvoje (Aleknaitė 2012, p. 33). A. Vaicekauskas, pastaraisiais dešimtmečiais turbūt nuosekliausiai tyrinėjęs persirengimo papročio transformacijas Lietuvoje, pastebi, kad instituciškai organizuojamos Užgavėnių šventės dažniausiai vyksta pagal daugiau ar mažiau visai Lietuvai vienodą scenarijų: „Beveik visais atvejais pamatysime individualius personažų vaidinimus, persipinančius su folkloro kolektyvų koncertais, visuotinį vaišinimą/-ąsi įvairiais „Užgavėnių blynais“ ir, be abejo, dabar bet kuriam viešam renginiui tiesiog privalomus prekybininkų bei liaudies amatininkų kioskelius. Šventės šurmulyš paprastai užsibaigia „tradicine“ Kanapinio ir Lašinio dvikova, žiemos vijimu šaukiant „žemaitišką“: „Žeima, žeima, biek iš keima...“ (Vaicekauskas 2010, p. 28). Šventė pabaigiama moteriškais rūbais aprengtos pamėklės (Morės) sudeginiu. Šis scenarijus būdingas ne tik Liaudies buities muziejaus darbuotojų rengiamoms Užgavėnėms, bet ir miesto ar rajono kultūros institucijų rengiamoms šventėms. Taip pat reikia atkreipti dėmesį, jog „dabartiniu metu jau reikia atskirti gyvą tradiciją nuo instituciškai palaikomos. Gyvąją tradiciją pavadintume tuos persirengimo papročio pasireiškimus, kai persirengėlių vaikščiojimas inicijuojamas vietinių gyventojų. Antruoju atveju persirengimo papročio gyvybingumą palaiko išorinis jų atžvilgiu autoritetas“ (Vaicekauskas 2010, p. 27). Šiuo atveju tirama instituciškai palaikoma tradicija, nes pagrindiniais šventės organizatoriais tampa mokyklos administracija ir mokytojai. Nuo jų suvokimo, išmonės ir papročių išmanymo priklauso Užgavėnių šventė mokykloje, formuojantys vaikų suvokimą apie šią šventę.

Išanalizavus mokyklų internetinėse svetainėse pateiktą medžiagą, akivaizdu, kad Užgavėnių šventės scenarijus atitinka A. Vaicekausko nusakytąjį. Labiausiai paplitęs Užgavėnių šventimo scenarijus gana standartinis ir paprastas: mokiniai kepa blynus ir jais vaišina kitus bendruomenės narius (Kauno „Santaros“ gimnazija 2016), mažesnieji vaikai linksminasi, žaidžia, stebi Lašinio ir Kanapinio kovą bei degina Morę. Pastebėta tendencija, jog Lietuvos didmiesčiuose vyresniųjų klasių moksleiviai vis rečiau švenčia Užgavėnės ir tai tampa tik pačių jauniausiųjų pramoga, nors tradicinėje kultūroje tai buvo daugiau suaugusiųjų ir jaunimo šventė. Šis pokytis rodo sumenkusią šios šventės reikšmę:

Mūsų mokyklos bendruomenė taip pat linksmai ir garsiai šventė Užgavėnės: aktų salėje smagiai šoko ir žaidė visiems gerai žinomus Užgavėnių ratelius, stebėjo Lašinio ir Kanapinio kovą, degino Morę, o vėliau klasėse sočiai vaišinosi blynais (Kauno Bernardo Brazdžionio

mokykla 2016). *Pasidaro Morę, susidega laužą. Ragauja blynus, renka skaniausią blyną* (VDU ER 2592/262).

Nors šventėje dalyvauja patys jauniausi – pradinių klasių mokiniai, tačiau prie šventės prisideda ir kiti miestelio bendruomenės nariai – senjorai: „Prie kultūros centro visus pasitiko senolių ansamblio „Sidabrinė gija“ dainos, gardžiai kvepėjo kepama kiaušininė, laukė kalnai blynų, kuriuos iškepė pradinukų mamos. Vaikai ir jų mokytojos šoko, linksminosi, žaidė, stebėjo Lašininio ir Kanapinio kovą, sudegino gražuolę Morę ir žinoma – išvarė žiemą (Šėtos gimnazija 2016).

Svarbiu akcentu tampa ne tik pati šventė, bet ir preliminarinis laikotarpis, bendras mokyklos bendruomenės narių susitelkimas ir pasiruošimas šventei: „Šiandien nuo pat ryto Šilėnų mokyklos mokiniai ir mokytojai kepė blynus, gamino įvairiausias kaukes“ (Šiaulių r. Šilėnų mokykla 2016). „Nors mokyklose įprastai laikomasi drausmės, tačiau Užgavėnių dieną triukšmas, šūksniai – būtinas šventės akcentas“ (Plungės „Saulės“ gimnazija 2016).

Lašininio ir Kanapinio kova, Morės deginimas, blynų valgymas – pagrindiniai šventės elementai, tačiau kai kurios mokyklos išlaikiusios ir kitus Užgavėnių papročius. Žemaitijoje Užgavėnės neįsivaizduotos be persirengėlių šėlsmo, o likusioje Lietuvos dalyje svarbiausiu Užgavėnių akcentu tapdavo bendras kaimo jaunimo pasivažinėjimas arklių traukiamomis rogėmis. Ši tradicija kai kuriose mokyklose gyvuoja iki šiol, tačiau, atsižvelgiant į gamtines sąlygas, jaunimas vėžinasi ne rogėmis, o vežimu:

Išėjusių į lauką jau laukė arkliukas, pakinkytas į vežimą. Visi norintieji galėjo pasivažinėti po kaimą, o stadione prie liepsnojančių laužaviečių jau laukė šeimininkės. Stadionas ir visas kaimas pakvipo blynais. Prie jų greit išsirikiavo eilutė. Prisivalgę blynų, atsigėrę čia pat išvirtos arbatos, visi stojo į ratelius, žaidė žaidimus, šoko, dainavo, stebėjo Lašininio ir Kanapinio dvikovą, kurią, aišku, laimėjo Kanapinis. Kai sudegė Morė (ją padarė mūsų mokyklos mokiniai su bibliotekininke Erika), persirengėliai pasklido po miestelį (...) (Vadžgirio pagrindinė mokykla 2016).

Minėtu atveju nepamiršta dar viena svarbi tradicija – Užgavėnių persirengėlių vaikštynės, kurios buvo itin populiarios Žemaitijoje. Šiuo metu mokiniai vaikštynių metu dėvi ne tik tradicines Užgavėnių kaukes, tačiau gausu improvizacijos, kartais leidžiama dėvėti populiarių animacinių herojų kostiumus. Populiarioji kultūra turi didelę įtaką tradicinių švenčių šventimui ir tai akivaizdžiai matoma mokyklose švenčiamose šventėse. Nors A. Vaicekaskas pastebi, kad persirengusių mažamečių vaikštinėjimas po namus ir prašymas saldumynų ar pinigų – vienintelė gyvosios tradicijos forma, tačiau šiuo atveju, tai nėra gyvoji tradicija, kadangi ji formuojama instituciškai, mokiniai tiesiog elgiasi pagal mokytojų parašytą Užgavėnių šventės scenarijų.

Ž. Šaknys pastebi, jog XX pab. – XXI a. pr. Užgavėnės tapo „lietuviška“, viso pasaulio lietuvius buriančia švente (Šaknys 2016, p. 128). Todėl Užgavėnės švenčiamos ne tik Lietuvos, bet ir užsienio lietuvių mokyklose. Rygos lietuvių vidurinės mokyklos direktorė Jolanta Nagle teigia, kad Užgavėnių šventimas jų mokykloje reikšmingas, pažiūrėti į degančią Morę susirenka ne tik mokyklos mokiniai, bet ir tame mikrorajone gyvenantys latviai (VDU ER 2591, interviu Nr. 2, p. 18). Daugiatautėje Kauno Aleksandro Puškino gimnazijoje švenčiamos rusų Užgavėnės *Maslenica*, kurių metu mokiniai taip pat atsineša blynų, gardėsių, dainuoja dainas, valgo blynus. Gimnazijos šventėse persipina įvairių tautybių papročiai (VDU ER 2592/311).

Nors seniau Užgavėnės išraiškingiau buvo švenčiamos Žemaitijoje, o įvairiuose Lietuvos regionuose jos buvo švenčiamos šiek tiek kitaip, joms buvo būdingos skirtingos tradicijos, tačiau šiandien jau nebegalima kalbėti apie jokių regioniškumą, nes visose mokyklose laikomasi beveik to paties standartinio šventės scenarijaus, kadangi centralizuotas švietimo bei kultūros institucijų veiklos organizavimas nebuvo ir negalėjo būti palankus puoselėjant vietines tradicijos formas. Net ir pats Užgavėnių šventės pavadinimas, skelbiamas stenduose kabinamose afišose ar internetiniuose mokyklų puslapiuose skamba dažnai šabloniškai – „Žiema, žiema, bėk iš kiemo!“.

Mažesnių miestelių mokyklose ši šventė dar išlieka patraukli mokyklos bendruomenei, kadangi tampa viso kolektyvo pasilinksminimu, gausi savo pramogų įvairove bei karnavališkumu, tiek jaunesni, tiek vyresni mokiniai gali pasirinkti norimą personažą ir bent trumpam kaukės pagalba pakeisti savo tapatybę. Tačiau didžiuosiuose Lietuvos miestuose šios šventės reikšmė sumenkusi ir ją švenčia tik jaunesniųjų klasių mokiniai arba mokyklose įsikūrusių folkloro ansamblių dalyviai. Visi kiti mokyklos bendruomenės nariai išlieka tik pasyviais stebėtojais. Tokiu būdu Užgavėnės netampa visą mokyklos bendruomenę vienijančia švente, jos išlieka bent kiek svarbesnės tik aktyviai šventėje dalyvaujantiems.

II.2.3. Velykos

Dar viena labai svarbi kalendorinė šventė – Velykos. Šiai šventei būdinga krikščioniškų ir ikikrikščioniškų papročių sintezė. Velykos – religinė šventė, todėl sovietmečiu ją buvo draudžiama švęsti. Vis dėlto sovietinė sistema nesugebėjo stipriai paveikti šios šventės šventimo ir po Lietuvos nepriklausomybės atkūrimo Velykos vėl tapo viena svarbiausių kalendorinių švenčių, švenčiama šeimos rate.

Etnologės A. Venskienės 2012–2013 m. atliktas tyrimas parodė, kad Velykos – viena iš mėgstamiausių jaunimo švenčių, nusileidžianti tik Kūčioms ir Kalėdoms. Jaunoji karta akcentuoja ne krikščioniškąją šventės esmę, bet gamtos prisikėlimą, šeimos, giminės

susitikimus, žaidžiamus žaidimus, kiaušinių marginimą (Venskienė 2016, p. 55). Disertacijos autorės atliktas tyrimas patvirtino minėtos mokslininkės įžvalgas.

Mokymosi įstaigose per Velykas mokiniams būna pavasario atostogos, todėl ši šventė paminima prieš arba jau po atostogų. Nei vienas mokykloje besimokantis ar ją baigęs pateikėjas šios šventės neišskyrė kaip pačios svarbiausios, jos neminėjo interviu metu, todėl daugiausiai remiamasi mokyklų internetinėse svetainėse pateikiama medžiaga.

Peržiūrėjus 80 mokyklų internetinių svetainių pastebėta, kad labiausiai šią šventę mini pradinį ir 5-6 kl. mokiniai (67%). Kartais paminimos ne Velykos, o Atvelykis, vadinamas vaikų Velykomis. Pavyzdžiui, Radviliškio Vaižganto progimnazijoje per vaikų Velykęs „mokiniai margino margučius įvairiais tradiciniais raštais, piešė tradicinius žalčio, ugnies, saulės, žemės ženklus, su kuriais buvo supažindinti per technologijų ir dailės pamokas. Visi mokinių darbeliai buvo sukabinti ant didžiojo margučio muliažo mokyklos bibliotekoje“ (Radviliškio Vaižganto progimnazija 2016). Panevėžio Alfonso Lipniūno progimnazijos pradinukai po atostogų taip pat paminėjo vaikų Velykęs: vaidino spektaklį „Zuikučių margučiai“, rideno kiaušinius, žaidė žaidimus (Panevėžio Alfonso Lipniūno progimnazijos 2016). Šiek tiek vyresni mokiniai – 5-6 kl. mokiniai ne tik žaidimo forma ridena margučius, bet jau supažindinami su Atvelykio papročiais, žaidžia lietuvių liaudies žaidimus, mina mėsles (Žemaičių Naujamiesčio gimnazija 2016). Pagrindinė užsiėmimų funkcija – edukacinė.

Kadangi nuo seno svarbiausias Velykų simbolis – margutis, tad jam ir būna skiriamas pats didžiausias dėmesys. Labai dažnai prieš Velykas vyksta netradicinė pamoka, kurios metu vaikai supažindinami su Velykų papročiais, šventės religine svarba, simbolika. Kartais edukacinės programos organizuojamos ne pačioje mokykloje, bet vietiniuose muziejuose. Edukacinių programų metu mokiniai susipažįsta ne tik su Velykų tradicijomis, bet senoviniais kiaušinių marginimų būdais, kuriuos demonstruoja muziejaus darbuotojos (Jiezno pradinukai 2016).

Bene kiekvienoje mokykloje organizuojamas gražiausio margučio konkursas. Mokiniai patys gali pasirinkti marginimo techniką, o laimėtoju paskelbiamas originaliausiai margutį papuošęs moksleivis (Vilniaus Viršuliškių mokykla 2016). Šie konkursai ne tik skatina mokinių kūrybiškumą, bet ir siekia priminti tradicinius kiaušinių marginimo būdus, raštus, atsižvelgiant į mokinių amžių.

Kartais šventėje dalyvauja ne tik mokiniai ir mokytojai, į ją yra įtraukiami ir miestelio bendruomenės nariai, kurie gali prisidėti prie šventinių tradicijų kūrimo ir gražių iniciatyvų palaikymo. Pavyzdžiui, Juknaičių pagrindinės mokyklos mokiniai kartu su Juknaičių bendruomene nusprendė papuošti velykiniais kiaušiniaus gyvenvietėje keletą medžių ir visą savaitę mokyklos mokiniai su mokytojais gamino šimtus kiaušinių. Vaikų papuošti medžiai

tapo visos miestelio bendruomenės Velykų simboliu: „Spalvingi medžiai pradžiugino tiek kaimo gyventojus, tiek ir atvykusius svečius – suaugę ir vaikai mielai stabteldavo ir fotografuodavosi prie dideliais ir mažais kiaušiniais papuoštų medelių“ (Juknaičiuose pražydo Velykų medžiai 2015).

Kitokia minėjimo forma pasirenkama katalikiškos pakraipos mokyklose. Kadangi Velykos – svarbiausia krikščioniškojo pasaulio šventė, tad katalikiškose mokyklose akcentuojama religinė šios šventės prasmė: „Didįjį penktadienį, Vilniaus krikščionių gimnazijoje vyko Kristaus prisikėlimo šventės paminėjimas. Mokiniai subtiliai eilėmis, vaizdiniais, vaidinimu ir šokiais vedė žiūrovus per Kristaus kančios ir prisikėlimo kontempliaciją“ (Vilniaus krikščionių gimnazija 2016). Kitoje katalikiškoje gimnazijoje mokiniai su tikybos mokytoja parengė Kryžiaus kelio inscenizaciją (Kauno Jono Pauliaus II gimnazija 2016).

Taigi, Velykas dažniausiai mini tik pradinį klasių mokiniai, kurie tradiciškai supažindinami su šios šventės papročiais ir pačiu svarbiausiu simboliu – margučiu. Kartais ši šventė peržengia mokyklos ribas ir įtraukiami ne tik mokytojai, bet ir kiti kaimo / miestelio bendruomenės nariai. Taip mokykla tampa impulsu burtis ir stiprėti platesnei vietos bendruomenei.

II.2.4. Kitos minimos kalendorinės šventės

Svarbiausias kalendorines šventes, kurioms mokyklos bendruomenės nariai teikia didžiausią dėmesį, aptarėme ankstesniuose skyriuose. Tačiau kai kurias kalendorines šventes pasirinktinai mini tik tam tikros mokyklos. Pasirinkimą švęsti vieną ar kitą šventę lemia mokyklos pakraipa, pavadinimas, geografinė padėtis ar tiesiog mokyklos administracijos iniciatyva.

Iš mokyklose šiek tiek dažniau švenčiamų kalendorinių švenčių galima paminėti Kazimierines (kovo 4 d.) ir Jurgines (balandžio 23 d.). Kovo 4 dieną švenčiama Lietuvos globėjo šv. Kazimiero diena. Šią dieną kai kuriose parapijose vyksta šios dienos atlydai, tačiau ši šventė šiais laikais beveik praradusi savo religinį turinį ir labiausiai garsėja rengiamomis Kaziuko mugėmis.

Šią tradiciją perėmė ir mokyklos, todėl dažniausiai jose būna rengiama Kaziuko mugė, kurioje prekiaujama moksleivių pagaminta produkcija: rankų darbo tautodailės dirbiniais, suvenyrais, nėriniais, papuošalais iš karoliukų ir vilnos, kepiniais (Lavoriškių Stepono Batoro gimnazija 2016). Pastebėtina, kad Kaziuko mugėje dalyvauja tiek vyresnių klasių, tiek pačių jauniausių klasių mokiniai. Palangos pradinės mokyklos mokytojos pasakojo, jog šiuo renginiu siekia ugdyti mokinių darbinius įgūdžius, verslumo pradmenis, supažindinti su Kaziuko mugės istorija bei tradicijomis, lietuvių liaudies amatais, taip pat skatinti vaikų kūrybiškumą, skiepyti

geresnius bendravimo ir bendradarbiavimo įgūdžius (Palangos pradinė mokykla 2016). Taip pat labai svarbu skatinti tėvų ir vaikų ryšį, įtraukti į bendrą veiklą, nes patiems mažiausiems tėvai padeda kepti pyragus, gaminti darbelius. Juos vienija ne tik bendra veikla, bet ir dalyvavimas pačioje šventėje, kadangi mokinių tėvai, seneliai tampa pagrindiniais savo vaikų darbelių pirkėjais.

Nors Kaziuko mugės mokyklose paplitusios kur kas labiau, tačiau Kidulių pagrindinės mokyklos bendruomenė organizuoja Juozinių mugę. Apskritai, kovo 19 d. minima šv. Juozapo diena, liaudiškoje tradicijoje ši diena vadinta Juozinėmis, Juozapinėmis. Šią dieną minėti mokykloje pasiūlė mokyklos direktorė. Vieno susirinkimo metu ji sumanė organizuoti ne Lietuvoje populiarią Kaziuko mugę, o būti išskirtiniais ir surengti Juozuko mugę. Mokyklos sporto salėje vyksta prekyba – mugė. Prekiauti galima tuo, ką mokiniai sugebėjo pasigaminti technologijų, dailės pamokų metu. Pradinių klasių mokiniams dirbinius padeda pagaminti jų tėvai. Trečios klasės mokinė Indrė pasakojo, kad jai tai smagiausia šventė, nes ji prekiaavo apmegztais kiaušiniiais, kuriuos numezgė mama (VDU ER 2558, interviu Nr. 19, p. 72). Tėvai pasirūpina ne tik dirbiniais, bet ir maistu: padeda išvirti cepelinų, iškepti bulvių plokštainių ir kitus patiekalus. Mugėje dalyvauja ne tik mokyklos bendruomenės nariai, tačiau mielai atvyksta tautodailininkai, kurie prekiauja savo darbais: margučiais, Velykų dekoracijomis ir pan. Sulaukiama svečių iš kitų vietovių – atvyksta Smalininkų verslo mokyklos mokiniai, kurie atsiveža savo gaminių: megztų šlepečių, rūbų. Taip pat mokiniai tą dieną organizuoja Juozams šventinę programą, todėl į šventę kviečiami ir pagerbiami visi miestelio Juozai (VDU ER 2558, interviu Nr. 3, p. 15). Taip šios šventės metu ypač jaučiamas ne tik mokyklos bendruomenės, bet ir Kidulių miestelio gyventojų bendradarbiavimas bei solidarumas.

Nors tiek Kazimierinių, tiek minėta Juozinių šventės yra praradusios savo religinį turinį ir labiausiai siejamos su jau minėtomis mugėmis, tačiau mokyklose toks mugių rengimas ne tik skatina vaikų kūrybiškumą, darbštumą, verslumą, formuoja požiūrį į uždirbamų pinigų vertę, ugdo bendravimo su pirkėjais įgūdžius, bet ir telkia bendruomenę: tėvai ir mokytojai padeda pasigaminti dirbinių, miesto / miestelio / gyventojai tampa pirkėjais, atvyksta kitų mokyklų mokiniai. Taigi, mugė peržengia mokyklos ribas ir tampa renginiu ne tik vienos mokyklos bendruomenės nariams.

Iš mokyklose švenčiamų kalendorinių švenčių dar galima paminėti Jurgines, kurios švenčiamos balandžio 23 d. Tradicinėje kultūroje ši šventė susijusi su svarbiais pavasariniais ūkio darbais – gyvulininkystės sezono ir laukų darbų pradžia. Taip pat būdavo kepama apeiginė duona, laukus apeidavo su dažytais kiaušiniiais (Balys 2013, p. 165). Šventės metu svarbus vaidmuo tekdavo piemenims, todėl dabar moksleiviams būtent per piemenavimą ir piemenį suprantamai pristatoma šventės esmė. Mokiniai mokomi liaudies dainų, dažnai patys atlieka

piemenėlių vaidmenį: „Klasėje skambėjo mažųjų piemenėlių balsai ir liaudiškos muzikos garsai. Pasipuošę tautiniais rūbais mokinukai, dainuodami ir grodami, kvietė visus skubėti salėn į Jurginių šventę“ (Vilniaus Antano Vienuolio progimnazija 2016). Tačiau šventės metu ne tik žaidžiami žaidimai ar dainuojamos dainos, bet vaišinamasi: „Šventei įpusėjus buvo kepama tradicinė Jurginių kiaušininė iš daugiau kaip 100 vaikų atsineštų kiaušinių“ (Širvintų r. Gelvonų vidurinė mokykla 2016). Taip bent per bendras suneštines vaišes kiekvienas bendruomenės narys gali tapti šios šventės dalyviu.

Pastebėtina, kad aptartas šventės dažniausiai švenčia patys mažiausieji – tik pradinių klasių mokiniai, nes jose gausu žaidybinių elementų, kurių vengia 5-9 kl. moksleiviai. Tai galima sieti su paauglystės laikotarpiu, kuomet sąmoningai vengiama žaidimų, maištaujama ir siekiama kuo greičiau tapti suaugusiuoju. Juk baigiamųjų klasių moksleivių šventėse (per šimtadienį, Paskutinį skambutį) gausu karnavališkumo, tačiau jis vertinamas labai teigiamai. Bet jis jau yra kitoks, labiau improvizacinio pobūdžio, nėra visiškai „primestas iš viršaus“, be privalomų administracijos ar mokytojų scenarijų ir nurodymų.

Dar viena svarbi kalendorinė šventė – Joninės. Tai vasaros saulėgrąžos šventė, minima birželio 24 dieną. Birželio viduryje Lietuvoje baigiasi pamokos ir užklausinė veikla, tokiu metu mokiniai ir mokytojai atostogauja, tad mokyklos bendruomenė Joninių nepamini.

Kaip išskirtinį atvejį galima paminėti Joninių šventimą Vasario 16-osios gimnazijoje Vokietijoje (tuo metu ten dar vyksta pamokos). Kūno kultūros mokytojas Arūnas pasakojo, jog „Joninių šventė tradiciškai prasideda po mūsų ažuolu, kur šakos jau po visą kiemą. Yra oficialioji dalis, paskui didelis mūsų mokinių koncertas su šokiais, ansambliais, tada tradiciškai čia krepšinio rungtynės tarp buvusių ir esamų mokinių ir paskui vainikus plukdom, paskui žaidimai liaudiški, šokiai, muzika, čia būna dainų iki paryčių“ (VDU ER 2591, interviu Nr. 2, p. 12). Kaip teigia mokyklos mokytojai, „Joninės yra ne visai lietuviška [šventė], bet truputį maišyta. Vokiška dalis – tie valgiai, gėrimai ir visa kita. Lietuviška dalis arba bendrakultūrinė dalis – pasirodymai gimnazijos ir kartais vokiečių choras pasirodo. Paskui yra tokia jau lietuviškesnė dalis – vainikų pynimas, leidimas į tvenkinį. Tada dar yra sporto varžybos mokiniams ir buvusiems mokiniams. Tada yra sėdima, puotaujama ir šokama, ir dainuojama“ (VDU ER/2591, interviu Nr. 11, p. 50). „10 valandą didžiausias džiaugsmas – uždegame didžiulį Joninių laužą. Tokia šventė jau čia labai laukiama, jeigu mes ją sumažintume kažkaip, tai būtų labai liūdnei čia gyvenantiems vaikams“ (VDU ER 2591, interviu Nr. 1, p. 7). Joninių šventės įvairias detales minėjo ir šventės metu vyraujančią bendruomenišką atmosferą bandė apibūdinti ne tik mokytojai, bet ir mokiniai: „Mokyklos kieme išstato įvairias palapines, gamina maistą, kvapai visi, šokiai, tos programos kažkaip ir visi labai šeimyniškai sueinam, būnam, ta pati atmosfera labai patinka. Labiau nei per kitas šventes“ (VDU ER 2591, interviu Nr. 5, p. 22).

Įdomu tai, kad pateikėjai yra susipažinę tiek su lietuvių, tiek su vokiečių Joninių / vidurvasario papročiais, nes aiškiai išskyrė jų skirtumus: ritualinių elementų atkartojimas ir papročių laikymasis priskiriamas lietuvių kultūrai, o vaisės (mėsos kepimas, skanėstų ragavimas) – vokiškai. Net šventės vieta – *po qžuolu*, pasąmoningai moksleiviams siejasi su Lietuva. Tokiu atveju tradicinis Joninių šventimas pakinta, tačiau bet koku atveju mokytojai pasiekia tikslą – mokiniai supažindinami su Joninių tradicijomis, jos patraukliu būdu pateikiamos jaunajai kartai. Taip pat svarbus šios šventės akcentas – visos mokyklos bendruomenės įsitraukimas į šventės organizavimą ir dalyvavimą. Taip neabejotinai konsoliduojama visa mokyklos bendruomenė – buvę ir esami mokiniai, jų tėvai, mokytojai. Vasario 16-osios gimnazijoje ši šventė išsiskiria dar ir tuo, kad joje labai aktyviai dalyvauja ir buvę mokyklos auklėtiniai bei mokytojai, taigi ši šventė solidarizuoja ir kelias mokyklos kartas.

Apibendrinant ir nusakant, kokią reikšmę mokykloje atlieka kalendorinės šventės, galima išskirti kelis svarbius dalykus. Daugelyje mokyklų švenčiamos tik kelios šventės. Visose mokyklose svarbiausia kalendorinė švente laikomos Kalėdos. Šventimo būdai, scenarijai, šventės nuotaika šiek tiek skiriasi ir priklauso nuokiekvienos mokyklos pasirinkimo ir pakraipos. Pastaruoju metu mokyklose dažnai pasirenkamas ramus šventimo būdas, akcentuojama Advento popietės reikšmė, kuri dažnai primena Kūčių vakarienę. Tokiu būdu mokyklos bendruomenės nariai išgyvena emocinį bendrumą, kuris dažniausiai patiriamas šeimos rate Kūčių vakarienės metu. Kai kurios mokyklos pasirenka triukšmingesnį, žaismingesnį Kalėdų šventimo būdą – karnavalus, kurie sovietmečiu buvo tapę pačia svarbiausia naujametinio laikotarpio dalimi.

Tiek šie renginiai, tiek mokyklose švenčiamos Užgavėnės sietinos su karnavališkumu ir galimybė pakeisti savo tapatybę, linksmai pašėlti. Kitos kalendorinės šventės mokyklos bendruomenėms yra mažiau svarbios, jos dažniausiai švenčiamos tik pradinių klasių mokinių. Vyresnieji mokiniai vengia švęsti šventes, kuriose gausu žaidybinių elementų. Tai galima sieti su maištingu paauglystės laikotarpiu. Atsižvelgiant į mokinių amžių, mokyklose atkartojami standartiniai kalendorinių švenčių šventimo scenarijai, įsitvirtinę per keliasdešimt ar keliolika metų, didesnių nukrypimų nuo kultūros institucijų sukurtą „standarto“ daugelyje mokyklų nėra. Kiekviena mokykla pasirenka, kurios šventės jos bendruomenei yra svarbesnės ir kurią jau galima vadinti tradicine jų mokykloje. Siekiant originalumo ir išskirtinumo, kai kuriose mokyklose bandoma sukurti ir įtvirtinti naujas švenčių detales, stengiamasi lietuvių tradiciniame kalendoriuje atrasti kitas, rečiau švenčiamas šventes.

Kai kurių kalendorinių švenčių šventimas (pavyzdžiui, Užgavėnių) iš mokyklos erdvės perkeliamas į platesnę erdvę – kaimą / miestą, į šventes, vykstančias mokykloje, kviečiami aplinkinio mikrorajono ar miestelio žmonės (pavyzdžiui, į Kaziuko ar Juozinių muges), tokiu

būdu šios šventės tampa ne tik mokyklos bendruomenės, bet ir viso miestelio švente. Taip mokykla atlieka ne tik pagrindinio šventės organizatorius, bet ir visos bendruomenės telkėjo vaidmenį.

Ruošimasis šventėms ir šių švenčių šventimas turi ir ryškią edukacinę paskirtį – vaikai ir jaunimas supažindinami su senosiomis lietuvių tradicijomis, stiprinama jų etninė tapatybė. Švietimo poreikį ir poveikį akcentuoja ir I. Čepienė: „Svarbų ugdomąjį vaidmenį atlieka liaudies papročių, šeimos, bendruomeninių švenčių tradicijos bei jų tęstinumas. Darydama poveikį mokiniui, mokykla paveikia ir jo šeimą, neretai praradusią etnines šaknis ir tradicijas, neturinčią liaudies pedagogikos patirties“ (Čepienė 2008, p. 298). Taip mokykla turtina ne tik joje besimokančių mokinių, bet ir jų tėvų etninę ir kultūrinę patirtį. Kalendorinių švenčių rengimas prisideda prie etninės kultūros pažinimo ir sklaidos tikslų visuomenėje įgyvendinimo.

II.3. Mokyklos šventės (gimtadieniai, vardadieniai)

Mokykloje švenčiamos pačios įvairiausios šventės: vienos iš jų svarbesnės tam tikrai moksleivių grupei, kitos – visai bendruomenei, tačiau vertėtų aptarti tas šventes, kurios išimtinai svarbios konkrečiai mokyklai, atsižvelgiant į jos pavadinimą, globėją (tai mokyklos vardo diena) ir įkūrimo datą (mokyklos gimtadienis).

Nors 1980 m. Lietuvos TSR aukštojo ir specialiojo vidurinio mokslo ministerijos parengtoje metodinėje medžiagoje nurodyta, kad kai kurios mokyklos, pavadintos įžymių Komunistų partijos ar garsių valstybės veikėjų vardais mini savo vardadienius (Čepienė 1980, p. 17), tačiau, remiantis pateiktų duomenimis, to užfiksuoti nepavyko. Sovietmečiu dauguma mokyklų turėdavo ne pavadinimus, o buvo žymimos numeriais, todėl vardadieniai jose nebuvo švenčiami arba minimi labai retai. Mokykloms vardai, iš kitų mokyklų jas išskiriantys pavadinimai ar žymių žmonių vardai, masiškai imti suteikinti tik po 1990-ųjų, atkurtos nepriklausomybės laikotarpiu. Gimtadieniai taip pat nebuvo itin populiari, paminimi tik svarbesni mokyklos įkūrimo jubiliejai.

Empirinio tyrimo metu paaiškėjo, kad net 64% pateiktųjų neminėjo savo mokyklų vardadienių. Pasitaikė tokių, kurie žinojo, jog ši šventė buvo minima, tačiau negalėjo pasakyti konkretaus šventės laiko ir scenarijaus, praėjus ilgesniam laikui po mokyklos baigimo, daugelis švenčių detalių pamiršamos.

Akivaizdu, kad mokyklos vardadienio šventė dažniausiai sutampa su tos mokyklos globėjo gimtadieniu: „Švenčiamas tik Vytauto Didžiojo vardo minėjimas, nes jo vardu pavadinta gimnazija Vilniuje“ (VDU ER 2592/152), „Švenčiamas Petro Vileišio gimtadienis. Jubiliejiniai gimtadieniai švenčiami iškilmingai“ (VDU ER 2592/79), „Kauno Jono Basanavičiaus gimnazijoje visą dieną pamokos vyksta apie Basanavičių ir po pietų renginys jo

garbei“ (VDU ER 2592/176), „Vilniaus Užupio gimnazijoje, švęsdavom Užupio gimtadienį. *Aplamai* [švenčiame] Užupio Respublikos gimtadienį balandžio 1 d. Mokykla (ypač prezidentūra – mokinių valdomas organas) labai prisidėdavo prie šventės organizavimo“ (VDU ER 2592/298). Pavyzdžiui, garsaus rusų aktorius vardu Vasilijaus Kačialovo vardu pavadinta mokykla didelį dėmesį skiria teatrui ir jo asmenybės pažinimui: „Mokykloje kiekvienais metais spalio mėn. vyksta tradicinės rusų kultūros dienos, per kurias įvyko renginys, skirtas V. Kačialovo gyvenimui ir kūrybai paminėti. Kultūrinėje programoje „Pažįstamas nepažįstamas Kačialovas“ dalyvavo visų klasių mokiniai. Teatraliniais kostiumais pasipuošę gimnazistai sukūrė ano laikmečio atmosferą“. Stengiamasi supažindinti mokinius su aktorius biografija, rodomi filmai, lankomi V. Kačialovo tėvų kapai (Vilniaus Vasilijaus Kačialovo gimnazija 2016). Kauno Jono Pauliaus II gimnazijos bendruomenė gegužės mėnesį mini savo globėjo gimtadienį, supažindina mokinius su jo gyvenimu ir nuveiktais darbais, organizuoja jaukų visos bendruomenės pabuvimą kartu: „Kauno Jono Pauliaus II gimnazijos kiemelyje džiaugsmingai šventėme Jono Pauliaus II, mokyklos globėjo, gimtadienį. Klausėmės pasveikinimo žodžio, giedojome gimnazijos himną, vaišinomės ledais (Jono Pauliaus II gimnazija 2016). Taip mokyklose atsiranda išskirtinių datų ar švenčių, sietinų su pasirinktu mokyklos pavadinimu ar globėju. Galima teigti, kad tokiu būdu solidarizuojasi konkrečios mokyklos bendruomenės nariai, tampama išskirtiniais.

Taigi, simboliškai paminimas mokyklos globėjo gimtadienis ar su juo susijusios datos: „Jau kaip atsirado šitos mokyklos pavadinimas, kaip mums suteikė, tada pradėjom minėti. Kai suteikė, jau mes visada minim, kada gimęs, kada miręs, ant kapų žvakutę nunešam, mišias užperkam, su žvakele, su gėlių puokšte į kapus einam“ – prisiminė Martyno Sederevičiaus mokyklos mokytojos (VDU ER 2558, interviu Nr. 22, p. 86).

Nors ne visos mokyklos pamini savo įkūrimo metines, tačiau ypatinga svarba suteikiama jubiliejiniams metams. Kartais šiai progai paminėti paskiriamas visas ciklas renginių: spausdinamas specialus mokyklos laikraštis, rengiamos nuotraukų parodos, piešinių konkursai, o renginių ciklas užbaigiamas didele švente. Tuomet parengiama šventinė programa. Šventėje dalyvauja ne tik esami, bet ir buvę mokyklos mokiniai ir mokytojai. Šventė pradedama dalyvavimu šventose mišiose, po jų persikeliama į mokyklos patalpas, kuriose susiburia visa bendruomenė. Visi pakviečiami apžiūrėti pasikeitusias mokyklos erdves, užsukti į savo klase, paskaityti senus metraščius, peržiūrėti nuotraukas, pabendrauti mažesnėse grupėse – savo klasėse. Mokyklos aktų salėje ar miesto kultūros institucijų didesnėse salėse šventės dalyviams (buvusiems ir esamiems mokyklos mokiniams, mokytojams ir darbuotojams) demonstruojama moksleivių paruošta programa: deklamuojami eilėraščiai, dainuojamos dainos, savo prisiminimais dalinasi mokyklos administracija, mokytojai, buvę mokiniai (VDU ER 2592/24).

Labai dažnai mokyklų jubiliejuose dalyvauja įžymūs svečiai – mokyklos bendruomenės nariai, kurie mokėsi ar baigė tą mokyklą. Pavyzdžiui, 2015 m. Kauno „Aušros“ gimnazija šventė savo įkūrimo šimtmetį. Gimnazija gali pasigirti ne tik turtinga istorija, bet ir ypač garsių absolventų gausa:

Savo prisiminimais iš gimnazistinių laikų pasidalijo pirmasis atkurtos Nepriklausomos Lietuvos vadovas profesorius Vytautas Landsbergis, prezidentas Valdas Adamkus ir kiti. Sveikinimo žodį tarė Kauno meras Visvaldas Matijošaitis. Meninę programą atliko gimnazijos mokiniai. Malonų siurprizą padarė profesorius Vytautas Landsbergis, paskambinęs keletą M. K. Čiurlionio fortepijoninių etiudų. Tolimesnis prisiminimų bei pabendravimo vakaras vyko pačioje gimnazijoje (Tamakauskas 2015).

Mokyklų jubiliejų minėjimai tampa puikia proga susitikti ir pabendrauti su klasės draugais. Pavyzdžiui, Kauno „Aušros“ mergaičių gimnazistės susitiko mokykloje net po 50-ies metų: „1981 m. birželio 22 d. lėtai kopia tais pačiais, dabar jau pavadintos 2-os vidurinės mokyklos laiptais, palinkusios, subaltintom galvom 4-tos laidos abiturientės. Jų tarpe ir klasės auklėtoja. Budinti mokyklos mokytoja palydi visus į tą pačią klasę, iš kur išėjo visos prieš 50 metų“ (Susitikimas po 50 metų 1981). Šią gražią tradiciją turi Pakruojo „Atžalyno“ vidurinės mokyklos absolventai, kurie savo klasės susitikimus mokyklose taip pat organizuoja net po 50 metų.

Norint sutraukti kuo gausesnę mokyklos bendruomenės dalį, informacija apie mokyklos jubiliejus ar net kai kuriuos atskirų laidų susitikimus, kvietimai juose dalyvauti išspausdinami nacionaliniame dienraštyje (VDU ER 2612/72) ir rajonų laikraščiuose. Buvusi Kvėdarnos Kazimiero Jauniaus gimnazijos mokinė Ernesta prisiminė, kad dažniausiai išskirtinai sukviečiami buvę mokiniai iš pirmų laidų, bet visada kviečiami dalyvauti ir visi norintys (VDU ER 2592/290).

2015 m. dalyvaujamojo stebėjimo metu užfiksuotas Kauno miesto Gedimino sporto ir sveikatinimo vidurinės mokyklos 90-ųjų metų jubiliejus ir susitikimas. Prieš 10 metų šią mokyklą baigusi Inga pasakojo, kad „buvo kviečiami visi absolventai, susirinko net labai garbaus amžiaus žmonių, kadaise baigusią mokyklą. Kadangi mokyklos salė nedidelė, šventė vyko iš pradžių Lietuvos sporto universiteto salėje, kur pasirodymą surengė dabartiniai mokyklos mokiniai, prisiminimais dalinosi mokytojai, vienas mokyklos absolventas, kuris šiuo metu jau yra pensininkas, atliko dainą. Mokinių pasirodymai buvo skirtingi, jie šoko, dainavo ir vaidino. Renginį vedė viena iš ilgamečių mokyklos mokytojų bei mokinių. Mokyklos šventėje dalyvavo savivaldybės atstovai, buvę ir esami mokiniai, jų tėvai. Mokyklą seniai baigę žmonės turėjo puikią progą susitikti su buvusiais bendramoksliais ir jų buvusiais mokytojais. Vėliau veiksmas persikėlė į mokyklą, buvo atviros visos klasės, buvę mokiniai galėjo apžiūrėti savo

klases, pabendrauti, pavalgyti valgykloje, taip pat palikti savo dabartinius kontaktus. Koridoriuose buvo iškabintos įvairių laidų nuotraukos, atspindinčios kiekvienos kartos kasdienės ir šventinės akimirkas, mokiniai galėjo aplankyti mokyklos muziejų, pavartyti senuosius albumus (VDU ER 2592/311). Neoficialioji šventės dalis kartais baigiama šokiais / visų laidų bendra diskoteka mokyklos aktų salėje (Kidulių vidurinė mokykla 45; VDU ER 2592/24, VDU ER 2592/290 ir kt.).

Mokinių susitikimai rengiami ne tik Lietuvos, bet ir užsienio lietuvių mokyklose. Pavyzdžiui, Vasario 16-osios gimnazijoje 2015 m. birželio mėn. buvo minimas 65-erių metų gimnazijos įkūrimo jubiliejus. Anot pateikėjų, susitikimai rengiami retai, tačiau jubiliejų proga susirenka daug esamų ir buvusių mokinių. Prisiminimais dalinosi anglų kalbos mokytoja Marija, mokykloje dirbanti jau 40 metų: „Vasarą kaip tik buvo čia Joninės ir buvo buvusių mokinių suvažiavimas. Gimnazijos 65 metų jubiliejus. Buvo gal koks šimtas daugiau atvažiavusių. Net iš Kanados, iš Amerikos, iš Pietų Amerikos. Mes bandėm sušaukti, kur prieš 10 metų baigė, kur prieš 20 metų baigė. Nemažai jų susirinko“ (VDU ER 2591, interviu Nr. 7, p. 33).

Pagrindiniai Vasario 16-osios mokyklos susitikimų iniciatoriai – gimnazijos mokytojai. Susitikimų svarbą pabrėžė ne tik buvusios mokytojos, bet ir gimnazistai, kurie dalyvavo šventėje: „Visą laiką susirenka labai daug lietuvių iš kitų miestų arba seni dvyliktokai, labai *faina* su jais susitikti ir pabendrauti. Čia būna labai daug senų dvyliktokų, kurie prieš 7-6 metus baigė. Ten močiutės atvažiuoja, kurios šitoj mokykloj mokėsi“ (VDU ER 2591, interviu Nr. 9, p. 39).

Taigi, mokyklos bendruomenė per mokyklos šventes gerokai išsiplečia – susitikimai suvienija ne tik mokytojus, esamus mokinius, bet ir buvusius mokinius, kurie nebeprisitaikė dabatinei mokyklos bendruomenei, tačiau jaučia stiprų emocinį ryšį ir save tapatina su konkrečia mokykla: „Gimtadienis [svarbus ir prasmingas], nes apvienija, suburia visus, su mokykla susijusius žmones. Prisiminimai, bendrumo jausmas, grįžimas į jaunas dienas. Prisimenu, vienos jubiliejinės diskotekos metu garbaus amžiaus abiturientė ratelyje užkliuvo, nugriuvo, prišokęs šviežutėlis abiturientas ją pakėlė – ir toliau sukosi kartu, lyg niekur nieko!“ (VDU ER 2592/24, Nijolė, g. 1959 m.), „Buvę / esami mokiniai susitinka klasėse su bendraklasiais ir mokytojais“ (VDU ER 2592/284, Eglė, g. 1990 m.).

Mokyklos savo įkūrimo jubiliejus pamini iškilmingai. Ši proga tampa esamų ir buvusių mokyklos laidų susitikimų – prisiminimų vakaru. Taip konkrečiai mokyklos bendruomenė praplečia savo ribas, nes jau seniai jai nebeprisitaikantis asmenys vis dar surišti simboliniais saitais. Tačiau reikia atkreipti dėmesį, kad klasės draugų susitikimai vyksta kur kas dažniau ir būna inicijuojami ne mokyklos administracijos, o pačių buvusių mokinių. Baigus mokyklą,

dažniausiai ryšiai nutrūksta, tačiau mokyklos bendruomenė susiaurėja iki klasės, kurios narius mokymosi metu siejo patys glaudžiausi ryšiai.

Mokyklos vardadienių minėjimą galima laikyti nauja tradicija, atsiradusia po Lietuvos nepriklausomybės atkūrimo. Žinoma, kad tai siejama su naujų pavadinimų suteikimu Lietuvos mokykloms. XX a. pab. – XXI a. pradžioje Lietuvos mokykloms ne tik buvo suteikiami nauji pavadinimai (arba atkurti tie, kurie buvo tarpukariu, pavyzdžiui, „Saulės“, „Aušros“ gimnazijų atvejais), bet ir imta paminėti išskirtines datas, svarbias mokyklos globėjui, kurio vardu pavadinta mokykla.

III. ETNINIO IR PILIETINIO TAPATUMO PUOSELĖJIMAS

Pagrindinė mokyklos užduotis – ne tik siekti, jog mokinys įgytų bendrąsias kompetencijas, bet ir visapusiškai ugdyti jauną žmogų, formuoti jo pasaulėžiūrą. Viena iš pagrindinių vertybių, kurią būtina ugdyti mokyklose – tai pagarba savo valstybei, jos istoriniam ir tautiniam paveldui. Kiekvienas žmogus turi suvokti giminės ir valstybės reikšmę savo gyvenime, todėl labai svarbu nuo mažens ugdyti ne tik pilietiškumą, bet ir tautinę savimonę, patriotiškumą. Šios savybės taip pat labai svarbios buriant ir vienijant jau didesnę bendruomenę – pilietinę visuomenę.

I. Čepienė akcentuoja, kad „patriotizmas – tėvynės meilė – prasideda nuo asmens tapatumo suvokimo. Vaiko patriotiniai jausmai pradeda formotis gimtoje sociokultūrinėje ir gamtinėje aplinkoje, kai jis ima suvokti savąją tapatybę, ją sieti su šeima, su vietos bendruomene. Žmogus pamažu per gimtąją kalbą, savos tautos istorinę patirtį, etninės kultūros bei tradicijų savitumą kitų tautų kultūrų kontekste plečia savąją tapatumo patirtį, identifikuodamasis su tautine bendruomene, tėvyne. Taip asmens ugdymo(si) procese susidaro prielaidos formotis jo tautinei savimonei, kuri palaiko, tvirtina jo tautinę tapatybę“ (Čepienė 2001, p. 3). Taigi, tautinės tapatybės formavimas – svarbi asmens ugdymo dalis, todėl labai svarbu šį procesą pradėti kuo anksčiau. Aišku, kad pirmieji ugdymo etapai – tėvai, tačiau ne mažiau svarbus ir auklėjimas mokykloje, didelėje jaunų žmonių bendruomenėje, visiems kartu mokantis sugyventi kolektyve, ugdant toleranciją kitam, turinčiam kitokią etninę, religinę, kalbinę, kultūrinę tapatybę.

III.1. Valstybinių švenčių minėjimas Lietuvos mokyklose

Atkūrus Lietuvos nepriklausomybę, akivaizdu, kad reikėjo keisti ir švietimo koncepciją, ypač didelį dėmesį skiriant tautiniam jaunimo ugdymui, kuriam vietos nebuvo sovietmečiu, todėl nuo 1990 m. pradėti reikšmingi pokyčiai švietimo srityje. Nuo 1990 m. švietimo programų gairės grindžiamos tautinės mokyklos idėja, paremta tarpukario Lietuvos idealais, vėliau buvo sukurtos ir nuolat atnaujinamos įvairios koncepcijos, programos, įstatymai, kuriuose daug dėmesio buvo skiriama ne tik paties ugdymo proceso užtikrinimui, bet ir pilietiškumo bei patriotiškumo puoselėjimui. Šias savybes itin svarbu ugdyti mokykloje, kad jaunoji karta taptų atsakingos ir pilietiškos visuomenės, valstybės, bendruomenės dalimi. Žinoma, pilietiškumo ir patriotiškumo ugdymo procesai vyko palaipsniui, buvo ir yra apibrėžiami daugybės švietimo gairių ir įstatymų. Vienas iš pirmųjų ir svarbiausių dokumentų, atkūrus Lietuvos nepriklausomybę – Lietuvos švietimo koncepcija (1992), kurią parengė Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministerija. Šiame dokumente buvo išplėtos tautinės mokyklos koncepcijos idėjos (Lietuvos švietimo koncepcija 1992). Joje esminiais švietimo principais buvo

pasirinkti: humaniškumas, demokratiškumas, atsinaujinimas ir nacionalumas. „Teoriniu švietimo kūrimo pagrindu laikytos humanistinio ugdymo paradigma ir holistinio ugdymo samprata. Kuriama Lietuvos švietimo sistema turėjo būti grindžiama Europos kultūros vertybėmis – asmens verte, prigimtine žmonių lygybe, sąžinės laisve, tolerancija, demokratiniais visuomenės santykiais“ (Švietimo reformos dokumentų rengimas 2016). Bene svarbiausiu ugdymo tikslu įvardytas tautinės ir pilietinės savimonės ugdymas.

Reikia pabrėžti, kad tautinis ir pilietinis ugdymas nėra vienas ir tas pats. Tauta – istoriškai susiformavusi žmonių bendrija, turinti bendrą kilmę, istoriją, papročius. Tautinio ugdymo pagrindas – tautinės savimonės ugdymas. Pilietiškumas apibūdinamas kaip asmens savo teisių, atsakomybės ir pareigų demokratinei valstybei suvokimas, veikla visuomenės labui, bendrapiliečių teisių ir laisvių, demokratijos gynimas, gerovės Lietuvai siekimas, o tautiškumas – asmens savo tautos istorijos, kultūros savitumo suvokimas, tautos tapatumo puoselėjimas, įsipareigojimas Lietuvos tautai ir valstybei, lietuviškosios kultūrinės ir politinės tapatybės išlaikymas ir kūrimas“ (LR Ilgalaikė pilietinio ir tautinio ugdymo programa 2006 (Žin. Nr. 102-3939)).

Akivaizdu, kad pilietiškumas ir tautiškumas yra susijusios sąvokos, tačiau tarp jų yra skirtumas: „Asmuo, turėdamas atitinkamos valstybės pilietybę, tačiau būdamas kitos tautybės, priimdamas jos teisinę aplinką ir pareigas, nebūtinai privalo mokėti tos valstybės tautinius šokius, giedoti himną ar dėvėti tautinį kostiumą. Tai labiau žmogaus teisė nei pareiga“ (Pilietiškumas ir pilietinė visuomenė 2012).

Mokslininkai pastebi, kad tai priklauso nuo politinės kultūros pobūdžio ideologijos ir istorinės situacijos laiko bei erdvės kontekste (Jasinauskas ir Zaleskienė 2012, p. 67). Teigiama, kad „Lietuvos bendrojo ugdymo mokykla, padėdama mokiniams pasirengti gyvenimui ir būti aktyviais pilietinės bendruomenės nariais, siekia sudaryti sąlygas išugdyti kiekvienam asmeniui būtinas vertybines orientacijas, leidžiančias tapti patriotiškai nusiteikusi žmogumi, perteikti jam tautinės ir etninės kultūros pagrindus, laiduoti sąlygas brandžiai tautinei savimonei, garantuoti tautos, krašto kultūros tęstinumą, įgyti demokratijos tradicijas įkūnijančius pilietinės ir politinės kultūros pagrindus, išplėtoti gebėjimus ir patirtį, būtinus asmeniui, kaip kompetentingam Lietuvos Respublikos piliečiui, Europos ir pasaulio bendrijos, daugiakultūrės visuomenės nariui“ (Švietimo problemos analizė 2013). Šioje darbo dalyje didžiausias dėmesys skirtas patriotiškumo, o ne pilietiškumo ugdymo analizei.

Taigi, darbe laikomasi nuostatos, kad patriotiškumas – vienas iš pilietiškumo požymių ir apibrėžiamas kaip didelės meilės ir pagarbos savo šaliai, jos tradicijoms bei istorijai jautimas (Pilietiškumas ir pilietinė visuomenė 2012). Remiantis naujausiu dokumentu – įsakymu dėl pilietinio ir tautinio ugdymo 2016–2020 metų tarpinstitucinio veiksmų plano patvirtinimo (LR

pilietinio ir tautinio ugdymo 2016–2020 metų tarpinstitucinio veiksmų plano įstatymas 2016 (TAR Nr. 6317)) ir Valstybinė švietimo 2013–2022 metų strategija (Valstybinė švietimo 2013–2022 metų strategija 2013), daroma išvada, jog tautinis ugdymas itin aktuali tema bendrojo lavinimo mokyklose, kuriai numatyta skirti ypatingą dėmesį, nes globalizacijos amžiuje svarbu iš naujo persvarstyti savo tautinį tapatumą. Ugdant ir stiprinant tautinį tapatumą, kartu yra buriama ir mokyklos bendruomenė.

Paradoksalu, bet vis dažniau pastebima, kad mokyklose mažiau dėmesio skiriama moksleivių tautinės savimonės formavimui, tradicinei tautos kultūrai ir jos vertybinėms nuostatoms. Konstatuojama, kad jaunoji karta vis garsiau deklaruoja abejingumą ir atsisirbojimą nuo puoselėjamų tautinių vertybių, visuomeninio gyvenimo. Lietuvos edukologų R. Grigo (2002, 2007), V. Aramavičiūtės (2005), E. Martišauskienės (2008), M. Barkauskaitės (2009) atliktų tyrimų rezultatai leidžia teigti, kad „švietimo sistema nesudaro palankių sąlygų jaunimo tautinių ir pilietinių vertybių interiorizavimui, dorovinių nuostatų ugdymuisi bei adekvataus elgesio motyvavimui. Nors švietimo dokumentų analizė rodo, kad tautinėms ir pilietinėms vertybėms ugdyti formaliai skiriama dėmesio“ (Jasinauskas ir Zaleskienė 2012, p. 66). Edukologų įžvalgoms pritaria ir kalbininkas V. Sirtautas: „Deja, tautinės mokyklos idėja Lietuvoje, sužibusi dainuojančios revoliucijos laikais, prigeso, prasidėjus vertybių perturbacijai. Vadinamojoje postmodernistinėje visuomenėje dažnai atsiduriama vertybiniame vakuume, kai remtis tradicija tarsi nemodernu, o kuo daugiau remtis, dar neatrasta“ (Sirtautas 2005, p. 165). Etnologas Petras Kalnius taip pat pateikia pesimistiškas įžvalgas šiuo klausimu: „Be to, kaip tenka girdėti, kad ir dabar tautiškumas yra lyg kokia rakštis, žodis, atrodo, įrašytas daugiau tik visuomenei nuraminti, kad stengiamasi, jog būtent tautinio ugdymo šioje programoje būtų kuo mažiau tuo tarpu modernios mokyklos, „neužterštos“ tautiniu patriotizmu, propagotojai savo kaltės čia nepripažįsta. Susidariusios padėties kaltininkus galima surikiuoti taip: žiniasklaida, šeima, mokykla, valstybė. Pirmoji išsireikalavo ne tik aukščiausius pasitikėjimo reitingus, bet ir privilegiją kuriančiuosius daužyti, už nieką neatsakydama. Todėl objektyvumo dėlei turėtume pripažinti, kad mokykla yra ne tiek antipatriotiško nusiteikimo kaltininkė, kiek įkaitė“ (Kalnius 2008). Nepaisant to, kad mokyklų programose ir švietimo gairėse patriotiškumo ugdymas nuolat akcentuojamas ir iškeliamas kaip vienas svarbiausių tikslų – tai tik teorinės gairės, kurios po to nebūna įgyvendinamos praktikoje.

Teorinių gairių gausa neatskleidžia tikrosios situacijos mokyklose, todėl labai svarbu išsiaiškinti pačių mokyklos bendruomenės narių požiūrį. Disertacijos autorė atliko empirinį tyrimą, kuriuo siekė ištirti patriotiškumo ugdymo būdus mokyklos bendruomenėje ir kaip valstybinių švenčių metu konsoliduojamas mokyklos kolektyvas. Autorė 2013–2015 m. lankėsi Lietuvos ir užsienio mokyklose, bendravo su mokytojais ir mokiniais, kurie pasakojo apie

svarbiausias valstybines šventes, patriotiškumo svarbą ir išraiškas jų gyvenime. Atliktas tyrimas parodė, kad patriotiškumas mokyklose gali būti ugdomas pačiais įvairiausiais būdais. Nors patriotiškumo ugdymas – tai nėra kažkokio konkretaus dalyko mokymas, tačiau būtų galima išskirti ir konkretesnes veiklas, kurių metu mokykloje yra ugdomas patriotiškumo ir pilietinės visuomenės solidarumo jausmas:

- Valstybinių simbolių (vėliavos, herbo, himno) demonstravimas ir jų reikšmės aiškinimas;
- Lietuvių kalbos puoselėjimas;
- Supažindinimas su Lietuvos istorija;
- Etninės kultūros pažinimas;
- Valstybei svarbių švenčių minėjimas.

Šį skirstymą galima laikyti sąlyginiu, skirtingos mokyklos sugalvoja ir kitokių patriotiškumo ugdymo būdų, pavyzdžiui, įvairių specialių renginių, festivalių, parodų ir kt. Šiame darbe daugiausiai dėmesio skirsime valstybinių švenčių, minimų mokyklose, analizei.

Valstybinių švenčių minėjimai. Atliekant tyrimus nustatyta, kad daugiausiai dėmesio mokyklose skiriama valstybinių švenčių – Lietuvos nepriklausomybės paskelbimo (Vasario 16-osios) ir Lietuvos valstybės nepriklausomybės atkūrimo (Kovo 11-osios) minėjimams. Liepos 6 d. – Lietuvos karaliaus Mindaugo karūnavimo diena taip pat labai reikšminga valstybinė šventė, tačiau ji minima mokinių vasaros atostogų metu ir mokyklose nėra švenčiama.

Dar 2004 m. edukologas Vytautas V. Sirtautas atliko Klaipėdos universiteto antro kurso studentų tautinio išsiauklėjimo tyrimo analizę, kuri atskleidė, kad patriotinės šventės visiškai praradusios savo populiarumą tarp jaunimo. Respondentams buvo pasiūlyta išvardyti tris labiausiai patinkančias šventes, tačiau patriotinės šventės tarp jų beveik neminimos, išskyrus Vasario 16-ąją, kuri patinka tik 3 proc. pateikėjų. Tyrėjas daro išvadą, kad „Lietuvos mokyklose nepavyksta įskiepyti meilės Tėvynei vertybės – ji pirmųjų kursų studentams išlieka paskutinėje vietoje ir tėra svarbi tik kas penkioliktam. Remiantis darbo praktika galima teigti, kad šią vertybę derėtų pradėti diegti kuo anksčiau, dar iki mokyklos“ (Sirtautas 2005, p. 174). V. V. Sirtauto tyrimas atskleidė, kad meilė savo tėvynei jau nebelaikoma vertybe. Anketoje respondentams (I kurso studentams) pasiūlyta pasirinkti tris jiems svarbiausias vertybes iš išvardijamų aštuonių ir *meilė tėvynei* atsidūrė paskutinėje vietoje. Autorius teigia, kad „vien iš šio rezultato galima daryti išvadą, kad dabarties Lietuvos mokykla nepakankamai tautiškai auklėja jaunąją kartą: 1) mokytojai nebeturi galimybės išauklėti tiesiog savo pavyzdžiu – nes jie nebėra prestižinės specialybės atstovai, bent jau miestuose, taigi nėra ir sektingas pavyzdys; 2) informacija, žinios, gaunamos mokykloje, nebevertinamos tiek, kiek buvo vertinamos anksčiau,

nes šiais laikais daug prieštaringos informacijos (pvz., vienaip faktus traktuoja kosmopolitas, kitaip – patriotas), be to, informacija nebevertinama dėl jos pertekliaus“ (Sirtautas 2005, p. 170).

Panašus visuomenės vertybinių prioritetų raiškos tyrimas, vykdytas 2012 m. V. V. Sirtauto ir D. Sirtautienės, atskleidė nepasikeitusį jaunų žmonių požiūrį į tėvynės svarbą: „Deja, tėvynę (patriotiškumą) respondentai taip pat priskyrė prie nesvarbių vertybių. Greičiausiai viena pagrindinių priežasčių – sovietmečiu tėvynė buvo siejama su laisve ir nepriklausomybe, o pastarąją atgavus natūraliai sumažėjo tėvynės, kaip vertybės, reikšmingumas“ (Sirtautas ir Sirtautienė 2013, p. 87).

Kaip jau minėta, siekiant išsiaiškinti, ar pakito jaunų žmonių požiūris į Vasario 16-osios ir Kovo 11-osios reikšmę, 2013–2015 m. metais disertacijos autorė vykdė panašų tyrimą. Apklausoje dalyvavo 298 įvairaus amžiaus respondentai (buvę ir esami mokiniai)¹⁴. Jie suskirstyti į tris grupes: pateikėjai, kurie mokyklą baigė sovietmečiu (iki 1990 m.), pateikėjai, kurie mokyklą baigė atkūrus Lietuvos nepriklausomybę (nuo 1990 m. iki 2015 m.), pateikėjai, kurie vis dar mokosi mokykloje (6-12 kl.) (žr. 5 lent.).

5. lent. *Apklaustų pateikėjų skirstymas pagal amžiaus grupes.*

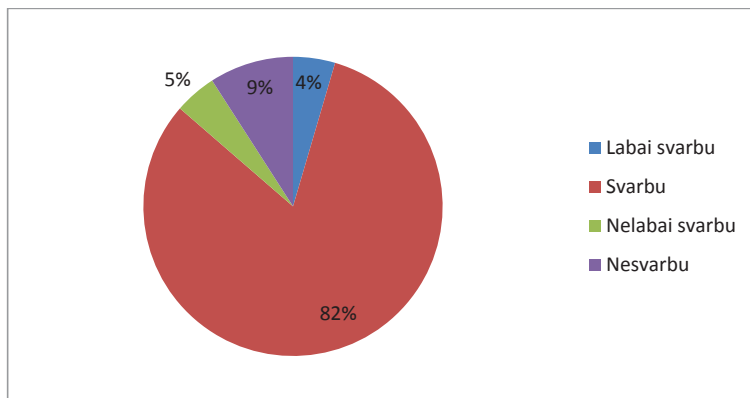
Apklaustų pateikėjų skirstymas pagal amžiaus grupes:	
Pateikėjai, kurie mokyklą baigė sovietmečiu (iki 1990 m.),	22
Pateikėjai, kurie mokyklą baigė atkūrus Lietuvos nepriklausomybę (nuo 1990 m. iki 2015 m.),	252
Pateikėjai, kurie vis dar mokosi mokykloje (6-12 kl.).	24
Iš viso:	298

Pastebėtina, kad dar apklausta 33 sovietmečiu arba šiuo metu mokykloje dirbantys mokytojai, tačiau, siekiant objektyvumo, mokytojų atsakymai nebuvo analizuojami. Mokytojų atsakymai galėjo iškreipti tyrimo rezultatus, nes visi kalbintieji mokytojai be išimties pabrėžė šių minėjimų svarbą Lietuvai ir visai mokyklos bendruomenei. Dažniausiai mokyklos administracija ir mokytojai tampa pagrindiniais šių renginių organizatoriais, verčiančiais dalyvauti mokinius, todėl jų nuomonė šiuo klausimu gana subjektyvi. Tiriamu atveju svarbiausia ne visos mokyklos bendruomenės, o tik mokinių vertinimas ir nuomonė.

Žinoma, kad dėl politinių priežasčių sovietmečiu mokyklą baigę pateikėjai, negalėjo minėti Vasario 16-osios, todėl didžioji dalis į šį klausimą atsakė, jog minima nebuvo. Tačiau negalima nepaminėti tų, kurie pabrėžė šių švenčių svarbą, žvelgdami iš šių dienų perspektyvos. Tik 4% šios grupės pateikėjų valstybinės šventės labai svarbios, tačiau net 82% pateikėjų Lietuvos valstybės paskelbimą ir atkūrimą laiko svarbiomis šventėmis, kurias turėtų minėti

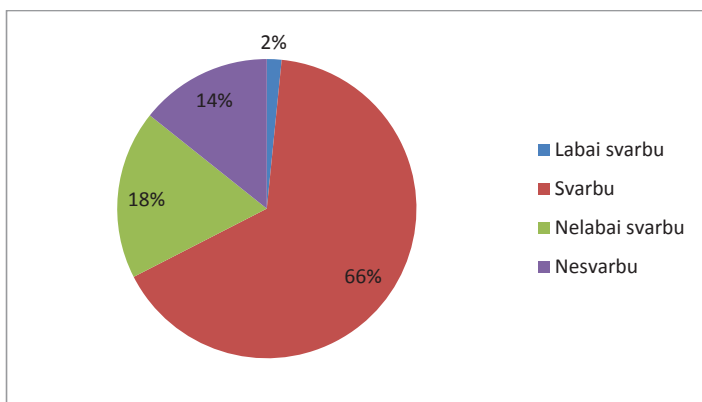
¹⁴Paminėtina, kad lentelėje Nr. 5 pateikiama tik Lietuvoje apklaustų mokinių statistiniai duomenys, kurie sutiko pasidalinti savo mintimis apie svarbiausias valstybines šventes.

mokiniai, nes jų metu ugdomi patriotiniai jausmai, skatinama nepamiršti savo istorijos (žr. 3 pav.). Nelabai svarbūs minėjimai ar tik iš dalies svarbios šios datos 5% pateikėjų, jokios reikšmės neturėjo – 9% pateikėjų.



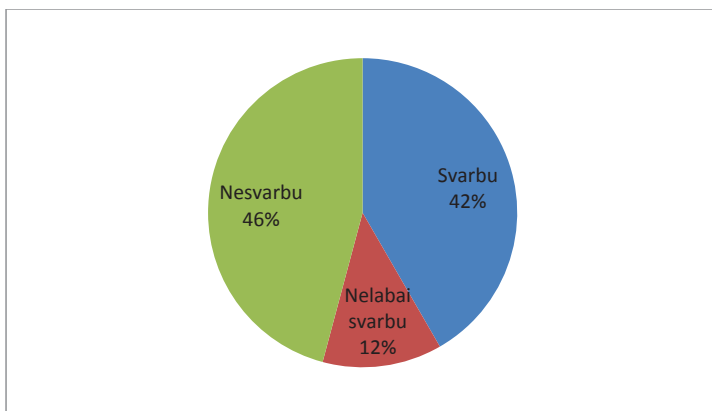
3. pav. Vasario 16-osios ir Kovo 11-osios svarba sovietmečiu mokyklą baigusiems pateikėjams

Visgi šiam tyrimui aktualiausia pateikėjų grupė, kuri mokėsi nepriklausomos Lietuvos laikotarpiu (nuo 1990 iki 2015 m.). Tai gausiausia pateikėjų grupė. Savo nuomonę apie Vasario 16-osios ir Kovo 11-osios svarbą išsakė 252 pateikėjai (žr. 5 lent.). Net 66% pateikėjų Vasario 16-ąją ir Kovo 11-ąją laiko svarbiomis šventėmis: „Man jos yra svarbios. Kad esame nepriklausoma valstybė mano amžiaus jaunimui yra savime suprantamas dalykas, todėl į minėjimus einu retai. Bet jų svarbą ir reikalingumą suprantu ir vertinu“ (VDU ER 2592/43 Erika, g. 1993 m.), „Jei nebūtų tų dienų įvykių, nežinia, kaip dabar gyventume“ (VDU ER 2592/15 Miglė, g. 1993 m.), „Šios datos turi būti svarbios visiems Lietuvos piliečiams“ (VDU ER 2592/289 Domas, g. 1992). Šios šventės nelabai svarbios 18% pateikėjų. Pavyzdžiui, 2014 m. Kauno „Atžalyno“ vidurinę mokyklą baigusi pateikėja Urtė mano, jog šios šventės yra svarbios šaliai, tačiau ne mokiniams (VDU ER 2592/190). 1993 m. gimusi pateikėja Ernesta prisipažįsta, kad sunku suprasti tuos laikus, kuriuose nedalyvavo, tačiau džiaugiasi galėdama gyventi laisvoje Lietuvoje (VDU ER 2592/16). Visiškai nesvarbios minėtos valstybinės šventės tik 14% pateikėjų.



4. pav. Vasario 16-osios ir Kovo 11-osios svarba 1990–2015 m. mokyklą baigusiems pateikėjams

Trečioji grupė apklaustųjų – 6-12 klasės mokiniai, kurie apklausos metu mokėsi mokykloje (žr. 5 pav.). 42% pateikėjų Vasario 16-ąją ir Kovo 11-ąją laiko svarbiomis šventėmis, nelabai jos svarbios 12% pateikėjų. Net 46% pateikėjai šioms šventėms neteikia reikšmės ir laiko jas nesvarbiomis.



5. pav. Vasario 16-osios ir Kovo 11-osios svarba 6-12 kl. mokiniams

Akivaizdu, kad labiausiai šių valstybinių švenčių nevertina dar mokykloje besimokantys moksleiviai. Tai sietina su prievartiniu dalyvavimu minėjimuose, renginiuose, skirtuose šioms datoms paminėti, pasiruošimu. Mokiniai norėtų turėti laisvadienius, o ne mokytojų verčiami, kartu su visa mokyklos bendruomene dalyvauti eisenose, minėjimuose. Kitas svarbus dalykas, kad mokiniams šios šventės pristatomos nepatraukliai ir atrodo nuobodžios. Tačiau, išanalizavus mokyklų internetinėse svetainėse pateiktą informaciją ir Lietuvos Respublikos Seimo internetiniame puslapyje pristatytą Kovo 11-osios renginių programą Vilniaus gimnazijose

(Renginiai 2012), pastebėta, kad pastaraisiais metais šioms šventėms skiriamas vis didesnis dėmesys. Šventės minėjimas trunka ne vieną dieną, o kelias ar net savaitę, gausu renginių, kurie pasižymi atraktyvumu ir pritaikyti kiekvieno moksleivio poreikiams ir norams: organizuojami mokinių patriotinių dainų konkursai, pasikviečiami žymūs žmonės (pavyzdžiui, Vilniaus Užupio gimnazija pasikvietė itin garbų svečią – prezidentą Valdą Adamkų), organizuojami mokinių piešinių konkursai, žiūrimi dokumentiniai filmai, rengiamos viktorinos, vyksta į ekskursijas (pavyzdžiui, Vilniaus Grigiškių „Šviesos“ gimnazistai vyko į LR Seimą), rengiamos sporto (šachmatų, krepšinio ir kt.) varžybos šioms dienoms paminėti (Renginiai 2012). Akivaizdu, kad dauguma mokyklų šias šventes stengiasi paminėti įdomiai, tačiau tai prieštarauja pateikėjų atsakymams, akcentuojantiems, kad „vyksta minėjimas ir tiek“ (VDU ER 2592/81, VDU ER 2592/59, VDU ER 2592/285 ir kt.)

Pastebėtina, kad pateikėjai išskyrė jau kelis metus vykstančią akciją, suvienijančią daugumos mokyklų moksleivius. 2014 m. įvairiose Lietuvos mokyklose vyko *flashmobo* akcija „Aš tikrai myliu Lietuvą“, skirtoje paminėti Kovo 11-ąją. Akcijos metu mokiniai atliko šokio kompoziciją pagal M. Mikutavičiaus dainą „Aš tikrai myliu Lietuvą“. Kiekviena mokyklos bendruomenė gali pasirinkti šokio choreografiją, naudojamus elementus: vėliavėles, balionus, aprangą (mokyklines uniformas, trispalves kepurėles ir pan.) ar jos detales. Svarbiausia, kad tai būtų masinis šokis, atliktas mokykloje arba lauke skambant dainai. Ši akcija prasidėjo 2012 metais, kuomet Kauno VDU „Rasos“ gimnazijos moksleiviai nusprendė Kovo 11-ąją paminėti kitaip. Ši akcija sulaukė kitų mokyklų susidomėjimo ir tapo gražia tradicija, paplitusia ne tik Kaune, bet visoje Lietuvoje. Akcijos tikslas – skatinti moksleivių kūrybiškumą, pademonstruoti ne tik savo mokyklos bendruomenės narių susitelkimą, bet ir solidarizuotis su kitomis mokyklomis (žr. priedą Nr. 3, nuotrauką Nr. 15). Ši patriotiškumo skatinimo forma ne tik originali, bet ir kur kas priimtinesnė šiuolaikiniam moksleiviui.

Mokyklų vadovybė ir mokytojai deklaruoja tai, kad pasitelkiamos vis išradingesnės patriotiškumo skatinimo formos, prisitaikoma prie mokinių poreikių, tačiau mokykloje besimokantys moksleiviai to visgi neįvertina. Tokių renginių svarba, bendruomeniškumo jausmo stiprinimas, netgi mokytojų pastangos įvertinamos tik pabaigus mokyklą, kai jaunimas jau subręsta ne tik fiziškai bei dvasiškai, bet ir pilietiškai.

Taigi, autorės atliktas tyrimas nebeatvirtino edukologo V. Sirtauto 2002–2004 m. atlikto tyrimo rezultatų, kad tik itin maža dalis ką tik mokyklą baigusių pateikėjų vertina valstybines šventes. 2013–2015 m. disertacijos autorės atliktas tyrimas atskleidė priešingus rezultatus: ši grupė pateikėjų palankiai vertina valstybinių švenčių minėjimą, todėl galima teigti, jog per kelis pastaruosius metus, mokykla (tiek mokytojai, tiek ir patys mokiniai), o turbūt ir visa visuomenė surado būdus, kaip organizuoti šias šventes įdomiau ir taip sudominti jaunąją kartą.

Pastebėtina, kad patriotiškumo stoka tarp jaunimo tampa itin rimta problema, sukeliančia ir kitas globalesnes problemas – emigraciją, savo šalies ir tautos bei jos tradicijų, vertybių menkinimą, todėl valstybinių švenčių šventimas įgauna vis didesnę reikšmę: organizuojamos ne atskirų mokyklų, o visuotinės akcijos, kurios globėjais tampa autoritetingi asmenys. 2015 m. Kovo 11-osios proga buvo organizuojama Lietuvos prezidentės Dalios Grybauskaitės globojama akcija „Lietuvai ir man“, kurios tikslas – suburti jaunimą netradiciškai paminėti Lietuvos nepriklausomybės atkūrimo 25-ąsias metines, įtraukiant mokytojus, tėvus, visuomenę: „Akcijos metu mokiniai, tėvai, mokyklų bendruomenių nariai ir visi mūsų šalies piliečiai Lietuvoje bei užsienyje kviečiami pinti trispalves – geltonos, žalios ir raudonos spalvos – draugystės apyrankes ir taip išreikšti tautos vienybę. Tarp jaunimo populiarių draugystės apyrankių pynimas – fantazijos ir kūrybiškumo kupinas užsiėmimas. Šios apyrankės – tai draugystės ženklas, dovana artimiausiems draugams. Juostelė nenurišama nuo rankos, kol pati susidėvi. Apyrankes mokyklose gali pinti mokiniai ir visi mokyklų bendruomenės nariai, naudodami skirtingas technologijas“ (Akcija Lietuvai ir man 2016). Prisijungti prie šios akcijos skatino ne tik Lietuvos prezidentė, bet ir kiti žymūs Lietuvos žmonės (pavyzdžiui, plaukikė Rūta Meilutytė, krepšininkas Paulius Jankūnas, penkiakovininkė Laura Asadauskaitė-Zadneprovskienė, dainininkai Marijonas Mikutavičius, Gabrielius Liaudanskas-Svaras, Neringa Čereškevičienė, režisierė Dalia Ibelhauptaitė) (Akcija Lietuvai ir man 2016).

Visi minėtos iniciatyvos ambasadoriai yra ne tik gerai žinomi asmenys Lietuvoje, bet ir savo srities profesionalai, jaunų žmonių autoritetai. Autoritetų pasitelkimas – gerai apgalvota strategija, kadangi jaunos, bręstančios žmonės itin veikia gyvas pavyzdys, kuriuo galima sekti: „Be autoritetų žmogaus gyvenimas neįmanomas: autoriteto idėja yra vertybinis orientyras, socialinį gyvenimą struktūrinantis pagrindas, moralinis precedentas, gyvenimo pavyzdys ir dar daug kas“ (Tamošaitis 2016). Akcijos organizatoriai ne tik skatino patriotiškumą, bet ir siekė plėsti jaunų žmonių akiratį – visi mokiniai ir studentai, ryšintys trispalvę draugystės apyrankę, nuo vasario 10 d. iki kovo 11 d. galėjo nemokamai lankytis muziejuose.

Visgi šios akcijos sėkmę lėmė ne mokyklos mokytojų skatinimai dalyvauti, bet itin gausi reklama televizijoje ir spaudoje. Akcijoje dalyvavo ir daugelio užsienyje veikiančių liuanistinių mokyklų bendruomenės ir jaunimo organizacijų nariai. Įdomiu patriotiškumo skatinimo būdu džiaugėsi ne tik mokiniai, bet ir mokytojai. Pavyzdžiui, Vokietijos Vasario 16-osios gimnazijos anglų kalbos mokytoja pastebėjo: „Šiais metais kaip buvo visoj Lietuvoj ta akcija, pynėm tas apyrankes ir visi nusipynėm, visi buvom užsidėję, visi darė vienas kitam“ (VDU ER 2591, interviu Nr. 7, p. 31).

Didelis dėmesys skiriamas ne tik Vasario 16-osios ar Kovo 11-osios minėjimams, bet ir kitoms valstybei ir tautai reikšmingoms datoms paminėti. Nuo 2008 m. rengiama pilietinė akcija

„Atmintis gyva, nes liudija“ Sausio 13-osios įvykiams paminėti. Akciją inicijuoja Tarptautinė komisija nacių ir sovietinio okupacinių režimų nusikaltimams Lietuvoje įvertinti (Atmintis gyva, nes liudija 2016). Pirmais metais iniciatyvą palaikė virš 100 Lietuvos mokyklų, kiekvienais metais prisijungiančių skaičius vis augo ir 2016 m. akcijoje dalyvavo daugiau kaip 1000 mokyklų ir kitų institucijų. Akcijos metu 8.00 val. mokiniai raginami užgesinti šviesą ir visuose languose uždegti atminimo žvakutes (Kauno Juozo Urbšio katalikiška mokykla 2016). Organizatoriai tokiu būdu skatina puoselėti jaunimo istorinę atmintį bei patriotiškumą, prisiminti ir pagerbti žuvusiuosius bei nukentėjusius valstybės gynėjus.

Dar didesnio moksleivių dėmesio sulaukia nuo 2014 m. organizuojama pilietinė akcija „Neužmirštuolė“, skirta Sausio 13 d. – Laisvės gynėjų diena atminti (Neužmirštuolė 2016). Šios akcijos globėja yra prezidentė Dalia Grybauskaitė, kuri kviečia nepamiršti žmonių, kurie kovojo už Lietuvos laisvę ir tą prisiminimą išreikšti tam tikru simboliniu ženklu – įsisegti popierinę gėlę – neužmirštuolę. Nors akcijoje dalyvauti galėjo kiekvienas norintis, tačiau itin didelio susidomėjimo sulaukta įvairiose Lietuvos mokyklose. Tai patvirtina mokyklų internetinėse svetainėse pateiktų atgarsių gausa: „Prie širdies įsisegėme atminties ir pagarbos laisvės kovotojams simbolius – neužmirštuoles, kurias pagamino mokiniai ir padovanojo visai mokyklos bendruomenei“ (Skapiškio pagrindinė mokykla 2016). Etnologė Daiva Vaitkevičienė kvestionuoja neužmirštuolės kaip simbolio pasirinkimą ir skatina visuotinių akcijų metu atsakingai ir prasmingai rinktis naudojamą simboliką: „Neužmirštuolės iniciatyvos sumanytojų pasirinktas simbolis, jo klišinis perkėlimas iš kito kultūrinio konteksto į Lietuvą atveria savosios kultūros bei jos sąsąją su Europos simboliniais ištekliais neišmanymą. Nesinaudodami prigimtinių simbolių žodynu ir nepuoselėdami savo kūrybinių galių, skurdiname savo kultūrą“ (Vaitkevičienė 2017). Taip pat pažymima, kad apie neužmirštuolės žiedo tradiciją kalbėti dar negalime – tam reikia, kad paprotys taptų savaimingu, t. y. gyvuotų nebepalaikomas akcijos rengėjų, o šiuo metu tai tik viešųjų ryšių akcija. Vis dėlto nekyla abejonių, kad ši akcija prisideda prie jaunų žmonių tautinio sąmoningumo ugdymo, svarbių istorinių datų priminimo, o jos gyvybingumą parodys ateitis.

Galime pastebėti, kad pastaraisiais metais vis didesnę įtaką įvairių akcijų, renginių populiarumui, patriotinių ir tautinių jausmų stiprinimui daro žymių Lietuvos, politikos, meno ir žiniasklaidos atstovai, neformalūs visuomenės judėjimai, formuojantys tam tikrą Lietuvos gyventojų požiūrį. Prie svarbių įvykių ir valstybinių švenčių minėjimo akcijų populiarumo prisideda reklamos gausa jaunimo pamėgtuose internetiniuose portaluose, dažna transliacija per televiziją. Nekyla abejonių, kad mokiniams tokios akcijos priimtinesnės, nes prisijungti kviečia ne mokyklos administracija, mokytojai, o asmenys, kuriuos laiko savo autoritetais. Tikėtina,

kad, augant pilietinio sąmoningumo lygiui, panašios akcijos taps gražia tradicija be priverstinio visuomenės ar pedagogų reikalavimų dalyvauti panašaus pobūdžio renginiuose.

Pastaruoju metu mokyklų programose ir švietimo gairėse pilietiškumo ir patriotiškumo ugdymas tampa bene svarbiausiais tikslais bendrojo ugdymo mokyklose, tačiau autorės atliktas tyrimas atskleidžia, kad tai nedaro tokios didelės įtakos mokinių tautinės savimonės didėjimui. Šias įžvalgas patvirtina ir kitų mokslininkų tyrimai: „Valstybinių – politinių švenčių gyvavimo būtinumo suvokimą turi atlikti pilietinis ir patriotinis auklėjimas, kitaip šios šventės pasiliks kaip laisvadieniai (Mardosa 2013, p. 55). Tačiau patriotiškumas turi būti ugdomas ne tik valstybinių švenčių metu, o pasitelkiant ir kitas priemones: „Holistinio požiūrio į patriotinį auklėjimą stoka ir tiesmukas dėmesio koncentravimas į oficialius renginius (neneigiant jų būtinumo), galima manyti, kenkia valstybinių švenčių reikšmės suvokimui ir kuria formalų / proginį meilės Tėvynei ir valstybei suvokimą“ (Mardosa 2016, p. 115).

Vis dėlto pastaraisiais metais patriotiškumo ugdymo būdai tampa vis originalesni, pasitelkiamos mokiniams patrauklios formos: rengiamos įvairios akcijos, kuriose dalyvauti skatina ne mokyklų mokytojai, o autoritetingi Lietuvos žmonės. Tikėtina, kad vis dažniau valstybinių švenčių šventimas bus orientuotas į jauno žmogaus poreikius ir norus, kurie aktyviai dalyvaus ne tik renginiuose, bet ir valstybės valdyme.

III.2. Bendruomeniškumo konstravimas per etniškumo puoselėjimą lituanistinėse ir tautinių mažumų mokyklose

Nuolat augant emigracijos mastams, vis aktualesne problema tampa lietuviybės puoselėjimas, kalbos, tradicijų, papročių išsaugojimas ir perdavimas migrantų vaikams. „Remiantis pastarųjų metų duomenimis, net trečdalis visų lietuvių gyvena ne gimtinėje – pasaulyje išsibarstę 1,6 mln. mūsų tautiečių, įvairiuose kraštuose susibūrusių į didesnes ir mažesnes bendruomenes su lituanistinėmis mokyklomis, kurių yra daugiau nei pusantro šimto. Daugiausia užsienio lietuvių gyvena JAV (600 tūkst.), tačiau nemaža dalis jų susitelkę Europoje – įskaitant D. Britaniją (100 tūkst.), Airiją (37 tūkst.), Vokietiją (30 tūkst.)“ (Lietuviai pasaulyje 2015). Emigracijos tema atlikta daugybė tyrimų, tačiau disertacijos autorės tyrime pristatoma specifinė emigrantų grupė – mokyklos bendruomenės nariai (moksleiviai, mokytojai, tėvai), kurie atsiduria tautinės mažumos¹⁵ pozicijose. Šiuo atveju itin aktualia problema tampa svetur besimokančių mokinių tapatybės išsaugojimo klausimas, bandant atsakyti į klausimą, kaip buriama mokyklos bendruomenė lituanistinėse ugdymo įstaigose.

¹⁵ Šis terminas disertacijoje yra vartojamas ne teisine prasme – lietuvių bendruomenės užsienyje paprastai neturi oficialaus tautinės mažumos statuso, suteikiančio tam tikras teises ir privilegijas.

Mokslininkai išskiria dvi prieštaringas teorijas: vieni teigia, kad tapatybė yra fundamentalus ir nekintamas objektas; anot antrųjų, tapatybė gali būti traktuojama kaip konstruojama, daugybinė (angl. *multiple*), fragmentiška (angl. *fragmented*), hibridinė (angl. *hybridic*). Ilgą laiką moksliniuose tyrimuose tautinė tapatybė traktuota kaip nekintamas objektas, tautinę identifikaciją siejant su emocijomis, kylančiomis būnant nacionalinės grupės dalimi. Tai vienadimensinis tapatybės modelis, dominavęs daug metų. Šiandienos teoretikų (Hutnik 1991; Phinney 2001) tapatybės modelis yra priešingas, t. y. daugiadimensinis. Jie teigia, kad tapatybės nebūtinai prieštarauja viena kitai, nes individai gali derinti daugybinės tapatybės (angl. *multipleidentities*). Toks daugiadimensinis modelis kvestionuoja tautinės tapatybės kaip nekintamos ir vienalytės objekto galimas slinktis (Garšvė 2013, p. 67). Šio požiūrio laikosi ne tik užsienio, bet ir lietuvių mokslininkai. Anot Auksuolės Čepaitienės, „judriame etniniame vyksme šiandien vienas iš pirmųjų dmenų, darančių poveikį struktūriniam tapatumo pokyčiams, yra kilmė, tiesiogiai susijusi ne tik su genealogija, bet ir su vieta. Antra vertus, etniškumą ir etninį tapatumą nagrinėjant kaip socialinio organizavimo formą ir etnines ribas interpretuojant kaip socialines bei kultūrinės, įprasta, kad teritoriniai geografinės vietos klausimai lieka tarsi nuošalyje“ (Čepaitienė 2001, p. 188).

Taigi, kokia nors etninė grupė gali egzistuoti nebūtinai jai priskiriamoje geografinėje vietoje, todėl daugiau nei pusantro šimto lituanistinių mokyklų yra įsikūrusios visame pasaulyje ir sėkmingai gyvuoja. Žinoma, sunkumų neišvengiama, nes etninės mažumos susiduria ir su tautinės tapatybės klausimais. Anot Algimanto Norvilo, „tautinė tapatybė daugeliui žmonių yra svarbus asmens tapatybės pradas. Savo turiniu ji suteikia tam tikrą savasties sampratą ir susieja su platesne bendruomene. Todėl asmens gyvenimui tautinės tapatybės vaidmuo yra labai reikšmingas“ (Norvilas 2012, p. 96). Mokslininkas pastebi, kad „tapatybė susideda iš daugybės tiek išorinių, tiek vidinių bruožų. Išryškėja patys pagrindiniai: kilmė, gyvenimo būdas ir kalba“ (Norvilas 2012, p. 112). Panašios pozicijos laikosi ir užsienio mokslininkai, tyrinėję etninių mažumų mokyklas: „Tapatybės puoselėjimas ir saugojimas mokyklose išreiškiamas dviem aspektais: kalbiniu ir kultūriniu (Francis, Archer ir Mau 2009, p. 519). Šie du aspektai itin svarbūs, per juos dažniausiai konstruojamas ir (iš)saugomas bet kurios mažumos grupės etninis tapatumas. Edukologė Lina Garšvė pabrėžia, kad, „dažnai tapatybė siejama su kultūra, t. y. kai kultūros netekimas traktuojamas kaip tapatybės netekimas arba tapatybės krizė <...>. Todėl itin svarbu kalbėti apie skirtingų mokinių tapatybę, ypač tų, kurie turi lietuviškąją kilmę, tačiau save traktuoja nelietuviškame kontekste. Neišvengiamai kyla poreikis kalbėti apie dialogą ir kitoniškumo įgalinimą tarpkultūrinėje edukacinėje aplinkoje“ (Garšvė 2013, p. 67). Taigi, lietuviškos mokyklos, veikiančios ne Lietuvos teritorijoje, užduotis – padėti mokiniams neužmiršti savo kilmės, puoselėti lietuviybę, todėl kyla klausimas, kokiais būdais tai įmanoma

pasiekti ir su kokiais iššūkiais susiduria lituanistinės mokyklos, kuo ypatingas jų mokyklos bendruomenės konsolidavimas?

Beveik visose lituanistinėse mokyklose užsienyje pamokos vyksta tik šeštadieniais. Įprastai mokiniai lanko tos gyvenamosios šalies valstybinę mokyklą ar vaikų darželį, o šeštadieniais dalyvauja lituanistinėse mokyklose vykstančiose pamokose. Pamokos dėstomos tik lietuvių kalba. Paprastai jose vyksta lietuvių kalbos, Lietuvos istorijos, geografijos pamokos. Didelis dėmesys skiriamas etninei kultūrai – mokiniai mokomi lietuvių liaudies žaidimų, tautinių šokių, dainų, supažindinami su lietuvių švenčių tradicijomis ir papročiais. Vaikai ruošia spektaklius, kartu švenčia ne tik kalendorines šventes – Kalėdas, Užgavėnes, bet ir mini Lietuvos nepriklausomybės sukaktis, Motinos dieną.

Atlikus lituanistinių mokyklų internetinių svetainių analizę paaiškėjo, kad kiekviena mokykla pati parenka ugdytinų vaikų amžiaus cenzą, suskirsto juos grupėmis. Pavyzdžiui, JAV Čikagos lituanistinėje mokykloje veikia 3 ugdymo pakopos: „Ikimokykliniai skyriai – kiškių darželis (3 metų), vaikų ratelis (4 metų), darželis (5 metų); pradinė mokykla – nuo 1 iki 6 skyriaus; aukštesnioji mokykla – nuo 7 iki 10 klasės“ (Čikagos lituanistinė mokykla 2016), o JAV Atlantos „Saulės“ lituanistinėje mokykloje vaikai mokomi tik iki 12 metų: „mokykloje veikia trys vaikų grupės: 4-5 metų, 6-8 metų, 9-12 m.“ (Atlantos lituanistinė mokykla „Saulės“ 2016), kitur veikia tik pradinės klasės. Visgi dažniausiai šiose mokyklose mokosi vaikai nuo 4 iki 16 metų (10 klasės). Svarbus atrankos kriterijus ne tik vaiko amžius, bet ir lietuvių kalbos žinios, jos mokėjimo lygis. Pavyzdžiui, Niujorko Maironio lituanistinėje yra suaugusių klasė, kurioje vyresnieji gali mokytis lietuvių kalbos (Niujorko Maironio lituanistinė mokykla 2016). Beveik visos lituanistinės mokyklos yra privačios ir išlaikomos moksleivių tėvų lėšomis.

JAV išeivių lituanistinėse mokyklose paprastai dirbama šeštadieniais arba sekmadieniais, o darbo laikas jose beveik visur vienodas – 4 valandos. „Panašios ir problemos, su kuriomis susiduriama mokyklose: vienam mokytojui tenka dirbti su skirtingo amžiaus ir nevienodo žinių lygio vaikais, sunku atrinkti visiems įtinkančius vadovėlius ir mokymo priemones, trūksta atsidavusių mokytojų, sutinkančių dirbti už simbolinį atlyginimą, trūksta kompetentingai parengtų testų kalbos lygiams nustatyti, brangsta patalpų nuoma“ (Tumėnas 2008, p. 52). Didžioji dalis lituanistinių mokyklų kai kuriose valstybėse (Norvegijoje, Jungtinėje Karalystėje, Airijoje ir kt.) dar neturi gilių tradicijų, kadangi įsteigtos tik XXI a. pradžioje augant emigracijos mastui ir atsiradus didesniai migrantų vaikų skaičiui. Nors lituanistinių mokyklų pristeigta daug, tačiau labai svarbu atsižvelgti į pateikiamą ugdymo turinį ir puoselėjamas vertybes. Didelė problema – migrantų vaikų nenoras lankyti pamokas šeštadieniais ar sekmadieniais. Tai patvirtina pirmos klasės mokinio mama, septynerius metus gyvenanti Čikagoje ir norinti, kad jos vaikai nepamirštų lietuvių kalbos: „Vaikai nelabai noriai eina į mokyklą, nes ji vyksta

penktadienį vakare arba šeštadienį ryte. Sunku vaikams eiti 5 dienas į mokyklą, keltis ir šeštadieniais į ją. Aišku, jau gyvenant JAV, vaikai nelabai nori kalbėti ir mokytis lietuvių. Jiems paprasčiau kalbėti ir mokytis anglų kalba“ (VDU ER 2592/300). Tad mokinių tėvai atlieka itin svarbų vaidmenį, siekdami išsaugoti savo vaiko lietuviškąjį identitetą. Žinoma, tai daug lengviau padaryti tose šeimose, kuriose abu tėvai yra lietuvių kilmės, namuose šnekama lietuviškai, todėl išlieka kur kas didesnė tikimybė, kad ir vaikas mokės lietuvių kalbą, abu tėvai sieks, kad jis nepamirštų savo šaknų.

Deja, kai kuriose lituanistinėse mokyklose situacija kasmet vis prastėja: pavyzdžiui, vienintelėje lietuviškoje mokykloje Lenkijoje – Punsko Kovo 11-osios lietuvių licėjuje mokinių skaičius nuolat mažėja. Šiais metais (2016 m.) Punsko licėjuje mokosi 58 mokiniai. Pernai šioje mokykloje mokėsi 76 moksleiviai. Iki 2013 metų mokinių skaičius viršydavo 100 moksleivių (Punsko Kovo 11-osios lietuvių licėjus 2016).

Šiek tiek plačiau paanalizuokime dviejų lituanistinių mokyklų, kuriose buvo atlikti išsamūs tyrimai, veiklą, nustatant, kaip mokyklos bendruomenė yra buriama, siekiant išsaugoti ir stiprinti tautinį – lietuvišką tapatumą. Tai Rygos lietuvių vidurinė mokykla ir Vasario 16-osios gimnazija Vokietijoje. Šios mokyklos pasirinktos neatsitiktinai – tai ne šeštadieninės, o kasdien veikiančios mokyklos, turinčios išskirtinį statusą Latvijoje ir Vokietijoje, galinčios didžiuotis savo istorija ir tradicijomis.

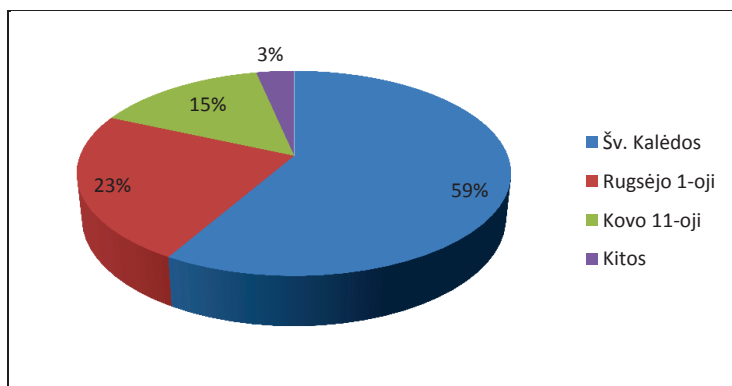
2014 m. kovo mėn. Rygoje buvo atliktas lauko tyrimas, kuriame dalyvavo 60 respondentų (57% moterų, 43% vyrų). Bendrauta su Rygos lietuvių vidurinės mokyklos steigėja ir direktore Aldona Treija, mokytojais, atvykusiais dirbti iš Lietuvos, vyresnių klasių mokiniais bei Latvijos lietuvių bendruomenės pirmininke (Vasilionytė 2015). Rygos lietuvių vidurinė mokykla įkurta 1991 m. 2014 m. mokykloje mokėsi beveik 400 mokinių, iš kurių, anot mokyklos administracijos, 70% turi lietuviškų šaknų, todėl čia labai svarbus tautinės tapatybės klausimas.

Atkreiptinas dėmesys į mokinių ir mokytojų teiginį, kad nei lietuviškų šaknų turintys mokiniai, nei kitataučiai nekelia etninio tapatumo klausimo, kas jie – lietuviai, latviai ar rusai. Etninės kultūros, istorijos ir geografijos mokytojas teigia, kad „jie yra ugdomi nuo pat mažens, kad tokie klausimai neuždavinėjami. Jeigu mama lietuvis, tėvas latvis, tai jis yra ir lietuvis, ir latvis“ (VDU ER 2551, interviu Nr. 5, p. 28). Šioje mokykloje puikiai jaučiasi ne tik lietuvių ar latvių kilmės mokiniai, bet ir kitų tautybių atstovai, tik pačiais geriausiais žodžiais minintys pasirinktą mokslo įstaigą: „Mano tėvai pasirinko šitą mokyklą ir norėjo, kad aš čia mokinčiausi“ (VDU ER 2551, interviu Nr. 2, p. 11). Rusų tautybės, neturinti lietuviškų šaknų abiturientė pabrėžė noriai dalyvaujanti įvairiuose mokyklos renginiuose, kartu su visais mininti lietuvių ir latvių nepriklausomybės dienas, švenčianti Užgavėnes, puikiai mokanti lietuvių kalbą (VDU ER 2551, interviu Nr. 2, p. 12).

Latvijos lietuvių ir kitų tautybių mokinių mokyklos pasirinkimo motyvai skiriasi: lietuviai ją renkasi dėl lietuviškos dvasios, latviai ir kitų tautybių mokiniai – dėl gerų mokymosi ir palengvintų stojimo į Lietuvos universitetus sąlygų, galimybės išmokyti dar vieną kalbą. Nepaisant pastarųjų mokyklos pasirinkimo motyvų, kitataučiai gauna daug informacijos apie Lietuvos istoriją, kalbą ir kultūrą, taigi taip didinamas Lietuvai prijaučiančių žmonių skaičius. Visi išvardyti argumentai yra pagrindinė tiriamos mokyklos misija. Anot mokyklos direktorės A. Treijos: „Mūsų pats pagrindinis uždavinys yra, kad savo kalbą lietuvių vaikai žinotų, ir tie, kas ateina mokytis čia, latviai, kurių seneliai ar proseneliai yra buvę lietuviai ir palaidoti, ir jų vaikai jau tiek integravęsi į tą visuomenę, kad vis tiek kažkur yra širdies dar šauksmas, kad jie nori, kad vaikai išmokyti tą senelių kalbą. Ir, aišku, lietuvių kalba, lietuvių papročiai“ (VDU ER 2551, interviu Nr. 1, p. 9). Visi pateikėjai paminėjo, kad moksleiviams, besimokantiems tiriamoje mokykloje, būtina mokėti lietuvių kalbą. Pastebėtina, kad Rygos lietuvių vidurinėje mokykloje mokytojai pertraukų metu skatindavo mokinius bendrauti lietuviškai, tačiau jiems lengviau susišnekėti jų gyvenamojo krašto – aplinkos kalba – latviškai. Nors mokiniai lietuviškai bendrauja namuose ir mokykloje per lietuvių kalbos, istorijos, etninės kultūros pamokas, aplinkoje dominuoja latvių kalba. Akivaizdu, kad tai dvikalbė mokykla: informaciniuose stenduose informacija pateikiama tiek latvių, tiek lietuvių kalbomis, koridorių sienas puošia dvikalbiai užrašai (žr. priedą Nr. 3, nuotraukas Nr. 16), o interjere dominuoja lietuvių ir latvių simbolika. Pavyzdžiui, mokyklos langus puošia vitražai – Gedimino stulpai (žr. priedą Nr. 3, nuotrauką Nr. 17).

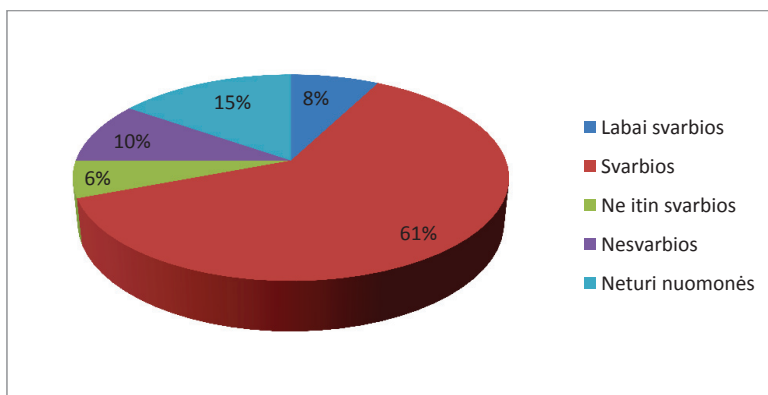
Mokykloje dirba 45 mokytojai, 15 iš jų – lietuviai, o latvių kilmės mokytojai taip pat šiek tiek moka lietuvių kalbą. Mokyklos mokytojams keliama sudėtingi uždaviniai. Jie turi ne tik skatinti mylėti gimtąją šalį, mokytis lietuvių kalbos, puoselėti lietuviškas tradicijas, bet ir sugebėti išlaikyti objektyvumą, nes „esant tautiniam idealizavimui patiriama nuostaba ar net emocinis šokas grįžus į Lietuvą, kai prieš tai kurtas lietuvio portretas neatitinka lūkesčių“ (Lukočiūtė, Mažeikis ir Mickutė 2009, p. 45).

Mokykloje ne tik mokomasi, bet ir švenčiamos įvairios šventės. Kaip teigia N. Liubinienė, „bendros etninės šventės atlieka kolektyvinio ritualo funkciją ir padeda išsaugoti identitetą, stiprinti ar atgaivinti priklausymo vienai ar kitai šaliai ir bendruomenei jausmą <...> (Liubinienė 2011, p. 155). Daugumos švenčių tikslas – sukurti bendrystės, solidarumo jausmą, išvengti rutinos ir patirti naujų išpūdžių. Rygos lietuvių vidurinėje mokykloje švenčiama daugybė švenčių, tačiau, atlikus empirinių duomenų analizę pastabėta, kad galima išskirti kelias šventes, kurios dažniausiai minėtos pateikėjų atsakymuose ir laikytos pačiomis svarbiausiomis (žr. 6 pav.).



6. pav. Svarbiausios Rygos lietuvių vidurinės mokyklos bendruomenės narių šventės

Daugiau nei pusė apklaustų pateikėjų (59%) kaip pačią svarbiausią mokyklos bendruomenės šventę išskyrė Kalėdas. Taigi, laukiamiausia ir svarbiausia šventė – ne išskirtinai mokyklinė, o kalendorinė. Joje dalyvauja moksleiviai, mokytojai ir tėvai. 23% pateikėjų paminėjo Rugsėjo 1-osios svarbą, motyvuodami, jog ši šventė žymi mokslo metų pradžią, dalyvauja visi mokyklos bendruomenės nariai. Rygos lietuvių vidurinės mokyklos bendruomenei taip pat reikšmingas Lietuvos nepriklausomybės atkūrimo minėjimas – Kovo 11-oji. Šventėje dalyvauja ne tik mokyklos bendruomenė, bet ir Rygoje gyvenantys lietuviai. Rygos lietuvių kultūros draugija ir Rygos lietuvių vidurinė mokykla kiekvienais metais organizuoja bendrus ne tik Kovo 11-osios, bet ir Vasario 16-osios dienos šventinius minėjimus, poezijos vakarus, viktorinas, ekskursijas po Lietuvą ir Latviją, kartu koncertuoja (Treija 2011, p. 62). „Aš manyčiau, kad [svarbiausia šventė] Lietuvos nepriklausomybės diena mūsų mokykloj, todėl, kad mes visgi lietuviška mokykla. Šitai diena mes skiriame daug laiko, noro ir jėgų“ (VDU ER 2551/3). 2011 m. tarp išskirtinių mokyklos svečių Kovo 11-osios minėjime dalyvavo tūkstantmečio odisėjos laivo „Ambersail“ kapitonas Paulius Kovas, pristatęs savo knygą „Gyvenimas audroje“. Į susitikimą mokykloje kvieisti ne tik mokiniai, bet ir Rygoje gyvenantys lietuviai. Siekiant suburti Rygos lietuvius, kitą Kovo 11-osios renginį organizavo Lietuvos ambasada Latvijoje. Šv. Petro bažnyčioje vyko Šiaulių berniukų ir jaunuolių choro „Dagilėlis“ koncertas. Svečiai iš Lietuvos atliko dainas apie tėvynę, Lietuvą. Po koncerto visa Latvijos lietuvių bendruomenė buvo kviečiama pabendrauti. Pastebėtas itin glaudus Rygos lietuvių vidurinės mokyklos atstovų ir susirinkusių lietuvių bendruomenės narių ryšys, dar kartą patvirtinantis pateikėjų žodžius, kad mokykla – pagrindinė lietuviybės puoselėtoja. Vyresnės kartos pateikėjų atsakymai apie Vasario 16-osios ir Kovo 11-osios minėjimų svarbą nestebina, tačiau tiriamu atveju daug svarbesni moksleivių atsakymai. Rygos lietuvių mokyklos 9-12 klasės mokiniai taip pat išreiškė savo nuomonę apie minėtų švenčių svarbą.



7. pav. Vasario 16-osios ir Kovo 11-osios svarba Rygos lietuvių vidurinės mokyklos mokiniams

Net 69% pateikėjų Kovo 11-ąją ir Vasario 16-ąją laiko labai svarbiomis / svarbiomis šventėmis. Tik 10% pateikėjų šių datų nesureikšmina ir nelaiko jų svarbiomis. Palyginus šiuos atsakymus su Lietuvos mokyklų mokinių atsakymais (svarbiomis šias šventes laiko tik 42% mokinių, žr. 5 pav.), matyti ryškus skirtumas, kad Lietuvoje besimokantys mokiniai teikia mažesnę prasmę šioms šventėms. Tik 16% lituanistinių mokyklų mokinių šios šventės nesvarbios arba ne itin svarbios (ir net 46% mokinių, besimokančių Lietuvoje šias šventes laiko nesvarbiomis, žr. diagramą Nr. 5). Akivaizdu, kad tos pačios amžiaus grupės Lietuvos moksleiviai ir lituanistinių mokyklų mokiniai labai skirtingai vertina valstybinių švenčių reikšmę savo gyvenime. Žinoma, kad lietuvių vaikai, pasirinkę mokytis ne lituanistinėse, o gyvenamosios šalies mokyklose pakeistų šio tyrimo rezultatus, tačiau jie apklausiami nebuvo.

Ypač Rygos lietuvių vidurinės mokyklos bendruomenei reikšmingi Latvijos ir Lietuvos nepriklausomybės atkūrimo minėjimai: „Kiekvienais metais mes primenam jiems [mokiniams] apie lietuvių ir latvių šventes. Iš tikrųjų, nėra jokio skirtumo – tai lietuvių nepriklausomybė ar latvių“ (VDU ER 2551/5). Šie renginiai mokykloje organizuojami išradingai, pasižymi originalumu – vien oficialiomis sveikinimo kalbomis neapsiribojama: „Labai įdomūs renginiai mūsų mokykloje vyko, skirti Lietuvos ir Latvijos nepriklausomybės dienoms. Vadinosi, pavyzdžiui, „Latvija kino akimis“. Kiekviena klasė galėjo pristatyti kokį nors Latvijos kino filmą vaidyba. Ar tai fragmentas galėjo būti, ar tai kažkokia daina iš filmo, ar šokis“ (VDU ER 2551/3).

Galima teigti, kad bendros šventės vienija ne tik Rygos lietuvių vidurinės mokyklos bendruomenę, bet ir aktyvius Rygoje gyvenančius lietuvius, nes ši mokykla tapo ir Latvijos lietuvių kultūros centru. Administracijai, mokytojams keliama sudėtingi uždaviniai – išlaikyti solidarumą ir glaudžius ryšius ne tik pačioje mokykloje, bet ir su asmenimis, kurie tiesiogiai nepriklauso mokyklos bendruomenei. Bendruomeniškumas konstruojamas švenčių metu.

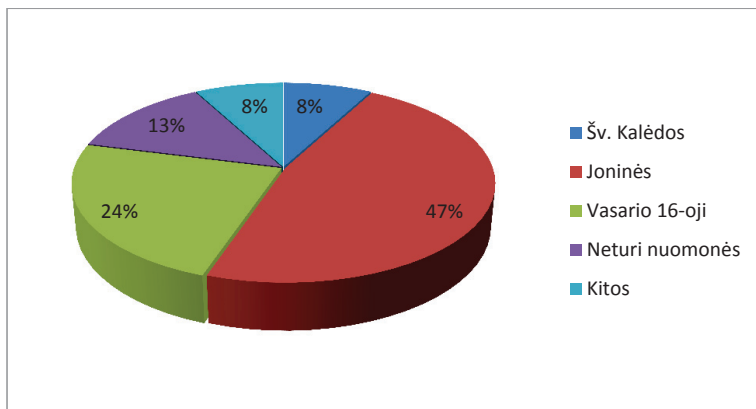
Svarbiausiomis laikomos tos šventės, kurios pasižymi masiškumu, dalyvauja ne tik moksleiviai ar mokytojai, tačiau prisijungia ir kiti lietuvių bendruomenės nariai. Tai svarbu ne tik mokyklos administracijai, kuri tampa pagrindine organizatore, bet ir patiems mokiniams.

Siekiant atlikti lyginamąją analizę, 2015 m. rugsėjo mėn. lankytasi Vasario 16-osios gimnazijoje Vokietijoje. Tyrime dalyvavo 46 pateikėjai, kurie buvo apklausti pagal sudarytą klausimyną bei pusiau struktūruotu interviu. Tyrime dalyvavo Vasario 16-osios gimnazijos pavaduotoja, esami ir buvę mokytojai, vyresnių klasių mokiniai (9-12 klasės).

Vasario 16-osios gimnazija yra vienintelė lietuviška gimnazija Vakarų pasaulyje nuo jos įkūrimo 1950 m. iki pat šių dienų, todėl išsiskiria savo istorija (Vasario 16-osios gimnazijos metraštis 2014, p. 5). Nuo 2000 metų gimnazija tapo dvikalbe – joje pradėjo mokytis ne tik lietuviai, bet ir vokiečiai. Šiuo metu gimnazijoje mokosi 200 mokinių. Iš jų – 120 vokiečių ir 80 lietuvių kilmės.

Ilgą laiką Vasario 16-osios gimnazija buvo II-ojo pasaulinio karo pabėgėlių vaikų (vadinamų dipukų arba „displaced persons“ (DP)) prieglobstis ir lietuviybės židinys (Vasario 16-osios gimnazijos dienoraštis 2012, p. 6), tačiau šiuo metu didžioji dalis gimnazistų – migrantų Vokietijoje vaikai arba moksleiviai iš Lietuvos, siekiantys geriau išmokti vokiečių kalbą ir ketinantys toliau studijuoti Vokietijos universitetuose. Mokymasis gimnazijoje tampa „tiltu“ ir adaptacine priemone Vokietijoje, kadangi išmokstama ne tik vokiečių kalbą, bet ir susipažinama su vokiečių kultūra ir mentalitetu. Tai ypač padeda studijuojant Vokietijos universitetuose ir įsitvirtinant darbo rinkoje. Beje, tiriamą mokymosi įstaigą turi gimnazijos statusą, kuris palengvina įstojimą į norimą universitetą. Tai bene dažniausiai pasitaikanti priežastis dėl ko šią gimnaziją renkami ne tik lietuviai, bet ir vokiečiai. Tačiau kai kurių mokinių pasirinkimo priežastys nėra tokios pragmatiškos. Pavyzdžiui, vienuoliktos klasės mokinys Rokas pateikė tokią savo atvykimo priežastį: „Mokiausi vokiečių mokykloje, o paskui tiesiog labai norėjau būti su lietuviais, atsibodo būti su vokiečiais. Vokiečių mokykloje man nelabai patiko, nes vokiečiai ne taip priimdavo atvykėlius iš kitų šalių. Čia viskas kaip ir gerai, čia kaip savas jaučiuosi“ (VDU ER 2591, interviu Nr. 8, p. 40). Dešimtos klasės mokinė Agnietė taip pat 4 metus mokėsi vokiečių mokykloje, tačiau jos mama nusprendė, kad dukra turėtų mokytis lietuvių mokykloje ir nepamiršti lietuvių kalbos: „Man lietuvių [kalba] labai pablogėjo ir mama pasakė: „Tu lietuvaite ir reikia lietuviškai mokėt“ (VDU ER 2591, interviu Nr. 8, p. 40). Dvyliktokas Paulius paliko Lietuvą ir atvyko mokytis čia, nes norėjo naujų patirčių, tapti savarankiškesniu: „Žmonės išvyksta iš aplinkos, kur užaugo, gimė, mokėsi, pamato visai ką kitą ir turi daugiau galimybių pakeliaut, susipažint su kita tvarka, visuomene, žmonėmis“ (VDU ER 2591, interviu Nr. 13, p. 62).

Gimnazistams dėstoma lietuvių kalba, literatūra, Lietuvos istorija, lietuviškai mokomasi religijos, biologijos, geografijos, ekonomikos ir politikos. Tačiau etninės tapatybės išsaugojimui svarbu ne tik gimtosios kalbos vartojimas, bet ir lietuviškų tradicijų ir papročių puoselėjimas, švenčių minėjimas. Gimnazijoje gausu švenčių, tačiau atlikus duomenų analizę paaiškėjo, kad pačios svarbiausios šventės gimnazistams – Joninės, Vasario 16-osios minėjimas (tai, žinoma, susiję ir su mokyklos pavadinimu) ir Kalėdos (žr. 8 pav.).

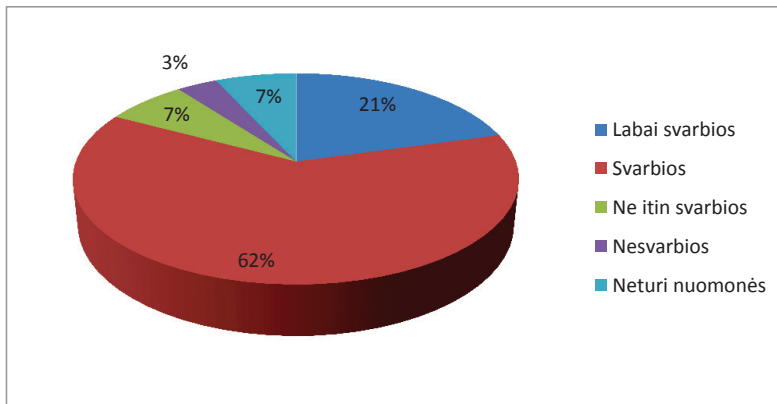


8. pav. Svarbiausios Vasario 16-osios gimnazistų šventės (9-12 kl. mokinių atsakymai)

Net 47% pateikėjų teigė, jog Joninės – pati svarbiausia šventė. Kaip ir Rygos lietuvių mokyklos atveju, svarbiausia laikoma ne išimtinai mokyklinė, o kalendorinė šventė: „Šventės metu pinami ir tvenkinyje plukdomi vainikai, jaunesnių klasių moksleiviai mokomi šokti ir dainuoti tradicines liaudies dainas, 22 val. uždegamas didžiulis Joninių laužas“ (VDU ER 2591, interviu Nr. 1, p. 8). Taip ne tik puoselėjami Joninių papročiai, bet ir patiriamas vienybės jausmas su šventėje dalyvaujančiais buvusiais ir esamais gimnazistais, mokytojais, tėvais. Dar viena svarbi kalendorinė šventė, minima Vasario 16-osios gimnazijoje – Kalėdos (plačiau apie tai rašoma II darbo dalyje).

Tačiau pateikėjai minėjo ne tik kalendorinių, bet ir valstybinių švenčių svarbą. 21% pateikėjų Vasario 16-ąją ir Kovo 11-ąją išskyrė kaip labai svarbias šventes. Jų svarbą akcentavo ne tik mokytojai, bet ir vyresnių klasių mokiniai: „Vasario 16-oji ir Kovo 11-oji yra mūsų tautos nepriklausomybės dienos ir aš jas labai vertinu“ (VDU ER 2591/26 Georgios, g. 1998 m.), „Šios šventės mūsų mokykloje yra labai svarbios, tad visada išpūdingai paminimos: paruošiama koncerto programa, pasirodo šokėjai, atvyksta svečiai“ (VDU ER 2591/30 Evelina, g. 1997 m.). Net 62% šias valstybines šventes laiko svarbiomis: Tik 3% pateikėjų – gimnazistų šios šventės nėra svarbios, jų net nemini (žr. 7 pav.). Paminėtina, kad Vasario 16-oji minima iškilmingiau, į gimnaziją atvyksta garbingų svečių iš Lietuvos. Tai sietina su gimnazijos pavadinimu –

vardadieniu: „Vasario 16-oji labiau išaukštinama nei Kovo 11-oji“ (VDU ER 2591/19 Rokas, g. 1997 m.).



9. pav. Vasario 16-osios ir Kovo 11-osios svarba gimnazistams

Valstybinių švenčių metu patriotiniai jausmai pasireiškia labiausiai. Šiose šventėse gausu simbolių, elementų, demonstruojančių priklausomybę lietuvių bendruomenei: minėjimai pradedami Lietuvos himno giedojimu bei trispalvės pakėlimu, garbių svečių iš Lietuvos sveikinimo kalbomis (pvz. Lietuvos prezidentės vizitas 2014 m.), šventinės uniformos dėvėjimu, istorinių įvykių prisiminimais. Tačiau mokyklose yra ir kitų patriotiškumo puoselėjimo ir bendruomenės būrimo būdų:

Liaudies šokių ir dainų ansamblių lankymas (pavyzdžiui, Vasario 16-osios gimnazijoje ansamblio lankymas lietuvių kilmės mokiniams – privalomas);

- Atstovavimas Lietuvai renginiuose (pavyzdžiui, dalyvavimas Dainų šventėje);
- Ekskursijos į Lietuvą;
- Žymių Lietuvos žmonių vizitai, pokalbiai, diskusijos su mokiniais;
- Bendri projektai su Lietuvos mokyklomis;
- Sporto varžybų organizavimas su Lietuvos mokyklomis (pavyzdžiui, krepšinio turnyras Vasario 16-osios taurei laimėti) ir varžybų stebėjimas.

Kaip pastebi mokytojai, patriotiškumo ugdymas priklauso nuo kiekvieno mokytojo sąmoningumo ir gebėjimo ugdyti jaunąją kartą. Mokytojai pabrėžia, kad pagrindinė mokyklos užduotis – ugdyti meilę savo tėvynei: „Čia gyvenant labiau pamilsta savo kraštą, labiau pamilsta Lietuvą. Tai yra viena iš pagrindinių vertybių, kurias aš pastebėjau. Ir kurias pastebi vaikai ir jų tėvai, atvykę čia. Jie įsijungia į tą veiklą [dainų ir šokių ansamblių lankymas] ir ypatingai dūšia jaučia, kad tai yra tikrai dėl to, kad tu esi kitos šalies ir ten nuvažiavęs, žymiai tamptariau nori joje būti, nes tu ne kasdien joje esi. Tai čia viena iš svarbių vertybių, ko nepatiri savo šaly, neturi galimybės to patirti“ (VDU ER 2591, interviu Nr. 8, p. 35). Panašiais pastebėjimais dalinasi

lietuvių kalbos mokytoja: „Kas man keisčiausia buvo, kai aš atvažiavau čia, tai yra tiesa – vaikai kliedėjo Lietuva. Tikrąja to žodžio prasme. Ta Lietuva kaip kažkoks stebuklų kraštas. Ir man buvo tai neįtikėtina. Dabar aš jau apsipratau ir yra kiti dalykai: namai, draugai, yra tas ilgesys, tave traukia ten. Labai tą jaučiau“ (VDU ER 2591, interviu Nr. 6, p. 28).

Apibendrinant galima teigti, kad tiriamų mokyklų administracija bei mokytojai tampa pagrindiniais lietuviybės dvasios skleidėjais ir puoselėtojais. Rygos lietuvių vidurinės mokyklos ir Vasario 16-osios gimnazijos bendruomenės nariai svarbiausiomis šventėmis laiko ne mokyklines, o kalendorines šventes (Kalėdas, Jonines), kurias švenčia kartu ne tik su mokyklos, bet ir su visa lietuvių bendruomene. Vasario 16-osios gimnazijos gimnazistams valstybinių švenčių minėjimas svarbesnis nei Rygos lietuvių vidurinės mokyklos bendruomenės nariams. Pastariesiems vienodai svarbios lietuvių ir latvių valstybinės šventės. Taip pat dominuoja gyvenamojo krašto – aplinkos kalba – latvių kalba. Vasario 16-osios gimnazistų gyvenimas įgavęs tam tikrą getiškumo atspalvį. Didelę įtaką turi gyvenimas gimnazijos bendrabutyje. Ten moksleiviai praleidžia didžiąją mokslo metų dalį, į namus vyksta tik atostogų metu, todėl bendraujama tik su lietuviais, beveik visuomet ne pamokų metu vartojama lietuvių kalba.

Ne tik užsienyje, bet ir pačioje Lietuvoje yra lituanistinių ar išskirtinį statusą turinčių mokyklų. Jose mokosi ne tik lietuvių kilmės mokiniai, todėl, kaip ir prieš tai aptartose užsienio lituanistinėse mokyklose, susiduriama su etninės tapatybės klausimais. Kaip specifinę mokyklą būtų galima išskirti Vilniaus lietuvių namus, kurių paskirtis lietuvių kilmės tremtinių, politinių kalinių palikuonių, užsieniečių ir Lietuvos piliečių, atvykusių ar grįžusių nuolat ar laikinai gyventi Lietuvos Respublikoje, vaikų, užsienyje gyvenančių Lietuvos piliečių bendrasis ugdymas, suaugusiųjų ir vaikų formalusis ir neformalusis švietimas (Vilniaus lietuvių namai 2016). Vilniaus lietuvių namuose mokosi 349 mokiniai iš 33 skirtingų pasaulio šalių. Lietuviškos kilmės mokinių – 330, kitų tautų – 19 mokinių. Šioje mokykloje pamokos vedamos lietuvių kalba (VDU ER 2592/312). Anot Socializacijos skyriaus vedėjos Inetos, „gimnazijoje daug dėmesio skiriama valstybinėms šventėms, etnokultūriniais renginiais, lietuviškoms kalendorinėms šventėms, neformaliose veiklose mokoma senųjų amatų, lietuviškų rankdarbių meno. Daugelį metų dalyvaujama Lietuvos moksleivių dainų ir šokių šventėje. Gimnazijoje veikia ne vienas neformaliojo ugdymo būrelis, tai: tautinių šokių, dainavimo, dailės, technologijų, kanklių ir jaunųjų šaulių. Taip pat minimos ir Sausio 13-oji, ir Vasario 16-oji ir Kovo 11-oji. Jose dalyvauja visi Vilniaus lietuvių namų mokiniai, nes gimnazijoje ypač daug dėmesio skiriama patriotiniam auklėjimui“ (VDU ER 2592/312). Tačiau kitų tautybių mokiniai skatinami nepamiršti kilmės, todėl taip pat organizuoja savo valstybinių švenčių minėjimus, į kuriuos įtraukia ir lietuvius: „Gimnazijoje jau penkeri metai vyksta projektas „Tarpkultūrinis ugdymas“. Per metus pristatomos kelios šalys, iš kurių yra atvykę vaikai.

Gimnazijoje jau pristatytos Graikija, Italija, Lenkija, Rusija, Vokietija, Ukraina, Moldova, Kazachstanas, Australija, Baltarusija, Gruzija, Urugvajus. Tam tikros šalies dienos vyksta 3-5 dienas, kurių metu tiek mokiniai iš svečios šalies, tiek iš Lietuvos rengia bendras veiklas, pristato atitinkamą šalį visai Vilniaus lietuvių namų bendruomenei (VDU ER 2592/312). Tokiu būdu tiek lietuvių, tiek kitos kilmės mokiniai turi galimybę puoselėti savo tautinį tapatumą, tačiau supažindami ir su kitų tautų papročiais, ugdoma pagarba kitoms kultūroms.

Aleksandro Puškino gimnaziją Kaune taip pat yra galima vadinti daugiataute. Gimnazijoje 2016 / 2017 mokslo metais mokosi 1000 mokinių, bet tautinių mažumų mokinių, tie kurie mokosi rusų kalba yra apie 400. Gimnazijoje mokosi apie 25 tautybių mokiniai. Rytinėje pamainoje pamokos vedamos rusų kalba. Taip pat yra suaugusiųjų klasės, vakarinė pamaina, čia pamokos vedamos lietuvių kalba. Gimnazijos pavaduotoja Rimantė Ruzgienė teigė, kad „gimnazijoje daugiausiai mokosi rusakalbių šeimų vaikai, kurie gyvena Kaune, taip pat ateina ir maišytų šeimų vaikai, kurių vienas iš tėvų yra rusakalbis. Nemažai atvykstančių yra iš kitų šalių, kurie integruojasi gyvenimui Lietuvoje“ (VDU ER 2592/311). Gimnazijoje kiekvienais metais minimos valstybinės šventės, jose dalyvauja ir tautinių mažumų klasių mokiniai. Dažniausiai tai būna mini šventės 1 pamokos metu, kaip visi mokiniai renkasi aktų salėje ir pamini šias datas (VDU ER 2592/311). Taip tautinių mažumų atstovai supažindinami su Lietuvai svarbiomis datomis ir jos istorija. Nors daugiausiai mokosi rusų kilmės mokinių, tačiau Kauno A. Puškino gimnazija yra pasiruošus priimti ir pabėgėlius iš Artimųjų Rytų. Jų vaikams būtų taikomas toks pats mokymo modelis – iš pradžių pirmus metus būtų mokoma tik lietuvių kalbos, vėliau pereinama prie bendrojo ugdymo (Povilaitis 2016, p. 6).

Pastebėtina, kad moksleiviai, atsidūrę etninių mažumų pozicijoje, pradeda labiau vertinti savo tėvynę. Žinoma, kad čia kalbama tik apie tuos moksleivius, kurie pasirinko mokytis lietuvių mokyklose, kurie nori jausti ryšį su Lietuva ir neketina atsiriboti. Juk labai daug šeimų, išvykę gyventi svetur, nepuoselėja lietuvių kalbos, tradicijų, vaikai lanko vietinę mokyklą ir jų apklausos rezultatai būtų visiškai priešingi. Todėl šiuo atveju pasirinkta analizuoti tik tuos, kurie, dėl vieno ar kitokių priežasčių, mokosi lituanistinėse mokyklose, taip burdamiesi ir į lietuvių bendruomenes. Jiems valstybinių švenčių minėjimai įgauna didesnę reikšmę, kadangi tai ne tik skatina patriotiško jausmus, bet ir solidarizuoja, vienija su kitais tos pačios etninės grupės atstovais. Tokią išvadą galima padaryti palyginus Lietuvos ir užsienio lituanistinių mokyklų moksleivių nuomonę bei požiūrį į tėvynės svarbą. Ypatingai svarbią vietą užima mokytojai, kurie tampa ne tik pagrindiniais lituanistinių mokyklų bendruomenės būrėjais, bet laikomi atsakingais už visos lietuvių bendruomenės, įsikūrusios tam tikroje vietovėje, vienijimą. Mokytojas iš dalies tampa atsakingas už lietuviškojo tapatumo išsaugojimą, patriotiško skatinimą lietuvių bendruomenėje.

IŠVADOS

1. Mokyklos bendruomenę vienija bendri tikslai, interesai, vidinis priklausomybės jausmas ir vertybės. Tačiau svarbia jungiamąją bendruomenės grandimi tampa ne tik švietimo įstaigoms numatytos formalios vizijos ir misijos siekimas, bet ir tam tikros tradicijos bei papročiai, būdingi kiekvienai mokyklai, perduodami iš kartos į kartą, tampantys vienos kartos palikimu jaunesniems moksleiviams.

2. Mokyklos himnas, herbas, vėliava, uniforma reprezentuoja mokyklą, vienija mokyklos bendruomenę, žymi *savo-svetimo* ribas, nurodo priklausomybę pasirinktai mokyklos bendruomenei. Šie simboliai dažniausiai naudojami švenčių metu, todėl padeda sukurti pakilią nuotaiką bei išreikšti savo bendruomeniškus jausmus. Kai kurios gimnazijos jau tarpukariu turėjo savo simboliką, tačiau mokyklinės atributikos kūrimas ypač suintensyvėjo po Lietuvos nepriklausomybės atkūrimo. Šiuo metu beveik visos pagrindinio ugdymo mokyklos turi tik joms būdingą simboliką. Jų sukūrimą dažniausiai inicijuoja mokyklos administracija, o kūrybinį darbą atlieka mokytojai. Tačiau vis dažniau ne tik kūrybos, bet ir simbolių rinkimo procese dalyvauja mokiniai ir jų tėvai. Taip simbolikos kūrimas tampa visos mokyklos bendruomenės narius vienijantis procesas.

3. Mokytoją galima laikyti mokyklos bendruomenės ašimi, formuojančia bendruomenę, telkiančia ją bendrai veiklai, atskleidžiančia ne tik visos bendruomenės, bet ir kiekvieno jos nario privalumus, formuojančia mokinių pasaulėžiūrą ir net tautinę bei pilietinę savimonę. Labai dažnai būtent mokytojai tampa mokyklinių švenčių ir renginių organizatoriais, kuriantys švenčių scenarijus ir ugdančios mokinių požiūrį į tradicijas.

4. Mokyklos bendruomenė turi labai daug švenčių, kurios skatina ir stiprina bendruomeniškumą. Jas galima suskirstyti į 1) įvesdinimo ir palydėtuvių, 2) kalendorines, 3) valstybines ir 4) mokyklos šventes (gimtadienis, vardadienis).

Pačiomis svarbiausiomis šventėmis galima laikyti įvesdinimo ir palydėtuvių šventes. Paminėtina, kad „pradžia ir pabaiga“ labai panašios. Mokslo metų pradžios šventės tradicijos menkai pakito: tarpukariu, sovietmečiu ir XXI a. pradžioje išliko ta pati šventės struktūra: direktoriaus ir garbingų asmenų sveikinimo žodis, kupinų patoso eilių deklamavimas, mokyklos choro ar šokių kolektyvo paruoštas pasirodymas. Pačiais svarbiausiais šventės elementais laikytina dvyliktokų ir pirmokų įžengimas (įvedimas į mokyklos bendruomenę) ir pirmoji simbolinė pamoka, kurią veda klasės auklėtoja. Šiais veiksmais moksleiviai yra įvedami į mokyklos bendruomenę. Analogiški ritualai atkartojami ir abiturientų švenčių metu, kuomet abiturientai atskiriami nuo mokyklos bendruomenės.

5. Svarbiausiomis Lietuvos abiturientų palydėtuvių šventėmis galima laikyti šimtadienį ir išleistuves. Tarpukariu, sovietmečiu svarbiausia abiturientų švente laikytos išleistuvės, išlaikiusios tuos pačius oficialiosios dalies šventimo elementus iki mūsų dienų. Svarbiausia šventės dalis – brandos atestatų įteikimas. Dėl išleistuvių svarbos mažėjimo, pradeda nykti sovietmečiu itin reikšmingas neoficialiosios dalies paprotys – saulės pasitikimas su klasės draugais prie vandens telkinio, ant kalno ar tilto.

XXI a. pr. šimtadienis įgauna vis didesnę prasmę ir kai kuriose mokyklose tampa reikšmingiausia švente, pradedančia išėjimo iš mokyklos švenčių ciklą. Kiek mažiau svarbi ir reikšminga sovietmečiu išpopuliarėjusi Paskutinio skambučio šventė. Galima daryti prielaidą, kad Paskutinio skambučio tradicijos atkeliavo iš kaimyninės Rusijos, jos labiausiai sietinos su karnavališkumu, kuris ypač sustiprėjo XXI a. pradžioje.

Šventinės tradicijos sklinda peržengdamos lokales ribas. Minėtos abiturientų šventės švenčiamos ne tik visoje Lietuvoje, bet ir kaimyninėse šalyse, skiriasi tik šventės pavadinimai ir kai kurie šventiniai elementai. Itin panašios lietuvių ir latvių abiturientų šventės.

6. Kai kurie abiturientų švenčių motyvai perimti iš tradicinių šeimos – vestuvių ar vardynų papročių (pavyzdžiui, abiturientų ar direktorės juosimas juosta – ypatingos pagarbos ženklas, Paskutinio skambučio metu einama pro tautinių juostų tunelį). Pastaruoju metu jaučiama ir labai stipri dabartinės populiariosios kultūros įtaka, pavyzdžiui, abiturientai žengia raudonu kilimu, fotografuojasi prie specialiai pagamintos fotosienelės, važinėja limuziniais ir pan., taip pamėgdžiodami įvairių iškilmingų ceremonijų scenarijus.

7. Mokyklos bendruomenė atkartoja standartinius ir kiekvienam laikmečiui būdingus kalendorinių švenčių scenarijus, pritaikydama juos prie šiuolaikinio gyvenimo būdo bei atsižvelgdama į mokinių amžių. Po Lietuvos nepriklausomybės atkūrimo svarbiausia kalendorinė švente laikomos Kalėdos. Pastaruoju metu vis labiau linkstama organizuoti advento vakarones, kurios išstumia sovietmečiu itin populiarius Naujųjų metų karnavalus. Advento vakaronių metu akcentuojama ne pramoginė, o edukacinė funkcija – Kūčių ir Kalėdų tradicijų priminimas. Nors Kūčios ir Kalėdos laikomos šeimos, labiausiai ją konsoliduojančia švente, tačiau šis scenarijus perkeliamas į klasę. Svarbiausiu akcentu tampa bendravimas rengiantis šventėms, vakarienė prie bendro stalo – bendrystės jausmo išgyvenimas ir pramoginio pobūdžio elementai, pavyzdžiui, apsikeitimas dovanomis, tapęs jau neatsiejama Kalėdų dalimi.

Užgavėnės – viena svarbiausių kalendorinių švenčių, švenčiamų mokykloje po Lietuvos nepriklausomybės atkūrimo. Ši šventė patraukli mokyklos bendruomenei, kadangi tampa viso kolektyvo pasilinksminimu, gausi savo pramogų įvairove bei karnavališkumu. Kitos kalendorinės šventės (Velykos, Kazimierinės, Juozinės) mažiau svarbios, dažniausiai

švenčiamos tik pradinių klasių mokinių. Vyresnieji mokiniai vengia švęsti šventes, kuriose gausu žaidybinių elementų. Tai galima sieti su maištingu paauglystės laikotarpiu.

8. Kai kurių kalendorinių švenčių šventimas (ypač Užgavėnių) iš mokyklos erdvės perkeliamas platesnę erdvę – kaimą / miestą ir tampa ne tik mokyklos bendruomenės, bet ir viso miestelio / mikrorajono švente. Taip mokykla atlieka ne tik pagrindinio šventės organizatoriaus, bet ir platesnės bendruomenės telkėjo vaidmenį. Ypač ši tendencija ryški mažesniuose miesteliuose. Tai galima sieti su didesniu tarpusavio ryšiu (bendruomeniškumu) ir menkesniu pramogų pasirinkimu, lyginant su didesniais Lietuvos miestais.

9. Mokyklų gimtadienių ir vardadienių šventimas – nauja tradicija, atsiradusi po Lietuvos nepriklausomybės atkūrimo. Tai sietina su XX a. pab. – XXI a. pradžioje naujų pavadinimų suteikimu Lietuvos mokykloms. Tuomet ne tik buvo suteikiami nauji pavadinimai, bet ir imta paminėti išskirtines datas, svarbias mokyklos globėjui, kurio vardu pavadinta mokykla. Mokyklų jubiliejų minėjimai tampa puikia proga vėl atnaujinti ryšius su savos mokyklos bendruomenės nariais, su kuriais mokymosi metu siejo patys glaudžiausi emociniai ryšiai.

10. Performatyvumas – viena iš priemonių, padedanti atsiskleisti bendruomenės savitumui. Jis mokyklos švenčių kontekste reiškiasi ne tik retorika, bet ir vizualine išraiška, muzika ir pan. Ypač performatyviųjų raiškų gausu abiturientų šventėse. Tiek abiturientų spektakliuose, dainose, tiek šventinės puošybos, dekoru elementuose dominuoja vaikystės, atsisveikinimo simboliai ir motyvai – taip performatyviomis priemonėmis ypač sustiprinamas pradžios ir pabaigos švenčių psichologinis efektas.

12. Pastaruoju metu mokyklų programose ir švietimo gairėse pilietiškumo ir patriotiškumo ugdymas tampa bene svarbiausiais tikslais bendrojo ugdymo mokyklose, tačiau atlikti tyrimai atskleidžia, kad tai dažniau ir išlieka teorinėmis gairėmis, kurios nedaro tokios didelės įtakos mokinių tautinės savimonės didėjimui. Visgi pastaraisiais metais patriotiškumo ugdymo būdai tampa vis originalesni, pasitelkiamos mokiniams patrauklios formos: rengiamos įvairios akcijos, kuriose dalyvauti skatina ne mokyklų mokytojai, o autoritetingi Lietuvos žmonės. Tai skatina mokinių aktyvesnį dalyvavimą valstybinių švenčių minėjimuose, tačiau atliktos apklausos parodė, kad tik baigus mokyklą, jauni žmonės pradeda suprasti minėtų švenčių prasmę ir reikšmę.

13. Moksleiviai, atsidūrę etninių mažumų pozicijoje ir pasirinkę mokytis lituanistinėse mokyklose, pradeda labiau vertinti savo tėvynę, lyginant su bendraamžiais, besimokančiais Lietuvoje. Valstybinių švenčių minėjimai užsienio lietuvių mokyklose įgauna didesnę reikšmę, kadangi jų metu konsoliduojama ne tik mokyklos, bet visa lietuvių bendruomenė, įsikūrusi svetur. Lietuvoje esančių tautinių mažumų mokyklų mokiniai pamini tiek Lietuvos, tiek savo kilmės šalies valstybines šventes, taip stiprindami ne tik pilietinį, bet ir savo etninį tapatumą.

ŠALTINIAI IR LITERATŪRA

Santrumpos

1. DLKŽ – Dabartinės lietuvių kalbos žodynas 2016. Prieiga per internetą: <<http://dz.lki.lt/get/84476/>>. [žiūrėta 2016 m. vasario 10 d.].
2. LKŽ – Lietuvių kalbos žodynas 2015. Prieiga per internetą: <<http://lkzd.lki.lt/Zodynas/Visas.asp>>. [žiūrėta 2015 m. gruodžio 15 d.].
3. LSŽ – Lietuviškas simbolikos žodynas 2016. Prieiga per internetą: <http://www.ltvirtove.lt/zodynai.php?lt=lietuviskas_simbolikos_zodynas&raide=K&puslapis=2>. [žiūrėta 2016 m. vasario 10 d.].
4. TŽŽ – Tarptautinių žodžių žodynas 2016. Prieiga per internetą: <<http://www.zodziai.lt/reiksme&word=tabula+rasa&wid=19246>>. [žiūrėta 2016 m. sausio 15 d.].
5. VDU ER – Vytauto Didžiojo universiteto Kultūrų studijų katedros rankraštynas.

Šaltiniai

6. *Advento vakaronė* – Advento vakaronė Petrašiūnų mokykloje. Kauno miesto mokyklų švenčių renginių scenarijai. Kauno miesto savivaldybės administracijos Švietimo ir kultūros departamento Švietimo ir ugdymo skyrius, Kaunas, 2010.
7. *Akcija Lietuvai ir man*. Prieiga per internetą: <http://www.lietuvaiirman.lt/#apie_projekta>. [žiūrėta 2016 m. balandžio 29 d.].
8. *Atestatų įteikimas 1965* – Abiturientų atestatų įteikimo tradicijos. Kauno Komjaunimo vidurinės mokyklos tradicijos. Komjaunimo organizacijos istorija, 1965–1970 m. Kauno „Aušros“ gimnazijos istorijos muziejus.
9. *Bendrojo lavinimo vidurinės mokyklos bendrosios programos*, 1997, Leidybos centras, Vilnius.
10. *Bendrojo ugdymo mokyklos 2016 – Lietuva internete: mokyklos*, Bendrojo ugdymo mokyklos. Prieiga per internetą: <<http://www.on.lt/hedukac4.htm>>. [žiūrėta 2016 m. sausio 5 d.].
11. Čepienė, I. *Aukštųjų ir specialiųjų vidurinių mokyklų tradicinių švenčių principai*, Lietuvos TSR aukštojo ir specialiojo vidurinio mokslo ministerija, 1980, Vilnius.
12. *Dainiaus Pavalkio sveikinimas 2014* – Švietimo ir mokslo ministro Dainiaus Pavalkio sveikinimas Rugsėjo 1-osios proga, Švietimo ir mokslo ministerija. Prieiga per internetą: <<http://kitm.lt/lr-svietimo-ir-mokslo-ministro-dainiaus-pavalkio-sveikinima-rugsejo-1-osios-proga/>> [žiūrėta 2016 m. gegužės 5d.].

13. Indrelytė, E. *Alytaus gimnazijos direktorė moksleivius stebina savo apranga*. Prieiga per internetą: <<http://gyvbudas.lrytas.lt/seima/alytaus-gimnazijos-direktore-moksleivius-stebina-savo-apranga.htm>>. [žiūrėta 2017 m. sausio 31 d.].
14. *Išleistuvių sveikinimas 1939* – Švietimo Ministerio kalba abiturientų dieną, *XX amžius*, 1939, nr. 194, p. 2.
15. Jankaitytė, G. *Prezidentė teikia pataisas: naikins amžinus mokyklų vadovus*. Prieiga per internetą: <<http://vz.lt/verslo-aplinka/2017/01/05/prezidente-teikia-pataisas-naikins-amzinius-mokyklu-vadovus>>. [žiūrėta 2017 m. sausio 6 d.].
16. *Juknaičiuose pražydo Velykų medžiai*. Prieiga per internetą: <<http://www.siluteszinios.lt/juknaičiuose-prazydo-velyku-medžiai/#>> [žiūrėta 2016 m. rugsėjo 3 d.].
17. *Karnavalas 1965–1966 mokslo metų karnavalas* [šventės aprašas]. Kauno 2-osios vidurinės mokyklos istorijos metraštis, 1965 m. Kauno universitetinės Maironio gimnazijos istorijos muziejus.
18. *Kauno Šv. Kazimiero mergaičių gimnazijos metraštis, 1923–1938*, Kaunas.
19. *KTU projektas „Mokyklos himnas“ – neįkainojama patirtis mokiniams ir mokytojams*. Prieiga per internetą: <<http://ktu.edu/lt/socialiniu-humanitariniu-mokslu-ir-menu-fakultetas/naujiena/ktu-projektas-mokyklos-himnas-neikainojama-patirtis-mokiniams-ir-mokytojams>>. [žiūrėta 2016 m. gruodžio 6 d.].
20. *Lietuviai pasaulyje*. Prieiga per internetą: <<http://www.lugis.vdu.lt/Content/Menu/FOV1-000C6B31/S05B97259?FormID=96&listview>>. [žiūrėta 2015 m. spalio 18 d.].
21. Lietuvos mokinių neformaliojo švietimo centras. *Akcija Lietuvai ir man*. Prieiga per internetą: <http://www.lmnsc.lt/lt/naujienos/1441>. [žiūrėta 2016 04 29].
22. *Lietuvos švietimo koncepcija 1992*. Parengė: Lietuvos Respublikos švietimo ir kultūros ministerija. Vilnius, 1992.
23. *LR Ilgalaikė pilietinio ir tautinio ugdymo programa 2006* (Valstybės žinios, 2006, Nr. 102-3939). Prieiga per internetą: <http://www3.lrs.lt/pls/inter2/dokpaieska.showdoc_l?p_id=283042&p_query=&p_tr2=>>. [žiūrėta 2016 m. gegužės 5 d.].
24. *LR įsakymas dėl pilietinio ir tautinio ugdymo 2016–2020 metų tarpinstitucinio veiksmų plano patvirtinimo* 2016 (Teisės aktų registras 2016, Nr. 6317). Prieiga per internetą: <<https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/3326bca0f26a11e5989ee743dd0efbb0>>. [žiūrėta 2016 m. gegužės 5 d.].

25. *LR Švietimo įstatymas 2011* (Valstybės žinios, 2011, Nr. 38-1804). Prieiga per internetą: <http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=441204>. [žiūrėta 2016 m. gegužės 8 d.].
26. *LR Švietimo įstatymo pakeitimo įstatymas 2011* (Valstybės žinios, 2011, Nr. 38-1804). Prieiga per internetą: <http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=395105&p_query=&p_tr2=>. [žiūrėta 2016 m. sausio 8 d.].
27. Pakriauņys, B. Darbą pradėdant, *Jaunoji Lietuva*, 1936, nr. 8-9, p. 397.
28. Povilaitis, N. Daugiatautė gimnazija priimtų ir pabėgėlius iš Sirijos, *Savaitraštis Kaunui*, 2016, nr. 37 (52), p. 6-7.
29. Pukenė, R. ir Jackevičius, M. *Po maišto iš darbo priversta trauktis direktorė: mokiniai ruošiasi blogiausiam*. Prieiga per internetą: <<http://www.delfi.lt/news/daily/education/po-maisto-is-darbo-priversta-trauktis-direktore-mokiniai-ruosiasi-blogiausiam.d?id=73173132>>. [žiūrėta 2016 m. gruodžio 20 d.].
30. *Paskutinis skambutis 1979* [šventės aprašas] – Kauno 2-osios vidurinės mokyklos istorijos metraštis, 1979, Kauno universitetinės Maironio gimnazijos istorijos muziejus.
31. *Paskutinis skambutis 1936* – Septintokų atsisveikinimas su abiturientais, *Jaunoji Lietuva*, 1936, nr. 5.
32. *Pilietinio ugdymo įgyvendinimo politika: tikslai, priemonės, rezultatai*. Švietimo problemos analizė, 2013, nr. 3 (89), p. 1. Prieiga per internetą: <<http://www.nmva.smm.lt/wp-content/uploads/2012/12/Pilietinio-ugdymo-igyvendinimo-politika.pdf>>. [žiūrėta 2016 05 05].
33. *Pilietiskumas ir pilietinė visuomenė*. Vilnius, 2012. Prieiga per internetą: <http://www.3sektorius.lt/docs/Pilietiskumas_leidiny_2012_2013-01-17_13_48_37.pdf>. [žiūrėta 2016 05 05].
34. *Pirmasis skambutis 1972* [šventės aprašas] – Kauno 2-osios vidurinės mokyklos istorijos metraštis, 1972, Kauno universitetinės Maironio gimnazijos istorijos muziejus.
35. *Neužmirštuolė*. Prieiga per internetą: <<http://www.neuzmirsk.lt/>>. [žiūrėta 2016 m. balandžio 29 d.].
36. *Renginiai 2012* – Renginiai mokyklose, skirti Nepriklausomybės atkūrimo dienai. Prieiga per internetą: <<http://www3.lrs.lt/docs2/KETUXZSY.PDF>>. [žiūrėta 2016 m. sausio 5 d.].
37. Rimkutė, V. Dienoraštis, *Raguvos gimnazijos mokinės dienoraštis*, 1942, Raguva.
38. *Susitikimas po 50 metų* [aprašas]. Kauno 2-osios vidurinės mokyklos istorijos metraštis, 1981 m. Kauno universitetinės Maironio gimnazijos istorijos muziejus.

39. *Šiaulių gimnazijos metraštis 1924* – Šiaulių gimnazijos metraštis, 1924-1926. Šiaulių Juliaus Janono gimnazijos muziejus.
40. *Šimtadienio scenarijus 2010* – Kauno miesto mokyklų švenčių renginių scenarijai. Kauno „Atžalyno“ vidurinės mokyklos šimtadienio scenarijus „Mes – Lietuvos tūkstantmečio vaikai“. Teatralizuotas renginys. Kauno miesto savivaldybės administracijos Švietimo ir kultūros departamento Švietimo ir ugdymo skyrius, Kaunas, 2010.
41. *Švietimo raidos scenarijus 2011* – Kuriamo mokyklą vaikams. Švietimo raidos scenarijus. Vilnius, 2011
42. *Švietimo reformos dokumentų rengimas*. Prieiga per internetą:
<http://www.mab.lt/M.Luksiene/svietimo-reforma.html>. [žiūrėta 2016 m. sausio 5 d.].
43. Tamakauskas, Z., 2016, Kauno „Aušros“ gimnazijai – 100 metų, *Lietuvos aidas*. Prieiga per internetą: <http://www.aidas.lt/lt/mokslas-ir-technika/article/13640-11-14-kauno-ausros-gimnazijai-100-metu>. [žiūrėta 2016 m. kovo 7 d.].
44. Tamošaitis, R. *Autoritetai ir žvaigždės*. Prieiga per internetą:
<<http://www.tekstai.lt/buvo/metai/200703/autzvaig.htm>>. [žiūrėta 2016 04 29].
45. Treija, A. *Rygos lietuvių vidurinė mokykla 1991–2011*, 2011, Ryga.
46. *Valstybinė švietimo 2013-2022 metų strategija*. Lietuvos Respublikos Seimo 2013 m. nutarimu. Prieiga per internetą:
<https://www.smm.lt/uploads/lawacts/docs/451_f91e8f0a036e87d0634760f97ba07225.pdf>. [žiūrėta 2016 m. gegužės 5 d.].
47. *Vasario 16-osios metraštis 2012* – Mūsų didelis mažas pasaulis: Vasario 16-osios gimnazijos dienoraštis, 2012.
48. *Veiklos 100-tadienio šventei*. Prieiga per internetą:
<<http://pradinukai.lt/index.php/siuntiniai/summary/8-scenarijai-planai-programos/261-veiklos-100-tadienio-sventei>>. [žiūrėta 2016 m. gruodžio 20 d.].
49. Zaikauskienė, D. 2014, *Trumpųjų pasakymų parodijos*. Prieiga per internetą:
<<http://old.aruodai.lt/tautosaka/aprasai/parodijos.htm>>. [žiūrėta 2014 m. kovo 7 d.].
50. Žemaitytė, L. *Klasės kasdienybės, šventės...*, Kauno „Aušros“ mergaičių gimnazijos mokinės dienoraštis, 1934, Kaunas.

Mokyklų internetinės svetainės¹⁶

51. Alytaus Dainavos pagrindinė mokykla 2016, *Atributika*. Prieiga per internetą:
<http://www.dainava.alytus.lm.lt/advm55/index.php?option=com_content&view=article&id=48&Itemid=119>. [žiūrėta 2016 m. sausio 3 d.].
52. Alytaus Dzūkijos mokykla 2016, *Atributika*. Prieiga per internetą:
<<http://www.dzukija.alytus.lm.lt/index.php/uniformos/mokyklins-uniformos.html>>. [žiūrėta 2016 m. kovo 3 d.].
53. Alytaus rajono Miroslavo gimnazija 2016, *Himnas*. Prieiga per internetą:
<<http://www.miroslavas.alytus.lm.lt/naujasmiroslavas/node/12>>. [žiūrėta 2016 m. kovo 3 d.].
54. Alytaus šv. Benedikto gimnazija 2016, *Atributika*. Prieiga per internetą:
<http://www.benediktas.org/index.php?option=com_content&view=article&id=70&Itemid=82>. [žiūrėta 2016 m. sausio 3 d.].
55. Alovės pagrindinė mokykla 2016, *Atributika*. Prieiga per internetą:
<http://www.alovespagrindine.lt/index.php?option=com_content&view=category&layout=blog&id=34&Itemid=57>. [žiūrėta 2016 m. sausio 3 d.].
56. Antazavės Juozo Gruodžio gimnazija 2016, *Rugsėjo 1-oji*. Prieiga per internetą:
<<http://antazavesmokykla.lt/naujenos/19-rugsjo-1-oji>>. [žiūrėta 2016 m. gegužės 8 d.].
57. Atlantos lituanistinė mokykla „Saulė“, *Apie mus*. Prieiga per internetą:
<<http://www.saulesmokykla.org/>>. [žiūrėta 2016 m. vasario 2 d.].
58. Biržų „Atžalyno“ pagrindinė mokykla 2016, *Uniformos dėvėjimo tvarkos aprašas*. Prieiga per internetą: <<http://www.atzalynas.birzai.lm.lt/apie-mokykl/430-uniformos-dvjimo-tvarkos-apraas.html>>. [žiūrėta 2016 m. kovo 6 d.].
59. Čikagos lituanistinė mokykla 2016, *Programa*. Prieiga per internetą:
<<http://www.cikagoslituanistinemokykla.org/Mokykla.html>>. [žiūrėta 2016 m. vasario 2 d.].
60. Dieveniškių Adomo Mickevičiaus gimnazija 2016, *Gimnazija*. Prieiga per internetą:
<http://www.dieveniskes.salcininkai.lm.lt/?page_id=218>. [žiūrėta 2016 m. sausio 3 d.].
61. Eišiškių gimnazija 2016, *Gimnazijos logotipas*. Prieiga per internetą:
<<http://www.eisiskiu1.salcininkai.lm.lt/>>. [žiūrėta 2016 m. kovo 3 d.].
62. Ignalinos Česlovo Kudabos progimnazija 2016, *Rugsėjo 1-oji*. Prieiga per internetą:
<<http://www.kudabos.ignalina.lm.lt/naujienos/renginiai/2016/09/rugsejo-1-oji>>. [žiūrėta 2016 m. rugsėjo 15 d.].

¹⁶ Iš viso peržiūrėta daugiau nei 300 mokyklų internetinių svetainių, tačiau šaltinių sąrašą pateiktos tik tos mokyklų internetinės svetainės, kurios cituojamos darbe.

63. Jonavos Senamiesčio gimnazija 2016, *Emblema*. Prieiga per internetą:
<<http://www.senamiescio-g.lt/atributika/emblema.php>>. [žiūrėta 2016 m. sausio 3 d.].
64. Jurbarko Vytauto Didžiojo pagrindinė mokykla 2016, *Mokyklos emblema, vėliava, daina*. Prieiga per internetą: <<http://jvdm.lt/lt/index.php/apie-mus/mokyklos-emblema-himnas>>. [žiūrėta 2016 m. sausio 3 d.].
65. Kaišiadorių Algirdo Brazausko gimnazija 2016, *Simbolika*. Prieiga per internetą:
<<http://www.a.brazausko-gimnazija.lt/index.php/apie-mokykl/gimnazistorija>>. [žiūrėta 2016 m. rugsėjo 28 d.].
66. Kaišiadorių Vaclovo Giržado progimnazija 2016, *Herbo, vėliavos ir himno projektų konkursas*. Prieiga per internetą: <<http://www.v.girzado-progimnazija.lt/index.php/bibliotekos-naujienos/281-herbo-veliavos-ir-himno-projektu-konkursas>>. [žiūrėta 2016 m. gruodžio 6 d.].
67. Kapčiamiesčio Emilijos Pliaterytės mokykla 2016, *Mokyklos simboliai*. Prieiga per internetą: <<http://www.kapciamiestis.lt/apie-mus/mokyklos-simboliai.html>>. [žiūrėta 2016 m. sausio 18 d.].
68. Kauno Aleksandro Puškino gimnazija 2016, *Apie gimnaziją*. Prieiga per internetą:
<<https://www.puskinas.kaunas.lm.lt/index.php/lt/apie-gimnazija>>. [žiūrėta 2016 m. gruodžio 20 d.].
69. Kauno „Aušros“ gimnazija 2016, *Tradicijos*. Prieiga per internetą:
<<http://www.ausra.kaunas.lm.lt/web.php/346>>. [žiūrėta 2016 m. vasario 12 d.].
70. Kauno Bernardo Brazdžionio mokykla 2016, *Užgavėnių šventė Kauno Bernardo Brazdžionio mokykloje*. Prieiga per internetą:
<<http://www.brazdzionis.kaunas.lm.lt/2016/02/uzgaveniu-svente-kauno-bernardo-brazdzionio-mokykloje/>>. [žiūrėta 2016 m. gegužės 8 d.].
71. Kauno jėzuitų gimnazija 2016, *Atributika*. Prieiga per internetą:
<http://www.kjg.lt/index.php?option=com_content&view=category&id=37&Itemid=69>. [žiūrėta 2016 m. sausio 3 d.].
72. Kauno Jono Pauliaus II gimnazija 2016, *Himnas*. Prieiga per internetą:
<<http://www.jp2gimnazija.kaunas.lm.lt/images/pdf/jp2ghimnas2015.pdf>>. [žiūrėta 2016 m. kovo 3 d.].
73. Kauno Juozo Grušo meno gimnazija, Mokyklos atributika. Prieiga per internetą:
<<https://grusas.kaunas.lm.lt/mokyklos-atributika/>>. [žiūrėta 2016 m. rugsėjo 9 d.].
74. Kauno Juozo Urbšio katalikiška gimnazija, *Sausio 13- osios Laisvės gynėjų dienos paminėjimas visuotinė pilietinė iniciatyva „Atmintis gyva, nes liudija“*. Prieiga per

- internetą: <<https://urbsys.kaunas.lm.lt/joomla/index.php/469-atmintis-gyva-nes-liudija-2016>>. [žiūrėta 2016 m. gruodžio 21 d.].
75. Kauno Jurgio Dobkevičiaus vidurinė mokykla 2016, *Atributika*. Prieiga per internetą: <<http://www.dobkevicius.kaunas.lm.lt/apie-mokykla/atributika/>>. [žiūrėta 2016 m. sausio 3 d.].
76. Kauno KTU Vaižganto progimnazija 2016, *Uniformų rinkimai*. Prieiga per internetą: <http://www.ktuvaizgantas.kaunas.lm.lt/index.php?option=com_content&task=view&id=1146&Itemid=1>. [žiūrėta 2016 m. gruodžio 6 d.].
77. Kauno „Santaros“ gimnazija 2016, *Užgavėnės*. Prieiga per internetą: <<http://www.santara.kaunas.lm.lt/uzgavenes/>>. [žiūrėta 2016 m. gegužės 8 d.].
78. Kauno Stepono Dariaus ir Stasio Girėno gimnazija 2016, *Apie gimnaziją*. Prieiga per internetą: <<http://www.darius-girenas.kaunas.lm.lt/uzdaviniai.htm>>. [žiūrėta 2016 m. sausio 3 d.].
79. Kidulių pagrindinė mokykla 2015, *Istorija*. Prieiga per internetą: <<http://www.kiduliai.sakiai.lm.lt/istorija>>. [žiūrėta 2015 m. kovo 19 d.].
80. Kupiškio Lauro Stukos-Gucevičiaus gimnazija 2016, *Atributika*. Prieiga per internetą: <<http://www.kupiskiogimnazija.lt/atributika.html>>. [žiūrėta 2016 m. sausio 3 d.].
81. Lavoriškių Stepono Batoro gimnazija 2015, *Kaziuko mugė*. Prieiga per internetą: <<http://www.lavoriskes.vilniaus.lm.lt/?p=625>>. [žiūrėta 2016 m. rugsėjo 6 d.].
82. Lietuvos sveikatos mokslų universiteto gimnazija 2016, *Atributika*. Prieiga per internetą: <<http://www.lsmugimnazija.lt/atributika>>. [žiūrėta 2016 m. sausio 3 d.].
83. Mažeikių darželis-mokykla „Kregždutė“ 2016, *Ketvirtųjų šimtadienis*. „Kregždutė“ darželis-mokykla Mažeikiuose. Prieiga per internetą: <<http://www.kregzdute.lt/fotogalerija/2011---2012-m>>. [žiūrėta 2016 m. birželio 10 d.].
84. Miegėnų pagrindinė mokykla 2016, *Mokyklos himno nuostatai*. Prieiga per internetą: <<https://www.miegenai.kedainiai.lm.lt/index.php/component/content/article/2-uncategorised/39-mokyklos-himno-nuostatai>>. [žiūrėta 2016 m. gruodžio 6 d.].
85. Niujorko Maironio lituanistinė mokykla 2016, *Apie mus*. Prieiga per internetą: <<http://www.nymairioniomokykla.org/>>. [žiūrėta 2016 m. vasario 2 d.].
86. Palangos pradinė mokykla 2016, *Mokykloje šurmuliavo Kaziukas*. Prieiga per internetą: <<http://www.palangospradine.lt/index.php?mact=News,cntnt01,detail,0&cntnt01articleid=20&cntnt01returnid=56>>. [žiūrėta 2016 m. gruodžio 6 d.].
87. Panevėžio Alfonso Lipniūno progimnazija 2016, *Velykos mokykloje*. Prieiga per internetą: <https://www.alipniunomokykla.lt/index.php?option=com_content&view=article&id=141:velykos-mokykloje&catid=8&Itemid=105>. [žiūrėta 2016 m. gruodžio 6 d.].

88. Panevėžio Kazimiero Paltaroko gimnazija 2016, *Gimnazijos vėliavos simbolika*. Prieiga per internetą: <<http://www.paltarokogimnazija.lt/index.php/apie-gimnazija/atributika>>. [žiūrėta 2016 m. sausio 3 d.].
89. Plungės „Saulės“ gimnazija 2016, *Užgavėnės gimnazijoje*. Prieiga per internetą: <<http://www.plungessaulesgim.eu/plunges-saules-gimnazijos-naujienos/3532-uzgavenes-gimnazijoje.html>>. [žiūrėta 2016 m. gegužės 8 d.].
90. Prezidento Valdo Adamkaus gimnazija 2016, *Pagrindinis*. Prieiga per internetą: <<https://pranciskaus.kaunas.lm.lt/>>. [žiūrėta 2016 m. rugsėjo 20 d.].
91. Punsko Kovo 11-osios licėjus 2016, *Apie mokyklą*. Prieiga per internetą: <http://licejus.eu/?page_id=17>. [žiūrėta 2016 m. kovo 3 d.].
92. Radviliškio Vaižganto progimnazija 2016, *Radviliškio Vaižganto progimnazijoje vyko „Vaikų Velykėlės“*. Prieiga per internetą: <<http://www.vaizgantopagr.lt/index.php/44-radviliskio-vaizganto-progimnazijoje-vyko-vaiku-velykeles>>. [žiūrėta 2016 m. birželio 28 d.].
93. Rygos lietuvių vidurinė mokykla 2016, *Skolas himna*. Prieiga per internetą: <<http://www.rlvs.lv/index.php?atvlap=59>>. [žiūrėta 2016 m. sausio 3 d.].
94. Skapiškio pagrindinė mokykla 2016, *Akcija „Neužmirštuolė“*. Prieiga per internetą: <<http://www.skpm.lt/index.php/93-pradzia/350-akcija-neuzmirstuole>>. [žiūrėta 2016 m. balandžio 29 d.].
95. Svėdasų Juozo Tumo-Vaižganto gimnazija 2016, *Atributika*. Prieiga per internetą: <<http://www.svedasai.anyksciai.lm.lt/index.php/2013-11-12-07-48-39/atributika>>. [žiūrėta 2016 m. balandžio 4 d.].
96. Šėtos gimnazija 2016, *Gimnazijos pradinukai šventė Užgavėnės*. Prieiga per internetą: <<http://setosgimnazija.lt/gimnazijos-pradinukai-svente-uzgavenes/>>. [žiūrėta 2016 m. gegužės 8 d.].
97. Šiaulių rajono Šilėnų mokykla 2016, *Užgavėnės*, Prieiga per internetą: <<https://www.silenai.siauliai.lm.lt/?cat=1&paged=13>>. [žiūrėta 2016 m. balandžio 12 d.].
98. Šiaulių Tėvo Benedikto Andruškos pradinė mokykla 2016, *Pagrindinis*. Prieiga per internetą: <<https://www.andruska.siauliai.lm.lt/>>. [žiūrėta 2016 m. vasario 9 d.].
99. Širvintų Lauryno Stuokos - Gucevičiaus gimnazija 2016, *Daina ir simbolika*. Prieiga per internetą: <<http://www.lsg.lt/index.php/daina-ir-simdolika>>. [žiūrėta 2016 m. sausio 3 d.].
100. Širvintų rajono Gelvonų vidurinė mokykla 2016, *Jurginės Gelvonuose*. Prieiga per internetą: <<http://www.gelvonai.sirvintos.lm.lt/?p=1801>>. [žiūrėta 2016 m. gegužės 8 d.].

101. Turgelių Povilo Ksaverio Bžostovskio gimnazija 2016, *Atributika*. Prieiga per internetą: <<http://www.bzostovskiovm.turgeliai.lm.lt/index.php/lt/mokykla/atributika>>. [žiūrėta 2016 m. kovo 3 d.].
102. Vadžgirio pagrindinė mokykla 2016, *Vadžgiryje mokiniai ir mokytojai šventė Užgavėnės*. Prieiga per internetą: <<http://vadzgirys.lt/52-vadzgiryje-mokiniai-ir-mokytojai-svente-uzgavenes.html>>. [žiūrėta 2016 m. gegužės 8 d.].
103. Vasario 16-osios gimnazija 2016, *Tikslai ir uždaviniai*. Prieiga per internetą: <<http://www.gimnazija.de/?q=lt/node/27>>. [žiūrėta 2015 m. gruodžio 12 d.].
104. Vilniaus Antano Vienuolio progimnazija 2016, *Jurginių šventė mokykloje*. Prieiga per internetą: <http://www.vienuolio.vilnius.lm.lt/?page_id=3885> [žiūrėta 2016 m. birželio 28 d.].
105. Vilniaus Gabijos gimnazija, *Istorija ir atributika*. Prieiga per internetą: <<http://gabijos.lt/>> [žiūrėta 2016 m. rugsėjo 28 d.].
106. Vilniaus Joachimo Lelevelio vidurinė mokykla 2016, *Mokyklos himnas*. Prieiga per internetą: <<http://www.lelevelio.lt/index.php/pradzia/mokykla/2016-01-18-18-35-17/mokyklos-himnas>>. [žiūrėta 2016 m. kovo 3 d.].
107. Vilniaus krikščionių gimnazija 2016, *Velykos mūsų mokykloje*. Prieiga per internetą: <<http://kmok.lt/?p=4191>>. [žiūrėta 2016 m. gruodžio 21 d.].
108. Vilniaus Lazdynų vidurinė mokykla, *Simbolika*. Prieiga per internetą: <http://www.lazdynumokykla.lt/index.php?action=page&page_id=135>. [žiūrėta 2016 m. sausio 15 d.].
109. Vilniaus „Šaltinio“ pagrindinė mokykla 2016, *Rugsėjo 1-oji*. Prieiga per internetą: <<http://www2418.vu.lt/index.php/rugsejo-1-oji-2/>>. [žiūrėta 2016 m. birželio 1 d.].
110. Vilniaus Šeškinės pradinė mokykla 2016, *Atributika*. Prieiga per internetą: <<http://www.seskinespradine.vilnius.lm.lt/?cat=117>>. [žiūrėta 2016 m. gruodžio 20 d.].
111. Vilniaus Tuskulėnų gimnazija 2016, *Pirmųjų šimtadienis*. Prieiga per internetą: <<http://www.tuskuleni.lt/index.php/pirmoku-simtadienis>>. [žiūrėta 2016 m. gruodžio 9 d.].
112. Vilniaus Vasilijaus Kačialovo gimnazija 2016, *Atributika*. Prieiga per internetą: <http://kachialov.lt/index.php?option=com_content&task=view&id=18&Itemid=45>. [žiūrėta 2016 m. kovo 3 d.].
113. Vilniaus Vytauto Didžiojo gimnazija 2016, *Atributika*. Prieiga per internetą: <http://www.vytautodidziojo.vilnius.lm.lt/?page_id=58>. [žiūrėta 2016 m. kovo 3 d.].
114. Vilniaus „Žiburio“ pradinė mokykla, *Paskutinis skambutis*. Prieiga per internetą: <<http://www2437.vu.lt/naujienos2013-2014.html>>. [žiūrėta 2016 m. gruodžio 20 d.].

115. Vilniaus Žvėryno gimnazija 2016, Mokyklos himnas. Prieiga per internetą: <<<http://www.zveryno.vilnius.lm.lt/suv/mokyklaLankstinukas.pdf>>. [žiūrėta 2016 m. rugsėjo 15 d.].
116. Zarasų „Santarvės“ pradinė mokykla 2016, *Mokyklos himno konkursas*. Prieiga per internetą: <<http://www.santarve.info/news.php?readmore=86>>. [žiūrėta 2016 m. gruodžio 6 d.].
117. Žemaičių Naujamiesčio gimnazija 2016, *Velykos*. Prieiga per internetą: <<https://www.znaumiestis.silute.lm.lt/>>. [žiūrėta 2016 m. gruodžio 6 d.].

Literatūra

118. Aleknaitė, E. 2011, Užgavėnių gaivinimas ir įpaveldinimas tarpukariu Lietuvoje: įpaveldinimo atgarsiai periodinėje spaudoje, *Tradicija ir dabartis*, nr. 6, p. 25-35.
119. Aleknaitė, E. 2012, Užgavėnės folkloro ansambliuose: reikšmės, bendruomenės ir tapatybės, *Liaudies kultūra*, nr. 1 (142), p. 33-45.
120. Aleknaitė, E. 2014, Kultūros centrų Joninėse / Rasose kuriamos tapatybės: Lietuvos nacionalinė švenčių sistema ir interpretacijos švenčiančiose bendruomenėse, *Lithuanian Journal of Anthropology*, nr. 1, p. 61-76.
121. Amit, V., Rapport, N. 2012, *Community, Cosmopolitanism and the Problem of Human Commonality*, London.
122. Anderson, B. 1999, *Isivaizduojamos bendruomenės. Apmąstymai apie nacionalizmo kilmę ir plitimą*, Vilnius.
123. Anglickienė, L. 2013, „Mokyklinis proginis folkloras: himnai ir dainos“ in *Šiuolaikinis moksleivių folkloras*, sudarytojai G. Skabeikytė-Kazlauskienė, J. Macijauskaitė-Bonda, D. Kulakauskienė ir I. Šlepavičiūtė, Gimtasis žodis, Vilnius, p. 286-323.
124. Anglickienė, L., Barkauskaitė, G., Senvaitytė, D., Vaicekuskas, A. ir Venskienė, A. 2014, *Lietuvių šventinis kalendorius*, 2014, Kaunas.
125. Anglickienė, L. 2006, Etninės kultūros elementai jaunimo organizacijų veikloje, *Tautosakos darbai*, nr. 32, p. 189-202.
126. Anglickienė, L., Stankutė, A. 2010, Žvilgsnis į Lietuvos mokyklų himnus, *Tautosakos darbai*, t.XL, p. 222-251.
127. Auslander, P. 2008, *Theory for Performance Studies*, London / New York.
128. Bacevič, V. 2011, *Mokyklinė uniforma kaip bendruomeniškumo raiškos veiksnys*: magistro darbas: vadovė doc. dr. D. Karatajienė, VPU, Vilnius.
129. Bachtin, M. 1996, *Dostojevskio poetikos problemos*, Baltos lankos, Kaunas.
130. Balys, J. 2013, *Lietuvių kalendorinės šventės*, Mintis, Vilnius.

131. Baršauskienė, V. ir Leliūgienė, I. 2001, *Sociokultūrinis darbas bendruomenėje*, Kaunas.
132. Ben-Amos, D. 2002, „Konteksto“ kontekstas, *Tautosakos darbai*, t. 16(23), p. 234–247.
133. Beresnevičius, G. 2002, *Ant laiko ašmenų*, Aidai, Vilnius.
134. Beresnevičius, G. 2004, *Lietuvių religija ir mitologija*, Tyto alba, Vilnius.
135. Biedermann, H. 2002, *Naujas simbolio žodynas*, Mintis, Vilnius.
136. Bubelienė, D. 2006, Laiko reikšmingumas mokytojo vaidmenų kaitos kontekste, *Jaunųjų mokslininkų darbai*, nr. 4, p. 54–57.
137. Cohen, A. 1985, *The Symbolic Construction of Community*, London and New York.
138. Čepaitienė, A. 2001, *Atgaivinant etninį tapatumą: individas, simbolis, vieta*, Lietuvos etnologija: socialinės antropologijos ir etnologijos studijos, nr. 1(10), p. 167–198.
139. Čepaitienė, A. 2013, *Gyvenimo etnografija: vietos, struktūros ir laikas*, Vilnius.
140. Čepienė, I. 2001, Patriotinio ugdymo problemos šiuolaikinėje mokykloje, *Pedagogika*, nr. 55, p. 3–9.
141. Čepienė, I. 2008, *Lietuvių etninė kultūra: raidos įžvalgos*, Alma littera, Vilnius.
142. Etzioni, A. 2000, Toward a Theory of Public Ritual, *Sociological Theory*, Vol. 18, No. 1, p. 40–59.
143. Fischer-Lichte, E. 2013, *Performatyvumo estetika*, Menų spaustuvė, Vilnius.
144. Francis, B., Archer, L. ir Mau, A. 2009, Language as capital or language as identity? Chinese complementary school pupils' perspectives on the purposes and benefits of complementary schools, *British Educational Research Journal*, nr. 35(4), p. 519–538.
145. Ferber, M. 2004, *Literatūros simbolių žodynas*, Mintis, Vilnius.
146. Gallinat, A. 2005, A ritual middle ground? Personhood, ideology and resistance in East Germany, *Social Anthropology*, vol. 13 (3), p. 291–305.
147. Garšvė, L. 2013, Tautinės tapatybės kaita: lietuvių kilmės mokinių atvejis, *Socialinė teorija, empirija, politika ir praktika*, nr. (7), p. 67–74.
148. Geertz, C. 2005, *Kultūrų interpretavimas: straipsnių rinktinė*, Vilnius: Baltos lankos.
149. Giddens, A. 2000, *Modernybė ir asmens tapatumas: asmuo ir visuomenė vėlyvosios modernybės amžiuje*, Pradai, Vilnius.
150. Godelier, M. 2008, Community, Society, Culture: Three Keys to Understanding Today's Conflicted Identities, *Journal of the Royal Anthropological Institute*, vol. 16 (1), p. 1–11. Prieiga per internetą: <<http://onlinelibrary.wiley.com/doi/10.1111/j.1467-9655.2009.01593.x/epdf>>. [žiūrėta 2016 m. kovo 10 d.].
151. Grincevičienė, V. 2012, Mokyklų tinklo pertvarka: mokytojų ir mokinių tėvų požiūris, *Mokytojų ugdymas: mokslo darbai*, nr. 18(1), p. 47–58.

152. Grincevičienė, V. 2014, Mokyklos ir šeimos sąveikos ypatumai S. Šalkausio filosofijoje ir ugdymo tikrovėje, *Filosofija. Sociologija*, T. 25, nr. 3, p. 174–180
153. Gumuliauskienė, A. 2002, Moksleivių požiūris į mokyklos modernizavimą ir savo vaidmens suvokimas, *Acta Paedagogica Vilnensia*, nr. 9, p. 217–227.
154. Gustaitis, J. 1990, *Prisimenam „Aušrą“*, Toronto.
155. Gustaitis, J. 1999, *Prisimenam „Aušrą“ (papildymas)*, Toronto.
156. Gutautas, S. 1991, *Lietuvių liaudies kalendorius*, Vyturys, Vilnius.
157. Hillery, G. 1955, Definitions of community: areas of agreement, *Rural Sociology*, vol. 20, p. 111–123.
158. Indrašienė, V. 2004, *Socialinio ugdymo technologijos*: mokomoji knyga, Vilnius.
159. Jaruševičius, V., Laučienė S. ir Sellienė A. 2013, *Kauno „Saulės“ gimnazija*, Kaunas.
160. Jasinauskas, L. ir Zaleskienė, I. 2012, Tautinių ir pilietinių vertybių sklaida bendrojo ugdymo mokyklų socialinio ir dorinio ugdymo vadovėliuose, *Pedagogika*, nr. 107, p. 66–73.
161. Jucevičienė, P., Poškienė, A., Kudirkaitė, L. ir Damanskas, N. 2000, Universiteto kultūra ir jos tyrimas: monografija, *Technologija*, Kaunas.
162. Jurčiukonytė, A. 2006, Teatriškumo ir metaliteratūriškumo sąsajos parodijoje ir satyroje, *Colloquia*, nr. 16, p. 81–97.
163. Jurevičiūtė, A., 2010, Visuomenės simbolių sistemų socialinio struktūravimo ir hierarchizacijos išraiškos, *Inter-studia humanitatis*, nr. 11, p. 91–98.
164. Kalnius, P. 2008, Į modernią Lietuvą – su etnine savimone. Ar tautinis patriotizmas kliudo kurti modernią visuomenę ir mokyklą? *Gimtasai kraštas*, nr. 1.
165. Kavaliauskienė, V. 2001, *Pedagoginis pašaukimas ir jo ugdymas*, KU leidykla, Klaipėda.
166. Koženiauskienė, R. 1999, *Retorika: iškalbos stilistika*, Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas, Vilnius.
167. Kubilius, V. 2014, *Parodija*. Prieiga per internetą: <<http://www.lle.lt/FMPro?-db=lle2004.fp5&-format=detail.htm&-lay=straipsnis&-op=eq&Antraste=Parodija&-find=>>>. [žiūrėta 2015 m. kovo 14 d.].
168. Kudirka, J. 1993, *Lietuviškos Kūčios ir Kalėdos*, Vaga, Vilnius.
169. Kuzmickas, B. 2011, Tradicija ir inovacija modernybės ir postmodernybės požiūriu, *Logos*, nr. 67, p. 6–15.
170. Kuznecovienė, J. 2008, Šventės švenčiantis lietuvis: bendruomeniškumo diapazonas, *Lietuviškojo identiteto trajektorijos*, VDU leidykla, Kaunas, p. 75–88.
171. Laurinkienė, N. 1990, *Mito atšvaitai lietuvių kalendorinėse dainose*, Vaga, Vilnius.
172. Leliūgienė, I., Sadauskas, J. 2011, Bendruomenės sampratos traktuotės ir tipologija, *Socialinių mokslų studijos*, nr. 3(4), p. 1281–1297.

173. Leliūgienė, I. 2012, *Socioeducacinis darbas bendruomenėje: mokomoji knyga*, Kauno technologijos universiteto ugdymo sistemų katedra, Kaunas.
174. Liubiniene, N. 2011, „Aš esu lietuvė visada, tik tai galiu turėti kitą pilietybę“: imigrantų iš Lietuvos identiteto delionės Šiaurės Airijoje, *Lietuviškasis identitetas šiuolaikinės emigracijos kontekstuose*, p. 141-163.
175. Lukočiūtė, L., Mažeikis, G. ir Mickutė, R. 2009, Hermeneutinė klasė: iš užsienio grįžusių mokinių tapatybės švytuoklė ir jos supratimas, *Jaunųjų mokslininkų darbai*, nr. 4 (25), p. 44-49.
176. Mardosa, J. 2013, „Šventės mieste: keletas kūrimo ir funkcionavimo problemų“ in *Šventės šiuolaikiniame mieste*, sudarytojas J. Mardosa, Lietuvos edukologijos universiteto leidykla „Edukologija“, Vilnius, p. 52-60.
177. Mardosa, J. 2016, „Lietuvos valstybės atkūrimo ir nepriklausomybės atkūrimo šventės“ in *Šventės šiuolaikinėje vilniečių šeimoje*, sudarytoja R. Paukštytė-Šaknienė, Lietuvos istorijos institutas, Vilnius, p. 106-121.
178. Martišauskienė, E. 2009a, Mokytojų vertybinių nuostatų įkūnijimas ugdymo procese, *Pedagogika*, nr. 93, p. 25-35.
179. Martišauskienė, E. 2009b, Pedagogų požiūris į mokytojo kompetencijų raišką, *Acta Paedagogica Vilnensia*, t. 22, p. 88-101.
180. Martišauskienė, E. 2010, Mokytojų požiūris į gebėjimus kaip profesijos kompetencijų dėmenį, *Acta Paedagogica Vilnensia*, nr. 24, p. 101-113.
181. Mažeikis, G. 2005, *Filosofinės antropologijos pragmatika ir analitika*, Saulės diena, Kaunas.
182. Mažeikis, G. 2009, Simbolinių pasaulių kūryba, gamyba ir kolonizacija, *Grupės ir aplinkos*, nr. 1, Kaunas.
183. Merkienė, I. R. 2002, Tarpusavio pagalba ir įsipareigojimai XX a. Lietuvos kaimo bendruomenėje, *Žemės ūkio mokslai*, nr. 4 (priedas), Vilnius.
184. Merkienė, I. R. 2007, *Šiokiadienių ir šventadienių etnografija*, Versmė, Vilnius.
185. Merkys, G. 2006, XXI a. Iššūkiai Lietuvos mokytojui. Esė, *Mokytojų ugdymas*, nr. 6, p. 10-28.
186. Nefas, S., Smalskys, V. ir Šlapkauskas, V. Demokratija ir vietos bendruomenė Lietuvoje: vadovėlis 2011, Mykolo Romerio universitetas, Vilnius.
187. Norvilas, A. 2012, *Tauta, kalba ir tapatybė*, Vilniaus universiteto leidykla, Vilnius.
188. Pashina, O. 2008, Interaction between a Folk Calendar System and the System of Soviet Holidays, *The Ritual Year and History*, nr. 3, Stražnice, p. 44-50.
189. Paukštytė-Šaknienė, R. 2012, Tradicijos sampratos šiuolaikinėje Lietuvoje, *Lituanistica*, t.58, nr. 2(88), p. 206-217.

190. Paukštytė-Šaknienė, R. 2013a, Pasiruošimas Kalėdų šventėms vilniečių šeimose: stresas ar malonumas? *Lituanistica*, t. 59, nr. 4 (94), p. 316-327.
191. Paukštytė-Šaknienė, R. 2013b, Tradicija šiuolaikinių kalendorinių ir gyvenimo ciklo švenčių kontekste, *Res Humanitariae*, t. 14, nr. 2, p. 302-322.
192. Petrošienė, L. 2013, Užgavėnių šventės atgarsiai lietuviškoje XX a. pirmosios pusės periodikoje: kaip šventė miestiečiai?“, *Istorija, Mokslo darbai*, t. 90. Prieiga per internetą: <http://www.istorijoszurnalas.lt/index.php?option=com_content&id=496>. Žiūrėta [2016 m. spalio 22 d.].
193. Petrošienė, L. 2014, Užgavėnės arba Žiemos palydų šventė sovietmečiu, *Istorija, Mokslo darbai*, t. 93. Prieiga per internetą: <http://www.istorijoszurnalas.lt/index.php?option=com_content&view=article&id=533&Itemid=508>. [žiūrėta 2016 m. spalio 22 d.].
194. Petrošienė, L. 2015, *Žanro virsmas: Žemaitijos Užgavėnių dainos*, Klaipėdos universiteto leidykla, Klaipėda.
195. Ranonytė, A. 2006, Lietuvos moksleivių pilietiškumo ir tautinio tapatumo formavimosi prielaidos, *Acta Paedagogica Vilnensia*, nr.16, p. 63-73.
196. Redding, S. 2006, *The Mega System: Deciding. Learning. Connecting: A Handbook for Continuous Improvement Within a Community of the School*, Academic Development institute, Illinois.
197. Redding S., Murphy M., Sheley P. 2011, *Handbook On Family And Community Engagement*, Academic Development Institute.
198. Kučinskienė, R. ir Rupšienė L. 2006, Mokinių išgyvenimai keičiant mokyklą ir jų vertinimas švietimo sistemos tobulinimo kontekste, *Pedagogika*, nr. 83, p. 87-95.
199. Rimša, E. 2004, *Heraldika. Iš praeities į dabartį*, Versus Aureus, Vilnius.
200. Savoniakaitė, V. 2011, Bendruomenė. Bendruomenės sąvoka humanitarinių ir socialinių mokslų teorijose, *Lietuvos etnologijos ir antropologijos enciklopedija*. Sudarytoja Vida Savoniakaitė. Vilnius, p. 54-57.
201. Savoniakaitė, V. 2013, Lietuvos tapatybė. *Etnologijos ir antropologijos enciklopedija*. Prieiga per internetą: <<http://identitetas.mch.mii.lt/>>. [žiūrėta 2016 m. sausio 18 d.].
202. Savoniakaitė, V. 2013, Tradicijos: etnologų, antropologų metodologijos ir tyrimai, *Res Humanitariae*, nr. XIII, p. 246-266.
203. Schechner, R. 1988, *Performance Theory*. London / New York: Routledge.
204. Schechner, R. 1993, *The Future of Ritual*. London / New York: Routledge.
205. Senvaitytė, D. 2013, Kalendorinių švenčių diskursas sovietinėje Lietuvos periodikoje. I dalis: 1945-1964 metai, *Lituanistica*, t. 59, nr. 2 (92), p. 101-121.

206. Senvaitytė, D. 2013, Kalendorinių švenčių diskursas tarpukario Lietuvos periodikoje, *Soter*, nr. 45, p. 115-138.
207. Senvaitytė, D. 2014, Metų švenčių populiarumas Lietuvoje ir jo kontekstai, *Acta humanitarica universitatis Saulensis*, t. 20, p. 224-241.
208. Sirtautas, V. V. 2005, Studentų tautinio išsiauiklėjimo tyrimas, *Acta Paedagogica Vilnensia*, t. 15, p. 165-175.
209. Sirtautas, V.V. ir Sirtautienė, D. 2013, Visuomenės valstybinių prioritetų raiška Lietuvos respublikiniuose dienraščiuose, *Tiltai*, nr. 3, p. 83-101.
210. Skjelbred, A. H. B. 1988, Religious Confirmation – Civil Confirmation - The Confirmation Party, *Ethnologia Scandinavica. A Journal for Nordic Ethnology*, p. 85-94.
211. Staniškytė, J. 2012, Performatyvumo teorija ir teatras: sąveikos ir takoskyros, *Menotyra*, t. 19, nr. 2, p. 132-138.
212. Steiblytė, K. 2013, *Politinių ritualų viešosiose miesto erdvėse teatrališkumas ir performatyvumas*: magistro darbas: vadovas doc. dr. E. Klivis, VDU, Kaunas.
213. Šaknys, Ž. B. 1996, *Jaunimo brandos apeigos Lietuvoje. XIX a. pabaigoje – XX a. pirmoje pusėje*. Vilnius.
214. Šaknys, Ž. B. 2003, Jaunimo kalendoriniai papročiai tūkstantmečių sandūroje, Lietuvos katalikų mokslo akademijos suvažiavimo darbai, *Lietuvių katalikų mokslo akademijos darbų priedas*, t. 18, p. 165–176.
215. Šaknys, Ž. B. 2006, „Kitoks laikas“ lietuvių jaunimo gyvenimo ritme, *Lietuvos etnologija*, nr. 5 (14), Vilnius, p. 35-52.
216. Šaknys, Ž. 2007, Jaunimo iniciaciniai ir kalendoriniai papročiai, *Lietuvos kultūra: Aukštaitijos papročiai*, LII leidykla, p. 65-116.
217. Šaknys, Ž. B. 2009, Iniciaciniai ir kalendoriniai jaunimo papročiai, *Lietuvos kultūra: Dzūkijos ir Suvalkijos papročiai*, Lietuvos istorijos instituto leidykla, Vilnius, p. 64-110
218. Šaknys, Ž. 2012, Jaunimo iniciaciniai ir kalendoriniai papročiai, *Lietuvos kultūra: Mažosios Lietuvos ir Žemaitijos papročiai*, LII leidykla, Vilnius, p. 77-135.
219. Šaknys, Ž. 2013, „Ritualiniai metai šiuolaikinėje Lietuvoje: miesto ir kaimo perspektyvos“ in *Šventės šiuolaikiniame mieste*, sudarytojas J. Mardosa, Lietuvos edukologijos universiteto leidykla „Edukologija“, Vilnius, p. 100-109.
220. Šaknys, Ž. 2014, Politics and Festivals: Lithuania's Shrove and Midsummer, *Politics, Feast, Festivals*, Gábor Barna and István Povedák (eds.), Department of Ethnology and Cultural Anthropology, Szeged, p. 136-150.
221. Šaknys, Ž. 2016, „Užgavėnės“ in *Šventės šiuolaikinėje vilniečių šeimoje*, sudarytoja R. Paukštytė-Šaknienė, Lietuvos istorijos institutas, Vilnius, p. 124-143.

222. Šidiškienė, I. 2003, Simboliniai veiksmai lietuvių XIX a. II pusės – XX a. I pusės vestuvių apeigose. Kartografinis tyrimas,. *Lietuvos etnologija: socialinės antropologijos ir etnologijos studijos*, nr. 3 (12).
223. Targamadžė V., 2011 Zuoza R. Mokinių socializacija bendrojo lavinimo mokyklose: mokyklos kultūros aspektas, *Socialinio darbo ekologija*, nr. 15 (26), p. 19-33.
224. Tijūnėlienė, O. 2006, Mokytojo autoriteto kaip pozityvaus ugdomojo veiksnio problema: teorija ir empirika, *Mokytojų ugdymas*, nr. 6, p. 45-59.
225. Tumėnas, S. 2008, Emigracijos į JAV ir lituanistinio švietimo išeivijoje ypatumų raiška, *Gimtasai kraštas*, t. 1, p. 28-38.
226. Turner, V. 1969, *The Ritual Process – Structure and Anti-Structure*, Aldine Publishing Company, Chicago.
227. Vaicekaskas, A. 2002, Karnavalas Lietuvoje, *Darbai ir dienos*, t. 31. p. 263-276
228. Vaicekaskas, A. 2005, *Lietuvių žiemos šventės. Bendruomeninės kalendorinio ciklo apeigos XIX a. pab. – XX a. pr.* Kaunas.
229. Vaicekaskas, A. 2008, *Lietuvių vaikų šventės*. Kaunas, 2008.
230. Vaicekaskas, A. 2009, Lietuviškos Joninės: nuo kaimo bendruomenės iki šiuolaikinės miesto šventės, *Liaudies kultūra*, nr.4 (127), p. 33-38.
231. Vaicekaskas, A. 2010a, Lietuvių Užgavėnės : nacionalinio tapatumo linkme? *Liaudies kultūra*, nr. 2. p. 23-29.
232. Vaicekaskas, A. 2010b, *Miesto karnavalo fenomenas*. Prieiga per internetą: <<http://www.bernardinai.lt/straipsnis/2010-02-18-arunas-vaicekaskas-miesto-karnavalo-fenomenas/40646>> [žiūrėta 2015 m. rugsėjo 13 d.].
233. Vaitkevičienė, D. 2017, *Apie neužmirštuolę ir kitas atminties gėleles*. Prieiga per internetą:<http://www.prigimtaine.lt/lt/djangocms_blog/2017/01/14/apie-neuzmirstuole-ir-kitas-atminties-gleles/>. [žiūrėta 2017 m. sausio 15 d.].
234. Van Gennep, A. 1960, *The Rites of Passage*, The University of Chicago, Chicago.
235. Vasilionytė, J. 2010, *Šimtadienio folkloras XXI a. pr.*: bakalauro darbas: vadovė doc. dr. L. Anglickienė, VDU, Kaunas.
236. Vasilionytė, J. 2012, *Abiturientų šventės XX- XXI a. pradžioje.*: magistro darbas: vadovė doc. dr. L. Anglickienė, VDU, Kaunas.
237. Vasilionytė, J. 2015, Lietuviybės ugdymas užsienyje: Rygos lietuvių vidurinės mokyklos atvejis, *Grupės ir aplinkos*, nr. 4, Kaunas, p. 101-116.
238. Venskienė, A. 2016, Jaunimo požiūriai į savo pačių, tėvų ir senelių šventes. Mėgstamiausia jaunimo šventė, *Lituanistica*, t. 62, nr. 1 (103), p. 45-60.

239. Vyšniauskaitė, A. 1989, Gėrimas lietuvių liaudies ritualuose ir kova su girtuokliavimu, *Ritualas, blaivybė, kultūra*, p. 95-122.
240. Vyšniauskaitė, A. 1993, *Mūsų metai ir šventės*, Šviesa, Kaunas.
241. Žemaitis, A. *Himnų tekstai: apie ką gieda pasaulio tautos?* Prieiga per internetą: <<http://www.himnai.lt/himnu-tekstai-apie-ka-gieda-pasaulio-tautos/>>. [žiūrėta 2016 m. sausio 15 d.].
242. Žičkienė, A. 2010, Pasaulietiniai himnai Lietuvoje: nuo europinio kanono iki postfolklorinės kūrybos, *Tautosakos darbai*, t. XXXIX, p. 186-209.
243. Žičkienė, A. 2015, Kelkim, daužkim bokalus – studentų dainų istorijos pėdsakais, *Tautosakos darbai*, t. L, p. 153-181.
244. Žukas, R. 2007, *Šiulaikinis kareiviškas šimtadienio kalendorius*: bakalauro darbas: vadovė doc. dr. G. Kazlauskienė, VDU, Kaunas.
245. Белова, Н.А. 2015, *Повседневная жизнь учителей*, Институт этнологии и антропологии, Москва.
246. Веселова, И. С. 2010, Детские новогодние карнавалы: реестр образов, *Антропология советской школы: Культурные универсалии и провинциальные практики*, Пермь, с. 193-214.
247. Веселова, И. С. 2012, Первое сентября и Последний звонок: принцип ритуальной анфилады, *Комплекс Чебурашки, или Общество послушания*, с. 199-239.
248. Золотухина, М. В. 2010, Советская школа в (не)советском окружении: на материалах интервью с учщимися советских школ в Индии, Швейцарии, Франции, США, *Антропология советской школы: Культурные универсалии и провинциальные практики*, Пермь, с. 215-269.
249. Келли, К. 2004, Школьный вальс: повседневная жизнь советской школы в постсталинское время, *Антропологический форум*, №1, с. 104-155.
250. Самоделова Е. 2009, Школьный фольклор в Интернете, *Интернет и фольклор*, ГРЦРФ, с.180-193.
251. Эмер, Ю. А. 2011, Праздничный дискурс: когнитивно-дискурсивное исследование, *Языкознание*, № 4 (16), с. 53-68.

PRIEDAI

Priedas Nr. 1.

2010–2015 metais dalyvaujamojo stebėjimo metu užfiksuotos mokyklinės šventės

Metai	Abiturientų šventė	Stebėtos šventės, vykusios šiose mokyklose
2010	Šimtadienis	• Kauno „Ažuolo katalikiška vidurinė mokykla • Kauno „Santaros“ gimnazija • Kauno Salomėjos Neries vidurinė mokykla • Šakių „Varpo“ vidurinė mokykla
2011	Paskutinis skambutis	• Kauno „Ažuolo katalikiška vidurinė mokykla • Kauno „Santaros“ gimnazija
	Išleistuvės	• Kauno „Ažuolo“ katalikiškoje vidurinė mokykla • Kauno „Santaros“ gimnazija • Vilniaus Vytauto Didžiojo gimnazija
2012	Šimtadienis	• Kauno „Ažuolo katalikiška vidurinė mokykla • Kauno „Atžalyno“ vidurinė mokykla • Akademijos Ugnės Karvelis gimnazija
	Rugsėjo 1-oji	• Kauno „Santaros“ gimnazija • Kauno Milikonių vidurinė mokykla
2013	Rugsėjo 1-oji	• Kauno Maironio gimnazija • Kauno „Santaros“ gimnazija
	Kovo 11-osios minėjimas	• Kauno moksleivijos akcija „23 priesakai Laisvei“
2014	Šimtadienis	• Kauno Jono Pauliaus II gimnazija • Kauno Veršvų vidurinėje mokykla
	Kovo 11-oji	• Rygos lietuvių vidurinės mokyklos moksleivių ir Latvijos lietuvių Kovo 11-osios minėjimas šv. Petro bažnyčioje (Ryga)
	Išleistuvės	• Kauno „Saulės“ gimnazija
	Rugsėjo 1-oji	• Kauno VDU Rasos gimnazija • Kauno Kovo 11-osios vidurinė mokykla
2015	Šimtadienis	• VDU Rasos gimnazija • Kauno „Atžalyno“ vidurinė mokykla • Kauno Stepono Dariaus ir Stasio Girėno gimnazija
	Kovo 11-oji	• „Laisvės paukštis“ VDU Didžiojoje salėje
	Rugsėjo 1-oji	• Kauno rajono Raudondvario gimnazija • Babtų gimnazija
	Mokyklos jubiliejus	• Kauno Gedimino sporto ir sveikatinimo gimnazija (95 metai)
Iš viso:		30

Priedas Nr. 2. Klausimynas „Mokyklos bendruomenė: tradicijos ir jų kaita XX a. – XXI a. pradžioje” (lietuvių, latvių, anglų, rusų kalbomis).

Klausimynas

Mokyklos bendruomenė: tradicijos ir jų kaita XX a. – XXI a. pradžioje

Parengė VDU Kultūrų studijų ir etnologijos katedros doktorantė Justė Vasilionytė

Rugsėjo 1-oji

Kas organizuoja rugsėjo 1-osios šventę Jūsų mokykloje?

Kur vyksta oficialioji ir neoficialioji šventės dalys?

Kaip minima rugsėjo 1-osios šventė Jūsų mokykloje?

Vasario 16-oji ir Kovo 11-oji

Kas dalyvauja ir kas organizuoja Vasario 16-osios ir Kovo 11-osios dienų minėjimus?

Kaip minimos šios šventės Jūsų mokykloje?

Ar šios šventės Jums yra svarbios?

Mokytojų diena

Kas organizuoja ir kas dalyvauja Mokytojų dienos renginiuose?

Kaip vyksta ši šventė?

Mokyklos vardadienis/gimtadienis

Kada švenčiami Jūsų mokyklos gimtadienis ir vardadienis?

Kaip juos švenčiate?

Kalėdiniai/naujametiniai karnavalai (vakaronės)

Kas organizuoja ir kas dalyvauja Kalėdiniuose/naujametiniuose karnavaluose?

Kaip juos švenčiate?

Abiturientų šventės (šimtadienis, paskutinis skambutis, išleistuvės)

Kokias abiturientų šventes švenčiate?

Kuri iš abiturientų švenčių laikoma pačia svarbiausia Jūsų mokykloje?

Kiti klausimai

Gal Jūsų mokykla turi savitų švenčių? Išvardinkite jas ir trumpai apibūdinkite jų eigą.

Kaip Jūs manote, kas sudaro mokyklos bendruomenę?

Kaip Jūs manote, kuri šventė pati svarbiausia mokyklos bendruomenei? Kodėl?

Kaip Jūs manote, ar šventės padeda suvienyti visą mokyklos bendruomenę?

Kokiais būdais yra vienijama mokyklos bendruomenė?

Kokios vertybės formuojamos mokykloje?

Ar mokytojai yra autoritetas?

Kokie prisiminimai užplūsta, kuomet prisimenate savo mokyklą ir joje praleistą laiką?

Bendros žinios apie pateikėją

1. Vardas.

2. Gimimo metai.

3. Kuriais metais baigėte/baigsite mokyklą (kelintoje klasėje esate)?

4. Jūsų mokyklos pavadinimas.

Ačiū už Jūsų atsakymus! Atsakymus galite siųsti el. paštu: j.vasilionyte@gmail.com

Aptauja

Skolas sabiedrība: tradīcijas un to maiņa 20.gs. – 21.gs. sākumā

Sagatavoja VDU Kultūru studiju un etnoloģijas katedras doktorante Juste Vasilionīte

1. Septembris

1. Kas organizē 1. septembra svētkus Jūsu skolā?
2. Kur notiek oficiālā un neoficiālā svētku daļa?
3. Kā tiek atzīmēti 1.septembra svētki Jūsu skolā?

Skolotāju diena

4. Kas organizē un kas piedalās Skolotāju dienas pasākumos?
5. Kā notiek šie svētki?

Skolas dzimšanas diena

6. Kad tiek svinēta Jūsu skolas dzimšanas diena?
7. Kā Jūs to svinat?

Ziemassvētku/ Jaunā gada karnevāli, sarīkojumi

8. Kas organizē un kas piedalās Ziemassvētku/Jaunā gada karnevālos?
9. Kā tos svinat?

Abiturientu (absolventu) svētki

10. Kādus abiturientu svētkus svinat?
11. Kuri no abiturientu svētkiem tiek uzskatīti par vissvarīgākajiem Jūsu skolā?

Citi jautājumi

12. Vai Jūsu skolai ir kādi īpatnēji svētki? Nosauciet tos un īsumā aprakstiet, kā tie notiek.
13. Kā Jūs domājat, kas veido skolas sabiedrību?
14. Kā Jūs domājat, kuri svētki ir vissvarīgākie skolas sabiedrībai? Kāpēc?
15. Kā Jūs domājat, vai svētki palīdz apvienot visu skolas sabiedrību?
16. Kādos vēl veidos tiek apvienota skolas sabiedrība?
17. Kādas vērtības tiek veidotas skolā?
18. Vai skolotāji ir autoritāte?
19. Kādas atmiņas nāk prātā, atceroties savu skolu un tajā pavadīto laiku?

Vispārīgās ziņas par aptaujas dalībnieku

1. Vārds.
2. Dzimšanas gads.
3. Kurajā gadā pabeidzāt skolu?
4. Jūsu skolas nosaukums.

Paldies par atbildēm! Atbildes varat sūtīt uz e-pastu: j.vasilionyte@gmail.com

Questionnaire

School community: traditions and their change in the XX - XXI century beginning.

Prepared by VMU Cultural Studies and Ethnology Department of Education Justė Vasilionytė

September 1st

1. Who is usually organizing the celebration of 1st September in your school?
2. Where are the official and informal parts of celebration held?
3. How is 1st of September mentioned in your school?

Teachers' Day

4. Who is organizing and who is participating in Teachers' Day events?
5. How is it celebrated?

School name-day / birthday

6. When do you celebrate your school's birthday and name-day?
7. How do you celebrate these occasions?

Christmas / New Year carnivals (evenings)

8. Who usually organizes and participates in Christmas and New Year Eve Carnivals?
9. How do you celebrate these occasions?

Alumni celebration

10. What kind of holidays does graduates celebrate?
11. Which of the holidays are considered to be most important to the graduates?

Other issues

12. Maybe your school has its own holidays? List them and briefly describe them.
13. How do you think, of what school community consists?
14. What do you think is the most important celebration of the school community? Why?
15. Do you think that various festivals are bringing school community together?
16. What kind of methods can help to unite school community?
17. What values are being formed at your school?
18. Do teachers have the authority in schools?
19. What memories overflow you when you remember your school and the time spent there?

General knowledge of the renderer

Your Name:

Year of birth:

Which year did you finish school?

Your school name.

Thank you for your answers! You can send e-mail replies . Email :
j.vasilionyte@gmail.com

АНКЕТА

Сообщество Школы: традиции и их изменения в XX веке - XXI века первоначально

1 сентября

1. Кто организует праздник 1 сентября в вашей школе?
2. Где проводятся официальные и неофициальные части праздники?
3. Как празднуется 1 сентября в вашей школе?

День учителя

4. Кто организует и кто участвует в празднике День учителя?
5. Где проводится День учителя?
6. Какое мероприятие бывает на праздник День учителя? Как это отмечается?

Именины / день рождения школы

7. Когда празднуется день рождения или именины школы?
8. Каких празднуете?

Рождество / Новый год карнавалы (вечера)

9. Кто организует и участвует в Рождестве /карнавале?
10. Каких празднуете?

Праздники выпускников

11. Кто организует и кто участвует в праздниках выпускников?
12. Какие праздники выпускников считается самым важным в вашей школе?

Другие вопросы

13. Может быть, ваша школа имеет свой собственный праздник? Перечислите их и кратко опишите.
14. Как вы думаете, кто создает сообщество школы?
15. Как вы думаете, который праздник самый важный школьного сообщества? Почему?
16. Как вы думаете, праздники объединяют все школьное сообщество?
17. Какие ценности формируются в школе?
18. Как вы думаете, учитель имеет авторитет в школе?
19. Какие воспоминания, когда вы помните свою школу?

1. Имя.
2. Год рождения.
3. В котором году вы закончили школу?
4. Название вашей школы.

Спасибо за ваши ответы! Вы можете отправить по электронной почте ответы. E-mail: j.vasilionyte@gmail.com

Nuotraukos



*1. Kidulių pagrindinės mokyklos vėliava, saugoma Kidulių mokyklos muziejuje. Kiduliai, 2013 m.
Fotografavo J. Vasilionytė.*



2. VDU „Rasos“ gimnazistai mini Rugsėjo 1-ąją. Minėjimas pradedamas Europos Sąjungos, Kauno miesto ir gimnazijos vėliavų įnešimu. Kaunas, 2014 m. Fotografavo J. Vasilionytė.



3. Iškilmingas dvyliktokų įžengimas su įvairiaspalviais balionais. Rugsėjo 1-osios minėjimas Kauno „Santaros“ gimnazijos kiemelyje. Kaunas, 2012 m. Fotografavo J. Vasilionytė.



4. Šoka tautinių šokių kolektyvas „Santariečiai“. Rugsėjo 1-osios minėjimas Kauno „Santaros“ gimnazijos kiemelyje. Kaunas, 2012 m. Fotografavo J. Vasilionytė.



5. Rugsėjo 1-ąją prezidentas Valdas Adamkus iškilmingai atidengia lentą su naujuoju Kauno gimnazijos pavadinimu – Prezidento Valdo Adamkaus gimnazija. Kaunas, 2016 m.K. Bėdaitės nuotrauka.



6. Babtų gimnazistų eisena per miestelį Rugsėjo 1-osios proga. Babtai, 2015 m. Fotografavo J. Vasilionytė.



7. Babtų moksleivių „pasižadėjimų medis“ Rugsėjo 1-osios proga. Babtai, 2015 m. Fotografavo J. Vasilionytė.



8. Mokyklinės lentos puošybos elementai pirmąją mokslo metų dieną Kauno Kovo 11-osios vidurinėje mokykloje. Kaunas, 2013 m. R. Stašaitienės nuotrauka.



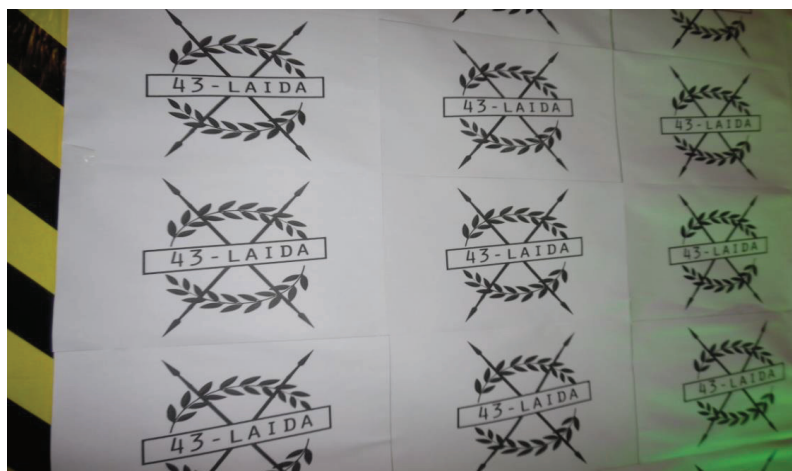
9. Lietuvos ir „Saulės“ gimnazijos vėliavos bei javų pėdas, simbolizuojantis brandą ir gausą. Akimirka iš Kauno „Saulės“ gimnazijos išleistuvių. Kaunas, 2014 m. Fotografavo J. Vasilionytė.



10. Šimtadienio puošybos elementas – pėdsakai Kauno Jono Pauliaus II gimnazijoje. Kaunas, 2014. Fotografavo J. Vasilionytė.



11. Šimtadienio puošyba Kauno Veršvų vidurinėje mokykloje. Kaunas, 2014 m. Fotografavo J. Vasilionytė.



12. Specialiai šimtadieniui pagaminta fotografavimosi sienelė Kauno „Atžalyno“ progimnazijoje. Kaunas, 2014 m. Fotografavo J. Vasilionytė.



13. Šimtadienio šventės pabaiga - visa abiturientų laida atlieka baigiamąją dainą. Kauno „Atžalyno“ gimnazija. Kaunas, 2014 m. Fotografavo J. Vasilionytė.



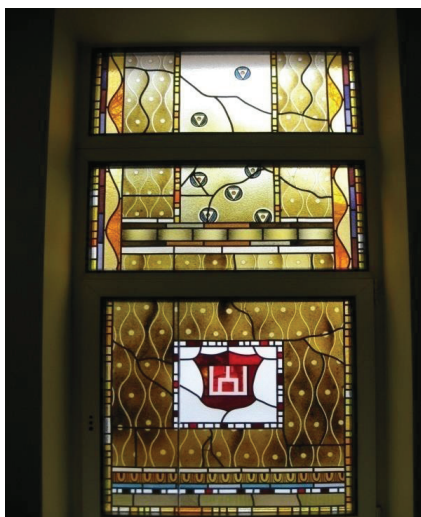
14. Dovana gimnazijai – simbolinės saulės įteikimas. Akimirka iš Kauno „Saulės“ gimnazijos išleistuvių, vykusią Kauno Prisikėlimo bažnyčioje. Kaunas, 2014 m. Fotografavo J. Vasilionytė.



15. Mokiniai šoka flashmobą. Akimirka iš Kovo 11-osios minėjimo Kauno Šv. Pranciškaus gimnazijoje. Kaunas, 2014 m. K. Bėdaitės nuotrauka.



16. Rygos lietuvių vidurinės mokyklos koridoriaus sienas puošia latviškas ir lietuviškas užrašas „Sveiki atvykę!“. Ryga, 2014. Fotografavo J. Vasilionytė



*17. Rygos lietuvių vidurinės mokyklos langus puošia vitražai – Gedinimo stulpai. Ryga, 2014 m.
Fotografavo J. Vasilionytė*



*18. Rennhofo pilis, kurioje įkurta gimnazijos biblioteka, koplyčia, muzikos klasė, Vokietijos lietuvių jaunimo sąjunga, Lietuvių kultūros institutas, Europos kultūros jaunimo centras. Hiutenfeldas, 2015 m.
Fotografavo J. Vasilionytė*



19. Ažuolas Vasario 16-osios gimnazijos kieme. Šioje vietoje pradedama Joninių šventė. Hiutenfeldas, 2015 m. Fotografavo J. Vasilionytė



20. Krepšinio varžybų stebėjimas Vasario 16-osios gimnazijoje. Hiutenfeldas, 2015 m. Fotografavo J. Vasilionytė.

PUBLIKACIJŲ DISERTACIJOS TEMA SĄRAŠAS:

1. Moksleivių išleistuvių tradicijos XXI a. pradžioje, *Liaudies kultūra*, nr. 3 (144), 2012, p. 49-59. ISSN 0236-0551.
2. Lietuvybės ugdymas užsienyje: Rygos lietuvių vidurinės mokyklos veikla, *Grupės ir aplinkos*, nr. 4, Kaunas, 2015, p. 101-116. ISSN 2029-4182.
3. Moksleivių šimtadienio tradicijos XX – XXI a. pradžioje, *Tradicija ir dabartis*, nr. 11, Klaipėda, 2016, p. 265-283. ISSN 2029-3208.

PRANEŠIMŲ KONFERENCIJOSE DISERTACIJOS TEMA SĄRAŠAS:

1. Tarpdisciplininė mokslinė konferencija „Dabartinė moksleivių kultūra“ (Vytauto Didžiojo universitetas, 2012 m. rugsėjo 21 d.). Skaityto pranešimo tema: Moksleivių šimtadienių kaina XX-XXI a. pr.
2. Tarptautinė mokslinė konferencija „Tradicijos ir modernumo dermė, priešprieša, raidos perspektyvos“ (Klaipėdos universitetas, 2012 m. lapkričio 15-16 d.). Skaityto pranešimo tema: Moksleivių paskutinio skambučio šventės tradicijų kaita XX – XXI a. pradžioje.
3. Tarpdisciplininė mokslinė konferencija Šiuolaikinės miesto kultūros tyrimai. (Vytauto Didžiojo universitetas, 2013 m. rugsėjo 20 d.). Skaityto pranešimo tema: Moksleivių švenčių ypatumai Lietuvos didžiuosiuose miestuose XX – XXI a. pradžioje: abiturientų išleistuvės Kaune.
4. Mokslinė konferencija „Tarpdisciplininiai visuomenės grupių tyrimai“ (Vytauto Didžiojo universitetas, 2014 m. lapkričio 6 d.). Skaityto pranešimo tema: Lietuvybės ugdymas užsienyje: Rygos lietuvių vidurinė mokykla.
5. Mokslinė etnologijos doktorantų konferencija „Veritas ethnologica: etnologijos doktorantų tyrimų gairės“ (Vytauto Didžiojo universitetas, 2016 m. sausio 28 d.). Skaityto pranešimo tema: Patriotiškumo ugdymas lituanistinėse mokyklose.
6. Konferencija „Suaugusiųjų pilietiškumo ir pilietinio sąmoningumo didinimo metodai“ (Vilnius, 2016 m. balandžio 21 d.). Skaityto pranešimo tema: Patriotiškumo ugdymas: Rygos lietuvių vidurinės mokyklos ir Vasario 16-osios gimnazijos atvejai.
7. Tarptautinė mokslinė konferencija „Perspectives of Baltic Philology III: Apokalipsė ir pasaulių pabaigos“ (Poznanės Adomo Mickevičiaus universiteto Kalbotyros instituto Baltologijos skyrius ir Kultūros lyginamųjų tyrimų skyrius, 2016 m. birželio 16-17 d.). Skaityto pranešimo tema: Ar išnyks lietuvybė už Lietuvos ribų?

Justė VASILIONYTĖ-STAŠAITIENĖ

**MOKYKLOS BENDRUOMENĘ KONSOLIDUOJANČIOS
TRADICIJOS XX A. PABAIGOJE – XXI A. PRADŽIOJE**

Daktaro disertacija

Spausdino – Vytauto Didžiojo universitetas
(S. Daukanto g. 27, LT-44249 Kaunas)
Užsakymo Nr. K17-019. Tiražas 15 egz. 2016 04 18.
Nemokamai.